CICERONIS

DE ORATORE LIBRI III.

ORATOR,

DE CLARIS ORATORIBVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AL DVS

CORRIGENTE PAVLO MANV-
TIO, ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. LIIII.

AD IOANNEM MONLVCIVM, *Christianiſſimi Regis conſiliarium, eiuſdemq; apud Venetam Rempublicam oratorem, Pauli Manutij, Aldi filij, in Ciceronis oratorios libros præfatio.*

QVOD te non fugit Monluci ſapientiſſime, præſtare omnes cæteris hominibus, ſed alius alia re uult. non enim uniuſmodi ſunt noſtræ uoluntates; ſed quoniam ex animo, qui uarie afficitur, tanquam ex typo effinguntur, ipſæ quoque uariæ ſint, & multiformes, neceſſe eſt: ergo non eadem omnibus prima ſunt. Quoniam uero ex ijs, quæ appetuntur, neceſſe eſt aliquid excellat, ut de multis optabilibus unum optabile maxime ſit: quid ſit id, quod ego cæteris præſtare putem, ſi de me quæratur; dicam, id, quod qui aſſequuntur, eorum in poteſtate ſenſus omnium animiq; ſunt. id autem ſine dubio eloquentia eſt: quæ tantum poſſidet dignitatis, ut infra uel eorum fortunæ, quorum imperium prouinciæ nutumq; ſequuntur, me quidem iudice cōſtituantur: cum ita accidat, ut ab hac quamcunque in partem uolentes ducamur, illis inuiti ſæpe pareamus. Sed quoniam, quo loco poſita laus eſt, eum locum maximis difficultatibus Natura circumſepſit, ut perueniendi facultatem pauciſſimis relinqueret: non eſt, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectæ fuerit ſpecies eloquentiæ. illud uideo, cum in

Voluntates effinguntur ex animo, tanqua ex typo.

Eloquentia, Summū bonum

hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriã duabus rebus ali maxime, otio, et libertate. itaque in urbe Roma, quæ bonorum oratorum quaſi fœcunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante ſecundum Punicum bellum, neque poſt Cæſaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Annibale uicto, hoſtis Italiæ terribilis nemo fuit: tum in Vrbe ſecuritas, tum ſumma tranquillitas orta: tum ſeditioſorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit ambitio. conciones inquam eloquentiam pepererunt: niſi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem ſic, & per hos quaſi gradus interrogationis aſcendo: Eloquentiæ quod ſummum fuit propoſitum præmium? Conſulatus: qui ſummus honor fuit. Conſulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionator optimus. ergo à concionibus extitit orator. idemq; ſublatis concionibus nullus fuit. cum enim ciuilibus armis oppreſſa reſpublica iaceret; uetus conſuetudo periiſſet; à populo, cuius poteſtas uniuerſi translata ad unum eſſet, non iam magiſtratus, non præfecturæ peterentur: eloquentiæ, quæ populi gratiam honorum ſpe quæſierat, inanis omnis, & ſuperuacua fuit exercitatio. ſic oratoria facultas, ſummorum hominum ſtudijs exercitationibuſq; culta, cum à duobus Gracchis ad C. Cæſaris ætatem, hoc eſt per annos centum fere ita uiguiſſet, ut nihil unquam fuerit illuſtrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad ſummum ſiue induſtria, ſiue natura perduxit, retro fere præcipiti lapſu reuoluuntur.

Imperatores deinde multi rem Romanam excepe= runt: quorum ætatibus ueſtigium ueteris eloquentiæ nullum agnoſceres. quid poſt? multo minus. nam imperij ſede in Græciam translata, crebræ uaſtatio= nes Italiæ conſecutæ; cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquen= tia modo, ſed ipſa pene literarum memoria funditus deleta, nec ſuus eſt bonis diſciplinis honor niſi multis poſt ſeculis reſtitutus. patrum denique, aut auorum noſtrorum memoria, cum exteros mores Italici cœli temperies aliquando ad humanitatem deduxiſſet, paululum oculos literæ ſuſtulerunt. doctrina pri= mum, ſerius enituit eloquentia: nec mirum: doctri= nam enim ſine eloquentia laudamus; eloquentem ſi- ne doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium ſemper fuit, ni= hilo minor, atque haud ſcio an etiam maior, quàm priſcis illis temporibus, dignitas & amplitudo eſt. mittuntur à Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuita= tes, qui non de ſtillicidijs agant, non de iure fundi; quarum rerum controuerſias qui perite, & copioſe diſceptarunt, ſcimus olim habitos eſſe eloquentes; ſed ea tractent, quæ prudenter diſputata, otium genti= bus conſtituere, dignitatem imperij conſeruare, ter= minos proferre poſſunt. hoc qui præſtat, eum ego ue= teribus oratoribus non comparo ſolum, ſed etiam an= tepono. illi cauſas agebant primum apud iudices ſor= te ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de ſua iudicantibus perſuadere orator ſiue hoc, ſiue illud non magno negotio poſſet. nunc agi=

tur in conſilio lectiſſimorum uirorum: agitur ijs de rebus, unde ad eos ipſos, qui iudicant, maximum poteſt ſiue emolumentum, ſiue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil eſt, priuata cuiuſque contineatur. his probare quæ uelis, eo maioris ingenij uidetur eſſe, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque cum hoc multi uoluerint, magnum decus, atque ornamentum eſt eorum, quibus contigit, ut poſſent; qui ſane pauci ſunt: maximum uero, ſi cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinæ, ut inter hos ipſos emineret. qualem ſi quis te iudicet Monluci clariſſime, hunc ego recte iudicare non dubitem. nam ſi conſideremus, primum à quo miſſus orator ſis, deinde ad quos, tum quibus de rebus miſſus: ita reperiemus, miſſum ab eo Rege, qui omnes Reges ſapientia uicerit, quoniam quidem omnium unus, quid contra Fortunam uirtus poſſet, maxime declarauit: ad eam Rempublicam, quæ niſi ſapientiſſimorum ciuium copia floreret, ſemperq; floruiſſet, profecto neque tanta nunc eſſet, cum olim minima fuerit; neque tam diu ſtaret, cum cæteræ reſpublicæ ſuorum ciuium temeritate conciderint: ijs autem de rebus eſſe miſſum, quarum quæ magnitudo ſit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quæ tantæ ſunt, ut paucorum imperijs diſtributus terrarum orbis teneatur. Et cum hæc legatio tibi perhonorifica fuit, tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum acceſſit, quòd, cum à Principe Turcarum Solymano pacem defeſſa bellis Europa peroptaret, eaq;

ſine Chriſtianiſſimi Regis interceſſione deſperaretur; unus electus qui tantum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, æſtate media, ſummis caloribus in Græciam nauigaſti. pacem ut componeres, optabatur: compoſuiſti. hieme ſumma, difficillimis itineribus, per diſpoſitos equos in Galliam recurriſti. exceptus alia cura, cum de ſedandis inter Regem tuum, Regemq́; Britanum magni momenti controuerſijs ageretur, præfuiſti. te conſulente, agente, ultro citroq́; curſante, abiectis armis pax inter eos firmiſſimo fœdere conſtituta. habes hoc omnino Monluci, non dico à Fortuna, quam caſus & temeritas regit, ſed à te ipſo, qui ad conſilium et rationem omnia referſ, ut in tuis actionibus felix uſquequaque ſis. nimirum ſors, quam in rebus humanis dominari quidam ſunt opinati, non omnium eſt æque communis, ſed ipſa ſibi uirtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non eſt errare ſapientis: & quia ſapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quàm ea, quæ dicuntur. quòd niſi latinum ſermonem in Italia peregrinitàs immutaſſet; næ tu nobis longo interuallo & Craſſos, & Antonios retuliſſes. ſed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta conſuetudo peperit: ueteribus Romanis oratione diſſimilis, ingenio ſimillimus, non tu quidem loqueris ut illi, ſed ut illi tamen & ſapis et perſuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam orato=

a Deo autem quid?

ris à Cicerone uidemus expreſſam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem: non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; ut, quæ de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohoneſtarentur. hoc cum ita exiſtimaſſem, quia uidebatur eſſe aptiſſimum, feci, et feci eo libentius, quòd, cum tu mihi & multa iam ſummæ humanitatis officia tribuiſſes, & is eſſes, qui tribuere etiam maiora poſſes; ego, niſi aliquid, præſertim ubi daretur occaſio, retribuerem, uerebar ne, ex duobus maxime inſignibus uitijs, alterutrius infamiam non effugerem, ut uel ea uiderer, quæ à te accepiſſem, minus meminiſſe, quod à conſuetudine naturaq; mea alieniſſimum eſt; uel ea, quæ ſperari poſſent, negligere; quod quia ſuperbi eſſet, abeſt non modo à fortuna mea, ſed et à uoluntate plurimum. Vale.

M. D. XLVI.

Venetijs.

M. TVLLII CICERONIS AD QVINTVM FRATREM DIALOGI DE ORATORE.

[C]OGITANTI *mihi ſæpenumero, & memoria uetera repetenti, perbeati fuiſſe Quinte frater illi uideri ſolent, qui in optima rep. cum & honoribus, & rerum geſtarum gloria florerent, eum uitæ curſum tenere potuerunt, ut uel in negotio ſine periculo, uel in otio cum dignitate eſſe poſſent. Ac fuit quidem tempus illud, cum mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrum præclara ſtudia referendi fore, iuſtum, & prope ab omnibus conceſſum eſſe arbitrarer, ſi infinitus forenſium rerum labor, & ambitionis occupatio decurſu honorum, etiam ætatis flexu conſtitiſſet. quam ſpem cogitationum, et conſiliorum meorum cum graues communium temporum, tum uarij noſtri caſus fefellerunt. nam.qui locus quietis, & tranquillitatis pleniſſimus fore uidebatur; in eo maximæ moleſtiarum, et turbulentiſſimæ tempeſtates extiterunt. Neque uero nobis cupientibus, atque optantibus fructus otij datus eſt ad eas arteis, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, inter noſq; recolendas. nam et prima ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ ueteris: & Conſulatu deuenimus in medium rerum omnium certamen, atque*

diſcrimen: & hoc tempus omne poſt Conſulatum obiecimus iis fluctibus, qui per nos à communi peſte depulſi, in noſmet ipſos redundarunt. Sed tamen in his uel aſperitatibus rerum, uel anguſtiis temporis obſequar ſtudiis noſtris: et, quantum mihi uel fraus inimicorum, uel cauſæ amicorum, uel ipſa reſp. tribuet otii, ad ſcribendum potiſſimum conferam. Tibi uero frater neque hortanti deero, neque roganti. nam neque auctoritate quiſquam apud me plus ualere te poteſt, neque uoluntate. Ac mihi repetenda eſt ueteris cuiuſdam memoriæ non ſane ſatis explicata recordatio, ſed, ut arbitror, apta ad id, quod requiris: ut cognoſcas, quæ uiri omnium eloquentiſſimi clariſſimiq; ſenſerint de omni ratione dicendi. uis enim, ut mihi ſæpe dixiſti, quoniam, quæ pueris, aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata, atque rudia exciderunt, uix hac ætate digna, & hoc uſu, quem ex cauſis, quas diximus, tot, tantisq; conſecuti ſumus; aliquid iiſdem de rebus politius à nobis, perfectiusq; proferri: ſolesq; nonnunquam hac de re à me in diſputationibus noſtris diſſentire; quòd ego eruditiſſimorum hominum artibus eloquentiam contineri ſtatuam, tu autem illam ab elegantia doctrinæ ſegregandam putes, & in quodam ingenii, atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem ſæpenumero in ſummos homines, ac ſummis ingeniis præditos intuenti, quærendum eſſe uiſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus artibus, quàm in dicendo, admirabiles extitiſſent. nam quocunque te animo, & cogitatione conuerteris, permultos ex-

*cellentes in quocunque genere uidebis, non medio=
crium artium, ſed prope maximarum. quis enim
eſt, qui, ſi clarorum hominum ſcientiam rerum ge=
ſtarum uel utilitate, uel magnitudine metiri uelit,
non anteponat oratori Imperatorem? quis autem du=
bitet, quin belli duces ex hac una ciuitate præſtantiſ=
ſimos pene innumerabiles, in dicendo autem excel=
lentes uix paucos proferre poſſimus? Iam uero,
conſilio, ac ſapientia qui regere, ac gubernare remp.
poſſent, multi noſtra, plures patrum memoria,
atque etiam maiorum extiterunt: cum boni per=
quandiu nulli, uix autem ſingulis ætatibus ſingu=
li tolerabiles oratores inuenirentur. Ac ne quis forte
cum alijs ſtudijs, quæ reconditis in artibus, atque
in quadam uarietate literarum uerſentur, magis
hanc dicendi rationem, quàm cum Imperatoris lau=
de, aut cum boni ſenatoris prudentia comparan=
dam putet: conuertat animum, & ea ipſa artium
genera circunſpiciat, quiq́; in ijs floruerint, quamq́;
multi: ſic facillime, quanta oratorum ſit, ſemperq́;
fuerit paucitas, iudicabit. Neque enim te fugit,
laudandarum artium omnium procreatricem quan=
dam, & quaſi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν
Græci uocant, ab hominibus doctiſſimis iudicari:
in qua, difficile eſt enumerare, quot uiri, quan=
ta ſcientia, quantáq; in ſuis ſtudijs uarietate, &
copia fuerint; qui non aliqua in re una ſepara=
tim elaborarint, ſed omnia, quæcunque eſſent, uel
ſcientiæ perueſtigatione, uel diſſerendi ratione com=
prehenderint. Quis ignorat, ij, qui mathematici*

uocantur, quanta in obſcuritate rerum, & quàm recondita in arte, et multiplici, ſubtiliq; uerſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines extiterunt, ut nemo fere ſtuduiſſe ei ſcientiæ uehementius uideatur, quin, quod uoluerit, conſecutus ſit. Quis muſicis, quis huic ſtudio literarum, quod profitentur ij, qui grammatici uocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pene infinitam uim, et materiam ſcientia, et cognitione comprehenderit? Vere mihi hoc uideor eſſe dicturus: ex omnibus ijs, qui in harum artium ſtudijs liberaliſſimis ſint doctrinisq; uerſati, minimam copiam poetarum egregiorum extitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perraro exoritur aliquis excellens, ſi diligenter & ex noſtrorum, et Græcorum copia comparare uoles, multo tamen pauciores oratores, quàm poetæ boni, reperientur. quod hoc etiam mirabilius debet uideri, quia cæterarum artium ſtudia fere reconditis, atque abditis è fontibus hauriuntur; dicendi autem omnis ratio in medio poſita, communi quodam in uſu, atque in hominum more, et ſermone uerſatur: ut in cæteris id maxime excellat, quod longiſſime ſit ab imperitorum intelligentia, ſenſuq; diſiunctum; in dicendo autem uitium uel maximum ſit, à uulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere. Ac ne illud quidem uere dici poteſt, aut plures cæteris artibus inſeruire, aut maiore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmijs ad perdiſcendum amplioribus commoueri. Atque, ut omittam Græciam, quæ ſemper eloquentiæ princeps eſſe uoluit,

atque illas omnium doctrinarum inuentrices Athe-nas, in quibus ſumma dicendi uis & inuenta eſt, et perfecta: in hac ipſa ciuitate profecto nulla unquam uehementius, quàm eloquentiæ ſtudia uiguerunt. nam poſteaquam, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmauit; nemo fere laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putauit. Ac primo quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam uiam, neque aliquód præceptum artis eſſe arbitrarentur, tantum, quantum ingenio, et cogitatione poterant, conſequebantur. poſt autem, àuditis oratoribus Græcis, cognitisq; eorum literis, adhibitisq; doctoribus, incredibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagrauerunt. excitabat eos magnitudo, & uarietas, multitudoq; in omni genere cauſarum, ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio conſecutus eſſet, adiungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, propoſita præmia, uel ad gratiam, uel ad opes, uel ad dignitatem. ingenia uero, ut multis rebus poſſumus iudicare, noſtrorum hominum multum cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Quibus de cauſis, quis non iure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, ciuitatum, tam exiguum oratorum numerum inueniri? Sed nimirum maius eſt hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus, ſtudijsq; collectum. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia,

præſtantiſſimis hominum ingenijs, infinita cauſarum uarietate, ampliſſimis eloquentiæ propoſitis præmijs, eſſe cauſæ putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Eſt enim & ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, ſine qua uerborum uolubilitas inanis, atque irridenda eſt: & ipſa oratio conformanda non ſolum electione, ſed etiam conſtructione uerborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi; quòd omnis uis, ratioq; dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut ſedandis, aut excitandis exprimenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiæq;, & eruditio libero digna, celeritasq;, & breuitas & reſpondendi, & laceſſendi, ſubtili uenuſtate, atque urbanitate coniuncta. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorumq; uis. Neque legum, aut iuris ciuilis ſcientia negligenda. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ uultu, quæ uocis conformatione, ac uarietate moderanda eſt. quæ ſola per ſe ipſa quanta ſit, hiſtrionum leuis ars, & ſcena declarat. in qua cum omnes in oris, & uocis, & motus moderatione elaborent; quis ignorat, quàm pauci ſint, fuerintq;, quos animo æquo ſpectare poſſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria? quæ niſi cuſtos inuentis, cogitatisq; rebus, & uerbis adhibeatur; intelligimus omnia, etiam ſi præclariſſima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari deſinamus, quæ cauſa ſit eloquentium paucitatis; cum ex illis

rebus uniuerſis eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt: hortemurq́; potius liberos noſtros, cæteroſq́;, quorum gloria nobis et dignitas chara eſt, ut animo rei magnitudinem complectantur; neque ijs aut præceptis, aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed alijs quibuſdam ſe id, quod expetunt, conſequi poſſe confidant. Ac mea quidem ſententia nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum, atque artium ſcientiam conſecutus. etenim ex rerum cognitione efflореſcat, & redundet oportet oratio: quæ, niſi ſubeſt res ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet elocutionem, & pene puerilem. neque uero ego hoc tantum oneris imponam, noſtris præſertim oratoribus in hac tanta occupatione urbis, ac uitæ, nihil ut ijs putem licere neſcire: quanquam uis oratoris, profeſſioq́; ipſa bene dicendi hoc ſuſcipere, ac polliceri uidetur; ut omni de re, quæcunque ſit propoſita, ab eo ornate, copioſeq́; dicatur. ſed quia non dubito, quin hoc pleriſque immenſum, infinitumq́; uideatur; & quòd Græcos homines, non ſolum ingenio, & doctrina, ſed etiam otio, ſtudioq́; abundantes, partitionem quandam artium feciſſe uideo, neque in uniuerſo genere ſingulos elaboraſſe, ſed ſepoſuiſſe à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forenſibus diſceptationibus iudiciorum, aut deliberationum uerſaretur, & id unum genus oratori reliquiſſe: non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re

quæſita, & multum diſputata, ſummorum homi=num prope conſenſu eſt tributum. repetamq́;, non ab incunabulis noſtræ ueteris, puerilisq́; doctrinæ quendam ordinem præceptorum, ſed ea, quæ quon=dam accepi in noſtrorum hominum eloquentiſſimo=rum, & omni dignitate principum diſputatione eſſe uerſata: non quo illa contemnam, quæ Græci dicen=di artifices, & doctores reliquerunt. ſed, cum illa pateant, in promptuq́; ſint omnibus, neque ea inter=pretatione mea aut ornatius explicari, aut planius exprimi poſſint; dabis hanc ueniam mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus à no=ſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Græcis anteponam.

CVM *igitur uehementius inueheretur in cau=ſam principum Conſul Philippus; Druſiq́; Tribuna=tus, pro ſenatus auctoritate ſuſceptus, infringi iam, ac debilitari uideretur; dici memini, ludorum Ro=manorum diebus* L. *Craſſum quaſi colligendi ſui cauſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. ueniſſe eodem, ſocer eius qui fuerat,* Q. *Mutius dicebatur, &* M. *Antonius, homo & conſiliorum in rep. ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate coniunctus. exierant autem cum ipſo Craſſo adoleſcentes & Dru=ſi maxime familiares, & in quibus magnam tum ſpem maiores natu dignitatis ſuæ collocarant,* C. *Cotta, qui tum Tribunatum pl. petebat, &* P. *Sul=pitius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus pu=tabatur. hi primo die de temporibus illis, deq́; uni=uerſa rep. quam ob cauſam uenerant, multum inter*

ſe uſque

ſe uſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt. quo quidem in ſermone multa diuinitus à tribus illis conſularibus Cotta & commemorata, et deplorata narrabat: ut nihil incidiſſet poſtea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante uidiſſent. eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, ut, cum lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis; eáq; eſſet in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuiſſe uideretur, conuiuium Tuſculani. Poſtero autem die, cum illi maiores natu ſatis quieſſent, in ambulationem uentum eſſe dicebat: tum Scæuolam duobus ſpatijs, tribus'ue factis dixiſſe, cur non imitamur Craſſe Socratem illum, qui eſt in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit; quæ non minus ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis, quàm illa, cuius umbram ſecutus eſt Socrates: quæ mihi uidetur non tam ipſa aquula, quæ deſcribitur, quàm Platonis oratione creuiſſe. & quod ille duriſſimis pedibus fecit, ut ſe abijceret in herba, atque ita illa, quæ philoſophi diuinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur; id meis pedibus certe concedi eſt æquius. Tum Craſſum, Immo uero commodius etiam: puluinosq; popoſciſſe, et omnes in ijs ſedibus, quæ erant ſub platano, conſediſſe dicebat. Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. qui cum ita eſſet exorſus: non ſibi cohortandum Sulpitium, & Cottam, ſed magis utrunque collaudandum ui=

deri, quòd tantam iam eſſent facultatem adepti, ut non æqualibus ſuis ſolum anteponerentur, ſed cum maioribus natu compararentur: Neque uero mihi *quidquam, inquit, præſtabilius uidetur, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, uoluntates impellere, quò uelis; unde autem uelis, deducere. hæc una res in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquillisq; ciuitatibus præcipue ſemper floruit, ſemperq; dominata eſt. quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exiſtere unum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, uel ſolus, uel cum paucis facere poſſit? aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientiſſimis ſententijs, grauiſſimisq; uerbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamq; magnificum, quàm populi motus, iudicum religionem, ſenatus grauitatem unius oratione conuerti?* Q*uid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate?* Q*uid autem tam neceſſarium, quàm tenere ſemper arma, quibus uel tectus ipſe eſſe poſſis, uel prouocare improbos, uel te ulciſci laceſſitus?* Age *uero, ne ſemper forum, ſubſellia,* Roſtra, *curiamq; mediteris; quid eſſe poteſt in otio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nulla in re rudis? hoc enim uno præſtamus uel maxime feris, quòd colloquimur inter nos, & quod exprimere dicendo ſenſa poſſumus.* Q*uamobrem quis hoc non iure miretur, ſummeq; in eo ela=*

borandum eſſe arbitretur, ut, quo uno homines maxime beſtijs præſtent, in hoc hominibus ipſis antecellat? Vt uero iam ad illa ſumma ueniamus: quæ uis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare; aut à fera, agreſtiq; uita ad hunc humanum cultum, ciuilemq; deducere; aut iam conſtitutis ciuitatibus leges, iudicia, iura deſcribere? Ac ne plura, quæ ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam breui. ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione, & ſapientia non ſolum ipſius dignitatem, ſed et priuatorum plurimorum, et uniuerſæ reip. ſalutem maxime contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes, atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite: ut & uobis honori, et amicis utilitati, et reip. emolumento eſſe poſſitis. Tum Scæuola comiter, ut ſolebat, Cætera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de C. Lælij ſoceri mei, aut de huius generi aut arte, aut gloria detraham: ſed illa duo Craſſe uereor ut tibi poſſim concedere, unum, quòd ab oratoribus ciuitates & ab initio conſtitutas, & ſæpe conſeruatas eſſe dixiſti: alterum, quòd, remoto foro, concione, iudicijs, ſenatu, ſtatuiſti oratorem in omni genere ſermonis, & humanitatis eſſe perfectum. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominũ, in montibus, ac ſyluis diſſipatum, non prudentium conſilijs compulſum potius, quàm diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis, mœnibusq; ſepſiſſe? aut uero reliquas utilitates aut inſtituendis, aut conſeruandis ciuitatibus, non à ſapientibus, & fortibus uiris, ſed à diſertis, et ornate dicentibus eſſe conſtitutas? An uero tibi Ro=

mulus ille aut paſtores, & conuenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia coniunxiſſe, aut finitimorum uim repreſſiſſe eloquentia uidetur, non conſilio, & ſapientia ſingulari? Quid in Numa Pompilio? quid in Seruio Tullo? quid in cæteris regibus? quorum multa ſunt eximia ad conſtituendam remp. num quod eloquentiæ ueſtigium apparet? Quid exactis regibus? tametſi ipſam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti eſſe cernimus. ſed deinceps omnia non'ne plena conſiliorum, inania uerborum uidemus? Ego uero, ſi uelim & noſtræ ciuitatis exemplis uti, & aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quàm adiumenta per homines eloquentiſſimos importata. ſed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi uideor, exceptis Craſſe uobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe, Ti. & C. Sempronios: quorum pater homo prudens, & grauis, haud quaquam eloquens, & ſæpe alias, & maxime Cenſor ſaluti reip. fuit. atque is non accurata quadam orationis copia, ſed nutu, atque uerbo libertinos in urbanas tribus tranſtulit: quod niſi feciſſet, remp. quam nunc uix tenemus, iandiu nullam haberemus. at uero eius filij diſerti, & omnibus uel naturæ, uel doctrinæ præſidijs ad dicendum parati, cum ciuitatem uel paterno conſilio, uel auitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſta præclara gubernatrice, ut ais, ciuitatum eloquentia remp. diſſipauerunt. Quid leges ueteres, moſq; maiorum? quid auſpicia, quibus & ego, et tu Craſſe cum magna reip. ſalute præſumus? quid religiones, & cæ=

rimoniæ? quid hæc iura ciuilia, quæ iampridem in noſtra familia ſine ulla eloquentiæ laude uerſantur? num aut inuenta ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem & Ser. Galbam memoria teneo, diuinum hominem in dicendo, & M. Aemilium Porcinam, & C. ipſum Carbonem, quem tu adoleſcentulus perculiſti, ignarum legum, hæſitantem in maiorum inſtitutis, rudem in iure ciuili: & hæc ætas noſtra, præter te Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quàm proprio munere aliquo diſertorum, ius à nobis ciuile didiciſti; quod interdum pudeat, iuris ignara eſt. Quod uero in extrema oratione quaſi tuo iure ſumpſiſti, oratorem in omni ſermonis diſputatione copioſiſſime poſſe uerſari: id, niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem; multisq́; præeſſem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut te ex iure manu conſertum uocarent, quòd in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. Agerent enim tecum lege primum Pythagorei omnes, atque Democritici, cæteriq́; in ſuo genere phyſici; uindicarentq́; ornati homines in dicendo, & graues; quibuſcum tibi iuſto ſacramento contendere non liceret. Vrgerent præterea philoſophorum greges, iam ab illo fonte, & capite Socrate: nihil te de bonis rebus in uita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione uitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire conuincerent: & cum uniuerſi in te impetum feciſſent, tum ſingulæ familiæ litem tibi intenderent. Inſtaret Academia, quæ, quidquid dixiſſes, id te ipſum negare cogeret. Stoici uero no-

ſtri diſputationum ſuarum, atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent. Peripatetici autem etiam hæc ipſa, quæ propria oratorum putas eſſe adiumenta atque ornamenta dicendi, ab ſe peti uincerent oportere: ac non ſolum meliora, ſed etiam multo plura Ariſtotelem, Theophraſtumq; de his rebus, quàm omnes dicendi magiſtros, ſcripſiſſe oſtenderent. Miſſos facio mathematicos, grammaticos, muſicos, quorum artibus ueſtra iſta dicēdi uis ne minima quidem ſocietate coniungitur. Quamobrem iſta tanta, tamq; multa profitenda Craſſe non cenſeo. ſatis id eſt magnum, quod potes præſtare, ut in iudicijs ea cauſa, quamcunque tu dicis, melior, & probabilior eſſe uideatur: ut in concionibus, ut in ſententijs dicendis ad perſuadendum tua plurimum ualeat oratio: denique ut prudentibus diſerte, ſtultis etiam uere dicere uidearis. hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi uidebitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria, non communi oratorum facultate poſſe. Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius Scæuola iſta inter Græcos dici, & diſceptari ſolere. audiui enim ſummos homines, cum Quæſtor ex Macedonia ueniſſem Athenas florente Academia, ut temporibus illis ferebatur; quòd eam Carneades, & Clitomachus, & Aeſchines obtinebant. erat etiam Metrodorus, qui cum illis una ipſum Carneadem diligentius audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum, & copioſiſſimum. uigebat auditor Panætij illius tui Mneſarchus; & Peripatetici Critolaus, & Diodorus; multi etiam præterea præclari in philoſophia, &

nobiles: à quibus omnibus una pene repelli uoce oratorem à gubernaculis ciuitatum, excludi ab omni doctrina, rerumq; maiorum ſcientia, ac tantum in iudicia, & conciunculas, tanquam in aliquod piſtrinum, detrudi, et compingi uidebam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inuentori, & principi longe omnium in dicendo grauiſsimo, & eloquentiſsimo Platoni. cuius tum Athenis diligentius legi cum Carneade Gorgiam. quo in libro in hoc maxime admirabar Platonem, quòd mihi in oratoribus irridendis ipſe orator ſummus uidebatur. uerbi enim controuerſia iandiu torquet Græculos homines contentionis cupidiores, quàm ueritatis. Nam ſi quis hunc ſtatuet eſſe oratorem, qui tantummodo in iure, aut in iudicijs poſsit, aut apud populum, aut in ſenatu copioſe loqui: tamen huic ipſi multa tribuat, & concedat neceſſe eſt. neque enim ſine multa pertractatione omnium rerum publicarum, neque ſine legum, moris, iuris ſcientia, neque natura hominum incognita, ac moribus, in his ipſis rebus ſatis callide uerſari, & perite poteſt. qui autem hæc cognouerit, ſine quibus ne illa quidem minima in cauſis quiſquam recte tueri poteſt; quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris nihil uis eſſe, niſi compoſite, ornate, copioſe eloqui; quæro, id ipſum qui poſſit aſſequi ſine ea ſcientia, quam ei non conceditis? dicendi enim uirtus, niſi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta ſint, extare non poteſt. Quamobrem ſi ornate locutus eſt, ſicut fertur, & mihi uidetur, phyſicus ille Demo=

eritus: materies illa fuit phyſici, de qua dixit; ornatus uero ipſe uerborum oratoris putandus eſt. & ſi Plato de rebus à ciuilibus controuerſijs remotiſſimis diuinitus eſt locutus, quod ego concedo; ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus ijs, de quibus diſputauerunt, eloquentes, & in dicendo ſuaues, atque ornati fuerunt: ſint eæ res, de quibus diſputant, in alijs quibuſdam ſtudijs; oratio quidem ipſa propria eſt huius unius rationis, de qua loquimur, & quærimus. Etenim uidemus iíſdem de rebus ieiune quoſdam, & exiliter, ut eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum, diſputauiſſe; neque ob eam rem philoſophiæ non ſatisfeciſſe, quòd non habuerit hanc dicendi ex arte alienam facultatem. Quid ergo intereſt? aut qui diſcernes eorum, quos nominaui, ubertatem in dicendo, & copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi uarietate, & elegantia non utuntur? Vnum erit profectò, quod ij, qui bene dicunt, afferunt proprium, compoſitam orationem, & ornatam, & artificio quodam, & expolitione diſtinctam. hæc autem oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta, et cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. quid eſt enim tam furioſum, quàm uerborum uel optimorum, atque ornatiſſimorum ſonitus inanis nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia? Quidquid erit igitur, quacunque ex arte, quocunque de genere; id orator ſi, tanquam clientis cauſam, didicerit, dicet melius, & ornatius, quàm ille ipſe eius rei inuentor, atque artifex. Nam ſi quis erit, qui hoc dicat,

eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias, atque cauſas, & quaſi certarum rerum forenſibus cancellis circunſcriptam ſcientiam: fatebor equidem. in his magis aſſidue uerſari hanc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt, quæ iſti magiſtri, qui rhetorici uocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim neſcit maximam uim exiſtere oratoris in hominum mentibus uel ad iram, aut odium, aut dolorem incitandis, uel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem, miſericordiamq; reuocandis? quæ, niſi qui naturas hominum, uimq; omnem humanitatis, cauſasq; eas, quibus mentes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod uolet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus philoſophorum putatur proprius: neque orator me auctore unquam repugnabit: ſed, cum illis cognitionem rerum conceſſerit, quòd in ea ſolum illi uoluerint elaborare; tractationem orationis, quæ ſine illa ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet. hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſæpe iam dixi, oratio grauis, & ornata, & hominum ſenſibus, ac mentibus accommodata. quibus de rebus Ariſtotelem, & Theophraſtum ſcripſiſſe fateor. ſed uide, ne hoc Scæuola totum ſit à me. nam ego, quæ ſunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis: iſti, quæ de his rebus diſputant, oratorum eſſe concedunt. itaque cæteros libros artis ſuæ nomine, hos rhetoricos et inſcribunt, & appellant. Etenim, cum illi in dicendo inciderint loci, quod perſæpe euenit, ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia,

de communi ciuium, de hominum, de gentium iu= re, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni uirtutis genere ſit dicendum: clama= bunt credo omnia gymnaſia, atque omnes philoſo= phorum ſcholæ, ſua hæc eſſe omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere. quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis conſumendi otij cauſa diſſe= rant, cum conceſſero; illud tamen oratori tribuam, & dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam, et exiguo ſermone diſputant, hic omni tum grauitate, tum etiam iucunditate explicet. Hæc ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam. cogebat enim me M. Marcellus hic noſter, qui nunc Aedilis Cur. eſt: & profecto, niſi ludos nunc faceret, huic no= ſtro ſermoni intereſſet: ac iam tum erat adoleſcentu= lus his ſtudijs mirifice deditus. Iam uero de legibus inſtituendis, de bello, de pace, de ſocijs, de uectiga- libus, de iure ciuium generatim in ordines, ætateſq; deſcripto, dicant uel Græci, ſi uolunt, Lycurgum, aut Solonem (quanquam illos quidem cenſemus in numero eloquẽtium reponendos) ſciſſe melius, quàm Hyperidem, aut Demoſthenem, perfectos iam homi= nes in dicendo, & perpolitos: uel noſtri decemuiros, qui XII tabulas perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant in hoc genere & Ser. Galbæ, & ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi gloria præſtitiſſe. nunquam enim negabo eſſe quaſ= dam arteis proprias eorum, qui in his cognoſcendis, atque tractandis ſtudium ſuum omne poſuerunt: ſed oratorem plenum, atque perfectum eſſe eum dicam,

qui de omnibus rebus poſſit uarie, copioſeq́; dicere. Etenim ſæpe in ijs cauſis, quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forenſi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum, & aſſumendum. quæro enim, num poſſit aut contra Imperatorem, aut pro Imperatore dici ſine rei militaris uſu, aut ſæpe etiam ſine regionum terreſtrium, aut maritimarum ſcientia? num apud populum de legibus iubendis, aut uetandis? num in ſenatu de omni reip. genere dici ſine ſumma rerum ciuilium cognitione, & prudentia? num admoueri poſſit oratio ad ſenſus animorum, atque motus uel inflammandos, uel etiam extinguendos, quod unum in oratore dominatur, ſine diligentiſsima perueſtigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis, ac moribus à philoſophis explicantur? Atque haud ſcio, an minus hoc uobis ſim probaturus: equidem non dubitabo, quod ſentio, dicere. phyſica iſta ipſa, quæ paulo ante, & mathematica, et cæterarum artium propria, poſuiſti; ſcientiæ ſunt eorum, qui illa profitentur: illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas artes uelit, ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem. Neque enim, ſi Philonem illum architectum, qui Athenienſibus armamentarium fecit, conſtat perdiſerte populo rationem operis ſui reddidiſſe; exiſtimandum eſt, architecti potius artificio diſertum, quàm oratoris fuiſſe. nec, ſi huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de naualium opere dicendum, nõ, cum ab illo cauſam didiciſſet, ipſe orna-

te de alieno artificio, copioſeq; dixiſſet. neque uero Aſclepiades, is, quo nos medico, amicoq; uſi ſumus; tum, cum eloquentia uincebat cæteros medicos, in eo ipſo, quod ornate dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud eſt probabilius, neque tamen uerum, quod Socrates dicere ſolebat; omneis in eo, quod ſcirent, ſatis eſſe eloquentes. illud uerius; neque quenquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat; neque, ſi optime ſciat, ignarusq; ſit faciundæ, ac poliendæ orationis, diſerte id ipſum, de quo ſciat, poſſe dicere. Quamobrem, ſi quis uniuerſam, & propriam oratoris uim definire, complectiq; uult; is orator erit mea ſententia hoc tam graui dignus nomine, qui, quæcunque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda, prudenter, & compoſite, et ornate, & memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. ſin cuipiam nimis infinitum uidetur, quod ita propoſui quacunque de re: licet hinc, quantum cuique uidebitur, circuncidat, atque amputet: tamen illud tenebo; ſi, quæ cæteris in artibus, aut ſtudijs ſita ſunt, orator ignoret; tantumq; ea teneat, quæ ſint in diſceptationibus, aut in uſu forenſi; tamen, his de rebus ipſis ſi ſit ei dicendum; cum cognouerit ab ijs, qui tenent, quæ ſint in quaque re; multo oratorem melius, quàm ipſos illos, quorum eæ ſunt artes, eſſe dicturum. Ita ſi de re militari dicendum huic erit Sulpicio, quæret à C. Mario affini noſtro, &, cum acceperit, ita pronunciabit, ut ipſi C. Mario pene hic melius, quàm ipſe ille, ſcire uideatur. ſin de iure ciuili, te cum communica-

bit, teq; hominem prudentiſſimum, et peritiſſimum, in ijs ipſis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de uitijs hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum ſit: forſitan, ſi ei ſit uiſum, (etſi hæc quidem noſſe debet orator) cũ Sex. Pompeio, erudito homine in philoſophia, communicabit: hoc profecto efficiet, ut, quamcunque rem à quoque cognouerit, de ea re multo dicat ornatius, quàm ille ipſe, unde cognorit. ſed, ſi me audierit, quoniam philoſophia in tres partes eſt diſtributa, in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in uitam, atque mores: duo illa relinquamus; idq; largiamur inertiæ noſtræ: tertium uero, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus; nihil oratori, in quo magnus eſſe poſsit, relinquemus. quare hic locus de uita, & moribus totus eſt oratori perdiſcendus: cætera, ſi non didicerit, tamen poterit, ſi quando uolet, ornare dicendo, cum erunt ad eum delata, & tradita. etenim ſi conſtat inter doctos, hominem ignarum aſtrologiæ ornatiſſimis, atque optimis uerſibus Aratum de cœlo, ſtelliſq; dixiſſe; ſi de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum Nicandrum Colophonium poetica quadam facultate, non ruſtica, ſcripſiſſe præclare: quid eſt, cur non orator de rebus ijs eloquentiſſime dicat, quas ad certam cauſam, tempuſq; cognorit? eſt enim finitimus oratori poeta, numeris aſtrictior paulo, uerborum autem licentia liberior, multis uero ornandi generibus ſocius, ac pene par, in hoc quidem certe prope idem,

nullis ut terminis circunſcribat, aut definiat ius ſuum, quo minus ei liceat eadem illa facultate, & copia uagari, quà uelit. Nam *quòd illud* Q. Scæ*uola negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo regno eſſes; quòd in omni genere ſermonis, in omnĩ parte humanitatis dixerim oratorem perfectum eſſe debere: nunquam mehercule hoc dicerem, ſi eum, quem fingo, me ipſum eſſe arbitrarer: ſed ut ſolebat* C. Lu*cilius ſæpe dicere, homo tibi ſubiratus, mihi propter eam ipſam cauſam minus, quàm uolebat, familiaris, ſed tamen & doctus, & perurbanus, ſic ſentio, neminem eſſe in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iјs artibus, quæ ſunt libero homine dignæ, perpolitus: quibus ipſis ſi in dicendo non utimur, tamen apparet, atque extat, utrum ſimus earum rerum rudes, au didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ, ſed indicat ipſe motus, didicerint ne palæſtram, an neſciant; et qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, concionum, ſenatus, etiam ſi proprie cæteræ non adhibentur artes, tamen facile declaratur, utrum is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit:* Tum ri*dens* Scæuola, Non *luctabor, inquit, tecum* Craſſe *amplius. id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam es conſecutus, ut & mihi, quæ ego uellem, non eſſe oratoris concederes; & ea ipſa ne-*

ſcio quo modo rurſus detorqueres, atque oratori propria traderes. Hæc, cum ego Prætor Rhodum ueniſſem, & cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinæ Apollonio ea, quæ à Panætio acceperam, contuliſſem: irriſit ille quidem, ut ſolebat, philoſophiam, atque contempſit; multaq́; non tam grauiter dixit, quàm facete: tua autem fuit oratio eiuſmodi, non ut ullam artem, doctrinam'ue contemneres, ſed ut omneis comites, ac miniſtras oratoris eſſe diceres: quas, ego, ſi quis ſit unus complexus omneis, idemq́; ſi ad eas facultatem iſtam ornatiſſimæ orationis adiunxerit; non poſſum dicere eum non egregium quendam hominem, atque admirandum fore. ſed is, ſi quis eſſet, aut ſi etiam unquam fuiſſet, aut uero ſi eſſe poſſet; tu eſſes unus profecto; qui & meo iudicio, et omnium uix ullam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti. Verum ſi tibi ipſi nihil deeſt, quod in forenſibus rebus, ciuilibusq́; uerſetur, quin ſcias; neque eam tamen ſcientiam, quam adiungis oratori, complexus es: uideamus, ne plus ei tribuas, quàm res, et ueritas ipſa concedat. Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. quid enim nos aut didicimus, aut ſcire potuimus? qui ante ad agendum, quàm ad cognoſcendum uenimus: quos in foro, quos in ambitione, quos in rep. quos in amicorum negotijs res ipſa ante confecit, quàm poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari. quòd ſi tibi tantum in nobis uidetur eſſe; quibus etiam ſi ingenium, ut tu putas, non maxime defuit, doctrina certe,

& otium, & hercule etiam ſtudium illud dicendi acerrimum defuit: quid cenſes, ſi ad alicuius ingenium uel máius illa, quæ ego non attigi, acceſſerint, qualem illum, & quantum oratorem futurum? Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta Craſſe, quæ dicis: nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum, atque artium rationem, naturamq; comprehenderit. ſed primum id difficile factu eſt, præſertim in hac noſtra uita, noſtriſq; occupationibus. deinde illud etiam uerendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione, et conſuetudine dicendi populari, et forenſi. alius enim mihi quoddam genus orationis eſſe uidetur eorum hominum, de quibus paulo ante dixiſti: quamuis illi ornate, & grauiter aut de natura rerum, aut humanis de rebus loquantur. nitidum quoddam genus eſt uerborum, & lætum, ſed palæſtræ magis, et olei, quàm huius ciuilis turbæ, ac fori. nanque egomet, qui ſero, ac leuiter græcas literas attigiſſem, tamen, cum pro Conſulé in Ciliciam proficiſcens Athenas ueniſſem, complures tum ibi dies ſum propter nauigandi difficultatem commoratus. ſed cum quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos fere ipſos, qui abs te modo ſunt nominati; cumq; hoc neſcio quo modo apud eos increbuiſſet, me in cauſis maioribus, ſicuti te, ſolere uerſari: pro ſe quiſque eorum, quantum quiſque poterat, de officio, & ratione oratoris diſputabat. Horum alij, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores uocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quoſdam operarios lingua celeri, &

ri, & exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quòd ex bene dicendi ſcientia conſtaret, unam quandam eſſe uirtutem: & qui unam uirtutem haberet, omneis habere: eaſq; ipſas eſſe inter ſe æqualeis, & pares: ita, qui eſſet eloquens, eum uirtutes omneis habere, atque eſſe ſapientem. Sed hæc erat ſpinoſa quædam, & exilis oratio, longeq; à noſtris ſenſibus abhorrebat. Carneades uerò multo uberius iiſdem de rebus loquebatur: non quo aperiret ſententiam ſuam, (hic enim mos erat patrius Academiæ, aduerſari ſemper omnibus in diſputando) ſed tum maxime tamen hoc ſignificabat: eos, qui rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere; neque poſſe quenquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorum inuenta didiciſſet. Diſputabant contra diſerti homines Athenienſes, in rep. cauſiſq; uerſati: in quibus erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus hoſpes meus: qui cum diceret eſſe quandam prudentiam, quæ uerſaretur in perſpiciendis rationibus conſtituendarum, & regendarum rerum publicarum: excitabatur homo promptus ab homine abundanti doctrina, et quadam incredibili uarietate rerum, & copia. omneis enim partes illius ipſius prudentiæ petendas eſſe à philoſophia docebat: neque ea, quæ ſtatuerentur in rep. de diis immortalibus, de diſciplina iuuentutis, de iuſtitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraq;, ſine quibus ciuitates aut eſſe, aut bene moratæ eſſe non poſſent, uſquam in eorum li-

bris inueniri. Quòd ſi tantam uim rerum maxima=rum arte ſua rhetorici illi doctores complecterentur: quærebat, cur de proœmijs, & de epilogis, & de huiuſmodi nugis (ſic enim appellabat) referti eſſent eorum libri; de ciuitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de æquitate, de iuſtitia, de fide, de frången dis cupiditatibus, conformandiſq; hominum moribus litera in eorum libris nulla inueniretur. ipſa uero præcepta ſic illůdere ſolebat, ut oſtenderet non modo eos illius expertes eſſe prudentiæ, quàm ſibi aſciſce=rent, ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem, ac uiam noſſe. caput enim eſſe arbitrabatur orato=ris, ut & ipſis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, uideretur; id fieri uitæ dignitate; de qua nihil rhetorici iſti doctores in præceptis ſuis reli=quiſſent: & uti qui audirent, ſic afficerentur ani=mis, ut eos affici uellet orator: quod item fieri nullo modo poſſe; niſi cognoſceret is, qui diceret, quot mo=dis hominum mentes, & quibus rebus, & quo ge=nere orationis in quanque partem mouerentur: hæc autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa, at=que abdita: quæ iſti rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere. memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis præclare ſcripta pronuncians, docebat illum in animis uel iu=dicum, uel populi in omnem partem dicendo permo=uendis non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſe=queretur, quæ negaret ille ſine philoſophia quen=quam ſcire poſſe. Hic reſpondebat, non ſe negare

Demoſthenem ſummam prudentiam, ſummamq́; uim habuiſſe dicendi: ſed ſiue ille hoc ingenio potuiſſet; ſiue, id quod conſtaret, Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet; non quid ille potuiſſet, ſed quid iſti docerent, eſſe quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, ut omnino diſputaret, nullam artem eſſe dicendi. idq́; cum argumentis docuerat, quòd ita nati eſſemus, ut & blandiri, & ſuppliciter inſinuare ijs, à quibus eſſet petendum; & aduerſarios minaciter terrere poſſemus; et rem geſtam exponere; & id, quod intenderemus, confirmare; & id, quod contra diceretur, refellere; & ad extremum deprecari aliquid, & conqueri: quibus in rebus omnis oratorum uerſaretur facultas: & quòd conſuetudo, exercitatioq́; et intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum copia nitebatur. nam primum quaſi dedita opera neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat: cum repeteret uſque à Corace neſcio quo, & Tiſia; quos artis illius inuentores, & principes fuiſſe conſtaret. eloquentiſſimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſciſſe curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat: in quibus etiam ſiue ille irridens, ſiue quòd ita putaret, atque ita audiſſet, me in illo numero, qui illa non didiciſſem, & tamen, ut ipſe dicebat, poſſem aliquid in dicendo, proferebat. quorum ego illi alterum facile aſſentiebar, nihil me didiciſſe: in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. Artem uero negabat eſſe ul-

lam, niſi quæ cognitis, penituſq; perſpectis, & in unum exitum ſpectantibus, & nunquam fallentibus rebus contineretur: hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia eſſe, et incerta; cum & dicerentur ab iis, qui ea omnia non plane tenerent; & audirentur ab iis, quibus non ſcientia eſſet tradenda, ſed exigui temporis aut falſa, aut certe obſcura opinio. Quid multa? ſic mihi tum perſuadere uidebatur; neque artificium ullum eſſe dicendi; neque quenquam poſſe; niſi qui illa, quæ à doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerentur, cognoſſet; aut callide, aut copioſe dicere. Quibus dicere Carneades ſolebat, ingenium tuum Craſſe uehementer admirans; me ſibi perfacilem in dicendo, te perpugnacem in diſputando eſſe uiſum. Tumq; ego hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello; qui me imprudente, & inuito excidit, & peruenit in manus hominum; diſertos me cognoſſe nonnullos, eloquentem adhuc neminem: quod eum ſtatuebam diſertum; qui poſſet ſatis acute, atque dilucide apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere; eloquentem uero, qui mirabilius, et magnificentius augere poſſet, atque ornare, quæ uellet, omneiſq; omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fonteis animo, ac memoria contineret. id ſi eſt difficile nobis, qui ante, quàm ad diſcendum ingreſſi ſumus, obruimur ambitione, & foro: ſit tamen in re poſitum, atque natura. ego enim, quantum auguror coniectura, quantaq; ingenia in noſtris hominibus eſſe uideo; non deſpero fore

aliquem aliquando, qui & ſtudio acriore, quàm nos ſumus, atque fuimus; & otio, ac facultate diſcendi maiore, ac maturiore; & labore, atque induſtria ſuperiore, cum ſe ad audiendum, legendum, ſcribendumq́; maiore opera dediderit, exiſtat talis orator, qualem quærimus; qui iure non ſolum diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit: qui tamen mea ſententia aut hic eſt iam Craſſus: *aut, ſi quis pari fuerit ingenio, pluraq́; quàm hic, & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit; paulum huic aliquid poterit addere.* Hoc loco Sulpicius, *Inſperanti mihi, inquit, &* Cottæ, *ſed ualde optanti utrique noſtrum cecidit, ut in iſtum ſermonem* Craſſe *delaberemini. nobis enim huc uenientibus iucundum ſatis fore uidebatur, ſi, cum uos de rebus alijs loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone ueſtro memoria dignum excipere poſſemus: ut uero penitus in eam ipſam totius huius uel ſtudij, uel artificij, uel facultatis diſputationem pene intimam perueniretis, uix optandum nobis uidebatur. ego enim, qui ab ineunte ætate incenſus eſſem ſtudio utriuſque ueſtrum,* Craſſi *uero etiam amore; cum ab eo nuſquam diſcederem, uerbum ex eo nunquam elicere potui de uia, ac de ratione dicendi; cum & per me ipſum egiſſem, & per* Druſum *ſæpe tentaſſem. quo in genere tu* Antoni *(uere loquar) nunquam mihi percunctanti, aut quærenti aliquid defuiſti; et perſæpe me, quæ ſoleres in dicendo obſeruare, docuiſti.* Nunc, *quoniam uterque ueſtrum patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quærimus; & quoniam princeps* Craſſus *eius ſermonis ordiendi*

fuit: date nobis hanc ueniam, ut ea, quæ ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini. quod quidem ſi erit à uobis impetratum: magnam habebo Craſſe huic palæſtræ, & Tuſculano tuo gratiam; & longe Academiæ illi, ac Lycio tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam. Tum ille, Immo uero, inquit, Sulpiti rogemus Antonium; qui & poteſt facere id, quod requiris; & conſueuit, ut te audio, dicere. nam me quidem fateor ſemper à genere hoc toto ſermonis refugiſſe, & tibi cupienti, atque inſtanti ſæpiſſime negaſſe, ut tute paulo ante dixiſti. quod ego non ſuperbia, neque inhumanitate faciebam; neque quo ſtudio rectiſſimo, atque optimo non obſequi uellem; præſertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maxime natum, aptumq; cognoſſem; ſed mehercule iſtius diſputationis inſolentia, atque earum rerum, quæ quaſi traduntur in arte, inſcitia. Tum Cotta. Quoniam id, quod difficillimum nobis uidebatur, ut omnino de his rebus Craſſe loquerere, aſſecuti ſumus: de reliquo iam noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiſerimus. De ijs credo rebus, inquit Craſſus, ut in conditionibus ſcribi ſolet, quibus ſciam, poteroq;. Tum ille: Nanque quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrum tam impudens eſt, qui ſe ſcire, aut poſſe poſtulet? Iam uero iſta conditione, dum mihi liceat negare poſſe, quod non potero, & fateri neſcire, quod neſciam; licet, inquit Craſſus, ueſtro arbitratu percunctemini. Atque, inquit Sulpicius, hoc primum ex te, de quo modo An=

tonius expoſuit, quid ſentias quærimus; exiſtimes'ne artem aliquam eſſe dicendi. Quid mihi nunc uos, inquit Craſſus, tanquam alicui Græculo otioſo, & loquaci, & fortaſſe docto, atque erudito, quæſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, imponitis? Quando enim me iſta curaſſe, aut cogitaſſe arbitramini? non ſemper irriſiſſe potius eorum hominum impudentiam, qui, cum in ſchola aſſediſſent, ex magna hominum frequentia dicere iuberent, ſi quis quid quæreret. quod primum ferunt Leontinum feciſſe Gorgiam: qui permagnum quiddam ſuſcipere, ac profiteri uidebatur, cum ſe ad omnia, de quibus quiſque audire uellet, eſſe paratum denunciaret. poſtea uero uulgo hoc facere cœperunt, hodieq; faciunt; ut nulla ſit res neque tanta, neque tam improuiſa, neque tam noua, de qua ſe non omnia, quæ dici poſſunt, profiteantur eſſe dicturos. Quòd ſi te Cotta arbitrarer, aut te Sulpici de his rebus audire uelle: adduxiſſem huc Græcum aliquem, qui nos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret. quod ne nunc quidem difficile factu eſt. eſt enim apud M. Piſonem, adoleſcentem iam huic ſtudio deditum, ſummo hominem ingenio, noſtriq; cupidiſſimum, peripateticus Staſeas, homo nobis ſane familiaris, &, ut inter homines peritos conſtare uideo, in illo ſuo genere omnium princeps. Quem tu mihi, inquit Mutius, Staſeam, quem peripateticum narras? gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus Craſſe, qui non Græci alicuius quotidianam loquacitatem ſine uſu, neque ex ſcholis cantilenam requirunt, ſed ex homine

omnium ſapientiſſimo, atque ex eo, qui non in libel-lis, ſed in maximis cauſis, et in hoc domicilio imperij, & gloriæ ſit conſilio, linguáq; princeps: cuius ue-ſtigia perſequi cupiunt, eius ſententiam ſciſcitantur. Equidem te cum in dicendo ſemper putaui deum: tum uero tibi nunquam eloquentiæ maiorem tribui lau-dem, quàm humanitatis: qua nunc te uti uel maxi-me decet; neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo excellentis ingenij adoleſcentes cupiunt accedere. Ego uero, inquit, iſtis obſequi ſtudeo: neque grauabor breuiter meo more, quid quaque de re ſentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam, au-ctoritatem tuam negligere Scæuola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo: mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem uideri, ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos in uerbi controuerſia poſitam. Nam, ſi ars ita definitur, ut paulo ante expoſuit Antonius, ex rebus penitus perſpectis, planeq; co-gnitis, atque ab opinionis arbitrio ſeiunctis, ſcien-tiáq; comprehenſis: non mihi uidetur ars oratoris eſſe ulla. ſunt enim uaria, & ad uulgarem, popula-remq; ſenſum accommodata omnia genera huius fo-renſis noſtræ dictionis. Sin autem ea, quæ obſeruata ſunt in uſu, ac tractatione dicendi, hæc ab homini-bus callidis, ac peritis animaduerſa, ac notata, uer-bis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtri-buta ſunt; id quod fieri potuiſſe uideo: non intelli-go, quamobrem non, ſi minus illa ſubtili definitio-ne, at hac uulgari opinione ars eſſe uideatur. Sed ſi-ue eſt ars, ſiue artis quædam ſimilitudo: non eſt qui-

dem eà negligenda; uerum intelligendum eſt, alia quædam ad conſequendam eloquentiam eſſe maiora. Tum Antonius uehementer ſe aſſentiri Craſſo dixit: quòd neque ita amplecteretur artem, ut ij ſolerent, qui omnem uim dicendi in arte ponerent: neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te his eſſe Craſſe facturum, ſi iſta expoſueris, quæ putas ad dicendum plus quàm ipſam artem poſſe prodeſſe. Dicam equidem, quoniam inſtitui; petamq; à uobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis. quanquam moderabor ipſe: ne, ut quidam magiſter, atque artifex, ſed quaſi unus è togatorum numero, atque ex forenſi uſu homo mediocris, neque omnino rudis, uidear non ipſe aliquid à me prompſiſſe, ſed fortuito in ſermonem ueſtrum incidiſſe. Equidem cum peterem magiſtratus, ſolebam in prehenſando dimittere à me Scæuolam; cum ei ita dicerem, me uelle eſſe ineptum. id erat petere blandius: quod niſi inepte fieret, bene non poſſet fieri: hunc autem eſſe unum hominem ex omnibus, quo præſente ego ineptus eſſe minime uellem: quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem, & ſpectatorem fortuna conſtituit. nam quid eſt ineptius, quàm de dicendo dicere? cum id ipſum, dicere, nunquam ſit non ineptum, niſi cum eſt neceſſarium. Perge uero Craſse, inquit Mucius: iſtam enim culpam, quam uereris, ego præſtabo. Sic igitur ſentio, inquit Craſsus, naturam primum, atque ingenium ad dicendum uim afferre maximam: neque uero iſtis, de quibus paulo ante

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

dixit Antonius, ſcriptoribus artis, rationem dicendi, & uiam, ſed naturam defuiſſe. nam et animi, atque ingenij celeres quidam motus eſſe debent; qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumq; ſint uberes, & ad memoriam firmi, atque diuturni: & ſi quis eſt, qui hæc putet arte accipi poſſe; quod falſum eſt; (præclare enim ſe res habeat, ſi hæc accendi, aut commoueri arte poſſint: inſeri quidem, & donari ab arte non poſſunt omnia: ſunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certe cum ipſo homine naſcuntur? linguæ ſolutio, uocis ſonus, latera, uires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Neque hæc ita dico, ut ars aliquid limare non poſſit: neque enim ignoro, & quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina; & quæ non optima, aliquo modo acui tamen, et corrigi poſſe: ſed ſunt quidam aut ita lingua hæſitantes, aut ita uoce abſoni, aut ita uultu, motuq; corporis uaſti, atque agreſtes; ut etiam ſi ingenijs, atque arte ualeant, tamen in oratorum numerum uenire non poſſint: ſunt autem quidam ita naturæ muneribus in iiſdem rebus habiles, ita ornati; ut non nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe uideantur. Magnum quodam eſt onus, atque munus, ſuſcipere, atque profiteri ſe eſſe omnibus ſilentibus unum maximis de rebus magno in conuentu hominum audiendum. adeſt enim fere nemo, quin acutius, atque acrius uitia in dicente, quàm recta uideat. ita quidquid eſt, in quo offenditur; id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit. Neque hæc in eam ſententiam diſputo, ut ho=

mines adoleſcentes, ſi quid naturale forte non ha=beant, omnino à dicendi ſtudio deterream. Quis enim nō uideat C. Cælio, æquali meo, maximo hono=ri fuiſſe homini nouo illam ipſam, quancunque aſ=ſequi potuerit, in dicendo mediocritatem? quis ue=ſtrum æqualem Q. Varium, uaſtum hominem, at=que fœdum, non intelligit illa ipſa facultate, quan=cunque habet, magnam eſſe in ciuitate gratiam con=ſecutum? ſed quia de oratore quærimus, fingendus eſt nobis oratione noſtra detractis omnibus uitijs ora=tor, atque omni laude cumulatus. neque enim, ſi multitudo litium, ſi uarietas cauſarum, ſi hæc tur=ba, & barbaria forenſis dat locum uel uitioſiſſimis oratoribus, iccirco nos hoc, quod quærimus, omitte=mus. Itaque in ijs artibus, in quibus non utilitas quæritur neceſſaria, ſed animi libera quædam oble=ctatio, quàm diligenter, et quàm prope faſtidioſe iudicámus? nullæ enim lites, neque controuerſiæ ſunt, quæ cogant homines, ſicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter prouidendum, non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt; ſed ut ijs ipſis admira=bilis eſſe uideatur, quibus libere liceat iudicare. Ac ſi quæritis plane, quid ſentiam; enunciabo apud ho=mines familiariſsimos, quod adhuc ſemper tacui, et tacendum putaui. Mihi etiam quiq; optime dicunt, quiq; id facillime, atque ornatiſsime facere poſſunt; tamen, niſi timide ad dicendum accedunt, et in ex=ordienda oratione perturbantur, pene impudentes ui=dentur. tametſi id non accidere non poteſt. ut enim

quiſque optime dicit; ita maxime dicendi difficultatem uarioſq; euentus orationis, hominumq; iudicia pertimeſcit. qui uero nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere, atque edere; is mihi, etiam ſi commouetur in dicendo, tamen impudens uidetur. non enim pudendo, ſed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. quem uero non pudet; id quod in pleriſque uideo; hunc ego non reprehenſione ſolum, ſed etiam pœna dignum puto. Equidem & in uobis animaduertere ſoleo, et in me ipſo ſæpiſſime experior, ut exalbeſcam in principijs dicendi, & tota mente, atque omnibus artubus contremiſcam. adoleſcentulus uero ſic in initio accuſationis exanimatus ſum, ut hoc ſummum beneficium Q. Maximo debuerim, quòd continuo conſilium dimiſerit, ſimul ac me fractum, ac debilitatum metu uiderit. Hic omnes aſſenſi, ſignificare inter ſeſe, & colloqui cœperunt. fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor; qui tamen non modo non obeſſet eius orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animaduerti Craſſe & te, & cæteros ſummos oratores, quanquam tibi par mea ſententia nemo unquam fuit, in dicendi exordio permoueri. cuius quidem rei cum cauſam quærerem, quidnam eſſet, cur, ut in quoque oratore plurimum eſſet, ita maxime is pertimeſceret; has cauſas inueniebam duas: unam, quòd intelligerent ij, quos uſus, ac natura docuiſſet, nonnunquam ſummis oratori-

bus non ſatis ex ſententia euentum dicendi procedere; ita non iniuria, quotieſcunque dicerent, id, quod aliquando poſſet accidere, nè tum accideret, timere. altera eſt hæc, de qua quæri ſæpe ſoleo. cæterarum homines artium ſpectati, & probati, ſi quando aliquid minus bene fecerunt, quàm ſolent; aut noluiſſe, aut ualetudine impediti non potuiſſe conſequi id, quod ſcirent, putantur. noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius, aut crudior fuit. oratoris peccatum, ſi quod eſt animaduerſum, ſtultitiæ peccatum uidetur. ſtultitia autem excuſationem non habet: quia nemo uidetur, aut quia crudus fuerit, aut quòd ita maluerit, ſtultus fuiſſe. quo etiam grauius iudicium in dicendo ſubimus. quoties enim dicimus, toties de nobis iudicatur: & qui ſemel in geſtu peccauit, non continuo exiſtimatur neſcire geſtum: cuius in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certe diuturna ualet opinio tarditatis. Illud uero, quod à te dictum eſt, eſſe permulta, quæ orator niſi à natura haberet, non multum à magiſtro adiuuaretur; ualde tibi aſſentior; inq́; eo uel maxime probaui ſummum illum doctorem Alabandenſem Apollonium: qui, cum mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat non poſſe oratores euadere, operam apud ſeſe perdere, dimittebatq́;, & ad quam quenque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere, atque hortari ſolebat. Satis eſt enim cæteris artificijs percipiendis tantummodo ſimilem eſſe hominis, & id, quod tradatur, uel etiam inculcetur, ſi quis forte ſit tardior,

poſſe percipere animo, & memoria cuſtodire. non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas uerborum, non denique ea, quæ nobis non poſſumus fingere, facies, uultus, ſonus. In oratore autem acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum, uerba prope poetarum, memoria iuriſconſultorum, uox tragœdorum, geſtus pene ſummorum actorum eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inueniri poteſt. quæ enim ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probantur; ea niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt. Tum Craſſus, Atqui uide, inquit, in artificio, & opera quàm tenui, et leui quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Sæpe enim ſoleo audire Roſcium, cum ita dicat: Se adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo non eſſent quidam probabiles: ſed quia, ſi aliquid modo eſſet uitij, id ferre ipſe non poſſet. nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc ſimilitudinem huius hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus: uideti'ne, quàm nihil ab eo, niſi perfecte, nihil niſi cum ſumma uenuſtate fiat; nihil niſi ita ut deceat, & uti omnes moueat, atque delectet? itaque hoc iamdiu eſt conſecutus, ut in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem, perfectionemq; in oratore deſiderans, à qua ipſe longe abſum, facio impudenter. mihi enim uolo

ignoſci: cæteris ipſe non ignoſco. nam qui non poteſt, qui uitioſe facit, quem denique non decet; hunc, ut Apollonius iubebat, ad id, quod facere poſsit, detrudendum puto. Num tu igitur, inquit Sulpitius, me, aut hunc Cottam ius ciuile, aut rem militarem iubes diſcere? nam quis ad iſta ſumma, atque in omni genere perfecta poteſt peruenire? Tum ille, Ego uero, inquit, quòd in uobis egregiam quandam, ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognoui, iccirco hæc expoſui omnia: nec magis ad eos deterrendos, qui non poſſent, quàm ad uos, qui poſſetis, exacuendos accommodaui orationem meam. Et quanquam in utroque ueſtrum ſummum eſſe ingenium, ſtudiumq; perſpexi: tamen hæc, quæ ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quàm ſolent Græci dicere, in te Sulpiti diuina ſunt. Ego enim neminem nec motu corporis, neque ipſo habitu, atque forma aptiorem, nec uoce pleniorem, aut ſuauiorem mihi uideor audiſſe. quæ quibus à natura minora data ſunt, tamen illud aſſequi poſſunt, ut ijs, quæ habeant, modice, & ſcienter utantur, & ut ne dedeceat. id enim eſt maxime uitandum: & de hoc uno minime eſt facile præcipere, non mihi modo, qui ſicut unus paterfamilias his de rebus loquor; ſed etiam ipſi illi Roſcio: quem ſæpe audio dicere, Caput eſſe artis, decere; quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſsit. Sed, ſi placet, ſermonem aliò transferamus, & noſtro more aliquando, non rhetorico loquamur. Minime uero, inquit Cotta: nunc enim te iam exoremus neceſſe eſt, quoniam retines

nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem, ut nobis explices, quidquid eſt iſtud, quod tu in dicendo potes. neque enim ſumus nimis auidi: iſta tua mediocri eloquentia contenti ſumus: idq́; ex te quærimus; ut ne plus non aſſequamur, quàm quantulum tu in dicendo aſſecutus es; quoniam, quæ à natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis, quid præterea eſſe aſſumendum putes. Tum Craſſus *arridens, Quid cenſes, inquit,* Cotta, *niſi ſtudium, & ardorem quendam amoris? ſine quo cum in uita nihil quidquam egregium, tum certe hoc, quod tu expetis, nemo unquam aſſequetur. Neque uero uos ad eam rem uideo eſſe cohortandos: quos, cum mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. ſed profecto ſtudia nihil proſunt perueniendi aliquò, niſi illud, quod eò, quò intendas, ferat, deducatq́;, cognoris. Quare, quoniam mihi leuius quoddam onus imponitis; neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacunque eſt, facultate quæritis: exponam uobis non quandam aut perreconditam, aut ualde difficilem, aut magnificam, aut grauem rationem conſuetudinis meæ; qua quondam ſolitus ſum uti, cum mihi in iſto ſtudio uerſari adoleſcenti licebat.* Tum Sulpicius, *O diem* Cotta *nobis, inquit, optatum. quod enim neque precibus unquam, nec inſidiando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut, quid* Craſſus *ageret meditandi, aut dicendi cauſa, non modo uidere mihi, ſed ex eius ſcriptore, & lectore* Diphilo *ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaq́; iam ex ipſo, quæ diu*

cupimus,

*cupimus, cogniturος. Tum Craſſus. Atqui arbitror Sulpici, cum audieris, non tam te hæc admiratu=
rum, quæ dixero; quàm exiſtimaturum, tum, cùm ea audire cupiebas, cauſam, cur cuperes, non
fuiſſe. nihil enim dicam reconditum, nihil expecta=
tione ueſtra dignum, nihil aut inauditum uobis, aut cuiquam nouum. Nam principio illud, quod
eſt homine ingenuo, liberaliterq; educato dignum, non negabo, me iſta omnium communia, & con=
trita præcepta didiciſſe: Primum, oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadendum accommodate: Dein=
de, eſſe omnem orationem aut de infinitæ rei quæ=
ſtione ſine deſignatione perſonarum, et temporum; aut de re certis in perſonis, ac temporibus locata:
in utraque autem re quidquid in controuerſiam ue=
niat, in eo quæri ſolere, aut factum'ne ſit; aut, ſi eſt factum, quale ſit; aut etiam quo nomine uoce=
tur; aut, quod nonnulli addunt, recte'ne factum eſſe uideatur: Exiſtere autem controuerſias etiam ex
ſcripti interpretatione; in quo aut ambigue quid ſit ſcriptum, aut contrarie, aut ita, ut à ſententia
ſcriptum diſſideat: His autem omnibus partibus ſub=
iecta quædam eſſe argumenta propria: ſed cauſa=
rum, quæ ſint à communi quæſtione ſeiunctæ, par=
tim in iudicijs uerſari, partim in deliberationibus: Eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis, aut
uituperandis hominibus poneretur: certosq; eſſe lo=
cos, quibus in iudicijs uteremur, in quibus æquitas quæritur; alios in deliberationibus, qui omnes ad
utilitatem dirigerentur eorum, quibus conſilium da=*

remus; alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur. Cumq; eſſet omnis oratoris uis, ac facultas in quinque partes diſtributa; ut deberet reperire primum, quid diceret; deinde inuenta non ſolum ordine, ſed etiam momento quodam, atque iudicio diſpenſare, atque diſponere; tum ea denique ueſtire, atque ornare oratione; poſt memoria ſepire; ad extremum agere cum dignitate, & uenuſtate: etiam illa cognoram, & acceperam, ante, quàm de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent; deinde rem demonſtrandam; poſtea controuerſiam conſtituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; poſt, quæ contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis eſſent, amplificanda, & augenda; quæq; eſſent pro aduerſarijs, infirmanda, atque frangenda. Audieram etiam, quæ de orationis ipſius ornamentis traderentur: in qua præcipitur primum, ut pure, & latine loquamur; deinde, ut plane, & dilucide; tum, ut ornate; poſt ad rerum dignitatem apte, & quaſi decore: ſingularumq; rerum præcepta cognoram. Quin etiam, quæ maxime propria eſſent naturæ, tamen his ipſis artem adhiberi uideram. nam de actione, et de memoria quædam breuia, ſed magna cum exercitatione præcepta guſtaram. In his enim fere rebus omnis iſtorum artificum doctrina uerſatur. quam ego ſi nihil dicam adiuuare, mentiar: habet enim quædam quaſi ad commonendum oratorem, quò quidque referat, & quò intuens, ab eo, quodcun-

que ſibi propoſuerit, minus aberret: uerum ego hanc uim intelligo eſſe in præceptis omnibus; non ut ea ſecuti oratores eloquentiæ laudem ſint adepti; ſed quæ ſua ſponte homines eloquentes facerent, ea quoſdam obſeruaſſe, atque delegiſſe: ſic eſſe non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, ut ante dixi, non eijcio: eſt enim etiam ſi minus neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcendum non illiberale. Eius exercitatio quædam ſuſcipienda uobis eſt: quanquam uos quidem iampridem eſtis in curſu: ſed ijs, qui ingrediuntur ad ſtudium, quiq; ea, quæ agenda ſunt in foro tanquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicra prædiſcere, ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sulpicius, noſſe uolumus. attamen iſta, quæ abs te breuiter de arte decurſa ſunt, audire cupimus: quanquam ſunt nobis quoque non inaudita. uerum illa mox. nunc, de ipſa exercitatione quid ſentias, quærimus. Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quæ uos facere ſoletis, ut, cauſa aliqua poſita conſimili cauſarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quammaxime ad ueritatem accommodate. ſed plerique in hoc uocem modo, neque eam ſcienter, et uires exercent ſuas, & linguæ celeritatem incitant, uerborumq; frequentia delectantur. in quo fallit eos, quod audierunt; dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere. uere enim etiam illud dicitur; peruerſe dicere, homines peruerſe dicendo facillime conſequi. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus etſi utile eſt etiam ſubito ſæpe dicere: tamen illud utilius,

ſumpto ſpatio ad cogitandum, paratius, atque accuratius dicere. Caput autem eſt; quod, ut uere dicam, minime facimus; eſt enim magni laboris; quem plerique fugimus; quamplurimum ſcribere. ſtylus optimus, & præſtantiſſimus dicendi effector, ac magiſter: neque iniuria. nam ſi ſubitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile uincit: hanc ipſam profecto aſſidua, ac diligens ſcriptura ſuperabit. omnes enim ſiue artis ſunt loci, ſiue ingenij cuiuſdam, atque prudentiæ, qui modo inſunt in ea re, de qua ſcribimus; inquirentibus nobis, omniq; acie ingenij contemplantibus; oſtendunt ſe, et occurrunt; omneſq; ſententiæ, uerbaq; omnia, quæ ſunt cuiuſque generis maxime illuſtria, ſub acumen ſtyli ſubeant, & ſuccedant, neceſſe eſt. tum ipſa collocatio, conformatioq; uerborum perficitur in ſcribendo, non poetico, ſed quodam oratorio numero, & modo. Hæc ſunt, quæ clamores, et admirationes in bonis oratoribus efficiunt: neque ea quiſquam, niſi diu, multumq; ſcriptitarit, etiam ſi uehementiſſime ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur: & qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum uenit, hanc affert facultatem, ut, etiam ſubito ſi dicat, tamen illa, quæ dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe uideantur; atque etiam, ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cum ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur. ut concitato nauigio cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipſa nauis motum & curſum ſuum intermiſſo impetu, pulſuq; remorum: ſic in oratione perpetua,

cum ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine & ui concitata. In quotidianis autem commentationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem, noſtrum illum inimicum, ſolitum eſſe uti ſciebam; ut aut uerſibus propoſitis quammaxime grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria poſſem comprehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, uerbis alijs quàm maxime poſſem lectis pronunciarem. ſed poſt animaduerti hoc eſſe in hoc uitij; quòd ea uerba, quæ maxime cuiuſque rei propria, quæq; eſſent ornatiſſima, atque optima, occupaſſet aut Ennius, ſi ad eius uerſus me exercerem; aut Gracchus, ſi eius orationem mihi forte propoſuiſſem: ita ſi ijſdem uerbis uterer, nihil prodeſſe; ſi alijs, etiam obeſſe, cum minus idoneis uti conſueſcerem. Poſtea mihi placuit, eóq; ſum uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum græcas orationes explicarem: quibus lectis, hoc aſſequebar; ut, cum ea, quæ legerem græce, latine redderem, non ſolum optimis uerbis uterer, & tamen uſitatis; ſed etiam exprimerem quædam uerba imitando, quæ noua noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. Iam, uocis, & ſpiritus, & totius corporis, & ipſius linguæ motus, & exercitationes non tam artis indigent, quàm laboris. quibus in rebus habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quorum ſimiles uelimus eſſe. intuendi nobis ſunt non ſolum oratores, ſed etiam actores; ne mala conſuetudine ad aliquam deformitatem,

prauitatemq; ueniamus. Exercenda eſt etiam memoria ediſcendis ad uerbum quamplurimis & noſtris ſcriptis, & alienis. atque in ea exercitatione non ſane mihi diſplicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam locorum, ſimulacrorumq; rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione, & umbratili medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in caſtra, atque aciem forenſem: ſubeundus uſus omnium; & periclitandæ uires ingenij; & illa commentatio incluſa, in ueritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam poetæ: cognoſcenda hiſtoria: omnium bonarum artium ſcriptores, ac doctores & legendi, & peruolutandi, et exercitationis cauſa laudandi, interpretandi, corrigendi, uituperandi, refellendi: diſputandumq; de omni re in contrarias parteis: & quidquid erit in quaque re, quod probabile uideri poſſit, eliciendum, atque dicendum. Perdiſcendum ius ciuile: cognoſcendæ leges: percipienda omnis antiquitas: ſenatoria conſuetudo, diſciplina reip. iura ſociorum, fœdera, pactiones, cauſa imperij cognoſcenda eſt. Libandus eſt etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo tanquam ſale perſpergatur omnis oratio. Effudi uobis omnia, quæ ſentiebam: quæ fortaſſe, ſi quemcunque patremfamilias arripuiſſetis ex aliquo circulo, eadem uobis percunctantibus reſpondiſſet. Hæc cum Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt conſecutum. ſed quanquam ſatis ijs, qui aderant, ad id, quod erat propoſitum, dictum uidebatur: tamen ſentiebant celerius eſſe multo, quàm ipſi uel=

lent, ab eo peroratum. Tum Scæuola, Quid eſt Cotta, inquit? quid tacetis? nihil'ne uobis in mentem uenit, quod præterea à Craſſo requiratis? Immo id mehercule, inquit, ipſum attendo. tantus enim curſus uerborum fuit: &, ſic euolauit oratio; ut eius uim, & incitationem aſpexerim, ueſtigia, ingreſſumq́; non uiderim: &, tanquam in aliquam locupletem, ac refertam domum uenerim, non explicata ueſte, neque propoſito argento, neque tabulis, et ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis, magnificisq́; rebus conſtructis, ac reconditis; ſic modo in oratione Craſſi diuitias, ac ornamenta eius ingenij per quædam inuolucra, atque integumenta perſpexi; ſed ea cum contemplari cuperem, uix aſpiciendi poteſtas fuit. ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare, quid poſſideat; neque plane noſſe, ac uidiſſe. Quin tu igitur facis idem, inquit Scæuola, quod faceres, ſi in aliquam domum plenam ornamentorum illamueniſſes. ſi ea ſepoſita, ut dicis, eſſent; tuq́; ualde ſpectandi cupidus eſſes: non dubitares rogare dominum, ut proferri iuberet, præſertim ſi eſſet familiaris. ſimiliter nunc petes à Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco quaſi per tranſennam prætereuntes ſtrictim aſpeximus, in lucem proferat, et ſuo quidque loco collocet. Ego uero, inquit Cotta, à te peto Scæuola: me enim, & hunc Sulpicium impedit pudor ab homine omnium grauiſſimo, qui genus huiuſmodi diſputationis ſemper contempſerit, hæc, quæ ipſi forſitan puerorum elementa uideantur, ex-

quirere: ſed tu hoc nobis da Scæuola, & perfice, ut Craſſus hæc, quæ coarctauit, & peranguſte referſit in oratione ſua, dilatet nobis, aut explicet. Ego mehercule, inquit Mutius, antea ueſtra magis hoc cauſa uolebam, quàm mea: neque enim tantopere hanc à Craſso diſputationem deſiderabam, quantopere eius in cauſis oratione delector: nunc uero Craſſe mea quoque etiam cauſa rogo, ut, quoniam tantum habemus otij, quantum iandiu nobis non contigit, ne grauere exædificare id opus, quod inſtituiſti: formam enim totius negotij opinione maiorem, melioremq́; uideo: quàm uehementer probo. Enimuero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam te hæc Scæuola deſiderare: quæ neque ego teneo, uti ij, qui docent, neque ſunt eius generis, ut, ſi optime tenerem, digna eſſent iſta ſapientia, ac tuis auribus. An tu, inquit ille, ſi de iſtis communibus, & peruagatis uix huic ætati audiendum putas: etiam'ne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti? de naturis hominum, de moribus, de rationibus ijs, quibus hominum mentes & incitarentur, & reprimerentur, de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione reip. denique de noſtro ipſo iure ciuili. hanc enim ego omnem ſcientiam, & copiam rerum in tua prudentia ſciebam ineſſe: in oratoris uero inſtrumento tam lautam ſupellectilem nunquam uideram. Potes igitur, inquit Craſſus, (ut alia omittam, quæ ſunt innumerabilia, & immenſa, et ad ipſum tuum ius ciuile ueniam) oratores putare eos, quos multas horas expectauit, cum in cam-

pum properaret, & ridens, & ſtomachans Scæuo-la? cum Hypſæus maxima uoce plurimis uerbis à M. Craſſo Præt. contenderet, ut ei, quem defende-bat, cauſa cadere liceret: Cn. autem Octauius, ho-mo conſularis, nō minus longa oratione recuſaret, ne aduerſarius cauſa caderet, ac ne is, pro quo ipſe di-ceret, turpi tutelæ iudicio, atque omni moleſtia ſtul-titia aduerſarij liberaretur. Ego uero iſtos, inquit, (memini enim mihi narrare Mucium) non modo o-ratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarem. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, elo-quentia, neque dicendi ratio, aut copia, ſed iuris ci-uilis prudentia: quòd alter plus lege agendo petebat, quàm quantum lex in XII tabulis permiſerat; quod cum impetraſſet, cauſa caderet: alter iniquum pu-tabat, plus ſecum agi, quàm quod eſſet in actione; neque intelligebat, ſi ita eſſet actum, litem aduerſa-rium perditurum. Quid his paucis diebus? non'ne, nobis in tribunali Q. Pompeij, Præt. urbani, fami-liaris noſtri, ſedentibus, homo ex numero diſerto-rum poſtulabat, ut illi, unde peteretur, uetus, at-que uſitata exceptio daretur, CVIVS pecuniæ dies non fuiſſet? quod petitoris cauſa comparatum eſſe non intelligebat: ut, ſi ille inficiator probaſſet iudici ante petitam eſſe pecuniam, quàm eſſet cœpta debe-ri; petitor rurſus cum peteret, ne exceptione exclude-retur, quòd ea res in iudicium antea ueniſſet. Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici poteſt, quàm eum, qui hanc perſonam ſuſceperit, ut amicorum controuer-ſias, cauſaſq; tueatur, laborantibus ſuccurrat, ægris

medeatur, afflictos excitet; hunc in minimis tenuiſſimiſq; rebus ita labi, ut alijs miſerandus, alijs irridendus eſſe uideatur? Equidem propinquum noſtrum P. Craſſum, illum diuitem, & multis alijs in rebus elegantem hominem, & ornatum, & præcipue in hoc efferendum, & laudandum puto; quòd cum P. Scæuolæ frater eſſet, ſolitus eſt ei perſæpe dicere: neque illum in iure ciuili ſatis illi arti facere poſſe, niſi dicendi copiam aſſumpſiſſet; quod quidem hic, qui mecum Conſul fuit, filius eius eſt conſecutus: neque ſe ante cauſas amicorum tractare, atque agere cœpiſſe, quàm ius ciuile didiciſſet. Quid uero ille M. Cato? nonne & eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora, atque illa ætas in hac ciuitate ferre maximam potuit; et iuris ciuilis omnium peritiſſimus? Verecundius hac de re iandudum loquor, quòd adeſt uir in dicendo ſummus: quem ego unum oratorem maxime admiror: ſed tamen idem hoc ſemper ius ciuile contempſit. Verum, quoniam ſententiæ, atque opinionis meæ uoluiſtis eſſe participes; nihil occultabo; &, quoad potero, uobis exponam, quid de quaque re ſentiam. Antonij incredibilis quædam, & prope ſingularis, & diuina uis ingenij uidetur, etiam ſi hac ſcientia iuris nudata ſit, poſſe facile cæteris armis prudentiæ cauſas tueri, atque defendere. quamobrem hic nobis ſit exceptus: cæteros uero non dubitabo primum inertiæ condemnare ſententia mea, poſt etiam impudentiæ. nam uolitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire, in quibus ſæ-

pe non de facto, ſed de æquitate, ac iure certetur; iactare ſe in cauſis centumuiralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum ruptorum, aut ratorum, cæterarumq; rerum innumerabilium iura uerſentur; cum omnino, quid ſuum, quid alienum; quare denique ciuis, an peregrinus; ſeruus, an liber quiſpiam ſit, ignoret: inſignis eſt impudentiæ. Illa uero deridenda arrogantia eſt; in minoribus nauigijs rudem eſſe ſe confiteri, quinqueremes autem, aut etiam maiores gubernare didiciſſe. Tu mihi cum in circulo decipiare aduerſarij ſtipulatiuncula, & cum obſignes tabellas clientis tui, quibus id ſit ſcriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam cauſam maiorem committendam putem? citius hercule is, qui duorum ſcalmorum nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauem gubernarit. Quid, ſi ne paruæ quidem cauſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de iure ciuili? quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine ulla ſcientia iuris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſa maior, quàm illius militis; de cuius morte cum domum falſus ab exercitu nuncius ueniſſet; & pater eius re credita teſtamentum mutaſſet; &, quem ei uiſum eſſet, feciſſet hæredem; eſſetq; ipſe mortuus: res delata eſt ad Centumuiros, cum miles domum reueniſſet, egiſſetq; lege in hæreditatem paternam teſtamento exhæres filius? nempe in ea cauſa quæſitum eſt de iure

ciuili, poſſet'ne paternorum bonorum exhæres eſſe filius, quem pater teſtamento neque hæredem, neque exhæredem ſcripſiſſet nominatim. Quid, qua de re inter Marcellos, & Claudios patricios Centumuiri iudicarunt? cum Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudij patricij eiuſdem hominis hæreditatem gente ad ſe rediſſe dicerent: non'ne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis, ac gentilitatis iure dicendum? Quid, quod item in centumuirali iudicio certatum eſse accepimus? qui Romam in exilium ueniſſet, cui Romæ exulare ius eſset, ſi ſe ad aliquem quaſi patronum applicuiſset, inteſtatoq́; eſset mortuus: non'ne in ea cauſa ius applicationis, obſcurum ſane, & ignotum, patefactum in iudicio atque illuſtratum eſt à patrono? Quid nuper? cum ego C. Sergij Auratæ contra hunc noſtrum Antonium iudicio priuato cauſam defenderem; non ne omnis noſtra in iure uerſata defenſio eſt? cum enim Marius Gratidianus ædes Auratæ uendidiſſet; neque ſeruire quandam earum ædium partem in mancipij lege dixiſset: defendebamus, quidquid fuiſset incommodi in mancipio, id ſi uenditor ſciſset, ueque declaraſset, præſtare debere. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo iudicio ſtultus, & ſuo ualde ſapiens, & à iuris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodam modo nuper errauit. nam cum ædes L. Fuſio uenderet; in mancipio lumina, uti tum eſſent, ita recepit. Fuſius autem, ſimulatque ædificari cœptum eſt in quadam parte urbis, quæ mo-

do ex illis ædibus conſpici poſſet; egit ſtatim cum Bucculeio; quòd, cuicunque particulæ cœli officeretur, ita, quamuis eſſet procul, mutari lumina putabat. Quid uero, clariſſima M. Curij cauſa, & M. Coponij nuper apud Centumuiros quo concurſu hominum, qua expectatione defenſa eſt? cum Q. Scæuola, æqualis, & collega meus, homo omnium & diſciplina iuris ciuilis eruditiſſimus, & ingenio, prudentiáq; acutiſſimus, & oratione maxime limatus, atque ſubtilis, atque, ut ego ſoleo dicere, iuris peritorum eloquentiſſimus, eloquentium iuris peritiſſimus, ex ſcripto teſtamentorum iura defenderet; negaretq;, niſi poſthumus & natus, & ante, quàm in ſuam tutelam ueniſſet, mortuus eſſet, hæredem eum eſſe poſſe, qui eſset ſecundum poſthumum & natum, & mortuum hæres inſtitutus: ego autem defenderem hac eum mente fuiſse, qui teſtamentum fecisset; ut, ſi filius non eſset, qui in tutelam ueniret, M. Curius eſset hæres. num deſtitit uterque noſtrum in ea cauſa in auctoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt in medio iure ciuili uerſari? Omitto iam plura exempla cauſarum ampliſſimarum: quæ ſunt innumerabilia. capitis noſtri ſæpe poteſt accidere ut cauſæ uerſentur in iure. Etenim ſi C. Mancinum, nobiliſſimum, atque optimum uirum, ac conſularem, cum eum propter inuidiam Numantini fœderis paterpatratus ex S. C. Numantinis dedidiſſet, eumq; illi non recepiſſent, poſteaq; Mancinus domum reueniſſet, neque in ſe=

natum introire dubitaſſet, P. Rutilius M. filius Tribunus pl. de ſenatu iuſſit educi, quòd eum ciuem negaret eſſe, quia memoriæ ſic eſſet proditum; quem pater ſuus, aut populus uendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe poſtliminium: quam poſſumus reperire ex omnibus rebus ciuilibus cauſam, contentionemq́; maiorem, quàm de ordine, de ciuitate, de libertate, de capite hominis conſularis? præſertim cum hæc non in crimine aliquo, quod ille poſſet inficiari, ſed in ciuili iure conſiſteret. ſimiliq; in genere, inferiore ordine, ſi quis apud nos ſeruiſſet ex populo fœderato, ſeſeq́; liberaſſet, ac poſtea domum reueniſſet; quæſitum eſt apud maiores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediſſet, & amiſiſſet hanc ciuitatem. Quid de libertate, quo iudicium grauius eſſe nullum poteſt? nonne ex iure ciuili poteſt eſſe contentio, cum quæritur; is, qui domini uoluntate cenſus ſit, ſi non ſit conditum luſtrum; ſit'ne liber? Quid? quod uſu memoria patrum uenit, ut paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam ueniſſet; cum uxorem prægnantem in prouincia reliquiſſet; Romæq́; alteram duxiſſet; neque nuncium priori remiſiſſet; mortuusq́; eſſet inteſtato; & ex utraque filius natus eſſet: mediocris'ne res in controuerſiam adducta eſt? cum quæreretur de duobus ciuium capitibus, & de puero, qui ex poſteriore natus erat, & de eius matre: quæ, ſi iudicaretur, certis quibuſdam uerbis, non nouis nuptijs fieri cum ſuperiore diuortium, in concubinæ locum duceretur. Hæc igitur, & horum ſimilia iura ſuæ ciuitatis

ignorantem, erectum, & celſum, alacri & prompto ore ac uultu huc atque illuc intuentem uagari magna cum caterua toto foro, præſidium clientibus, atque opem amicis, & prope cunctis ciuibus lucem ingenij, & conſilij ſui porrigentem, atque tendentem, non'ne in primis flagitioſum putandum eſt? Et quoniam de impudentia dixi; caſtigemus etiam ſegnitiem hominum, atque inertiam: Nam ſi eſſet iſta cognitio iuris magna, ac difficilis: tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum dicendi laborem impellere. Sed ò Dij immortales, non dicerem hoc audiente Scæuola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius ſibi artis faciliorem cognitionem uideri. quod quidem certis de cauſis à pleriſque aliter exiſtimatur: primum; quia ueteres illi, qui huic ſcientiæ præfuerunt, obtinendæ, atque augendæ potentiæ ſuæ cauſa peruulgari artem ſuam noluerunt. deinde poſteaquam eſt editum, expoſitis à Cn. Flauio primum actionibus; nulli fuerunt, qui illa artificioſe digeſta generatim componerent. nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius, qui illa tenet, quorum artem inſtituere uult, habet illam ſcientiam; ut ex ijs rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc uideo, dum breuiter uoluerim dicere, dictum à me eſſe paulo obſcurius: ſed experiar, & dicam, ſi potero, planius. Omnia fere, quæ ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa, & diſſipata quondam fuerunt: ut in muſicis numeri, & uoces, & modi; in geometria lineamenta, formæ, interualla, magnitudines; in aſtrologia cœli conuerſio, ortus, ob-

itus, motuſq; ſyderum; in grammaticis poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio; uerborum interpretatio, pronunciandi quidam ſonus; in hac denique ipſa ratione dicendi excogitari, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quondam omnibus, et diffuſa late uidebantur. adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam, diuulſamq; conglutinaret, & ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic, legitimæ atque uſitatæ in rebus cauſiſq; ciuium æqualitatis conſeruatio. Tum ſunt notanda genera, & ad certum numerum, paucitatemq; reuocanda. Genus autem id eſt, quod ſui ſimileis communione quadam, ſpecie autem differenteis, duas, aut plures complectitur parteis. Partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubiiciuntur: omniaq;, quæ ſunt uel generum, uel partium nomina, definitionibus, quam uim habeant, eſt exprimendum. eſt enim definitio, earum rerum, quæ ſunt eius rei propriæ, quam definire uolumus, breuis, & circunſcripta quædam explicatio. Hiſce ego rebus exempla adiungerem, niſi, apud quos hæc haberetur oratio, cernerem. nunc complectar, quod propoſui, breui. Si enim aut mihi facere licuerit, quod iandiu cogito; aut alius quiſpiam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit; ut primum omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca ſunt; deinde eorum generum quaſi quædam membra diſpertiat; tum propriam cuiuſque uim definitione declaret: perfectam

artem

artem iuris ciuilis habebitis, magis magnam, atque uberem, quàm difficilem, & obſcuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ diſperſa ſunt, coguntur, uel paſſim licet carpentem, & colligentem undique, repleri iſta iuris ciuilis ſcientia. Non'ne uidetis, equitem Romanum, *hominem acutiſſimo omnium ingenio, ſed minime cæteris artibus eruditum,* C. Aculeonem, *qui mecum uiuit, ſemperq; uixit, ita tenere ius ciuile, ut ei, cum ab hoc diſceſſeritis, nemo de ijs, qui peritiſſimi ſunt, anteponatur? omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu quotidiano, in congreſſione hominum, atque in foro: neque ita multis literis, aut uoluminibus magnis continentur. eadem enim ſunt elata primum à pluribus: deinde paucis commutatis uerbis etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſæpius.* Accedit *uero, quo facilius percipi, cognoſciq; ius ciuile poſſit, quod minime plerique arbitrantur, mira quædam in cognoſcendo ſuauitas, & delectatio.* Nam *ſiue quem hæc aliena ſtudia delectant: plurima eſt & in omni iure, & in* Pontificum *libris, & in* XII *tabulis antiquitatis effigies; quòd & uerborum priſca ueſtuſtas cognoſcitur; & actionum genera quædam maiorum conſuetudinem, uitamq; declarant.* Siue *quis ciuilem ſcientiam contempletur; quam* Scæuola *non putat oratoris eſſe propriam, ſed cuiuſdam ex alio genere prudentiæ: totam hanc, deſcriptis omnibus ciuitatis utilitatibus, ac partibus,* XII *tabulis contineri uidebitis.* Siue *quem iſta præpotens, & glorioſa philoſophia delectat: dicam audacius, hoſce*

habet fonteis omnium diſputationum ſuarum, qui iure ciuili, & legibus continentur. ex his enim & dignitatem maxime expetendam uidemus, cum uerus, iuſtus, atque honeſtus labor honoribus, præmijs, atque ſplendore decoratur; uitia autem hominum, atque fraudes damnis, ignominijs, uinculis, uerberibus, exilijs, morte multantur: & docemur, non infinitis, concertationumq; plenis diſputationibus, ſed auctoritate, nutuq; legum, domitas habere libidines, coercere omneis cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere. Fremant omnes licet: dicam quod ſentio. bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi uidetur XII *tabularum libellus, ſi quis legum fonteis, & capita uiderit, & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare. Ac ſi nos, id quod maxime debet, noſtra patria delectat; cuius rei tanta eſt uis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulum affixam ſapientiſſimus uir immortalitati anteponeret: quo amore tandem inflammati eſſe debemus in eiuſmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus eſt uirtutis, imperij, dignitatis? cuius primum nobis mens, mos, diſciplina nota eſſe debet: uel quia eſt patria parens omnium noſtrum: uel quia tanta ſapientia fuiſſe in iure conſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperij comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione iuris lætitiam, & uoluptatem; quod, quantum præſtiterint noſtri maiores prudentia cæteris gentibus, tum facillime intelligetis, ſi cum illorum Lycurgo,*

& Dracone, & Solone noſtras leges conferre uolueritis. incredibile eſt enim quàm ſit omne ius ciuile, præter hoc noſtrum, inconditum, ac pene ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cum hominum noſtrorum prudentiam cæteris hominibus, & maximè Græcis antepono. His ego de cauſis dixeram Scæuola, ijs, qui perfecti oratores eſſe uellent, iuris ciuilis cognitionem eſſe neceſſariam. Iam uero ipſa per ſeſe quantum afferat ijs, qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? itaque ut apud Græcos infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudicijs oratoribus, ij, qui apud illos πραγματικοὶ uocantur: ſic in noſtra ciuitate contra ampliſſimus quiſque, & clariſſimus uir; ut ille, qui propter hanc iuris ciuilis ſcientiam ſic appellatus à ſummo poeta eſt,

Egregiè cordatus homo Catus Aeliu' Sextus;

multiq; præterea: qui cum ingenio ſibi auctore dignitatem peperiſſent, perfecerunt, ut in reſpondendo iure auctoritate plus etiam, quàm ipſo ingenio ualerent. Senectuti uero celebrandæ, & ornandæ quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quàm iuris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium iam inde ab adoleſcentia comparaui non ſolum ad cauſarum uſum forenſem, ſed etiam ad decus, atque ornamentum ſenectutis: ut, cum me uires, quod fere iam tempus aduentat, deficere cœpiſſent, ab ſolitudine domum meam uindicarem. Quid eſt enim præclarius, quàm honoribus, & reipublicæ muneribus perfunctum ſenem poſſe ſuo iure dicere id, quod apud Ennium di-

cat ille Pythius Apollo? ſe eſſe eum, unde ſibi, ſi non populi, & reges, at omnes ſui ciues conſilium expetant,

Suarum rerum incerti: quos ego mea ope ex
Incertis certos, compoteſq; conſili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas.

eſt enim ſine dubio domus iuriſconſulti, totius oraculum ciuitatis: teſtis eſt huiuſce Q. Mucij ianua, et ueſtibulum: quod in eius infirmiſſima ualetudine, affectaq; iam ætate, maxima quotidie frequentia ciuium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur. Iam, illa non longam orationem deſiderant, quamobrem exiſtimem publica quoque iura, quæ ſunt propria ciuitatis, atque imperij, tum monimenta rerum geſtarum, et uetuſtatis exempla oratori nota eſſe debere. nam ut in rerum priuatarum cauſis, atque iudicijs depromenda ſæpe oratio eſt ex iure ciuili; et iccirco, ut ante diximus, oratori iuris ciuilis ſcientia neceſſaria eſt: ſic in cauſis publicis iudiciorum, concionum, ſenatus omnis hæc & antiquitatis memoria, & publici iuris auctoritas, & regendæ reip. ratio, ac ſcientia, tanquam aliqua materies, ijs oratoribus, qui uerſantur in rep. ſubiecta eſſe debent. non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum uirum, qui primum ſit eius artis antiſtes, cuius cum ipſa natura magnam homini facultatem daret, tamen eſſe deus putatur; ut & ipſum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed diuinitus ad nos delatum uideretur: deinde

qui poſſit, non tam caduceo, quàm nomine oratoris ornatus, incolumis uel inter hoſtium tela uerſari: tum qui ſcelus, fraudemq́; nocentis poſſit dicendo ſubijcere odio ciuium, ſupplicioq́; conſtringere; idemq́; ingenij præſidio innocentiam, iudiciorum pœna liberare; idemq́; languentem, labentemq́; populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere; aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare: qui denique, quencunque in animis hominum motum res, & cauſa poſtulet, eum dicendo uel excitare poſſit, uel ſedare. Hanc uim ſi quis exiſtimat aut ab ijs, qui de dicendi ratione ſcripſerunt, expoſitam eſſe; aut à me poſſe exponi tam breui: uehementer errat; neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. Equidem uobis, quoniam ita uoluiſtis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipſa ita putaui eſſe demonſtranda; non ut ipſe dux eſſem, quod & infinitum eſt, & non neceſſarium; ſed ut commonſtrarem tantum uiam, &, ut fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem. Mihi uero, inquit Mucius, ſatis, ſuperq́; abs te uidetur iſtorum ſtudijs, ſi modo ſunt ſtudioſi, eſſe factum: nam ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, perfectum ſibi opus eſſe, ſi quis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſua ad ſtudium cognoſcendæ, percipiendæq́; uirtutis; quibus enim id perſuaſum eſſet, ut nihil mallent ſe eſſe, quàm bonos uiros, ijs reliquam facilem eſſe doctrinam: ſic ego intelligo, ſi in hæc, quæ patefecit oratione ſua Craſſus, intrare uolueritis, facillime uos ad ea, quæ cupitis, peruentu-

ros, ab hoc aditu, ianuaq; patefacta. Nobis uero, inquit Sulpicius, iſta ſunt pergrata, perq; iucunda: ſed pauca etiam requirimus, in primiſq; ea, quæ ualde breuiter à te Craſſe de ipſa arte percurſa ſunt, cum illa te & non contemnere, & didiciſse confiterere: ea ſi paulo latius dixeris, expleris omnem expectationem diuturni deſiderij noſtri. nam nunc, quibus ſtudendum rebus eſset, accepimus: quod ipſum eſt tamen magnum: ſed uias earum rerum, rationemq; cupimus cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego, quo facilius uos apud me tenerem, ueſtræ potius obſecutus ſum uoluntati, quàm aut conſuetudini, aut naturæ meæ; petimus ab Antonio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum ſibi excidiſſe iandudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi myſteria enunciet? Vt uidetur, inquit Sulpicius: nam Antonio dicente, etiam quid tu ſentias, intelligemus. Peto igitur, inquit Craſſus, à te, quoniam id nobis Antoni hominibus id ætatis oneris ab horum adoleſcentium ſtudijs imponitur; ut exponas, quid ijs de rebus, quas à te quæri uides, ſentias. Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, plane uideo, atque ſentio, non ſolum quòd ea requiruntur à me, quorum ſum ignarus, atque inſolens; ſed quia, quod in cauſis ualde fugere ſoleo, ne tibi Craſse ſuccedam, id me nunc iſti uitare non ſinunt. uerum hoc ingrediar ad ea, quæ uultis, audacius, quòd idem mihi ſpero uſu eſse uenturum in hac diſputatione, quod in dicendo ſolet; ut nulla expectetur ornata oratio. ne-

que enim ſum de arte dicturus, quam nunquam dixi, ſed de mea conſuetudine: ipſaq́; illa, quæ in commentarium meum retuli, ſunt eiuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum uſu, cauſisq́; tractata. quæ ſi uobis hominibus eruditiſſimis non probabuntur: ueſtram iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quæſieritis, quæ ego neſcirem: meam facilitatem laudatote, cum uobis, non meo iudicio, ſed ueſtro ſtudio inductus, non grauate reſpondero. Tum Craſſus, Perge modo, inquit, Antoni: nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita prudenter, ut neminem noſtrum pœniteat ad hunc te ſermonem impuliſſe. Ego uero, inquit, pergam: et id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo; ut, quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur; ne uagari, et errare cogatur oratio, ſi ij, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, de quo agitur, intelligent. nam ſi forte quæreretur, quæ eſſet ars Imperatoris: conſtituendum putarem principio, quis eſſet Imperator: qui cum eſſet conſtitutus adminiſtrator quidem belli gerendi, tum adiungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidijs faciendis, atque uitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo, et ſcientia compotes, eos eſſe Imperatores dicerem; uterer q́; exemplis Africanorum, et Maximorum; Epaminondam, atque Annibalem, atque eius generis homines nominarem. ſin autem quæreremus, quis eſſet is, qui ad remp. moderandam uſum, et

ſcientiam, & ſtudium ſuum contuliſſet: definirem hoc modo: Qui, quibus rebus utilitas reip. pararetur, augereturq́; teneret, iiſq; uteretur; hunc reip. rectorem, et conſilij publici auctorem eſſe habendum: prædicaremq́; P. Lentulum principem illum, & Ti. Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios cum ex noſtra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur, quiſnam iuriſconſultus uere nominaretur: eum dicerem, qui legum, & conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate uterentur, & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendum peritus eſſet: et ex eo genere Sex. Aelium, M. Manilium, P. Mucium nominarem. Atque, ut iam ad leuiora artium ſtudia ueniam: ſi muſicus, ſi grammaticus, ſi poeta quæratur; poſſim ſimiliter explicare, quid eorum quiſque profiteatur, & quo non amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi denique ipſius, qui de ſua ui, ac ſapientia unus omnia pene profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio; ut is, qui ſtudeat omnium rerum diuinarum, atque humanarum uim, naturam, cauſaſq; noſſe, & omnem bene uiuendi rationem tenere, & perſequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Craſſus; qui mihi uiſus eſt omnem omnium rerum, atque artium ſcientiam comprehendere uno oratoris officio, ac nomine: at eum puto eſſe, qui & uerbis ad audiendum iucundis, & ſententijs ad probandum accommodatis uti poſſit in cauſis forenſibus, atque communibus, hunc

ego appello oratorē: eumq́; eſſe præterea inſtructum uoce, & actione, & lepore quodam uolo. Craſſus uero mihi noſter uiſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenij ſui finibus immenſis pene deſcribere. nam etiam ciuitatum regendarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit. in quo per mihi mirum uiſum eſt Scæuola, te hoc illi concedere, cum ſæpiſſime tibi ſenatus breuiter, impoliteq́; dicenti maximis ſit de rebus aſſenſus. M. uero Scaurus, quem non longe ruri apud ſe eſſe audio, uir regendæ reip. ſcientiſſimus, ſi audierit hanc auctoritatem grauitatis, & conſilij ſui uindicari à te Craſſe, quòd eam oratoris propriam eſſe dicas; iam, credo, huc ueniat, & hanc loquacitatem noſtram uultu ipſo, aſpectuq́; conterreat. qui quanquam eſt in dicendo minime contemnendus; prudentia tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. Neque uero; ſi quis utrunque poteſt; aut ille conſilij publici auctor, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator eſt; aut hic diſertus, atque eloquens, ſi eſt idem in procuratione ciuitatis egregius, illam ſcientiàm dicendi copia eſt conſecutus. multum inter ſe diſtant iſtæ facultates, longeq́; ſunt diuerſæ, atque ſeiunctæ. neque eadem ratione, ac uia M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, & reip. dignitatem exornabant. neque enim eſt interdictum aut à rerum natura, aut à lege aliqua, atque more, ut ſingulis hominibus ne amplius quàm ſingulas arteis noſſe liceat. Quare non, etſi eloquentiſſimus Athenis

Pericles, idemq; in ea ciuitate plurimos annos princeps conſilij publici fuit, iccirco eiuſdem hominis, atque artis utraque facultas exiſtimanda eſt. nec, ſi P. Craſſus idem fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicendi iuris ciuilis ſcientia. nam ſi quiſque, ut in aliqua arte, & facultate excellens aliam quoque artem ſibi aſſumpſerit, is perficiet, ut, quod præterea ſciet, id eius, in quo excellet, pars quædam eſſe uideatur: licet iſta ratione dicamus, pila bene, & duodecim ſcrupis ludere, proprium eſſe iuriſconſulti, quoniam utrunque eorum P. Mucius optime fecerit: eademq; ratione dicantur etiam quos φυσικοὺς Græci uocant, ijdem poetæ, quoniam Empedocles phyſicus egregium poema fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipſi, qui omnia, ſicut propria, ſua eſſe, atque à ſe poſſideri uolunt, dicere audent; geometriam, aut muſicam philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in illis artibus præſtantiſſimum fuiſſe fateantur. Ac ſi iam placet omneis arteis oratori ſubiungere: tolerabilius eſt ſic potius dicere; ut, quoniam dicendi facultas non debeat eſſe ieiuna, atque nuda, ſed aſperſa, atque diſtincta multarum rerum iucunda quadam uarietate, ſit boni oratoris multa auribus accepiſſe, multa uidiſſe, multa animo, & cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe; neque ea, ut ſua, poſſediſſe, ſed, ut aliena, libaſſe. fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tironem, ac rudem, nec peregrinum, atque hoſpitem in agendo eſſe debere. Neque uero iſtis tra=

gœdiis tuis, quibus uti philoſophi maxime ſolent, Craſſe perturbor; quòd ita dixiſti, neminem poſſe eorum menteis, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, cum eo maxime uis oratoris, magnitudoq́; cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum, atque rationes penitus perſpexerit; in quo philoſophia ſit oratori neceſſario percipienda. quo in ſtudio hominum ingenioſiſſimorum, otioſiſſimorumq́; totas ætates uidemus eſſe contritas. quorum ego copiam, magnitudinemq́; cognitionis, atque artis non modo non contemno, ſed etiam uehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo, foroq́; uerſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum & ſcire, & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim unquam orator magnus, & grauis, cum iratum aduerſario iudicem facere uellet, hæſitauit ob eam cauſam, quòd neſciret, quid eſſet iracundia, feruor'ne mentis, an cupiditas puniendi doloris? quis, cum cæteros animorum motus aut iudicibus, aut populo dicendo miſcere, atque agitare uellet, ea dixit, quæ à philoſophis dici ſolent? qui partim omnino motus negant in animis ullos eſse debere; quiq́; eos in iudicum mentibus concitent, ſcelus eos aiunt nefarium facere: partim, qui tolerabiliores uolunt eſſe, & ad ueritatem uitæ propius accedere, permediocres, ac potius leues motus debere eſse dicunt. Orator autem omnia hæc, quæ putantur in communi uitæ conſuetudine mala, ac moleſta, & fugienda, multo maiora, & acerbiora uerbis facit: itemq́; ea, quæ

uulgo expetenda, atque optabilia uidentur, dicendo amplificat, atque ornat: neque uult ita ſapiens inter ſtultos uideri, uti, qui audiant, aut illum ineptum, aut græculum putent, aut, etiam ſi ualde probent ingenium oratoris, ſapientiam admirentur, ſe eſſe ſtultos moleſte ferant: ſed ita peragrat per animos hominum, ita ſenſus, menteisq; pertractat, ut non deſideret philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, ſummum illud bonum in animo ne ſit, an in corpore; uirtute, an uoluptate definiatur; an hæc inter ſe iungi, copulariq; poſſint; an uero, ut quibuſdam uiſum, nihil certum ſciri, nihil plane cognoſci, & percipi poſſit. Quarum rerum fateor magnam, multiplicemq; eſſe diſciplinam, & multas, copioſas, uariasq; rationes. ſed aliud quiddam longe aliud Craſſe quærimus. acuto homine nobis opus eſt, & natura, uſuq; callido; qui ſagaciter perueſtiget, quid ſui ciues, iiq; homines, quibus aliquid dicendo perſuadere uelit, cogitent, ſentiant, opinentur, expectent. teneat oportet uenas cuiuſque generis, ætatis, ordinis; & eorum, apud quos aliquid aget, aut erit acturus, menteis, ſenſusq; deguſtet: philoſophorum autem libros reſeruet ſibi ad huiuſcemodi Tuſculani requiem, atque otium; ne, ſi quando ei dicendum erit de iuſtitia, & fide, mutuetur à Platone: qui cum hæc exprimenda uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem: uſque eò illa, quæ dicenda de iuſtitia putabat, à uitæ conſuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. Quòd ſi ea probarentur in populis, atque in ciuitatibus:

quis tibi Craſſe conceſſiſſet, clariſsimo uiro, et ampliſſimo principi ciuitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum ciuium, quæ dixiſti? Eripite nos ex miſerijs: eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas noſtro ſanguine non poteſt expleri. Nolite ſinere nos cuiquam ſeruire, niſi uobis uniuerſis; quibus & poſſumus, & debemus. Omitto miſerias, in quibus, ut illi aiunt, uir fortis eſſe non poteſt: omitto fauces, ex quibus te eripi uis, ne iudicio iniquo exorbeatur ſanguis tuus: quod ſapienti negant accidere poſſe. ſeruire uero non modo te, ſed uniuerſum ſenatum, cuius tum cauſam agebas, auſus es dicere? Poteſt'ne uirtus Craſſe ſeruire iſtis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & ſemper, & ſola libera eſt; quæq;, etiam ſi corpora capta ſint armis, aut conſtricta uinculis, tamen ſuum ius, atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ uero addidiſti, non modo ſenatum ſeruire poſſe populo, ſed etiam debere: quis hoc philoſophus tam mollis, tam languidus, tam eneruatus, tam omnia ad uoluptatem corporis, doloremq; referens probare poſſet? ſenatum ſeruire populo, cui populus ipſe moderandi, & regendi ſui poteſtatem quaſi quaſdam habenas tradidiſſet? itaque hæc, cum à te diuinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philoſophiæ deditus, non modo parum commode, ſed etiam turpiter, & flagitioſe dicta eſſe dicebat. idemq; Ser. Galbam, quem hominem probe commeminiſſe ſe aiebat, pergrauiter reprehende-

re ſolebat, quòd is, L. Scribonio quæſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet; cum M. Catò, Galbæ grauis atque acer inimicus, aſpere apud populum et uehementer eſſet locutus: quam orationem in Originibus ſuis expoſuit. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulpicij Galli propinqui ſui Q. Pupillum filium ipſe pene in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione, & memoria fletum populo moueret; & duos filios ſuos paruos tutelæ populi commendaſſet; ac ſe, tanquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra, atque tabulis populum R. tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. itaque cum & inuidia, & odio populi tum Galba premeretur; his quoque eum tragœdijs liberatum ferebat. quod item apud Catonem ſcriptum eſſe uideo: niſi pueris, & lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe. Hæc Rutilius ualde uituperabat: & huic humilitati dicebat uel exilium fuiſſe, uel mortem anteponendam. neque uero hoc ſolum dixit, ſed ipſe & ſenſit, & fecit. nam cum eſſet ille uir exemplum, ut ſcitis, innocentiæ; cumq; illo nemo neque integrior eſſet in ciuitate, neque ſanctior; non modo ſupplex iudicibus eſſe noluit, ſed ne ornatius quidem, aut uberius cauſam dici ſuam, quàm ſimplex ratio ueritatis ferebat. paulum huic Cottæ tribuit partium, diſertiſſimo adoleſcenti, ſororis ſuæ filio. dixit item cauſam illam quadam ex parte Q. Mucius more ſuo, nullo apparatu, pure, & dilucide. quòd ſi tu tum Craſſe dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus phi-

loſophi utuntur, ad dicendi copiam petendum eſſe paulo ante dicebas; & ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere: quamuis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt, peſtiferi ciues, ſupplicioq; digni; tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus euelliſſet uis orationis tuæ. nunc talis uir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, ut ſi in illa commentitia Platonis ciuitate res ageretur. nemo ingemuit: nemo inclamauit patronorum: nihil cuiquam doluit: nemo eſt queſtus; nemo remp. implorauit: nemo ſupplicauit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio ſupploſit; credo, ne Stoicis renunciaretur. Imitatus eſt homo Romanus, et conſularis ueterem illum Socratem: qui cum omnium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſimeq; uixiſſet; ita in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex, aut reus, ſed ut magiſter, aut dominus uideretur eſſe iudicum. quin etiam, cum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei uideretur, ediſceret, ut ea pro ſe in iudicio uteretur: non inuitus legit, & commode ſcriptam eſſe dixit: ſed inquit: ut, ſi mihi calceos ſicyonios attuliſſes, non uterer, quamuis eſſent habiles, et apti ad pedem, quia non eſſent uiriles: ſic illam orationem diſertam ſibi, & oratoriam uideri; fortem, et uirilem non uideri. Ergo ille quoque damnatus eſt, neque ſolum primis ſententiis, quibus tantum ſtatuebant iudices damnarent, an abſoluerent; ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant. erat enim Athenis reo damnato, ſi fraus capitalis non eſſet, quaſi pœnæ æſti-

matio. ex ſententia, cum iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtimationem cōmeruiſſe ſe maxime confiteretur. quod cum interrogatus Socrates eſſet; reſpondit ſeſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus, & præmijs decoraretur, & ut ei uictus quotidianus in Prytaneo publice præberetur: qui honos apud Græcos maximus haberetur. cuius reſponſo ſic iudices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent. qui quidem ſi abſolutus eſſet (quod mehercule, etiam ſi nihil ad nos pertinet, tamen propter eius ingenij magnitudinem uellem) quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus; qui nunc, cum ille damnatus eſt nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi inſcitiam, tamen à ſe oportere dicunt peti præcepta dicendi? quibuſcum ego non pugno, utrum ſit melius, aut uerius: tantum dico, et aliud illud eſſe atque hoc, & hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe. Nam quòd ius ciuile Craſſe tam uehementer amplexus es: uideo, quid egeris, & tum, cum dicebas, uidebam. Primum Scæuolæ te dediſti, quem omnes amare meritiſſimo pro eius eximia ſuauitate debemus: cuius artem cum indotatam eſſe, atque incomitatam, & incomptam uideres; uerborum eam dote locupletaſti, & ornaſti. deinde, quòd in ea tu plus operæ, laboriſq; conſumpſeras, cum eius ſtudij tibi & hortator, & magiſter eſſet domi; ueritus es, niſi iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam perdidiſſes. ſed ego ne cum iſta quidem arte pugno. ſit ſane tanta, quantam tu illam eſſe uis: etenim ſine controuerſia & magna eſt, & late patet, & ad

multos

multos pertinet; & ſummo in honore ſemper fuit: & clariſſimi ciues ei ſtudio etiam hodie præſunt. ſed uide Craſſe, ne, dum nouo & alieno ornatu uelis ornare iuris ciuilis ſcientiam, ſuo quoque eam conceſſo & tradito ſpolies atque denudes. Nam ſi ita diceres; qui iuriſconſultus eſſet, eſſe eum oratorem; itemq́; qui eſſet orator, iuris eundem eſſe conſultum: præclaras duas arteis conſtitueres, atque inter ſe pares, & eiuſdem ſocias dignitatis. nunc uero iuriſconſultum ſine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſeq́; plurimos: oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumpſerit, eſſe poſſe. ita & tibi iuriſconſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cautus, et acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps ſyllabarum. Sed quia ſæpe utitur orator ſubſidio iuris in cauſis: idcirco iſtam iuris ſcientiam eloquentiæ tanquam ancillulam, pediſequamq́; adiunxiſti. Quòd uero impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cum parua neſcirent, magna profiterentur; aut ea, quæ maxima eſſent in iure ciuili, tractare auderent in cauſis, cum ea neſcirent, nunquamq́; didiciſſent: utriuſque rei facilis eſt, & prompta defenſio. Nam neque illud eſt mirandum, qui, quibus uerbis coemptio fiat, neſciat; eundem eius mulieris, quæ coemptionem fecerit, cauſam poſſe defendere: nec, ſi praui nauigij, & magni eadem eſt in gubernando ſcientia; iccirco qui, quibus uerbis herciſci oporteat, neſciat, idem herciſcundæ familiæ cauſam agere non poſſit. Nam quòd maximas centumuirales cauſas in iure poſitas

protuliſti: quæ tandem earum cauſa fuit, quæ ab homine eloquenti, iuris imperito non ornatiſſime potuerit dici? quibus quidem in cauſis omnibus, ſicut in ipſa M. *Curij, quæ abs te nuper eſt dicta, & in* C. *Hoſtilij Mancini controuerſia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore non remiſſo nuncio ſuperiori, fuerit inter peritiſſimos homines ſumma de iure diſſenſio. Quæro igitur, quid adiuuerit oratorem in his cauſis iuris ſcientia: cum hic iuriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt non iuris ſcientia, ſed eloquentia ſuſtentatus. Equidem hoc ſæpe audiui: cum Aedilitatem* P. *Craſſus peteret; eumq́; maior natu, etiam conſularis* Ser. *Galba aſſectaretur, quòd Craſſi filiam Caio filio ſuo deſpondiſſet; acceſſiſſe ad Craſſum conſulendi cauſa quendam ruſticanum. qui cum Craſſum ſeduxiſſet; atque ad eum retuliſſet; reſpōſumq́; ab eo uerum magis, quàm ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet: ut eum triſtem Galba uidit, nomine appellauit; quæſiuitq́;, qua de re ad Craſsum retuliſset. ex quo ut audiuit; commotumq́; ut uidit hominem: ſuſpenſo, inquit, animo, & occupato Craſſum tibi reſpondiſse uideo. deinde ipſum Craſsum manu prehendit: &, Heus tu, inquit, quid tibi in mentem uenit ita reſpondere? tum illi fidenter homo peritiſſimus confirmare, ita ſe rem habere, ut reſpondiſset; nec dubium eſse poſse. Galba autem alludens uarie & copioſe multas ſimilitudines afferre, multaq́; pro æquitate contra ius dicere: atque illum, cum diſserendo par eſse non poſset, (quanquam fuit Craſ-*

ſus in numero diſertorum, ſed par Galbæ nullo mo-do) ad auctores confugiſſe; & id, quod ipſe diceret, & in P. Mucij fratris ſui libris, et in Sex. Aelij com-mentarijs ſcriptum protuliſſe; ac tamen conceſſiſſe, Galbæ diſputationem ſibi probabilem, & prope ue-ram uideri. Attamen quæ cauſæ ſunt eiuſmodi, ut de earum iure dubium eſſe non poſſit, omnino in iu-dicium uocari non ſolent. Num quis eo teſtamento, quod paterfamilias ante fecit, quàm ei filius natus eſt, hæreditatem petit? nemo: quia conſtat agnaſcen-do rumpi teſtamentum. ergo in hoc genere iuris iudi-cia nulla ſunt. Licet igitur impune oratori omnem hanc partem iuris in controuerſijs ignorare: quæ pars ſine dubio multo maxima eſt. In eo autem iure, quo de ambigitur inter peritiſſimos, non eſt difficile ora-tori, eius partis, quamcunque defendet, auctorem aliquem inuenire, à quo cum amentatas haſtas ac-ceperit, ipſe eas oratoris lacertis uiribusq; torquebit. Niſi uero (bona uenia huius optimi uiri dixerim) tu libellis, aut præceptis ſoceri tui cauſam M. Curij de-fendiſti, non arripuiſti patrocinium æquitatis, & defenſionem teſtamentorum, ac uoluntatis mortuo-rum. Ac mea quidem ſententia (frequens enim tè audiui, atque aſſui) multo maiorem partem ſen-tentiarum ſale tuo, & lepore, & politiſſimis face-tijs pellexiſti; cum & illud nimium acumen illude-res; & admirarere ingenium Scæuolæ, qui excogi-taſſet naſci prius oportere, quàm emori; cumq; mul-ta colligeres & ex legibus, & ex ſenatusconſultis, & ex uita, ac ſermone communi non modo acute,

ſed etiam ridicule, ac facete; ubi ſi uerba, non rem, ſequeremur, confici nihil poſſet. itaque hilaritatis plenum iudicium, ac lætitiæ fuit. in quo quid tibi iuris ciuilis exercitatio profuerit, non intelligo: dicendi certe uis egregia, ſumma feſtiuitate & uenuſtate coniuncta, profuit. Ipſe ille Mucius, paterni iuris defenſor, & quaſi patrimonij propugnator ſui, quid in illa cauſa, cum contra te diceret, attulit, quod de iure ciuili depromptum uideretur? quam legem recitauit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? nempe eius omnis oratio uerſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimum ualere oportere defenderet. at in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes; cum in eiuſmodi cauſis alias ſcriptum, alias æquitatem defendere docentur. Et credo in illa militis cauſa ſi tu aut hæredem, aut militem defendiſſes; ad Hoſtilianas te actiones, non ad tuam uim & oratoriam facultatem contuliſſes. tu uero uel, ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres, ut omne omnium teſtamentorum ius in eo iudicio poſitum uideretur: uel, ſi cauſam ageres militis, patrem eius, ut ſoles, dicendo à mortuis excitaſſes, ſtatuiſſes ante oculos: complexus eſſet filium, flenſq; eum Centumuiris commendaſſet: lapides mehercule omneis flere, ac lamentari coegiſſes: ut totum illud, VTI lingua nuncupaſſit, non in XII tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum uideretur. Nam quòd inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primum faciliſsimam non ediſcant: hæc quàm ſit facilis, illi uide=

rint, qui eius artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe uideris, qui eam artem facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſi quis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram: deinde quod ſit plena delectationis: in qua tibi remittunt omnes iſtam uoluptatem, & ea ſe carere patiuntur: nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi iam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuuij *malit, quàm* Manilianas *uenalium uendendorum leges ediſcere.* Tu *autem, quòd amore patriæ cenſes nos noſtrorum maiorum inuenta noſſe debere; non uides ueteres leges aut ipſas ſua uetuſtate conſenuiſſe, aut nouis legibus eſſe ſublatas.* Quòd *uero uiros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & præmia propoſita ſint uirtutibus, & ſupplicia uitijs: equidem putabam uirtutem hominibus, ſi modo tradi ratione poſſit, inſtituendo, & perſuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi. nam ipſum quidem illud etiam ſine cognitione iuris, quàm ſit bellum cauere malum, ſcire poſſumus.* De *me autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla iuris ſcientia tamen cauſis ſatisfacere poſſim: tibi hoc* Craſſe *reſpondeo; neque me unquam ius ciuile didiciſſe; neque tamen in ijs cauſis, quas in iure poſſem defendere, unquam iſtam ſcientiam deſideraſſe. aliud eſt enim, eſſe artificem cuiuſdam generis, atque artis: aliud, in communi uita, et uulgari hominum conſuetudine non hebetem, nec rudem.* Cui *noſtrum non*

licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas uel fructus cauſa, uel delectationis inuiſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente uiuit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac uitium, quo tempore anni aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum uillico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi, an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non iidem in iure ciuili, præſertim cum in cauſis, & in negotijs, & in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſimus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini, atque aduenæ eſſe uideamur? Ac ſi iam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior; difficile credo ſit cum hoc Scæuola communicare: quanquam ipſi omnia, quorum negotium eſt, conſulta ad nos, & exquiſita deferunt. An uero, ſi de re ipſa, ſi de finibus, cum in rem præſentem non uenimus, ſi de tabulis, & perſcriptionibus controuerſia eſt; contortas res, et ſæpe difficiles neceſſario perdiſcimus: ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt; ueremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia iuri ciuili minus ſtuduerimus, non queamus cognoſcere? Nihil'ne igitur prodeſt oratori iuris ciuilis ſcientia? non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei præſertim, cuius eloquentia copia rerum debeat eſſe ornata: ſed multa, & magna, et difficilia ſunt ea, quæ ſunt oratori neceſſaria: ut eius induſtriam in plura ſtudia diſtrahi nolim. Quis neget, opus eſſe oratori in hoc

oratorio motu, ſtatuq́; Roſcij geſtum, & uenuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quàm uox? tamen me auctore nemo dicendi ſtudioſus Græcorum more & tragœdorum uoci ſeruiet: qui et annos complures ſedentes declamitant; & quotidie, antequam pronuncient, uocem cubantes ſenſim excitant; eandemq́; cum egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono uſque ad grauiſſimum ſonum recipiunt; et quaſi quodammodo colligunt. hoc nos ſi facere uelimus; ante condemnentur ij, quorum cauſas receperimus, quàm toties, quoties præſcribitur, Pæanem, aut Munionem citarimus. Quòd ſi in geſtu, qui multum oratorem adiuuat, & in uoce, quæ una maxime eloquentiam uel commendat, uel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; at tantum in utroque aſſequi poſſumus, quantum in hac acie quotidiani muneris ſpatij nobis datur: quanto minus eſt ad iuris ciuilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod et ſummàtim percipi ſine doctrina poteſt: & hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quòd uox, & geſtus ſubito ſumi, & aliunde arripi non poteſt; iuris utilitas ad quanque cauſam quamuis repente uel à peritis, uel de libris depromi poteſt. itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſis iuris peritos, cum ipſi ſint peritiſſimi, eos, qui, ut abs te paulo ante dictum eſt, πραγματικοὶ uocantur. in quo noſtri omnino melius multo; quòd clariſſimorum hominum auctoritate leges, & iura tecta eſſe uoluerunt. ſed ta=*

men non fugiſset hoc Græcos homines, ſi ita neceſse eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in iure ciuili, non pragmaticum adiutorem dare. Nam quòd dicis ſenectutem à ſolitudine uindicari iuris ciuilis ſcientia: fortaſſe etiam pecuniæ magnitudine: ſed nos, non quid nobis utile, uerum quid oratori neceſſarium ſit, quærimus. quanquam (quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus) ſolet idem Roſcius dicere; ſe, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardiores tibicinis modos, et cantus remiſſiores eſſe facturum. quòd ſi ille aſtrictus certa quadam numerorum moderatione, et pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat: quanto facilius nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus? Neque enim hoc te Craſſe fallit, quàm multa ſint, & quàm uaria genera dicendi: et quod haud ſciam an tu primus oſtenderis, qui iandiu multo dicis remiſſius, & lenius, quàm ſolebas: neque minus hæc tamen tua grauiſsimi ſermonis lenitas, quàm illa ſumma uis, & contentio probatur: multiq; oratores fuerunt, ut illum Scipionem audimus & Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulo intentiore, nunquam, ut Ser. Galba, lateribus, aut clamore contenderent. Quòd ſi iam hoc facere non poteris, aut noles: uereris, ne tua domus talis et uiri, et ciuis, ſi à litigioſis hominibus non colatur, à cæteris deſeratur? Equidem tantum abſum ab iſta ſententia; ut non modo non arbitrer ſubſidium ſenectutis in eorum, qui conſultum ueniant, multitudine eſſe ponendum; ſed tanquam portum aliquem expe=

Etem iſtam, quam tu times, ſolitudinem. ſubſidium enim belliſsimum exiſtimo eſse ſenectuti òtium. Reliqua uero, etiam ſi adiuuant; hiſtoriam dico, & prudentiam iuris publici, & antiquitatis iter, & exemplorum copiam; ſi quando opus erit, à uiro optimo, & iſtis rebus inſtructiſsimo familiari meo Longo mutuabor: neque repugnabo, quo minus, id quod modo hortatus es, omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio, atque humanitate uerſentur. ſed mehercule non ita multum ſpatij mihi habere uidentur; ſi modo ea facere, & perſequi uolent, quæ à te Craſſe præcepta ſunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere uiſus es huic ætati, ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum prope neceſſarias. nam & ſubitæ ad propoſitas cauſas exercitationes, & accuratæ & meditatæ commentationes, ac ſtylus ille tuus, quem tu uere dixiſti perfectorem dicendi eſſe, ac magiſtrum, multi ſudoris eſt: & illa orationis ſuæ cum ſcriptis alienis comparatio, & de alieno ſcripto ſubita uel laudandi, uel uituperandi, uel comprobandi, uel refellendi cauſa diſputatio, non mediocris contentionis eſt uel ad memoriam, uel ad imitandum. Illud uero fuit horribile: quod mehercule uereor, ne maiorem uim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum. uoluiſti enim in ſuo genere unumquenque noſtrum quaſi quendam eſſe Roſcium: dixiſtiq́; non tam ea, quæ recta eſsent, probari, quàm, quæ praua ſunt, faſtidijs adhæreſcere. quod ego non tam faſtidioſe in nobis, quàm in hiſtrionibus ſpectari puto. ita-

que nos raucos ſæpe attentiſſime audiri uideo: tenet enim res ipſa, atque cauſa: at Aeſopum, ſi paulum irraucuerit, explodi. à quibus enim nihil præter uoluptatem aurium quæritur; in ijs offenditur, ſimul atque imminuitur aliquid de uoluptate. In eloquentia autem multa ſunt, quæ teneant: quæ ſi omnia ſumma non ſunt, & pleraque tamen magna ſunt; neceſſe eſt ea ipſa, quæ ſunt, mirabilia uideri. Ergo, ut ad primum illud reuertar: ſit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripſit, accommodate ad perſuadendum poſſit dicere: is autem concludatur in ea, quæ ſunt in uſu ciuitatum uulgari, ac forenſi; remotisq; cæteris ſtudijs, quamuis ea ſint ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctesq; et dies urgeatur; imiteturq; illum, cui ſine dubio ſumma uis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem: in quo tantum ſtudium fuiſſe, tantusq; labor dicitur, ut primum impedimenta naturæ diligentia, induſtriaq; ſuperaret: cumq; ita balbus eſſet, ut eius ipſius artis, cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere; perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur. deinde, cum ſpiritus eius eſſet anguſtior, tantum continenda anima in dicendo eſt aſſecutus, ut una continuatione uerborum, id quod eius ſcripta declarant, binæ ei contentiones uocis, & remiſſiones continerentur: qui etiam, ut memoriæ proditum eſt, coniectis in os calculis, ſumma uoce uerſus multos uno ſpiritu pronunciare conſueſcebat; neque id conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque aſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus Craſſe ad ſtu=

dium, & ad laborem incitandos iuuenes uehementer aſſentior: cætera, quæ collegiſti ex uarijs, et diuerſis ſtudijs, & artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſeiuncta eſſe arbitror. Hæc cum Antonius dixiſſet; *ſane dubitare uiſus eſt* Sulpicius, & Cotta, *utrius oratio propius ad ueritatem uideretur accedere.* Tum Craſſus. *Operarium nobis quendam Antoni oratorem facis: atque haud ſcio, an aliter ſentias, & utare tua illa mirifica ad refellendum conſuetudine; qua tibi nemo unquam præſtitit: cuius quidem ipſius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed iam in philoſophorum conſuetudine uerſatur, maximeq; eorum, qui de omni re propoſita in utranque partem ſolent copioſiſsime dicere.* Verum *ego non ſolum arbitrabar, his præſertim audientibus, à me informari oportere, qualis eſſe poſſet is, qui habitaret in ſubſellijs; neque quidquam amplius afferret, quàm quod cauſarum neceſſitas poſtularet: ſed maius quiddam uidebam, cum cenſebam oratorem, præſertim in noſtra rep. nullius ornamenti expertem eſſe oportere.* Tu *autem, quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circundediſti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te de officijs, præceptisq; oratoris quæſita ſunt: ſed opinor ſecundum hunc diem: ſatis enim multa à nobis hodie dicta ſunt.* Nunc et Scæuola, *quoniam in* Tuſculanum *ire conſtituit, paulum requieſcet, dum ſe calor frangat: et nos ipſi, quoniam id temporis eſt, ualetudini demus operam.* Placuit *ſic omnibus.* Tum Scæuola, Sane,

inquit, uellem non conſtituiſſe in Tuſculanum me hodie uenturum eſſe Lælio: libenter audirem Antonium. & cum exurgeret, ſimul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quod ius noſtrum ciuile peruellit; quàm iucundus, quòd ſe id neſcire confeſſus eſt.

M. TVLLII CICERONIS DE ORATORE LIBER SECVNDVS.

M AGNA, *nobis pueris, Quinte frater, ſi memoria tenes, opinio fuit, L. Craſſum non plus attigiſſe doctrinæ, quàm quantum prima illa puerili inſtitutione potuiſſet; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuiſſe. erantq; multi, qui, quanquam non ita ſe rem habere arbitrarentur, tamen, quo facilius nos incenſos ſtudio diſcendi à doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent: ut, ſi homines non eruditi ſummam eſſent prudentiam, atque incredibilem eloquentiam conſecuti, inanis omnis noſter eſſe labor, & ſtultum in nobis erudiendis patris noſtri, optimi ac prudentiſſimi uiri, ſtudium uideretur. quos tum ut pueri refutare domeſticis teſtibus, patre, & C. Aculeone propinquo noſtro, & L. Cicerone patruo ſolebamus; quòd de Craſſo pater, & Aculeo, quocum*

erat noſtra matertera, quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimum; & patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus una deceſſerat, multa nobis de eius ſtudio, doctrinaq́; ſæpe narrauit. cumq́; nos cum conſobrinis noſtris Aculeonis filijs & ea diſceremus, quæ Craſſo placerent; & ab ijs doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur: etiam illud ſæpe intelleximus, cum eſſemus eiuſmodi, quod uel pueri ſentire poteramus; illum & græce ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam uideretur; & doctoribus noſtris ea ponere in percunctando, eaq́; ipſum omni in ſermone tractare, ut nihil eſſe ei nouum, nihil inauditum uideretur. De Antonio uero, quanquam ſæpe ex humaniſsimo homine patruo noſtro acceperamus, quemadmodum ille uel Athenis, uel Rhodi ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus dedidiſſet: tamen ipſe adoleſcentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo ſæpe quæſiui. Non erit profecto tibi, quod ſcribo, hoc nouum, (nam iam tum ex me audiebas) mihi illum, ex multis, uarijsq́; ſermonibus, nullius rei, quæ quidem eſſet in ijs artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem, aut ignarum eſſe uiſum. Sed fuit hoc in utroque eorum; ut Craſſus non tam exiſtimari uellet non didiciſſe, quàm illa deſpicere, & noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe nunquam putaretur. atque ita ſe uterque grauiorem fore, ſi alter contemne-

re, alter ne noſſe quidem Græcos *uideretur.* Quorum *conſilium quale fuerit, nihil ſane ad hoc tempus: illud autem eſt huius inſtitutæ ſcriptionis, ac temporis, neminem eloquentia non modo ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapientia florere unquam, & præſtare potuiſſe.* Etenim *cæteræ fere artes ſe ipſæ per ſe tuentur ſingulæ: bene dicere autem, quod eſt ſcienter, & perite, & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis ſepta teneatur.* Omnia, *quæcunque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur: aut eloquentiæ nomen relinquendum eſt.* Quare *equidem & in noſtra ciuitate, & in ipſa* Græcia, *quæ ſemper hæc ſumma duxit, multos & ingenijs, & magna laude dicendi ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor: talem uero exiſtere eloquentiam, qualis fuerit in* Craſſo, & Antonio, *non cognitis rebus omnibus, quæ in tantam prudentiam pertinerent, tantamq; dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſſe confirmo.* Quo *etiam feci libentius, ut eum ſermonem, quem illi quondam inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem literis: uel ut illa opinio, quæ ſemper fuiſſet, tolleretur, alterum non doctiſsimum, alterum plane indoctum fuiſſe: uel ut ea, quæ exiſtimarem à ſummis oratoribus de eloquentia diuinitus eſſe dicta, cuſtodirem literis, ſi ullo modo aſſequi, complectiq; potuiſſem: uel mehercule etiam ut laudem eorum iam prope ſeneſcentem, quantum ego poſſem, ab obliuione hominum, atque à ſilentio uin=*

dicerem. nam ſi ex ſcriptis cognoſci ipſi ſuis potuiſſent, minus hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum: ſed cum alter non multum, quod quidem extaret, & id ipſum adoleſcens, alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet; deberi hoc à me tantis hominum ingenijs putaui: ut cum etiam nunc uiuam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. quod hoc etiam ſpe aggredior maiore ad probandum; quia non de Ser. Galbæ, *aut* C. Carbo*nis eloquentia ſcribo aliquid; in quo liceat mihi fingere, ſi quid uelim, nullius memoria iam refellente: ſed edo hæc ijs cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierunt; ut duos ſummos uiros ijs, qui neutrum illorum uiderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, uiuorum & præſentium memoria teſte commendemus.* Nec *uero te chariſsime frater atque optime rhetoricis nunc quibuſdam libris, quos tu agreſteis putas, inſequor ut erudiam. quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius, aut ornatius eſſe? ſed quoniam ſiue iudicio, ut ſoles dicere; ſiue, ut ille pater eloquentiæ de ſe* Iſocra*tes ſcripſit ipſe, pudore à dicendo & timiditate ingenua quadam refugiſti; ſiue, ut ipſe iocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modo in una familia rhetorem, ſed pene in tota ciuitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod merito propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, ieiunitatem bonarum artium poſſit illudi. nihil enim mihi quidem uidetur in* Craſſi, & Antonij *ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam à ſummis ingenijs, acer-*

rimis ſtudijs, optima doctrinâ, maximo uſu cogno=ſci, ac percipi potuiſſe arbitraretur. quod tu facilli=me poteris iudicare; qui prudentiam, rationemq́; di=cendi per te ipſum, uſum autem per nos percipere uoluiſti. Sed quo citius hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus conficere poſſimus; omiſſa noſtra oratione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem, diſputationemq́; ueniamus. Poſtero igitur die, quàm illa erant acta, hora fere ſecunda, cum etiam tum in lecto Craſſus eſſet, & apud eum Sulpicius ſede=ret, Antonius autem inambularet cum Cotta in por=ticu; repente eò Q. Catulus ſenex cum C. Iulio fratre uenit. quod ubi audiuit, commotus Craſſus ſurrexit: omnesq́; admirati, maiorem aliquam eſſe cauſam eorum aduentus ſuſpicati ſunt. qui cum in=ter ſe, ut ipſorum uſus ferebat, amiciſſime conſalu=taſſent; quid uos tandem Craſſus? nunquidnam, inquit, noui? Nihil ſane, inquit Catulus: etenim ui=des eſſe ludos. ſed uel tu nos ineptos licet, inquit, uel moleſtos putes. cum ad me in Tuſculanum, inquit, heri ueſperi ueniſſet Cæſar de Tuſculano ſuo; dixit mihi, à ſe Scæuolam hinc euntem eſse conuentum, ex quo mira quædam ſe audiſse dicebat: te, quem ego toties omni ratione tentans ad diſputandum eli=cere non potuiſsem, permulta de eloquentia cum An=tonio diſseruiſse, et tanquam in ſchola prope ad Græ=corum conſuetudinem diſputaſse. ita me frater ex=orauit, me ipſum non quidem à ſtudio audiendi nimis abhorrentem, ſed mehercule uerentem tamen ne moleſti nobis interuenirenus, ut huc ſecum ueni=rem.

rem. Etenim Scæuolam ita dicere aiebat, bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe dilatam. hoc ſi tu cupidius factum exiſtimas, Cæſari attribues: ſi familiarius, utrique noſtrum: nos quidem, niſi forte moleſti interueniemus, ueniſſe delectat. Tum Craſſus. Equidem, quæcunque cauſa uos huc attuliſſet, lætarer, cum apud me uiderem homines mihi chariſſimos, et amiciſſimos: ſed tamen, uere dicam, quæuis mallem fuiſſet, quàm iſta, quam dicis. ego enim (ut, quemadmodum ſentio, loquar) nunquam mihi minus, quàm heſterno die placui: magis ádeo id facilitate, quàm alia ulla culpa mea contigit: qui dum obſequor his adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus; feciq; id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continerentur, diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quòd tranſactis iam meis partibus ad Antonium audiendum ueniſtis. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Craſſe ita ſum cupidus te in illa longiore, ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minus contingat, uel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpicius familiaris meus, aut Cotta plus, quàm ego, apud te ualere uideantur: & te exorabo profecto, ut mihi quoque, & Catulo tuæ ſuauitatis aliquid impertias. Sin tibi id minus libebit: non te urgebo; neque committam, ut, dum uereare ne tu ſis ineptus, me eſſe iudices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæſar ex omnibus latinis uerbis huius uerbi uim uel maximam ſemper putaui. quem enim nos

ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere dictum, quòd non ſit aptus: idq́; in ſermonis noſtri conſuetudine perlate patet. nam qui aut, tempus quid poſtulet, non uidet; aut plura loquitur; aut ſe oſtentat; aut eorum, quibuſcum eſt, uel dignitatis, uel commodi rationem non habet; aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus eſt; is ineptus dicitur. hoc uitio cumulata eſt eruditiſſima illa Græcorum *natio: itaque, quòd uim huius mali* Græci *non uident, ne nomen quidem ei uitio impoſuerunt. ut enim quæras omnia, quo modo* Græci *ineptum appellent; non reperies.* Omnium *autem ineptiarum, quæ ſunt innumerabiles, haud ſcio an ulla ſit maior, quàm, ut illi ſolent, quocunque in loco, quoſcunque inter homines uiſum eſt, de rebus aut difficillimis, aut non neceſſarijs argutiſſime diſputare. hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere inuiti, & recuſantes heri coacti ſumus.* Tum Catulus, Ne Græci *quidem, inquit,* Craſſe, *qui in ciuitatibus ſuis clari & magni fuerunt, ſicuti tu es, nosq́; omnes in noſtra rep. uolumus eſſe, horum* Græcorum, *qui ſe inculcant auribus noſtris, ſimiles fuerunt; nec tamen in otio ſermones huiuſmodi, diſputationesq́; fugiebant.* Ac *ſi tibi uidentur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, ſicut debent uideri: num tandem aut locus hic non idoneus uidetur, in quo porticus hæc ipſa, ubi inambulamus, & palæſtra, & tot locis ſeſſiones, gymnaſiorum, & græcarum diſputationum memoriam quodam modo commouent: aut importunum tempus in*

tanto otio; quod & raro datur, & nunc peroptato nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni? qui omnes ij ſumus, ut ſine his ſtudijs nullam uitam eſſe ducamus. Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo interpretor; qui primum palæſtram, & ſedes, & porticus etiam ipſos Catule Græcos exercitationis & delectationis cauſa, non diſputationis inueniſſe arbitror. nam & ſeculis multis ante gymnaſia inuenta ſunt, quàm in his philoſophi garrire cœperunt: & hoc ipſo tempore cum omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quàm philoſophum malunt. qui ſimul ut increpuit; in media oratione de maximis rebus, & grauiſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſa relinquunt. ita leuiſſimam delectationem grauiſsimæ, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quod dicis eſſe, aſſentior: uerum otij fructus eſt non contentio animi, ſed relaxatio. Sæpe ex ſocero meo audiui, cum is diceret ſocerum ſuum Lælium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari; eosq; incredibiliter repueraſcere eſſe ſolitos, cum rus ex urbe tanquam ex uinculis euolauiſſent. Non audeo dicere de talibus uiris: ſed tamen ita ſolet narrare Scæuola, conchas eos, & umbilicos ad Caietam, & ad Lucrinum legere conſueſſe, & ad omnem animi remiſsionem, ludumq; deſcendere. Sic enim ſe res habet; ut, quemadmodum uolucres uidemus procreationis, atque utilitatis ſuæ cauſa fingere & conſtruere nidos, eaſdem autem, cum aliquid effecerint, leuandi laboris ſui cauſa paſ-

ſim ac libere ſolutas opere uolitare: ſic noſtri animi forenſibus negotijs, atque urbano opere defeſsi geſtiunt, ac uolitare cupiunt uacui cura, atque labore: itaque illud, quod ego in cauſa Curiana Scæuolæ dixi, non dixi ſecus, ac ſentiebam. Nam ſi inquam Scæuola nullum erit teſtamentum recte factum, niſi quod tu ſcripſeris: omnes ad te ciues cum tabulis ueniemus: omnium teſtamenta tu ſcribes unus. quid igitur inquam? quando ages negotium publicũ? quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi: mihi enim liber eſſe non uidetur, qui non aliquando nihil agit. in qua permaneo Catule ſententia: meq́;, cum huc ueni, hoc ipſum nihil agere, & plane ceſſare delectat. Nam quod addidiſti tertium; uos eos eſse, qui uitam inſuauem ſine his ſtudijs putaretis: id me non modo non hortatur ad diſputandum, ſed etiam deterret. Nam ut C. Lucilius, homo doctus & perurbanus, dicere ſolebat, ea, quæ ſcriberet, neque ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi uelle; quòd alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quàm ipſe: quo etiam ſcripſit, Perſium non curo legere; hic enim fuit, ut noramus, omnium fere noſtrorum hominum doctiſsimus; Lælium Decimum uolo; quem cognouimus uirum bonum, et non illiteratum, ſed nihil ad Perſium: ſic ego, ſi iam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudijs; nolim equidem apud ruſticos, ſed multo minus apud uos. malo enim non intelligi orationem meam, quàm reprehendi. Tum Cæſar, Equidem, inquit, Catule iam mihi uideor na=

uaſſe operam, quòd huc uenerim: nam hæc ipſa recuſatio diſputationis, diſputatio quædam fuit mihi quidem periucunda. Sed cur impedimus Antonium? cuius audio eſſe parteis, ut de tota eloquentia diſſerat: quemq; iandudum & Cotta, & Sulpicius expectant. Ego uero, inquit Craſſus, neque Antonium uerbum facere patiar; & ipſe obmuteſcam, niſi prius à uobis impetraro. Quidnam, inquit Catulus? Vt hic ſitis hodie. Tum, cum ille dubitaret, quòd ad fratrem promiſerat; ego, inquit Iulius, pro utroque reſpondeo; ſic faciemus: atque iſta quidem conditione, uel ut uerbum nullum faceres, me teneres. Hic Catulus arriſit: & ſimul, Præciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt: quoniam neque domi impetraram: & hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facile promiſit. Tum omnes oculos in Antonium coniecerunt: & ille, Audite uero, audite, inquit: hominem enim audietis de ſchola, atque à magiſtro & græcis literis eruditum. et eo quidem loquor confidentius, quòd Catulus auditor acceſſit; cui non ſolum nos latini ſermonis, ſed etiam Græci ipſi ſolent ſuæ linguæ ſubtilitatem, elegantiamq; concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quidquid eſt, ſiue artificium, ſiue ſtudium dicendi, niſi acceſſit os; nullum poteſt eſſe: docebo uos diſcipuli id, quod ipſe non didici, quid de omni genere dicendi ſentiam. Hic poſteaquam arriſerunt, Res mihi uidetur eſſe, inquit, facultate præclara, arte mediocris: ars enim earum rerum eſt, quæ ſciuntur. oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcien=

tia continetur. nam & apud eos dicimus, qui neſciunt: & ea dicimus, quæ neſcimus ipſi. itaque & illi alias aliud iiſdem de rebus & ſentiunt, & iudicant: & nos contrarias ſæpe cauſas dicimus: non modo ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum; cum alterutri neceſſe ſit falſum dicere: ſed etiam ut uterque noſtrum eadem de re alias aliud defendat; cum plus uno uero eſſe non poſſit. Vt igitur in eiuſmodi re, quæ mendacio nixa ſit, quæ ad ſcientiam non ſæpe perueniat, quæ opiniones hominum, & ſæpe errores aucupetur; ita dicam, ſi cauſam putatis eſſe, cur audiatis. Nos uero & ualde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quòd nulla mihi oſtentatione uideris eſſe uſurus. exorſus es enim non glorioſe magis, ut tu putas, à ueritate, quàm à neſcio qua dignitate. Vt igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, artem eſſe non maximam: ſic illud affirmo, præcepta poſſe quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, & ad captandas eorum uoluntates. huius rei ſcientiam ſi quis uolet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo. etenim, cum plerique temere, ac nulla ratione cauſas in foro dicant; nonnulli autem propter conſuetudinem aliquam callidius id faciant: non eſt dubium, quin, ſi quis animaduerterit, quid ſit, quare alij melius, quàm alij dicant, id poſſit notare. ergo id qui toto in genere fecerit, is ſi non plane artem, at quaſi artem quandam inuenerit. Atque utinam ut mihi illa uidere uideor in foro, atque in cauſis: ita nunc,

quemadmodum ea reperirentur, poſſim uobis expo=
nere. Sed de me uidero. nunc hoc propono, quod
mihi perſuaſi: quamuis ars non ſit, tamen nihil eſ=
ſe perfecto oratore præclarius. nam ut uſum dicen=
di omittam, qui in omni pacata, & libera ciuitate
dominatur: tanta oblectatio eſt in ipſa facultate di=
cendi, ut nihil hominum aut auribus, aut mentibus
iucundius percipi poſſit. quis enim cantus modera=
ta orationis pronunciatione dulcior inueniri poteſt?
quod carmen artificioſa uerborum concluſione apti=
us? qui actor in imitanda, quàm orator in ſuſci=
pienda ueritate iucundior? quid autem ſubtilius,
quàm acute, crebræq; ſententiæ? quid admirabili=
us, quàm res ſplendore illuſtrata uerborum? quid
plenius, quàm omni rerum genere cumulata ora=
tio? neque enim ulla non propria oratoris eſt res,
quæ quidem ornate dici, grauiterq; debeat. Hu=
ius eſt in dando conſilio de maximis rebus cum di=
gnitate explicata ſententia: eiuſdem & languen=
tis populi incitatio, & effrenati moderatio: Eadem
facultate fraus hominum ad perniciem, & inte=
gritas ad ſalutem uocatur. Quis cohortari ad uir=
tutem ardentius? quis à uitijs acrius reuocare?
quis uituperare improbos aſperius? quis laudare
bonos ornatius? quis cupiditatem uehementius fran=
gere accuſando poteſt? quis mœrorem leuare mi=
tius conſolando? Hiſtoria uero teſtis temporum, lux
ueritatis, uita memoriæ, magiſtra uitæ, nuncia ue=
tuſtatis, qua uoce alia, niſi oratoris, immortalitati
commendatur? Nam ſi qua eſt ars alia, quæ uerbo=

rum aut faciendorum, aut deligendorum ſcientiam profiteatur; aut ſi quiſquam dicitur, niſi orator, formare orationem, eamq; uariare, et diſtinguere quaſi quibuſdam uerborum, ſententiarumq; inſignibus; aut ſi uia ulla niſi ab hac una arte traditur aut argumentorum, aut ſententiarum, aut denique deſcriptionis, atque ordinis: fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum eſſe, aut cum aliqua alia arte eſſe commune. ſed ſi in hac una eſt ea ratio, atque doctrina: non, ſi qui aliarum artium bene locuti ſunt, eo minus id eſt huius unius proprium! ſed ut orator de ijs rebus, quæ cæterarum artium ſunt, ſi modo eas cognorit, ut heri Craſſus *dicebat, poteſt dicere; ſic cæterarum artium homines ornatius illa ſua dicunt, ſi quid ab hac arte didicerunt. neque enim, ſi de ruſticis rebus agricola quiſpiam, aut etiam, id quod multi, medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diſerte dixerit, aut ſcripſerit, icirco illius artis putanda ſit eloquentia: in qua, quia uis magna eſt in hominum ingenijs, eo multi etiam ſine doctrina aliquid omnium generum, atque artium conſequuntur. ſed quod cuiuſque ſit proprium, etſi ex eo iudicari poteſt, cum uideris quid quæque doceat: tamen hoc certius nihil eſſe poteſt, quàm quòd omnes artes aliæ ſine eloquentia ſuum munus præſtare poſſunt; orator ſine ea nomen ſuum obtinere non poteſt: ut cæteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant; hic, niſi domeſticis ſe inſtruxerit copijs, aliunde dicendi copiam petere non poſſit.* Tum Catulus, *Etſi, inquit,* Antoni *minime impediendus eſt*

interpellatione iſte curſus orationis tuæ: patiere tamen, mihiq; ignoſces: non enim poſſum, quin exclamem, ut ait ille in Trinummo: ita mihi uim oratoris tum exprimere ſubtiliter uiſus es, tum laudare copioſiſſime: quod quidem eloquentem uel optime facere oportet, ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porrò. tibi enim aſſentior, ueſtrum eſſe hoc totum diſerte dicere; idq; ſi quis in alia arte faciat, eum aſſumpto aliunde uti bono, non proprio, nec ſuo. At Craſſus, Nox te, inquit, nobis Antoni expoliuit, hominemq; reddidit: nam heſterno ſermone unius cuiuſdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem, aut baiulum nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram; ut, ſi te refelliſſem, hos à te diſcipulos abducerem: nunc Catulo audiente, & Cæſare; uideor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipſe ſentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis eſt hic, de quo loquimur, in foro, atque in oculis ciuium conſtituendus; ut uideamus, quid ei negotij demus, cuiq; eum muneri uelimus eſſe præpoſitum. Nam Craſſus heri, cum uos Catule, & Cæſar non adeſſetis, poſuit breuiter in artis diſtributione idem, quod Græci plerique poſuerunt; neque ſane, quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis diceretur, oſtendit: duo prima genera quæſtionum eſſe, in quibus eloquentia uerſaretur; unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim

quæreretur, hoc modo; expetendá'ne eſſet eloquentia, expetendí'ne honores: certum autem, in quo quid in perſonis, et in conſtituta re, et definita quæreretur; cuiuſmodi ſunt, quæ in foro, atque in ciuium cauſis, diſceptationibusq; uerſantur. ea mihi uidentur aut in lite ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita. Nam illud tertium, quod et á Craſſo tactum eſt, & , ut audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui hæc maxime illuſtrauit, adiunxit; etiam ſi opus eſt, tamen minus eſt neceſſarium. Quidnam, inquit Catulus? an laudationes? id enim uideo poni genus tertium. Ita, inquit Antonius: & in eo quidem genere ſcio et me, et omneis, qui affuerunt, delectatos eſſe uehementer, cum abs te eſt Popillia mater ueſtra laudata: cui primum mulieri hunc honorem in noſtra ciuitate tributum puto. Sed non omnia, quæcunque loquimur, mihi uidentur ad artem, et ad præcepta eſſe reuocanda. ex ijs enim fontibus, unde omnia ornate dicendi præcepta ſumentur, licebit etiam laudationem ornare; neque illa elementa deſiderare: quæ ut nemo tradat; quis eſt, qui neſciat, quæ ſint in homine laudanda? poſitis enim ijs rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuæ, quam contra collegam Cenſor habuit, principio dixit: quæ natura, aut fortuna darentur hominibus; in ijs rebus ſe uinci poſſe, animo æquo pati: quæ ipſi ſibi homines parare poſſent, in ijs rebus ſe pati non poſſe uinci: qui laudabit quempiam, intelliget exponenda ſibi eſſe fortunæ bona. ea ſunt, generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, ualetudinis, formæ, uirium, ingenij, cæterarumq; re=

rum, quæ ſunt aut corporis, aut extraneæ: ſi habue- rit, bene his uſum: ſi non habuerit, ſapienter caruiſ- ſe: ſi amiſerit, moderate tuliſſe: deinde quid ſapien- ter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuſte, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid denique cum aliqua uirtute aut fe- cerit, aut tulerit. Hæc, et quæ ſint eius generis, fa- cile uidebit qui uolet laudare quempiam; & qui ui- tuperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Ca- tulus, facere hoc tertium genus, quoniam ineſt in ra- tione rerum? non enim, ſi eſt facilius, eo de numero quoque eſt excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, quamuis egregia ſint, ea ſic tractare, quaſi nihil poſſit dici ſine præce- ptis ſuis. nam & teſtimonium ſæpe dicendum eſt, ac nonnunquam etiam accuratius: ut mihi neceſſe fuit in Sex. Titium, ſeditioſum ciuem, et turbulentum: explicaui in eo teſtimonio dicendo omnia conſilia Con- ſulatus mei, quibus illi Tribuno pl. pro rep. reſtitiſ- ſem: quæq; ab eo contra remp. facta arbitrarer, ex- poſui: diu retentus ſum: multa audiui; multa re- ſpondi. num igitur placet, cum de eloquentia præci- pias, aliquid etiam de teſtimonijs dicendis quaſi in ar- te tradere? Nihil ſane, inquit Catulus, neceſſe eſt. Quid ſi, quod ſæpe ſummis uiris accidit, mandata ſint exponenda aut in ſenatu ab Imperatore, aut ad Imperatorem, aut ad regem, aut ad populum ali- quem à ſenatu? num, quia genere orationis in huiuſmodi cauſis accuratiore eſt utendum; iccir- co etiam pars hæc cauſarum numeranda uidetur;

aut proprijs præceptis inſtruenda? Minime uero, *inquit* Catulus: *non enim deerit homini diſerto in eiuſmodi rebus facultas ex cæteris rebus & cauſis comparata.* Ergo item, *inquit, illa, quæ ſæpe diſerte agenda ſunt, & quæ ego paulo ante, cum eloquentiam laudarem, dixi oratoris eſſe; neque habent ſuum locum ullum in diuiſione partium, neque certum præceptorum genus; & agenda ſunt non minus diſerte quàm quæ in lite dicuntur; obiurgatio, cohortatio, conſolatio: quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta deſideret: ſed ex artificio res iſtæ præcepta non quærunt.* Plane, *inquit* Catulus, *aſſentior.* Age uero, *inquit* Antonius, *qualis oratoris, et quanti hominis in dicendo putas eſſe hiſtoriam ſcribere?* Si *ut* Græci *ſcripſerunt; ſummi, inquit* Catulus: *ſi ut noſtri, nihil opus eſt oratore: ſatis eſt non eſſe mendacem.* Atqui, *ne noſtros contemnas, inquit* Antonius; Græci *ipſi ſic initio ſcriptitarunt, ut noſter* Cato, *ut* Pictor, *ut* Piſo. *erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio: cuius rei, memoriæq; publicæ retinendæ cauſa, ab initio rerum* Romanarum *uſque ad* P. Mucium Pontificem Max. *res omneis ſingulorum annorum mandabat literis* Pontifex Max. *efferebatq; in album: & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi: ijq; etiam nunc annales maximi nominantur.* Hanc *ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt; qui ſine ullis ornamentis monimenta ſolum temporum, hominum, locorum, geſtarumq; rerum reliquerunt. itaque qualis apud* Græcos Pherecydes, Hellanicus,

Acuſilas fuit, aliiq́; permulti: talis noſter Cato, & Pictor, & Piſo: qui neque tenent, quibus rebus ornetur oratio; (modo enim huc iſta ſunt importata) et, dum intelligatur quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe breuitatem. Paululum ſe erexit, & addidit hiſtoriæ maiorem ſonum uocis uir optimus Craſſi familiaris Antipater. cæteri non exornatores rerum, ſed tantummodo narratores fuerunt. Eſt, inquit Catulus, ut dicis: ſed iſte ipſe Cælius neque diſtinxit hiſtoriam uarietate locorum; neque uerborum collocatione, & tractu orationis leui, et æquabili perpoliuit illud opus, ſed, ut homo neque doctus, neque maxime aptus ad dicendum, ſicut potuit, dolauit; uicit tamen, ut dicis, ſuperiores. Minime mirum, inquit Antonius, ſi iſta res adhuc noſtra lingua illuſtrata non eſt. nemo enim ſtudet eloquentiæ noſtrorum hominum, niſi ut in cauſis atque in foro eluceat. apud Græcos autem eloquentiſſimi homines remoti à cauſis forenſibus, cum ad cæteras res illuſtreis, tum ad ſcribendam hiſtoriam maxime ſe applicauerunt. Nanque & Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornauit, in cauſis nihil omnino uerſatum eſſe accepimus. atqui tanta eſt eloquentia; ut me quidem, quantum ego græce ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. & poſt illum Thucydides omneis dicendi artificio mea ſententia facile uicit. qui ita creber eſt rerum frequentia; ut uerborum prope numerum ſententiarum numero conſequatur: ita porro uerbis aptus, & preſſus; ut neſcias, utrum res oratione, an uerba ſententiis illuſtrentur. atqui

ne hunc quidem, quanquam eſt in rep. uerſatus, ex numero accepimus eorum, qui cauſas dictitarunt: et hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, cum à rep. remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitum eſt, in exilium pulſus eſſet. Hunc conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus: qui cum Dionyſij tyranni familiariſſimus eſſet; otium ſuum conſumpſit in hiſtoria ſcribenda; maximeq; Thucydidem eſt, ſicut mihi uidetur, imitatus. Poſtea uero quaſi ex clariſſima rhetoris officina duo præſtantes ingenio, Theopompus, et Ephorus, ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt; cauſas omnino nunquam attigerunt. Denique etiam à philoſophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille, poſt ab Ariſtotele Calliſthenes, comes Alexandri ſcripſit hiſtoriam; & hic quidem rhetorico pene more; ille autem ſuperior leniore quodam ſono eſt uſus, & qui illum impetum oratoris non habeat; uehemens fortaſſe minus, ſed aliquanto tamen, ut mihi quidem uidetur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem iudicare poſſum longe eruditiſſimus, & rerum copia, & ſententiarum uarietate abundantiſſimus, & ipſa compoſitione uerborum non impolitus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum uſum forenſem. Hæc cum ille dixiſſet, Quid eſt, inquit, Catule, Cæſar? ubi ſunt, qui Antonium græce negant ſcire? quot hiſtoricos nominauit? quàm ſcienter, quàm proprie de uno quoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud iam mirari deſino, quod multo magis ante mirabar; hunc,

cum hæc neſciret, in dicendo poſſe tantum. Atqui Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans, horum libros, & nonnullos alios, ſed delectationis cauſa, cum eſt otium, legere ſoleo. Quid ergo eſt? fatebor: aliquid tamen, ut, cum in ſole ambulem, etiam ſi aliam ob cauſam ambulem, fieri natura tamen ut colorer; ſic, cum iſtos libros ad Miſenum (nam Romæ uix licet) ſtudioſius legerim, ſentio orationem meam illorum cantu quaſi colorari. Sed, ne latius hoc uobis patere uideatur; hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipſi, qui ſcripſerunt, uoluerunt à uulgo intelligi. In philoſophos ueſtros ſi quando incidi, deceptus indicibus librorum, quòd ſunt fere inſcripti de rebus notis & illuſtribus, de uirtute, de iuſtitia, de honeſtate, de uoluptate; uerbum prorſus nullum intelligo: ita ſunt anguſtis, & conciſis diſputationibus illigati. Poetas omnino, quaſi alia quadam lingua locutos, non conor attingere. Cum iis me, ut dixi, oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas; aut qui ita loquuntur, ut uideantur uoluiſſe eſſe nobis, qui non ſumus eruditiſſimi, familiares. Sed illuc redeo. Videtiśne, quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine orationis, & uarietate maximum. neque eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum præceptis: ſita ſunt enim ante oculos. nam quis neſcit primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat: deinde, ne quid uere non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis? Hæc ſcilicet fundamenta

nota ſunt omnibus. ipſa autem exædificatio poſita eſt in rebus, & uerbis. Rerum ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem: uult etiam, quoniam in rebus magnis, memoriaq́; dignis conſilia primum, deinde acta, poſtea euentus expectantur, & de conſilijs ſignificari quid ſcriptor probet, & in rebus geſtis declarari, non ſolum quid actum, aut dictum ſit, ſed etiam quo modo; &, cum de euentu dicatur, ut cauſæ explicentur omnes uel caſus, uel ſapientiæ, uel temeritatis; hominumq́; ipſorum non ſolum res geſtæ, ſed etiam, qui fama ac nomine excellant, de cuiuſque uita, atque natura. Verborum autem ratio, & genus orationis fuſum, atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens ſine hac iudiciali aſperitate, et ſine ſententiarum forenſium aculeis perſequendum eſt. Harum tot, tantarumq́; rerum uidetis'ne ulla eſſe præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem ſilentio multa alia oratorum officia iacuerunt, cohortationes, conſolationes, præcepta, admonita: quæ tractanda ſunt omnia diſertiſſime, ſed locum ſuum in illis partibus, quæ traditæ ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita ſylua; quòd oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt; unum de certa, definitaq́; cauſa, quales ſunt quæ in litibus, quæ in deliberationibus uerſantur: (addat, ſi quis uolet, etiam laudationis) alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore, et ſine perſona quæſtionem. hoc quid, et quantum ſit, cũ dicunt; intelligere

telligere mihi non uidentur. Si enim eſt oratoris, quæ cunque res infinite poſita ſit, de ea poſſe dicere: dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare. Denique ei, qui profitetur eſſe ſuum non ſolum de iis controuerſiis, quæ temporibus, & perſonis notatæ ſunt, hoc eſt de omnibus forenſibus, ſed etiam de generum infinitis quæſtionibus dicere; nullum poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptum. Sed ſi illam quoque partem quæſtionum oratori uolumus adiungere uagam, et liberam, et late patentem; ut de rebus bonis, aut malis; expetendis, aut fugiendis; honeſtis, aut turpibus; utilibus, aut inutilibus; de uirtute, de iuſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de cæteris uirtutibus, contrariisq; uitiis dicendum oratori putemus; itemq; de rep. de imperio, de re militari, de diſciplina ciuitatis, de hominum moribus: aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circunſcripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad uſum ciuium, morem hominum; quæ uerſantur in conſuetudine uitæ, in ratione reip. in hac ſocietate ciuili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus; comprehendenda eſſe oratori puto; ſi minus ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat; at certe ut in cauſa prudenter poſſit intexere; hiſce autem ipſis de rebus ut ita loquatur, uti ii, qui iura, qui leges, qui ciuitates conſtituerunt, locuti ſunt,

ſimpliciter, & ſplendide, ſine ulla ſerie diſputationum, & ſine ieiuna concertatione uerborum. Hoc *loco ne qua ſit admiratio, ſi tot, tantarumq; rerum nulla à me præcepta ponentur: ſic ſtatuo, ut in cæteris artibus, cum tradita ſunt cuiuſque rei difficillima, reliqua, quia aut faciliora, aut ſimilia ſint, tradi non neceſſe eſſe; ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdidicerit, poſſe eum cuiuſuis uel formæ, uel ætatis, etiam ſi non didicerit, pingere; neque eſſe periculum, qui leonem, aut taurum pingat egregie, ne idem in multis alijs quadrupedibus facere non poſſit; neque eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici poſſunt, à doctore tradantur; ſed qui primarum, & certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua per ſe non incommode perſequuntur: ſimiliter arbitror in hac ſiue ratione, ſiue exercitatione dicendi, qui illam uim adeptus ſit, ut eorum menteis, qui aut de rep. aut de ipſius rebus, aut de ijs, contra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua ſtatuendi poteſtate audiant, ad ſuum arbitrium mouere poſsit; hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæſiturum eſſe quid dicat, quàm* Polycletum *illum, cum* Herculem *fingebat, quemadmodum pellem, aut hydram fingeret, etiam ſi hæc nunquam ſeparatim facere didiciſſet.* Tum Catulus. *Præclare mihi uideris* Antoni *poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, qui orator eſſet futurus; quid, etiam ſi non didiciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumeret. deduxiſti enim totum hominem in duo ſolum genera cauſarum. cætera in-*

numerabilia exercitationi, & ſimilitudini reliquiſti. ſed uideto, ne in iſtis duobus generibus hydra tibi ſit, & pellis; Hercules autem, & alia opera maiora ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur. non enim mihi minus operis uidetur de uniuerſis generibus reorum, quàm de ſingulorum cauſis, ac multo etiam maius de natura deorum, quàm de hominum litibus dicere. Non *eſt ita, inquit* Antonius: *dicam enim tibi* Catule *non tam doctus, quàm, id quod eſt maius, expertus.* Omnium *cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum, et politioris humanitatis experti. in cauſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſcio an de humanis operibus longe maximum: in quibus uis oratoris plerunque ab imperitis exitu, & uictoria iudicatur: ubi adeſt armatus aduerſarius, qui ſit et feriendus, & repellendus: ubi ſæpe is, qui rei dominus futurus eſt, alienus, atque iratus, aut etiam amicus aduerſario, & inimicus tibi eſt; cum aut docendus is eſt, aut dedocendus; aut reprimendus, aut incitandus; aut omni ratione ad tempus, ad cauſam, oratione moderandus: in quo ſæpe beneuolentia ad odium, odium autem ad beneuolentiam deducendum eſt: qui tanquam machinatione aliqua tum ad ſeueritatem, tum ad remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad lætitiam eſt contorquendus. omnium ſententiarum grauitate, omnium uerborum ponderibus eſt utendum. accedat oportet actio uaria, uehemens, plena animi, plena ſpiritus, plena doloris,*

pleṅa ſeueritatis. In his operibus ſi quis illam artem comprehenderit, ut tanquam Phidias Mineruæ ſignum efficere poſſit: non ſane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit. Tum Catulus. Quo iſta maiora, ac mirabiliora feciſti, eo me maior expectatio tenet, quibuſnam rationibus, quibus'ue præceptis ea tanta uis comparetur: non quo mea quidem iam interſit: (neque enim ætas id mea deſiderat: & aliud quoddam genus dicendi nos ſecuti ſumus: qui nunquam ſententias de manibus iudicum ui quadam orationis extorſimus, ac potius placatis eorum animis tantum, quantum ipſi patiebantur, accepimus) ſed tamen iſta tua nullum ad uſum meum, tantum cognoſcendi ſtudio adductus, requiro. Nec mihi opus eſt Græco aliquo doctore, qui mihi peruulgata præcepta decantet; cum ipſe nunquam forum, nunquam ullum iudicium aſpexerit: ut peripateticus ille dicitur Phormio: cum Annibal Carthagine expulſus Epheſum ad Antiochum ueniſſet exul; proq́; eo, quòd eius nomen erat magna apud omnes gloria, inuitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut eum, quem dixi, ſi uellet, audiret; cumq́; is ſe non nolle dixiſſet: locutus eſſe dicitur homo copioſus aliquot horas de Imperatoris officio, & de omni re militari. tum, cum cæteri, qui illum audierant, uehementer eſſent delectati; quærebant ab Annibale, quidnam ille ipſe de illo philoſopho iudicaret. hic Pœnus non optime græce, ſed tamen libere reſpondiſſe fertur: multos ſe deliros ſenes ſæpe uidiſſe, ſed qui magis, quàm Phormio, deliraret, ui=

diſſe neminem. neque mehercule iniuria. quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quàm Annibali, *qui tot annos de imperio cum populo* Rom. *omnium gentium uictore certaſſet, græcum hominem, qui nunquam hoſtem, nunquam caſtra uidiſſet, nunquam denique minimam partem ullius publici muneris attigiſſet, præcepta de re militari dare?* Hoc *mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi præcipiunt, uidentur. quod enim ipſi experti non ſunt, id docent cæteros: ſed hoc minus fortaſſe errant, quòd non te, ut* Annibalem, *ſed pueros, aut adoleſcentulos docere conantur.* Erras Catule, *inquit* Antonius. *nam egomet in multos iam* Phormiones *incidi. quis enim eſt iſtorum* Græcorum, *qui quenquam noſtrum quidquam intelligere arbitretur? ac mihi quidem non ita moleſti ſunt. facile omnes perpetior, & perfero. nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat: aut efficiunt, ut me non didiciſſe minus pœniteat. dimitto autem eos non tam contumelioſe, quàm philoſophum illum* Annibal: *& eo fortaſſe plus habeo etiam negotij. ſed tamen eſt eorum doctrina, quantum ego iudicare poſſum, perridicula.* Diuidunt *enim totam rem in duas parteis, in cauſæ controuerſiam, & in quæſtionis.* Cauſam *appellant rem poſitam in diſceptatione rerum, & controuerſia:* Quæſtionem *autem rem poſitam in infinita dubitatione.* De *cauſa præcepta dant.* De *altera parte dicendi mirum ſilentium.* Denique *quinque faciunt quaſi membra eloquentiæ: inuenire, quid dicas: inuenta diſponere: deinde ornare uerbis: poſt memoriæ mandare:*

tum ad extremum agere, ac pronunciare. rem ſane non reconditam. quis enim hoc non ſua ſponte uiderit, neminem poſſe apte dicere, niſi, & quid diceret, & quibus uerbis, & quo ordine diceret, haberet, & ea meminiſſet? Atque hæc ego non reprehendo, ſed ante oculos poſita eſſe dico, ut eas item quatuor, quinque, ſex'ue parteis, uel etiam ſeptem, (quoniam aliter ab aliis digeruntur) in quas eſt ab his omnis oratio diſtributa. Iubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, beneuolum nobis faciamus, & docilem, & attentum: Deinde rem narrare ita, ut ueriſimilis narratio ſit, ut aperta, ut breuis: Poſt autem diuidere cauſam, aut proponere; noſtra confirmare argumentis, ac rationibus, deinde contraria refutare. Tum autem alij concluſionem orationis, et quaſi perorationem collocant. alij iubent, ante quàm peroretur, ornandi, aut augendi cauſa digredi, deinde concludere, ac perorare. ne hæc quidem reprehendo: ſunt enim concinne diſtributa, ſed tamen, id quod neceſſe fuit hominibus expertibus ueritatis, non perite. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum eſſe uoluerunt, ea in totis orationibus ſunt conſeruanda. nam & ego mihi beneuolum iudicem facilius facere poſſum, cum ſum in curſu orationis, quàm cum omnia ſunt inaudita; docilem autem non cum polliceor me demonſtraturum, ſed tum, cum doceo, & explano: attentum uero crebro tota actione excitandis mentibus iudicum, non prima denunciatione efficere poſſumus. Iam uero narrationem quòd iubent uериſimilem eſſe, & apertam, & bre=

uem: recte nos admonent. quòd hæc narrationis magis putant eſſe propria, quàm totius orationis: ualde mihi uidentur errare: omninoq́; in hoc omnis eſt error, quòd exiſtimant artificium eſſe hoc quoddam non diſſimile cæterorum: cuiuſmodi de ipſo iure ciuili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat: ut genera rerum primum exponerentur; in quo uitium eſt, ſi genus ullum prætermittatur: deinde ſingulorum generum partes; in quo & deeſſe aliquam partem, et ſuperare, mendoſum eſt: tum uerborum omnium definitiones; in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare. Sed hoc ſi in iure ciuili, ſi etiam in paruis, aut mediocribus rebus doctores aſſequi poſſunt; non idem ſentio tanta hac in re, tamq́; immenſa poſſe fieri. ſin autem qui arbitrantur, deducendi ſunt ad eos, qui hæc docent: omnia iam explicata, et perpolita aſſequentur. ſunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi, neque obſcuri. ſed uideant, quid uelint, ad ludendum'ne, an ad pugnandum arma ſint ſumpturi. aliud enim pugna, & acies, aliud ludus, campusq́; noſter deſiderat. attamen ars ipſa ludicra armorum & gladiatori, et militi prodeſt aliquid: ſed animus acer, & præſens, et acutus idem, atque uerſutus inuictos uiros efficit non difficilius arte coniuncta. Quare ego tibi oratorem ſic iam inſtituam, ſi potuero, ut, quid efficere poſſit, ante perſpiciam. Sit enim mihi tinctus literis: audierit aliquid: legerit: iſta ipſa præcepta acceperit. tentabo, quid deceat; quid uoce, quid uiribus, quid ſpiritu, quid lingua efficere poſſit. Si intelli=

gam poſſe ad ſummos peruenire: non ſolum hortabor, ut elaboret, ſed etiam, ſi uir quoque mihi bonus uidebitur, obſecrabo. tantum ego in excellente oratore, & eodem uiro bono pono eſſe ornamenti uniuerſæ ciuitati. Sin uidebitur, cum omnia ſumma fecerit, tamen ad mediocreis oratores eſſe uenturus: permittam ipſi, quid uelit; moleſtus magnopere non ero. Sin plane abhorrebit, & erit abſurdus: ut ſe contineat, aut ad aliud ſtudium transferat, admonebo. nam neque is, qui optime poteſt, deſerendus ullo modo eſt à cohortatione noſtra: neque is, qui aliquid poteſt, deterrendus. quod alterum diuinitatis mihi cuiuſdam uidetur: alterum, uel non facere, quod non optime poſſis; uel facere, quod non peſſime facias, humanitatis. tertium uero illud, clamare contra quàm deceat, & quàm poſſit, hominis eſt, ut tu Catule de quodam declamatore dixiſti, ſtultitiæ ſuæ quamplurimos teſteis domeſtico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus, adiuuandusq; ſit; ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos uſus docuit; ut nobis ducibus ueniat eò, quò ſine duce ipſi peruenimus; quoniam meliora docere non poſſumus. Atque ut à familiari noſtro exordiar; hunc ego Catule Sulpicium primum in cauſa paruula adoleſcentulum audiui, uoce, & forma, & motu corporis, et reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus; oratione autem celeri, et concitata, quod erat ingenij; et uerbis efferueſcentibus, et paulo nimium redundantibus, quod erat ætatis. non ſum aſperna=

tus: uolo enim ſe efferat in adoleſcente fœcunditas; nam facilius, ſicut in uitibus, reuocantur ea, quæ ſeſe nimium profuderunt, quàm, ſi nihil ualet materies, noua ſarmenta cultura excitantur: ita uolo eſſe in adoleſcente, unde aliquid amputem: non enim poteſt in eo eſſe ſuccus diuturnus, quod nimis celeriter eſt maturitatem aſſecutum. uidi ſtatim indolem; neque dimiſi tempus; & eum ſum cohortatus, ut forum ſibi ludum putaret eſſe ad diſcendum, magiſtrum autem, quem uellet, eligeret; me quidem ſi audiret, L. Craſſum. *quod ille arripuit; & ita ſeſe facturum confirmauit; atque etiam addidit, gratiæ ſcilicet cauſa, me quoque ſibi magiſtrum futurum.* Vix *annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortationis meæ, cum iſte accuſauit* C. Norbanum *defendente me. non eſt credibile, quid intereſſe mihi ſit uiſum inter eum, qui tum erat, et qui anno ante fuerat. omnino in illud genus eum* Craſſi *magnificum atque præclarum natura ipſa ducebat: ſed ea non ſatis proficere potuiſſet, niſi eodem ſtudio atque imitatione intendiſſet, atque ita dicere conſueſſet, ut tota mente* Craſſum *atque omni animo intueretur.* Ergo *hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus quem imitemur, atque ita, ut, quæ maxime excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentiſſime perſequatur. tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores ſæpe cognoui, qui aut ea, quæ facilia ſunt, aut etiam illa, quæ inſignia ac pene uitioſa, conſectantur imitando. nihil eſt facilius,*

quàm amictum imitari alicuius, aut ſtatum, aut motum. ſi uero etiam uitioſi aliquid eſt; id ſumere, et in eo uitioſum eſſe, non magnum eſt; ut ille, qui nunc etiam amiſſa uoce furit in rep. Fuſius neruos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non aſſequitur, oris prauitatem, & uerborum latitudinem imitatur: ſed tamen ille nec deligere ſciuit, cuius potiſſimum ſimilis eſſet; & in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam uitia uoluit. Qui autem ita faciet ut oportet, primum uigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde, quem probauit, in eo quæ maxime excellent, ea diligentiſſime perſequatur. quid enim cauſæ cenſetis eſſe, cur ætates extulerint ſingulæ ſingula prope genera dicendi? quod non tam facile in noſtris oratoribus poſſumus iudicare, quia ſcripta, ex quibus iudicium fieri poſſet, non multa ſane reliquerunt, quàm in Græcis; ex quorum ſcriptis cuiuſque ætatis, quæ dicendi ratio uoluntasq́; fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſsimi fere ſunt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides, ſubtiles, acuti, breues, ſententijs magis quàm uerbis abundantes. non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias. multa Lyſiæ ſcripta ſunt, non nulla Critiæ: de Theramene audiuimus. omnes etiam tum retinebant illum Periclis ſuccum, ſed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium: cuius è ludo tanquam ex equo Troiano innumeri principes exierunt:

ſed eorum partim in pompa, partim in acie illuſtres eſſe uoluerunt. itaque et illi Theopompus, Ephorus, Philiſtus, Naucrates, *multiq; alij naturis differunt, uoluntate autem ſimiles ſunt inter ſeſe, & magiſtri: & ij, qui ſe ad cauſas contulerunt, ut* Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Aeſchines, Dynarchus, *aliјq; complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes in eodem ueritatis imitandæ genere uerſati: quorum quandiu manſit imitatio, tandiu genus illud dicendi, ſtudiumq; uixit: poſteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt & euanuit, alia quædam dicendi molliora ac remiſſiora genera uiguerunt. inde* Demochares, *quem aiunt ſororis filium fuiſſe* Demoſthenis, *tum* Phalereus *ille* Demetrius, *omnium iſtorum mea ſententia politiſſimus, aliјq; eorum ſimiles extiterunt. quæ ſi uolemus uſque ad hoc tempus perſequi, intelligemus, ut hodie* Alabandenſem *illum* Menedem, *& eius fratrem* Hieroclem, *quos ego audiui, tota imitetur* Aſia, *ſic ſemper fuiſſe aliquem, cuius ſe ſimiles plerique eſſe uellent. hanc igitur ſimilitudinem qui imitatione aſſequi uolet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maxime perſequatur. quod ſi noſter* Sulpicius *faceret, multo eius oratio eſſet preſſior: in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt luxuries quædam, quæ ſtylo depaſcenda eſt.* Hic Sulpicius, *Me quidem, inquit, recte mones; idq; mihi gratum eſt: ſed ne te quidem* Antoni *multum ſcriptitaſſe arbitror.* Tum *ille,*

Quaſi uero, inquit, non ea præcipiam alijs, quæ mihi ipſi deſunt. ſed tamen ne tabulas quidem confi= cere exiſtimor: uerum et in hoc ex re familiari mea, et in illo ex eo, quod dico, quantulum id cunque eſt, quid faciam iudicari poteſt. Atque eſſe tamen mul= tos uidemus, qui neminem imitentur, et ſuapte na= tura, quod uelint, ſine cuiuſquam ſimilitudine con= ſequantur. quod & in uobis animaduerti recte po= teſt Cæſar & Cotta: quorum alter inuſitatum qui= dem noſtris oratoribus leporem quendam & ſalem, alter acutiſſimum & ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus. Neque uero ueſter æqualis Curio, patre mea ſententia uel eloquentiſſimo temporibus illis, quenquam mihi magnopere uidetur imitari; qui tamen uerborum grauitate, & elegantia, & copia ſuam quandam expreſſit quaſi formam fi= guramq́; dicendi: quod ego maxime potui iudica= re in ea cauſa, quam ille contra me apud Centum= uiros pro fratribus Coſſis dixit. in qua nihil illi de= fuit, quod non modo copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet. Verum ut aliquando ad cau= ſas deducamus illum, quem conſtituimus, & eas quidem, in quibus pluſculum negotij eſt, iudicio= rum atque litium, (riſerit aliquis fortaſſe hoc præ= ceptum: eſt enim non tam acutum, quàm neceſſa= rium, magiſq́; monitoris non fatui, quàm eruditi magiſtri) hoc enim primum præcipiemus, quaſcun= que cauſas erit acturus, ut eas diligenter penituſq́; cognoſcat. hoc in ludo non præcipitur: faciles enim cauſæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum uetat

in murum aſcendere: aſcendit, hoſtes repulit, accuſatur. nihil eſt negotij huiuſmodi cauſam cognoſcere. recte igitur de cauſa diſcenda præcipiunt. hæc eſt enim in ludo cauſarum fere formula. at uero in foro tabulæ, teſtimonia, pacta, conuenta, ſtipulationes, cognationes, affinitates, decreta, reſponſa, uita denique eorum, qui in cauſa uerſantur, tota cognoſcenda eſt: quarum rerum negligentia pleraſque cauſas, et maxime priuatas, (ſunt enim multo ſæpe obſcuriores) uidemus amitti. ita nonnulli, dum operam ſuam multi æſtimari uolunt, ut toto foro uolitare, & à cauſa ad cauſam ire uideantur, cauſas dicunt incognitas. In quo eſt illa quidem magna offenſio, uel negligentiæ, ſuſceptis rebus; uel perfidiæ, receptis: ſed etiam illa maior opinione, quòd nemo poteſt de ea re, quam non nouit, non turpiſſime dicere. ita dum inertiæ uituperationem, quæ maior eſt, contemnunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipſi fugiunt, tarditatis. Equidem ſoleo dare operam, ut de ſua quiſque re me ipſe doceat; & ut ne quis alius adſit, quo liberius loquatur; & agere aduerſarij cauſam, ut ille agat ſuam, &, quidquid de ſua re cogitarit, in medium proferat. itaque cum ille diſceſſit, tres perſonas unus ſuſtineo ſumma animi æquitate, meam, aduerſarij, iudicis. qui locus eſt talis, ut plus habeat adiumenti, quàm incommodi, hunc iudico eſſe dicendum. ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abiudico atque reijcio. ita aſſequor, ut alio tempore cogitem quid dicam, et alio dicam: quæ duo plerique ingenio freti ſimul faciunt: ſed certe ijdem

illi melius aliquanto dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cum rem penitus cauſamq; cognoui, ſtatim occurrit animo quæ ſit cauſa ambigui. nihil eſt enim, quod inter homines ambigatur, ſiue ex crimine cauſa conſtet, ut facinoris; ſiue ex controuerſia, ut hæreditatis; ſiue ex deliberatione, ut belli; ſiue ex perſona, ut laudis; ſiue ex diſputatione, ut de ratione uiuendi; in quo non, aut quid factum ſit, aut fiat, futurum'ue ſit, quæratur, aut quale ſit, aut quid uocetur. Ac noſtræ fere cauſæ, quæ quidem ſunt criminum, plerunque inficiatione defenduntur. nam & de pecunijs repetundis, quæ maximæ ſunt, neganda fere ſunt omnia: & de ambitu raro illud datur, ut poſſis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione ſeiungere: de ſicarijs, de ueneficijs, de peculatu inficiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus primum cauſarum in iudicijs, ex controuerſia facti; in deliberationibus plerunque ex futuri, raro etiam ex inſtantis, aut facti. Sæpe autem, res non ſit nec ne, ſed qualis ſit, quæritur: ut cum L. Opimij cauſam defendebat apud populum audiente me C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat, ſed id iure pro ſalute patriæ factum eſſe dicebat: ut eidem Carboni Tribuno pl. alia tum mente remp. capeſſenti P. Africanus de Ti. Graccho interroganti reſponderat, iure cæſum uideri. Iure autem omnia defenduntur, quæ ſunt eius generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe fuerit, aut imprudentia, aut caſu facta eſſe ui-

deantur. Iam quid uocetur quæritur, cum, quo uerbo quid appellandum ſit, contenditur: ut mihi ipſi cum hoc Sulpicio fuit in Norbani cauſa ſumma contentio: pleraque enim de ijs, quæ ab iſto obijciebantur, cum confiterer, tamen ab illo maieſtatem imminutam negabam: ex quo uerbo lege Apuleia tota illa cauſa pendebat. Atque in hoc genere cauſarum nonnulli præcipiunt, ut uerbum illud, quod cauſam facit, lucide, breuiter uterque definiat. quod mihi quidem perquam puerile uideri ſolet. alia eſt enim, cum inter doctos homines de ijs ipſis rebus, quæ uerſantur in artibus, diſputatur, uerborum definitio: ut cum quæritur quid ſit ars, quid ſit lex, quid ſit ciuitas. In quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut uis eius rei, quam definias, ſic exprimatur, ut neque abſit quidquam, neque ſuperſit. quod quidem in illa cauſa neque Sulpicius fecit, neque ego facere conatus ſum. nam quantum uterque noſtrum potuit, omni copia dicendi dilatauit, quid eſſet maieſtatem minuere. Etenim definitio primum reprehenſo uerbo uno, aut addito, aut dempto ſæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipſo doctrinam redolet, exercitationemq; pene puerilem: tum & in ſenſum & in mentem iudicis intrare non poteſt: ante enim præterlabitur, quàm percepta eſt. Sed in eo genere, in quo, quale ſit quid, ambigitur, exiſtit etiam ex ſcripti interpretatione ſæpe contentio: in quo nulla poteſt eſſe niſi ex ambiguo controuerſia. nam illud ipſum, cum ſcriptum à ſententia diſcrepat, genus quoddam habet ambigui: quod

tum explicatur, cum ea uerba, quæ deſunt, ſugge=ſta ſunt; quibus additis, defenditur ſententiam ſcri=pti perſpicuam fuiſſe: & ex contrarijs ſcriptis ſi quid ambigitur, non nouum genus naſcitur, ſed ſu=perioris generis cauſa duplicatur. itaque aut nun=quam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis uerbis id ſcriptum, quodcunque defendimus, ſuppleatur. ita fit, ut unum genus in ijs cauſis, quæ propter ſcriptum ambiguntur, re=linquatur, ſi eſt ſcriptum aliquid ambigue. Ambi=guorum autem cum plura genera ſunt, quæ mihi uidentur ij melius noſſe, qui dialectici appellantur; ij autem noſtri ignorare, qui non minus noſſe debe=ant: tum illud eſt frequentiſſimum in omni conſue=tudine uel ſermonis, uel ſcripti, cum iccirco aliquid ambigitur, quòd aut uerbum, aut uerba ſint præ=termiſſa. Iterum autem peccant, cum genus hoc cauſarum, quod in ſcripti interpretatione uerſatur, ab illis cauſis, in quibus, qualis quæque res ſit, diſce=ptatur, ſciungunt: nuſquam enim tam quæritur quale ſit genus ipſum rei, quàm in ſcripto, quod totum à facti controuerſia ſeparatum eſt. Ita tria ſunt omnino genera, quæ in diſceptationem & con=trouerſiam cadere poſſunt, quid fiat, factum, fu=turum'ue ſit, aut quale ſit, aut quo modo nomine=tur. nam & illud quidem, quod quidam Græci ad=iungunt, recte'ne factum ſit, totum in eo eſt, quod quale ſit, quærimus. Sed iam ad inſtitutum reuer=tar meum. Cum igitur, accepto cauſæ genere & co=gnito, rem tractare cœpi, nihil prius conſtituo, quàm

quid

quid ſit illud, quò mihi referenda ſit omnis illa oratio, quæ ſit propria quæſtionis & iudicij: deinde illa duo diligentiſſime conſidero; quorum alterum commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus; alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod uolumus, commouendos. Ita ratio omnis dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus uera eſſe ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum ad quencunque cauſa poſtulabit motum uocemus. Ad probandum autem duplex eſt oratori ſubiecta materies: una rerum earum, quæ non excogitantur ab oratore, ſed in re poſitæ ratione tractantur, ut tabulæ, teſtimonia, pacta, conuenta, quæſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res iudicatæ, decreta, reſponſa, & reliqua, ſi quæ ſunt; quæ non ab oratore pariuntur, ſed ad oratorem à cauſa atque à reis deferuntur. altera eſt, quæ tota in diſputatione & argumentatione oratoris collocata eſt. ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inueniendis cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, cum cauſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum copiam ſuggerunt. quod etſi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, ſimul ac poſita ſit cauſa, habeant quò ſe referant, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere: tamen & tardi ingenij eſt, riuulos conſectari, fontes rerum non uidere: & iam ætatis eſt uſuſq; noſtri, à capite, quod uelimus, arceſſere, &, unde omnia manant, uide-

re. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum ſimilium rerum eſſe debebit. nam pro tabulis, & contra tabulas, & pro teſtibus, et contra teſtes, pro quæſtionibus, et contra quæſtiones, et item de cæteris rebus eiuſdem generis, uel ſeparatim dicere ſolemus de genere uniuerſo, uel definite de ſingulis temporibus, hominibus, cauſis. quos quidem locos (uobis hoc Cotta & Sulpici dico) multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis. longum eſt enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare, aut infirmare teſtes, tabulas, quæſtiones oporteat. hæc ſunt omnia ingenij uel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem & præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. itemq; illa, quæ ſunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illuſtrem perpolitamq; deſiderant. itaque cum hæc duo nobis quærenda ſint in cauſis, primum quid, deinde quo modo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum uidetur, tametſi artem requirit, tamen prudentiæ eſt pene mediocris, quid dicendum ſit, uidere; alterum eſt, in quo oratoris uis illa diuina uirtusq; cernitur, ea, quæ dicenda ſunt, ornate, copioſe, uarieq; dicere. quare illam partem ſuperiorem, quoniam ſemel ita uobis placuit, non recuſabo quo minus perpoliam atque conficiam; (quantum conſequar, uos iudicabitis) quibus ex locis ad eas tres res,

quæ ad fidem faciendam ſolæ ualent, ducatur oratio, ut & concilientur animi, & doceantur, et moueantur. hæc ſunt enim tria. ea uero quemadmodum illuſtrentur, præſto eſt qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maxime auxit, qui ſolus effecit. nanque ego Catule *(dicam enim non reuerens aſſentandi ſuſpicionem) neminem eſſe oratorem paulo illuſtriorem arbitror, neque* Græcum, *neque* Latinum, *quem ætas noſtra tulerit, quem non & ſæpe & diligenter audierim. itaque ſi quid eſt in me, quod iam ſperare uideor, quoniam quidem uos his ingenijs homines tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo eſt, quòd nihil quiſquam unquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus inſederit.* Atque *ego is qui ſum, quantuſcunque ſum ad iudicandum, omnibus auditis oratoribus, ſine ulla dubitatione ſic ſtatuo & iudico, neminem omnium tot, & tanta, quanta ſunt in* Craſſo, *habuiſſe ornamenta dicendi.* Quamobrem *ſi uos quoque hoc idem exiſtimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi, cum ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut inſtitui, creâro, aluero, confirmâro, tradam eum* Craſſo *et ueſtiendum, & ornandum.* Tum Craſſus, Tu *uero, inquit,* Antoni *perge, ut inſtituiſti. neque enim boni eſt, neque liberalis parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & ueſtire, & ornare, præſertim cum te locupletem eſſe negare non poſſis. quod enim ornamentum, quæ uis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit, qui in cauſa perorandâ non*

dubitauit excitare reum conſularem, & eius dilori-care tunicam, & iudicibus cicatrices aduerſas ſenis Imperatoris oſtendere? qui idem, hoc accuſante Sulpicio, cum hominem ſeditioſum furioſumq́; defenderet, non dubitauit ſeditiones ipſas ornare, ac demonſtrare grauiſſimis uerbis multos ſæpe impetus populi non iniuſtos eſſe, quos præſtare nemo poſſit; multas etiam è rep. ſeditiones ſæpe eſſe factas, ut cum reges eſſent exacti, ut cum tribunitia poteſtas eſſet conſtituta; illam Norbani ſeditionem ex luctu ciuium, et ex Cœpionis odio, qui exercitum amiſerat, neque reprimi potuiſſe, et iure eſſe conflatam. potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam nouus, ſine quadam incredibili ui, ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlij, quid de Q. Regis commiſeratione dicam? quid de alijs innumerabilibus? in quibus hoc non maxime enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam ſingulare; ſed hæc ipſa, quæ nunc ad me delegare uis, ea ſemper in te eximia & præſtantia fuerunt. Tum Catulus, Ego uero, inquit, in uobis hoc maxime admirari ſoleo, quòd, cum inter uos in dicendo diſſimillimi ſitis, ita tamen uterque ueſtrum dicat, ut ei nihil neque à natura denegatum, neque à doctrina non delatum eſſe uideatur. quare Craſſe neque tu tua ſuauitate nos priuabis, ut, ſi quid ab Antonio aut prætermiſſum, aut relictum ſit, non explices: neque te Antoni, ſi quid non dixeris, exiſtimabimus non potuiſſe potius, quàm à Craſſo dici maluiſſe. Hic Craſſus, Quin tu, inquit, Antoni, omit-

tis iſta, quæ propoſuiſti, quæ nemo horum deſiderat, quibus ex locis ea, quæ dicenda ſint in cauſis, reperiantur: quæ quanquam abs te nouo quodam modo, præclareq; dicuntur, ſunt tamen & re faciliora, & præceptis peruagata. illa deprome nobis unde afferas, quæ ſæpiſſime tractas, ſemperq; diuinitus. Depromam equidem, inquit Antonius; &, quo facilius id à te exigam quod peto, nihil tibi à me poſtulanti recuſabo. Meæ totius orationis, & iſtius ipſius in dicendo facultatis, quam modo Craſſus in cœlum uerbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi, una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia uim deſiderat. nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſam adiudicaturus ſit, aut inclinatione uoluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. ſed quoniam illa pars, in qua rerum ipſarum explicatio ac defenſio poſita eſt, uidetur omnem huius generis quaſi doctrinam continere: de ea primum loquemur, & pauca dicemus: pauca enim ſunt, quæ uſu iam tractata, & animo quaſi habere notata uideamur. Ac tibi ſapienter monenti L. Craſſe libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſarum defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem & cauſam & orationem diſputatio ducitur. neque enim, quoties uerbum aliquod eſt ſcribendum nobis, toties eius uerbi literæ

ſunt cogitatione conquirendæ: nec, quoties cauſa di-cenda eſt, toties ad eius cauſæ ſepoſita argumenta re-uolui nos oportet, ſed habere certos locos, qui, ut li-teræ ad uerbum ſcribendum, ſic illi ad cauſam ex-plicandam ſtatim occurrant. ſed hi loci ei demum o-ratori prodeſſe poſſunt, qui eſt uerſatus in rebus, uel uſu, quem ætas denique affert, uel auditione et cogitatione, quæ ſtudio & diligentia præcurrit æta-tem. nam ſi tu mihi quamuis eruditum hominem adduxeris, quamuis acrem & acutum in cogitan-do, quamuis ad pronunciandum expeditum, ſi erit idem in conſuetudine ciuitatis, in exemplis, in inſti-tutis, in moribus ac uoluntatibus ciuium ſuorum ho-ſpes, non multum ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur. ſubacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed nouato & iterato, quo meliores fœtus poſſit & grandiores edere: ſub-actio autem eſt uſus, auditio, lectio, literæ: Ac pri-mum naturam cauſæ uideat, quæ nunquam latet: factúm'ne ſit, quæratur, an quale ſit, an quod no-men habeat: quo perſpecto, ſtatim occurrit naturali quadam prudentia, non ijs ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cauſam, id eſt, quo ſublato controuerſia ſtare non poſſit: deinde quid ueniat in iudicium: quod iſti ſic iubent quærere: interfecit Opimius Gracchum: quid facit cauſam? quòd reip. cauſa, cum ex S.C. ad arma uocaſſet: hoc tolle, cau-ſa non erit. At id ipſum negat contra leges licuiſſe Decius. Veniet igitur in iudicium, licuerit'ne ex S.C. ſeruandæ reip. cauſa. Perſpicua ſunt hæc qui-

dem, & in uulgari prudentia ſita, ſed illa quærenda, quæ ab accuſatore & defenſore argumenta, ad id, quod in iudicium uenit, ſpectantia, debeant afferri. Atque hic illud uidendum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus: non quo hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut uideatis, quàm ſit genus hoc eorum, qui ſibi eruditi uidentur, hebes atque impolitum. Conſtituunt enim in partiendis orationum modis duo genera cauſarum. unum appellant, in quo ſine perſonis atque temporibus de uniuerſo genere quæratur: alterum, quod perſonis certis & temporibus definiatur: ignari omnes controuerſias ad uniuerſi generis uim & naturam referri. nam in ea ipſa cauſa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimij perſona, nihil Decij. de ipſo enim uniuerſo genere infinita quæſtio eſt; num pœna uideatur eſſe afficiendus, qui ciuem ex S. C. patriæ conſeruandæ cauſa interemerit, cum id per leges non liceret. Nulla denique eſt cauſa, in qua id, quod in iudicium uenit, ex reorum perſonis, ac non generum ipſorum uniuerſa diſputatione quæratur. Quin etiam in ijs ipſis, ubi de facto ambigitur, ceperit'ne contra leges pecunias P. Decius, argumenta & criminum & defenſionis reuocentur oportet ad genus, & ad naturam uniuerſam; quòd ſumptuoſus, de luxuria; quòd alieni appetens, de auaritia; quòd ſeditioſus, de turbulentis & malis ciuibus; quòd à multis arguitur, de genere teſtium: contráq; quæ pro reo dicentur, omnia neceſſario à

tempore atque homine ad communes rerum et generum ſummas reuoluentur. Atque hæc forſitan homini non omnia, quæ ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta uideantur, quæ ueniant in iudicium tum, cum de facto quæratur: ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum aut locorum, infinita. Quæ uero, cum de facto non ambigitur, quæruntur qualia ſint; ea, ſi ex reis numeres, & innumerabilia ſunt, et obſcura; ſi ex rebus, ualde & modica, & illuſtria. nam ſi Mancini cauſam in uno Mancino ponimus; quotieſcunque is, quem Paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſa noua naſcetur. ſin illa controuerſia cauſam facit, uideatur ne ei, quem Paterpatratus dediderit, ſi is non ſit receptus, poſtliminium eſſe: nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis Mancini nomen pertinet. ac ſi quid affert præterea hominis aut dignitas, aut indignitas; extra quæſtionem eſt; et ea tamen ipſa oratio ad uniuerſi generis diſputationem referatur neceſſe eſt. Hæc ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguam: quanquam reprehendendi ſunt, qui in genere definiendo iſtas cauſas deſcribunt in perſonis & in temporibus poſitas eſſe. nam etſi incurrunt tempora & perſonæ: tamen intelligendum eſt, non ex iis, ſed ex genere quæſtionis pendere cauſas. ſed hoc nihil ad me. nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet. tantum ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos conſecutos, quod in tanto otio etiam ſine hac forenſi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum diſcer=

nerent, eáq; paulo ſubtilius explicarent. uerum hoc, ut dixi, nihil ad me. illud ad me, ac multo etiam magis ad uos Cotta noſter et Sulpici: quo modo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt multitudo cauſarum: eſt enim infinita. Si in perſonis ponitur, quot homines, tot cauſæ: ſin ad generum uniuerſas quæſtiones referuntur, ita modicæ, & paucæ ſunt, ut omnes eas diligentes, & memores, & ſobrij oratores percurſas animo, & prope decantatas habere debeant. niſi forte exiſtimatis à Manio Curio cauſam didiciſſe L. Craſſum, et ea re multum attuliſſe, quamobrem poſthumo non nato Curium tamen hæredem Coponij eſſe oporteret. nihil ad copiam argumentorum, neque ad cauſæ uim ac naturam nomen Coponij ac Curij pertinuit. in genere erat uniuerſo rei negotijq;, non in tempore ac nominibus omnis quæſtio; cum ſcriptum ita ſit; Si mihi filius gignitur, iſq; prius moritur, & cætera, tum ut mihi ille ſit hæres; ſi natus filius non ſit, uideatur'ne is, qui filio mortuo inſtitutus hæres ſit, hæres eſſe. perpetui iuris, & uniuerſi generis quæſtio non hominum nomina, ſed rationem dicendi, et argumentorum fontes deſiderat. in quo etiam iſti nos iuriſconſulti impediunt, à diſcendóq; deterrent. uideo enim in Catonis & Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de iure uiro aut mulieri reſponderint: credo ut putaremus, in hominibus, non in re, conſultationis, aut dubitationis cauſam aliquam fuiſſe; ut, quòd homines eſſent innumerabiles, debilitati à iure cognoſcendo uoluntatem diſcendi ſimul cum ſpe

perdiſcendi abijceremus. Sed hæc Craſſus aliquando nobis expediet, & exponet deſcripta generatim. eſt enim, ne forte neſcias, heri nobis ille hoc Catule pollicitus; ſe ius ciuile, quod nunc diffuſum & diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, & ad artem facile redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam eſt difficile Craſſo; qui &, quod diſci potuit de iure, didicit; & quod ijs, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; ut, quæ ſint in iure, uel acute deſcribere, uel ornate illuſtrare poſſit. ergo iſta, inquit Antonius, tum à Craſſo diſcemus, cum ſe de turba, & à ſubſellijs in otium, ut cogitat, ſolitudinemq; contulerit. Iam id quidem ſæpe, inquit Catulus, ex eo audiui, cum diceret ſibi certum eſſe à iudicijs cauſisq; diſcedere: ſed, ut ipſi ſoleo dicere, non licebit: neque enim ipſe auxilium ſuum ſæpe à uiris bonis fruſtra implorari patietur: neque id æquo animo feret ciuitas: quæ ſi uoce L. Craſſi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, ſi hæc uere à Catulo dicta ſunt, tibi mecum in eodem eſt piſtrino Craſſe uiuendum: & iſtam oſcitantem & dormitantem ſapientiam, Scæuolarum, & cæterorum beatorum otio concedamus. Arriſit hic Craſſus leuiter, &, Pertexe modo, inquit, Antoni, quod exorſus es: me tamen iſta oſcitans ſapientia, ſimul atque ad eam confugero, in libertatem uindicabit. Huius quidem loci, quem modo ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius: quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum ua=

rietate, ſed in generum cauſis atque naturis omnia ſita eſſe, quæ in dubium uocarentur; genera autem eſſe definita non ſolum numero, ſed etiam paucitate; ut eam materiem orationis, quæ cuiuſque eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, inſtructam, ornatamq́; comprehenderent, rebus dico & ſententijs. Ea ui ſua uerba parient: quæ ſemper ſatis ornata mihi quidem uideri ſolent, ſi eiuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe uideatur. Ac ſi uerum quæritis, quod mihi quidem uideatur: (nihil enim aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam & opinionem meam) hoc inſtrumentum cauſarum, et generum uniuerſorum in forum deferre debemus; neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus: quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modo conſiderarint, ſtudio adhibito, & uſu, pertractata eſſe poſſunt. ſed tamen animus referendus eſt ad ea capita, & ad illos, quos ſæpe iam appellaui, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inuenta ducuntur: Atque hoc totum eſt ſiue artis, ſiue animaduerſionis, ſiue conſuetudinis, noſſe regiones, intra quas uenere; ut perueſtiges, quod quæras. Vbi eum locum omnem cogitatione ſepſeris, ſi modo uſum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, atque incidet. Et ſic cum ad ueniendum in dicendo tria ſint, acumen, deinde ratio, quam licet, ſi uolumus, appellemus artem, tertium diligentia; non poſſum equidem non ingenio primas concedere; ſed tamen ipſum ingenium diligentia

etiam ex tarditate incitat. Diligentia, inquam, cum omnibus in rebus, tum in cauſis defendendis pluri=mum ualet. hæc præcipue colenda eſt nobis, hæc ſem=per adhibenda: hæc, nihil eſt, quod non aſſequatur. cauſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, diligen=tia eſt. ut aduerſarium attente audiamus, atque ut eius non ſolum ſententias, ſed etiam uerba omnia ex=cipiamus; uultus denique perſpiciamus omnes, qui ſenſus animi plerunque indicant; diligentia eſt. id ta=men diſſimulanter facere, ne ſibi ille aliquid proficere uideatur, prudentia eſt. Deinde, ut in ijs locis, quos proponam paulo poſt, peruoluatur animus, ut ſe penitus inſinuet in cauſam, ut ſit cura & cogitatio=ne intentus, diligentia eſt. ut his rebus adhibeat, tanquam lumen aliquod, memoriam, ut uocem, ut uires, hæc magna ſunt. Inter ingenium quidem & diligentiam perpaulullum loci reliquum eſt arti. ars demonſtrat tantum ubi quæras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas inuenire. reliqua ſunt in cura, atten=tione animi, cogitatione, uigilantia, aſſiduitate, la=bore, complectar uno uerbo, quo ſæpe iam uſi ſumus, diligentia; qua una uirtute omnes uirtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copia uidemus ut abundent philoſophi, qui, ut opinor, (ſed tu hæc Catule melius) nulla dant præcepta dicendi, nec iccirco minus, quæcunque res propoſita eſt, ſuſci=piunt, de qua copioſe & abundanter loquantur. Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philoſophi nulla tradant præcepta dicendi, & habeant paratum tamen quid de quaque re di=

cant. Sed Ariſtoteles, is, quem maxime ego admi-ror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis ar-gumentatio non modo ad philoſophorum diſputatio-nem, ſed etiam ad hanc, qua in cauſis utimur, in-ueniretur. à quo quidem homine iandudum Antoni non aberrat oratio tua: ſiue tu ſimilitudine illius di-uini ingenij in eadem incurris ueſtigia: ſiue etiam illa ipſa legiſti atque didiciſti: quod quidem mihi magis uériſimile uidetur: plus enim te operæ Græcis dediſſe rebus uideo, quàm putaram. Tum ille, Ve-rum, inquit, ex me audies Catule. ſemper ego exi-ſtimaui iucundiorem & probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primum quamminimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum ſignifica-tionem daret. atque ego idem exiſtimaui, pecudis eſ-ſe, non hominis, cum tantas res Græci ſuſciperent, profiterentur, agerent, ſeſéq; & uidendi res obſcu-riſſimas, & bene uiuendi, & copioſe dicendi ratio-nem hominibus daturos pollicerentur, non admouere aurem; et, ſi palam audire eòs non auderes, ne mi-nueres apud tuos ciues auctoritatem tuam, ſubau-ſcultando tamen excipere uoces eorum, & procul, quid narrarent, attendere: itaq; feci Catule, & iſtorum omnium ſummatim cauſas, & genera ipſa guſtaui. Valde hercule, inquit Catulus, timide, tanquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: quam hæc ciuitas aſpernata nunquam eſt. nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit, tum, cum erat in hac gen te magna Græcia; ex quo etiam quidam Numam

Pompilium regem noſtrum fuiſſe Pythagoreum ferunt, qui annis permultis ante fuit, quàm ipſe Pythagoras; quo etiam maior uir habendus eſt, cum illam ſapientiam conſtituendæ ciuitatis duobus prope ſeculis ante cognouit, quàm eam Græci natam eſſe ſenſerunt: & certe non tulit ullos hæc ciuitas aut gloria clariores, aut auctoritate grauiores, aut humanitate politiores P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui ſecum eruditiſſimos homines ex Græcia palam ſemper habuerunt. Atque ego ex iſtis ſæpe audiui, cum dicerent, pergratum Athenienſes & ſibi feciſſe, & multis principibus ciuitatis, quòd, cum ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent, Carneadem, & Critolaum, & Diogenem: itaque eos, dum Romæ eſſent, & à ſe, & ab alijs frequenter auditos. quos tu cum haberes auctores Antoni, miror cur philoſophiæ, ſicut Zethus ille Pacuuianus, prope bellum indixeris. Minime, inquit Antonius: ac ſic decreui philoſophari potius, ut Neoptolemus apud Ennium, paucis. nam, omnino, haud placet. Sed tamen hæc eſt mea ſententia, quam uidebar expoſuiſſe. ego iſta ſtudia non improbo, moderata modo ſint: opinionem iſtorum ſtudiorum, & ſuſpicionem artificij apud eos, qui res iudicent, oratori aduerſariam eſſe arbitror: imminuit enim & oratoris auctoritatem, & orationis fidem. Sed ut eò reuocetur, unde huc declinauit oratio; ex tribus iſtis clariſſimis philoſophis, quos Romam ueniſſe dixiſti, uides'ne Diogenem fuiſſe, qui diceret, artem ſe trade=

re bene diſſerendi, & uera ac falſa dijudicandi, quam uerbo Græco διαλεκτικὴν *appellaret? In hac arte, ſi modo eſt hæc ars, nullum eſt præceptum, quo modo uerum inueniatur; ſed tantum eſt, quo modo iudicetur. nam & omne, quod eloquimur, ſic ut aut eſſe dicamus id, aut non eſſe; et ſi ſimpliciter dictum ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut iudicent uerum'ne ſit an falſum; & ſi coniuncte ſit elatum, & adiuncta ſint alia, iudicent recte'ne adiuncta ſint, & uera'ne ſumma ſit uniuſcuiuſque rationis: & ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus, & multa quærendo reperiunt, non modo ea, quæ iam non poſſint ipſi diſſoluere, ſed etiam quibus ante exorſa, & potius detexta prope retexantur. Hic nos igitur Stoicus iſte nihil adiuuat, quoniam, quemadmodum inueniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit; quòd & multa reperit, quæ neget ullo modo poſſe diſſolui; & genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum ac profluens, ſed exile, aridum, conciſum, ac minutum: quod ſi quis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fateatur. hæc enim noſtra oratio multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non artificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur. quare iſtam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimium eſt, in iudicandis nimium loquax. Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene ueniſſe commemoras, puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe. erat enim ab iſto*

Ariſtotele, à cuius inuentis tibi ego uideor non longe aberrare: atque inter hunc Ariſtotelem, cuius & illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, & illos, in quibus ipſe ſua quædam de eadem arte dixit, & hos germanos huius artis magiſtros hoc mihi uiſum eſt intereſſe, quòd ille eadem acie mentis, qua rerum omnium uim naturámq; uiderat, hæc quoque aſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc ſolum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, ſed uſu in hoc uno genere ſtudioq; maiore. Carneadis uero uis incredibilis illa dicendi, & uarietas perquam eſſet optanda nobis; qui nullam unquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnauit, quam non euerterit. ſed hoc maius eſt quiddam, quàm ab ijs, qui hæc tradunt & docent, poſtulandum ſit. Ego autem, ſi quem nunc plane rudem inſtitui ad dicendum uelim, his potius tradam aſſiduis uno opere eandem incudem diem noctemq; tundentibus, qui omnes tenuiſsimas particulas, atque omnia minima manſa, ut nutrices infantibus pueris, in os inſerant. ſin ſit is, qui & doctrina mihi liberaliter inſtitutus, & aliquo iam imbutus uſu, & ſatis acri ingenio eſſe uideatur: illuc eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde uniuerſum flumen erumpat; ut illi ſedes, & tanquam domicilia omnium argumentorum commonſtrem, & ea breuiter illuſtrem, uerbisq; definiam. quid enim eſt, in quo hæreat, qui uiderit,

derit, omne; quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi ui atque natura, aut aſſumi foris? ex ſua ui, cum aut, res quæ ſit tota, quæritur, aut pars eius, aut uocabulum quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat: extrinſecus autem, cum ea, quæ ſunt foris, neque hærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione uniuerſa uis explicanda eſt, ſic: Si maieſtas eſt amplitudo ac dignitas ciuitatis, is eam minuit, qui exercitũ hoſtibus populi Rom. tradidit, non qui eum, qui id feciſſet, populi Rom. poteſtati tradidit. Sin pars, partitione, hoc modo: Aut ſenatui parendum de ſalute reip. fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum: aliud conſilium ſuperbum, ſuum arrogans: utendum igitur fuit conſilio ſenatus. Sin ex uocabulo, ut Carbo: Si Conſul eſt, qui conſulit patriæ:
» *quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat; plures ſunt argumentorum ſedes ac loci. nam & coniuncta quærimus, & genera, & partes generibus ſubiectas, & ſimilitudines, & diſsimilitudines: & contraria, & conſequentia, & conſentanea, & quaſi præcurrentia, & repugnantia: & cauſas rerum ueſtigabimus, & ea, quæ ex cauſis orta ſunt: & maiora, paria, minora quæremus. Ex coniunctis ſic argumenta ducuntur: Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere uideatis. Ex genere autem: Si magiſtratus in populi Rom. poteſtate eſſe debent; quid Norbanum accuſas, cuius Tribunatus*

uoluntati paruit ciuitatis? Ex parte autem ea, quæ eſt ſubiecta generi: Si omnes, qui reip. conſulunt, chari nobis eſſe debent; certe in primis Imperatores, quorum conſilijs, uirtute, periculis retinemus et noſtram ſalutem, & imperij dignitatem. Ex ſimilitudine autem: Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine: Si barbarorum eſt in diem uiuere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent. Atque utroque in genere & ſimilitudinis et diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis; & fictæ narrationes ſæpe ponendæ. Iam ex contrario: Si Gracchus nefarie, præclare Opimius. Ex conſequentibus: Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, & nemo præter te ibi uiſus eſt, & cauſa nemini, et tu ſemper audax; quid eſt, quòd de facinore dubitare poſſimus? Ex conſentaneis, & præcurrentibus, & repugnantibus,
» *ut olim Craſſus adoleſcens: Non, ſi Opimium defen-*
» *diſti Carbo, iccirco te iſti bonum ciuem putabunt:*
» *ſimulaſſe te, & aliud quid quæſiſſe perſpicuum eſt.*
» *quòd Ti. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deplò-*
» *raſti, quòd P. Africani necis ſocius fuiſti, quòd*
» *eam legem in Tribunatu tuliſti, quòd ſemper à bo-*
» *nis diſſenſiſti. Ex cauſis autem rerum ſic: Auaritiam ſi tollere uultis, mater eius eſt tollenda luxuries. Ex ijs autem, quæ ſunt orta de cauſis: Si ærarij copijs & ad belli adiumenta, & ad ornamenta pacis utimur, uectigalibus ſeruiamus. Maiora du-*

tem, & minora, & paria comparabimus ſic. Ex maiore: Si bona exiſtimatio diuitijs præſtat, & pecunia tantopere expetitur; quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic: Hic paruæ conſuetudinis Cauſa huius mortem fert tam familiariter: Quid, ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri? Ex pari ſic: Eſt eiuſdem & eripere contra remp. & largiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſua ui, ſed extranea ſubleuantur, ut hæc: Hoc uerum eſt, dixit enim Q. Lutatius: Hoc falſum eſt, habita enim quæſtio eſt: Hoc ſequi neceſſe eſt, recito enim tabulas: de quo genere toto paulo ante dixi. Hæc ut breuiſsime dici potuerunt, ita à me dicta ſunt. ut enim, ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare uellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna & notas oſtenderem locorum, quibus cognitis ille ſibi ipſe foderet, & id, quod uellet, paruulo labore, nullo errore inueniret: ſic has ego argumentorum noui notas, quæ illa mihi quærenti demonſtrant ubi ſint: reliqua cura & cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique cauſarum generi maxime conueniat, non eſt artis exquiſitæ præſcribere, ſed eſt mediocris ingenij iudicare. neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, ſed ut doctiſsimis hominibus uſus noſtri quaſi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere poſsit, non modo in forenſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo genere

dicendi. ſi uero aſſequetur, ut talis uideatur, qualem ſe uideri uelit; & animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, quocunque uelit, uel trahere, uel rapere poſſit: nihil profecto præterea ad dicendum requiret. Iam illud uidemus nequaquam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inuentum tractare poſſis. Tractatio autem uaria eſſe debet, ne aut cognoſcat artem qui audiat, aut defatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet, quid afferas; et, id quare ita ſit, oſtendere; & ex iiſdem illis locis interdum concludere; relinquere alias, alioq; tranſire; ſæpe non proponere, ac ratione ipſa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare; ſi cui quid ſimile dicas; prius ut ſimile confirmes; deinde, quod agitur, adiungas; puncta argumentorum plerunque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit; ut re diſtinguantur, uerbis confuſa eſſe uideantur. Hæc ut & properans, & apud doctos, & ſemidoctus ipſe percurro, ut aliquando ad illa maiora ueniamus. Nihil eſt enim in dicendo Catule maius, quàm ut faueat oratori is, qui audiet, utq; ipſe ſic moueatur, ut impetu quodam animi et perturbatione magis, quàm iudicio aut conſilio regatur. plura enim multo homines iudicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quàm ueritate, aut præſcripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicij formula, aut legibus. quare, niſi quid uobis aliud placet, ad illa pergamus. Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deeſſe uidetur ijs rebus

Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi ante explicandum, quàm illuc proficiſcare, quò te dicis intendere. Quidnam, inquit? Qui ordo tibi placet, inquit Catulus, & quæ diſpoſitio argumentorum: in qua tu mihi ſemper deus uideri ſoles. Vide quàm ſim in iſto genere, inquit, Catule deus. non mehercule mihi niſi admonito ueniſſet in mentem: ut poſſis exiſtimare me in ea, in quibus nonnunquam aliquid efficere uideor, uſu ſolere in dicendo, uel caſu potius incurrere. Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, ſic tanquam ignotum hominem præteribam, tantum poteſt in dicendo, ut ad uincendum nulla plus poſſit. Sed tamen mihi uideris ante tempus à me rationem ordinis, & diſponendarum rerum requiſiſſe. Nam ſi ego omnem uim oratoris in argumentis, et in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet iam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere: ſed cum tria ſint à me propoſita, de uno dictum; cum de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quærendum. Valet igitur multum ad uincendum, probari mores, inſtituta, & facta, & uitam eorum, qui agent cauſas, & eorum, pro quibus; & item improbari aduerſariorum, animosq; eorum, apud quos agitur, conciliari quammaxime ad beneuolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione uitæ: quæ facilius ornari poſſunt, ſi modo ſunt, quàm fingi, ſi nulla ſunt. Sed hæc adiuuant in oratore, lenitas uocis, uultus,

pudoris ſignificatio, uerborum comitas. Si quid *perſequare acrius, ut inuitus & coactus facere uideare, facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non auidi ſigna proferri perutile eſt: eáq; omnia, quæ proborum, demiſſorum, non acrium, non pertinacium, non litigioſorum, non acerborum ſunt, ualde beneuolentiam conciliant, abalienantq; ab iis, in quibus hæc non ſunt. itaque eadem ſunt in aduerſarios ex contrario conferenda.* Sed *genus hoc totum orationis in iis cauſis excellet, in quibus minus poteſt inflammari animus iudicis acri & uehementi quadam incitatione. non enim ſemper fortis oratio quæritur, ſed ſæpe placida, ſummiſſa, lenis, quæ maxime commendat reos. reos autem appello non eos modo, qui arguuntur, ſed omnes, quorum de re diſceptatur. ſic enim olim loquebantur.* Horum igitur *exprimere mores oratione, iuſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes iniuriarum, mirum quiddam ualet: & hoc uel in principiis, uel in re narranda, uel in perorãda tantam habet uim, ſi eſt ſuauiter & cum ſenſu tractatum, ut ſæpe plus, quàm cauſa, ualeat.* Tantum *autem efficitur ſenſu quodam ac ratione dicendi, ut quaſi mores oratoris effingat oratio. genere enim quodam ſententiarum, & genere uerborum, adhibita etiam actione leni facultateq; ſignificandi, efficitur, ut probi, ut bene morati, ut boni uiri eſſe uideantur.* Huic *autem eſt illa diſpar adiuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes iudicum permouet, impellitq;, ut aut oderint, aut diligant, aut inuideant,*

aut ſaluum uelint; aut metuant, aut ſpernant; aut cupiant, aut abhorreant; aut lætentur, aut mœreant; aut miſereantur, aut punire uelint; aut ad eos motus adducantur, ſi qui finitimi ſunt & propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque *illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſua ſponte ipſi afferant ad cauſam iudices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam: facilius eſt enim currentem, ut aiunt, incitare, quàm commouere languentem. ſin id aut non erit, aut erit obſcurius: ſicut medico diligenti, prius quàm conetur ægro adhibere medicinam, non ſolum morbus eius, cui mederi uolet, ſed etiam conſuetudo ualentis, & natura corporis cognoſcenda eſt; ſic equidem, cum aggredior ancipitem cauſam, & grauem ad animos iudicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione curaq; uerſor, ut odorer quam ſagaciſſime poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid expectent, quid uelint, quò deduci oratione facillime poſſe uideantur.* Si *ſe dant, &, ut ante dixi, ſua ſponte, quò impellimus, inclinant, atque propendent: accipio quod datur, & ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, uela do. ſin eſt integer quietusq; iudex, plus eſt operis. ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adiuuante natura.* Sed *tantam uim habet illa, quæ rectè à bono poeta dicta eſt flexanima, atque omnium regina rerum oratio, ut non modo inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam aduerſantem & repugnantem, ut* Imperator *bonus ac fortis, capere poſ-*

ſit. Hæc ſunt illa, quæ me ludens Craſſus modo flagitabat, quæ à me diuinitus tractari ſolere diceret, & in cauſa Manij Aquilij Caijq; Norbani, nonnulliſq; alijs quaſi præclare acta laudaret: quæ mehercule, ego Craſſe, cum à te tractantur in cauſis, horrere ſoleo: tanta uis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, uultu, geſtu, digito denique iſto tuo ſignificari ſolet: tantum eſt flumen grauiſſimorum optimorumq; uerborum, tam integræ ſententiæ, tam ueræ, tam nouæ, tam ſine pigmentis fucoq; puerili, ut mihi non ſolum tu incendere iudicem, ſed ipſe ardere uidearis. Neque fieri poteſt, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut inuideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum miſericordiamq; deducatur, niſi omnes ij motus, quos orator adhibere uolet iudici, in ipſo oratore impreſſi eſſe atque inuſti uidebuntur. Quòd ſi fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, et ſi in eiuſmodi genere orationis nihil eſſet, niſi falſum, atque imitatione ſimulatum; maior ars aliqua forſitan eſſet requirenda. nunc ego, quid tibi Craſſe, quid cæteris accidat, neſcio: de me autem, cauſa nulla eſt, cur apud homines prudentiſſimos, atque amiciſsimos mentiar. non mehercule unquam apud iudices, aut dolorem, aut miſericordiam, aut inuidiam, aut odium excitare dicendo uolui, quin ipſe in commouendis iudicibus, ijs ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere uellem, permouerer. neque enim facile eſt perficere, ut iraſcatur cui tu uelis iudex, ſi tu ipſe id lente ferre uideare; neque ut oderit eum, quem tu uelis, niſi te ipſum flagrantem odio ante uiderit: neque ad

miſericordiam adducetur, niſi ei tu ſigna doloris tui uerbis, ſententijs, uoce, uultu, collacrymatione denique oſtenderis. ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignem concipere poſsit: ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam uim oratoris parata, quæ poſsit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam & ardens acceſſeris. Ac ne forte hoc magnum, ac mirabile eſſe uideatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præſertim in rebus alienis: magna uis eſt earum ſententiarum atque eorum locorum, quos agas, tractesq; dicendo, ut nihil opus ſit ſimulatione & fallacijs. ipſa enim natura orationis eius, quæ ſuſcipitur ad aliorum animos permouendos, oratorem ipſum magis etiam, quàm quenquam eorum, qui audiunt, permouet. Et ne hoc in cauſis, in iudicijs, in amicorum periculis, in concurſu hominum, in ciuitate, in foro accidere miremur, cum agitur non ſolum ingenij noſtri exiſtimatio, (nam id eſſet leuius: quanquam, cum profeſſus ſis te id poſſe facere, quod pauci, ne id quidem negligendum eſt) ſed alia ſunt maiora multo, fides, officium, diligentia; quibus rebus adducti, etiam cum alieniſsimos defendimus, tamen eos alienos, ſi ipſi uiri boni uolumus haberi, exiſtimare non poſſumus: ſed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe uideatur, quid poteſt eſſe tam fictum, quàm uerſus, quàm ſcena, quàm fabulæ? tamen in hoc genere ſæpe ipſe uidi, cum ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis uiderentur ſpondalia illa dicentis,

Segregare abs te auſus, aut ſine illo Salamina ingredi,
Neque paternum aſpectum es ueritus?

nunquam illum aſpectum dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filij uideretur. Vt idem inflexa ad miſerabilem ſonum uoce,

Quem ætate exacta indigem
Liberũ laceraſti, orbaſti, extinxti, neque fratris necis,
Neque gnati eius parui, qui tibi in tutelã eſt traditus.

flens ac lugens dicere uidebatur. quæ ſi ille hiſtrio, quotidie cum ageret, tamen recte agere ſine dolore non poterat: quid Pacuuium putatis in ſcribendo leni animo ac remiſſo fuiſſe? fieri nullo modo potuit. ſæpe enim audiui, poetam bonum neminem, id quod à Democrito & Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt, ſine inflammatione animorum exiſtere poſſe, & ſine quodam afflatu quaſi furoris. quare nolite exiſtimare, me ipſum, qui non heroum ueteres caſus fictoſq; luctus uellem imitari, atque adumbrare dicendo, neque actor eſſem alienæ perſonæ, ſed auctor meæ; cum mihi Manius Aquilius in ciuitate retinendus eſſet, quæ in illa cauſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe. quem enim ego Conſulem fuiſſe, Imperatorem ornatum à ſenatu, ouantem in Capitolium aſcendiſſe meminiſſem, hunc cum afflictum, debilitatum, mœrentem, in ſummum diſcrimen adductum uiderem, non prius ſum conatus miſericordiam alijs commouere, quàm miſericordia ſum ipſe captus. ſenſi equidem tum magnopere moueri iudices, cum excitaui mœſtum ac ſordidatum ſenem, et cum iſta feci, quæ tu Craſſe laudas,

non arte, de qua quid loquar neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem; cum C. Marius *mœrorem orationis meæ præſens ac ſedens multum lacrymis ſuis adiuuaret; cumq; ego illum crebro appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum aduocatum ad communem* Imperatorum *fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc ſine meis lacrymis, non ſine dolore magno miſeratio, omniumq; deorum, & hominum, & ciuium, & ſociorum imploratio: quibus omnibus uerbis, quæ à me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modo non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea.* Quamobrem *hoc nos doceo* Sulpici, *bonus ego uidelicet atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere poſſitis. quanquam te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando ſodali &* Quæſtore *meo tantum incendium non oratione ſolum, ſed multo etiam magis ui, & dolore, & ardore animi concitaras, ut ego ad id reſtinguendum uix conarer accedere? habueras enim tum omnia in cauſa ſuperiora: uim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam in* Cœpionis *graui miſerabiliq; caſu, in iudicium uocabas: deinde principem & ſenatus & ciuitatis* M. Aemilium *lapide percuſſum eſſe conſtabat: ui pulſum ex templo* L. Cottam & T. Didium, *cum intercedere uellent rogationi, nemo poterat negare. Accedebat, ut hæc tu adoleſcens pro rep. queri ſumma cum dignitate exiſtimarere; ego homo cenſorius uix ſatis honeſte uiderer ſeditioſum ciuem, & in hominis*

conſularis calamitate crudelem poſſe defendere. Erant optimi ciues iudices, bonorum uirorum plenum forum; uix ut mihi tenuis quædam uenia daretur excuſationis, quòd tamen eum defenderem, qui mihi Quæſtor fuiſſet. Hic ego quid dicam me artem aliquam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo: ſi placuerit, uos meam defenſionem in aliquo artis loco reponetis. Omnium ſeditionum genera, uitia, pericula collegi; eamq; orationem ex omni reip. noſtræ temporum uarietate repetiui; concluſiq; ita, ut dicerem, etſi omnes moleſtæ ſemper ſeditiones fuiſſent, iuſtas tamen fuiſſe nonnullas, & prope neceſſarias. Tum illa, quæ modo Craſſus commemorabat, egi, neque reges ex hac ciuitate exigi, neque Tribunos pl. creari, neque plebiſcitis toties conſularem poteſtatem minui, neque prouocationem patronam illam ciuitatis ac uindicem libertatis populi R. dari ſine nobilium diſſenſione potuiſſe: ac ſi illæ ſeditiones ſaluti huic ciuitati fuiſſent, non continuo, ſi quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano in nefario crimine, atque in fraude capitali eſſe ponendum: quòd ſi unquam populo Rom. conceſſum eſſet, ut iure concitatus uideretur, id quod docebam ſæpe eſſe conceſſum; nullam illa cauſam iuſtiorem fuiſſe. Tum omnem orationem traduxi et conuerti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum exercitus: ſic & eorum dolorem, qui lugebant ſuos, oratione refricabam, & animos equitum Romanorum, apud quos tum iudices cauſa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant ipſi propter iudicia abalienati, renouabam, at=

que reuocabam. Quòd ubi ſenſi me in poſſeſsione iudicij ac defenſionis meæ conſtitiſſe; quòd & populi beneuolentiam mihi conciliaram, cuius ius etiam cum ſeditionis coniunctione defenderam, & iudicum animos totos uel calamitate ciuitatis, uel luctu ac deſiderio propinquorum, uel odio proprio in Cæpionem ad cauſam noſtram conuerteram: tunc admiſcere huic generi orationis uehementi atque atroci genus illud alterum, de quo ante diſputaui, lenitatis & manſuetudinis cœpi; me pro meo ſodali, qui mihi in liberum loco more maiorum eſſe deberet, & pro mea omni fama prope fortuniſq; decernere; nihil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quàm ſi is, qui ſæpe alieniſſimis à me, ſed meis tamen ciuibus ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo auxilium ferre non potuiſſem. Petebam à iudicibus, ut illud ætati meæ, ut honoribus, ut rebus geſtis, ſi iuſto, ſi pio dolore me eſſe affectum uiderent, concederent; præſertim ſi in alijs cauſis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil unquam pro me ipſo deprecatum. Sic in illa omni defenſione atque cauſa, quod eſſe in arte poſitum uidebatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere maieſtatem, explicarem, perquam breuiter perſtrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commẽdationem, quæ minime præceptis artium ſunt perpolitæ, omnis eſt à me illa cauſa tractata; ut & acerrimus in Cæpionis inuidia renouanda, & in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis manſuetiſ-

ſimus uiderer. ita magis affectis animis iudicum, quàm doctis, tua Sulpici eſt à nobis tum accuſatio uicta. Hic Sulpicius, *Vere herculè, inquit,* Antoni *iſta commemoras. nam ego nihil unquam uidi, quod tam è manibus elaberetur, quàm mihi tum eſt elapſa illa cauſa.* Cum *enim, quemadmodum dixiſti, tibi ego non iudicium, ſed incendium tradidiſſem; quod tuum principium dij immortales fuit? qui timor? quæ dubitatio? quanta hæſitatio tractusq́; uerborum? ut illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti, te pro homine pernecesſario* Quæſtore *tuo dicere? quam tibi primum muniſti ad te audiendum uiam?* Ecce *autem, cum te nihil aliud profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi ciuem improbum defendenti ignoſcendum propter neceſſitudinem arbitrarentur, ſerpere occulte cœpiſti nihil dum alijs ſuſpicantibus, me uero iam pertimeſcente, ut illam non* Norbani *ſeditionem, ſed populi* R. *iracundiam, neque eam iniuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. deinde qui locus abs te prætermiſſus eſt in* Cœpionem? *ut tu illa omnia odio, inuidia, miſericordia miſcuiſti?* Neque *hæc ſolum in defenſione, ſed etiam in* Scauro, *cæteriſq́; meis teſtibus; quorum teſtimonia, non refellendo, ſed ad eundem impetum populi confugiendo, refutaſti.* Quæ *cum abs te modo commemorarentur, equidem nulla præcepta deſiderabam. iſtam enim ipſam demonſtrationem defenſionum tuarum, abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto.* At*qui, ſi ita placet, inquit* Antonius, *trademus etiam,*

quæ nos ſequi in dicendo, quæq; maxime ſpectare ſolemus: docuit enim iam nos longa uita, uſusq; rerum maximarum, ut, quibus rebus animi hominum mouerentur, teneremus. Equidem primum conſiderare ſoleo, poſtulet'ne cauſa: nam neque paruis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſsimus; ne aut irriſione, aut odio digni putemur, ſi aut tragœdias agamus in nugis, aut conuellere adoriamur ea, quæ non poſsint commoueri. Nam quoniam hæc fere maxime ſunt in iudicum animis, aut quicunque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, inuidia, miſericordia, ſpes, lætitia, timor, moleſtia; ſentimus amorem conciliari, ſi id uelle uideare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere; ſi aut pro bonis uiris, aut certe pro ijs, qui illis boni atque utiles ſint, laborare. nanque hæc res amorem magis conciliat, illa uirtutis defenſio charitatem: pluſq; proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficij commemoratio. Enitendum eſt, ut oſtendas in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe, aut utilitatem, eumq;, cui concilies hunc amorem, ſignifices nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſa ſua. inuidetur enim commodis hominum ipſorum; ſtudijs autem eorum cæteris commodandi fauetur. Videndumq; hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi uolemus, eorum laudem atque gloriam, cui maxime inuideri ſolet,

nimis efferre uideamur. Atque *iiſdem his ex locis & odium in alios ſtruere diſcemus, & à nobis ac noſtris dimouere: eademq́; hæc genera tractanda ſunt in iracundia uel excitanda, uel ſedanda.* Nam *ſi, quod ipſis, qui audiunt, pernicioſum aut inutile ſit, id factum augeas, odium creatur: ſin quod aut in bonos uiros, aut in eos, quos quiſque minime debuerit, aut in remp. tum excitatur ſi non tam acerbum odium, tamen aut inuidiæ, aut odij non diſsimilis offenſio.* Item *timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus. interior eſt ille proprius, ſed hic quoque communis ad eandem ſimilitudinem eſt perducendus.* Par *atque una ratio eſt ſpei, lætitiæ, moleſtiæ.* Sed *haud ſciam an acerrimus longe ſit omnium motus inuidiæ, nec minus uirium opus ſit in ea comprimenda, quàm in excitanda.* Inuident *autem homines maxime paribus aut inferioribus, cum ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent euolaſſe: ſed etiam ſuperioribus inuidetur ſæpe uehementer, et eo magis, ſi intolerantius ſe iactant, & æquabilitatem communis iuris, præſtantia dignitatis aut fortunæ ſuæ tranſeunt. quæ ſi inflammanda ſunt, maxime dicendum eſt non eſſe uirtute parta, deinde etiam uitijs atque peccatis. tum ſi erunt honeſtiora atque grauiora, tamen non eſſe tanti ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumq́; faſtidium.* Ad *ſedandum autem, magno illa labore magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata, ſeſeq́;, ſi quam gloriam peperiſſe uideatur, tametſi ea non ſit iniqua merces pe-*

riculi, tamen ea non delectari, totamq; abijcere atque deponere: omninoq; perficiendum eſt, (quoniam plerique ſunt inuidi, maximeq; eſt hoc commune uitium & peruagatum: inuidetur autem præſtanti florentiq; fortunæ) ut hæc opinio minuatur, & illa excellens opinione fortuna cum laboribus & miſerijs permixta eſſe uideatur. Iam miſericordia mouetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad ſuas res reuocet, quas aut tulerit acerbas, aut timeat; ut intuens alium crebro, ad ſe ipſum reuertatur. Ita cum ſinguli caſus humanarum miſeriarum grauiter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter; tum afflicta & proſtrata uirtus maxime luctuoſa eſt. & ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni uiri debet ſpeciem tueri, lenis, ut ſæpe iam dixi, atque ſummiſſa; ſic hæc, quæ ſuſcipitur ab oratore ad commutandos animos, atque omni ratione flectendos, intenta ac uehemens eſſe debet. Sed eſt quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum uehemens eſſe uolumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. nam ex illa lenitate, qua conciliamur ijs, qui audiunt, ad hanc uim acerrimam, qua eoſdem excitamus, influat oportet aliquid; & ex hac ui nonnunquam animi aliquid influendum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quàm illa, in qua aſperitas contentionis oratoris ipſius humanitate conditur, remiſſio autem lenitatis quadam grauitate & contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, & illo, in quo uis atque contentio quæri-

tur, & hoc, quod ad uitam & mores accommodatur, & principia tarda ſunt, & exitus tamen ſpiſſi & producti eſſe debent. nam neque aſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis: (abeſt enim totum à cauſa) & homines prius ipſum illud, quod proprium ſui iudicij eſt, audire deſiderant, nec, cum in eam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt. non enim, ſicut argumentum, ſimul atque poſitum eſt, arripitur, alterumq́; et tertium poſcitur; ita miſericordiam, aut inuidiam, aut iracundiam, ſimul atque intuleris, poſsis commouere. argumentum enim ratio ipſa confirmat: quæ ſimul atque emiſſa eſt, adhæreſcit. illud autem genus orationis non cognitionem iudicis, ſed magis perturbationem requirit: quam conſequi niſi multa, & uaria, & copioſa oratione, & ſimili contentione actionis nemo poteſt. quare qui aut breuiter, aut ſummiſſe dicunt, docere iudicem poſſunt, commouere non poſſunt, in quo ſunt omnia. Iam illud perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iiſdem ſuppeditari locis. Sed argumento reſiſtendum eſt, aut iis, quæ comprobandi eius cauſa ſumuntur, reprehendendis, aut demonſtrando id, quod concludere illi uelint, non effici ex propoſitis, nec eſſe conſequens: aut, ſi ita non refellas, afferendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut grauius, aut æque graue. Illa autem, quæ aut conciliationis cauſa leniter, aut permotionis uehementer aguntur, contrariis commotionibus inferenda ſunt, ut odio beneuolentia, miſericordia inuidia tollatur. Suauis au=

tem eſt, et uehementer ſæpe utilis iocus, et facetiæ: quæ etiam ſi alia omnia tradi arte poſſunt, naturæ ſunt propria certe, neque ullam artem deſiderant. in quibus tu longe alijs mea ſententia Cæſar excellis. quo magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis; aut, ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimum docebis. Ego uero, inquit Cæſar, omni de re facetius puto poſſe ab homine non inurbano, quàm de ipſis facetijs, diſputari. itaque cum quoſdam Græcos inſcriptos libros eſſe uidiſſem de ridiculis, nonnullam in ſpem ueneram poſſe me aliquid ex iſtis diſcere, inueni autem ridicula et ſalſa multa Græcorum: nam & Siculi in eo genere, et Rhodij, et Byzantij, et præter cæteros Attici excellunt: ſed qui eius rei rationem quandam conati ſunt artemq; tradere, ſic inſulſi extiterunt, ut nihil aliud eorum, niſi ipſa inſulſitas, rideatur. quare mihi nullo uidetur modo doctrina iſta res poſſe tradi. Etenim cum duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum, et breue: illa à ueteribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata eſt. leue nomen habet utraque res: quippe: leue enim eſt totum hoc, riſum mouere. ueruntamen, ut dicis Antoni, multum in cauſis perſæpe lepore et facetijs profici uidi. Sed cum in illo genere perpetuæ feſtiuitatis ars non deſideretur; natura enim fingit homines et creat imitatores et narratores facetos, et uultu adiuuante & uoce, & ipſo genere ſermonis: tum uero in hoc altero dicacitatis quid habet ars loci, cum ante illud facetum dictum emiſſum hærere debeat, quàm

cogitari potuiſſe uideatur? Quid enim hic meus frater ab arte adiuuari potuit, cum à Philippo interrogatus quid latraret, Furem ſe uidere reſpondit? quid in omni oratione Craſſus uel apud Centumuiros contra Scæuolam, uel contra accuſatorem Brutum, cum pro Cn. Plancio diceret? nam id, quod tu mihi tribuis Antoni, Craſſo eſt omnium ſententia concedendum. non enim fere quiſquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, & illo quod in perpetuitate ſermonis, & hoc quod in celeritate atque dicto eſt. nam hæc perpetua contra Scæuolam Curiana defenſio, tota redundauit hilaritate quadam & ioco, dicta illa breuia non habuit. parcebat enim aduerſarij dignitati: in quo ipſo ſeruabat ſuam: quod eſt hominibus facetis & dicacibus difficillimum, habere hominum rationem & temporum, & ea, quæ occurrant, cum ſalſiſſime dici poſſint, tenere. itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipſum non inſulſe interpretantur. dicere enim aiunt Ennium, flammam à ſapiente facilius ore in ardente opprimi, quàm bona dicta teneat: hæc ſcilicet bona dicta, quæ ſalſa ſint: nam ea dicta appellantur proprio iam nomine. Sed ut in Scæuolam continuit ea Craſſus; atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, cauſam illam diſputationemq́; luſit: ſic in Brutum, quem oderat, et quem dignum contumelia iudicabat, utroque genere pugnauit. quàm multa de balneis, quas nuper ille uendiderat, quàm multa de amiſſo patrimonio dixit? atque illa breuia, cum ille diceret ſe ſine cauſa ſudare, Minime mirum, in=

quit: modo enim exiſti de balneis. Innumerabilia huiuſcemodi fuerunt; ſed non minus illa iucunda perpetua. Cum enim Brutus duos lectores excitaſſet, & alteri de colonia Narbonenſi Craſsi orationem legendam dediſſet, alteri de lege Seruilia; & cum contraria inter ſeſe de rep. capita contuliſſet: noſter hic facetiſsime tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legendos dedit. ex libro primo, Forte euenit ut in Priuernati eſſemus. Brute teſtificatur pater ſe tibi Priuernatem fundum reliquiſſe. Deinde in libro ſecundo, In Albano eramus ego & Marcus filius. Sapiens uidelicet homo cumprimis noſtræ ciuitatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur. Tum ex libro tertio, in quo finem ſcribendi fecit: (tot enim, ut audiui Scæuolam dicere, ſunt ueri Bruti libri) In Tiburti forte aſſedimus ego & Marcus filius. Vbi ſunt ij fundi Brute, quos tibi pater publicis commentarijs conſignatos reliquit? quòd niſi puberem te, inquit, iam haberet; quartum librum compoſuiſſet, & ſe etiam in balneis locutum cum filio ſcriptum reliquiſſet. Quis eſt igitur, qui non fateatur hoc lepore, atque his facetijs non minus refutatum eſſe Brutum, quàm illis tragœdijs, quas egit idem, cum caſu in eadem cauſa efferretur anus Iunia? proh Dij immortales, quæ fuit illa, quanta uis, quàm inexpectata, quàm repentina? cum, coniectis oculis, geſtu omni imminenti, ſumma grauitate & celeritate uerborum, Brute quid ſedes? quid illam anum patri nunciare uis tuo? quid illis omnibus, quorum ima-

gines duci uides? quid maioribus tuis? quid L. Bruto, *qui hunc populum dominatu regio liberauit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui uirtuti ſtudere? patrimonione augendo? at id non eſt nobilitatis. ſed fac eſſe: nihil intereſt: libidines totum diſsipauerunt. an iuri ciuili? eſt paternum. ſed dicet te, cum ædes uenderes, ne in rutis quidem et cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. an rei militari? qui nunquam caſtra uideris. an eloquentiæ? quæ nulla eſt in te: et quidquid eſt uocis ac linguæ, omne in iſtum turpiſsimum calumniæ quæſtum contuliſti.* Tu *lucem aſpicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in ciuium eſſe conſpectu? tu illam mortuam, tu imagines ipſas non perhorreſcis? quibus non modo imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti.* Sed *hæc tragica atque diuina: faceta autem & urbana innumerabilia ex una concione meminiſtis: nec enim concio maior unquam fuit, nec apud populum grauior oratio, quàm huius contra collegam in* Cen*ſura nuper, neque lepore & feſtiuitate conditior.* Q*uare tibi* Antoni *utrunque aſſentior, et multum facetias in dicendo prodeſſe ſæpe, & eas arte nullo modo poſſe tradi: & illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuiſſe tantum, & non huius rei quoque palmam, ut cæterarum,* Craſſo *detuliſſe.* Tum Antonius, *Ego uero ita feciſſem, inquit, niſi interdum in hoc,* Craſſo *paululum inuiderem. nam eſſe quamuis facetum atque ſalſum, non nimis eſt per ſe ipſum inuidendum: ſed cum omnium ſis uenuſtiſsimus & urbaniſsimus, omnium grauiſsimum*

& ſeueriſſimum & eſſe, & uideri, quod iſti contigit uni, id mihi uix ferendum uidebatur. Hic cum arriſiſſet ipſe Craſſus, Attamen, inquit Antonius, cum artem eſſe facetiarum Iuli negares, aperuiſti quiddam, quod præcipiendum uideretur. haberi enim dixiſti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid iocus de grauitate decerperet: quod quidem in primis à Craſſo obſeruari ſolet. Sed hoc præceptum prætermittendum eſt facetiarum, quòd his nihil opus ſit: nos autem, quo modo utamur, cum opus ſit, quærimus; ut in aduerſarium, & maxime ſi eius ſtultitia poterit agitari; in teſtem ſtultum, cupidum, leuem, ſi facile homines audituri uidebuntur. Omnino probabiliora ſunt, quæ laceſſiti dicimus, quàm quæ priores. nam & ingenij celeritas maior eſt, quæ apparet in reſpondendo: & humanitatis eſt reſponſio: uideremur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti: ut in iſta ipſa concione nihil fere dictum eſt ab hoc, quod quidem facetius dictum uideretur, quod non prouocatus reſponderit. Erat autem tanta grauitas in Domitio, tanta auctoritas, ut, quod eſſet ab eo obiectum, lepore magis eleuandum, quàm contentione frangendum uideretur. Tum Sulpicius, Quid igitur, inquit, patiemur Cæſarem, qui quanquam Craſſo facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare totum nobis genus hoc iocandi quale ſit, et unde deducatur, præſertim cum tantam uim & utilitatem ſalis & urbanitatis eſſe fateamur? Quid ſi, inquit Iulius, aſſentior Antonio, dicenti nullam eſſe

artem ſalis? Hic cum Sulpicius reticuiſſet, Quaſi uero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius tandiu loquitur, ars ulla ſit: obſeruatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo ualent: quæ ſi eloquentes facere poſſent, quis eſſet non eloquens? quis enim hæc uel non facile, uel certe aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc uim & hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur, ſed ut ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus, aut praua intelligamus, cum, quò referenda ſunt, didicerimus. quare Cæſar ego quoque à te hoc peto, ut, ſi tibi uidetur, diſputes de hoc toto iocandi genere quid ſentias; ne qua forte dicendi pars, quoniam ita uoluiſtis, in hoc tali cœtu, atque in tam accurato ſermone præterita eſſe uideatur. Ego uero, inquit ille, quoniam collectam à conuiua Craſſe exigis, non committam, ut, ſi defugerim, tibi cauſam aliquam dem recuſandi: quanquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum ſpectante Roſcio: quis enim ſeſe commouere poteſt, cuius ille uitia non uideat? ſic ego nunc Craſſo audiente primum loquar de facetijs, & docebo ſus, ut aiunt, oratorem eum, quem cum Catulus nuper audiſſet, fœnum alios diebat eſſe oportere. Tum ille, Iocabatur, inquit, Catulus, præſertim cum ita dicat ipſe, ut ambroſia alendus eſſe uideatur. uerum te Cæſar audiamus, ut ad Antonij reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed ta=

men defeſſus iam labore atque itinere diſputationis, requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diuerſorio. Atqui, *inquit* Iulius, *non nimium liberale hoſpitium meum dices: nam te in uiam, ſimul ac perpaululum guſtaris, extrudam et eijciam.* Ac *ne diutius uos demorer; de omni iſto genere quid ſentiam, perbreuiter exponam.* De *riſu quinque ſunt quæ quærantur; unum, quid ſit; alterum, unde ſit; tertium, ſit'ne oratoris uelle riſum mouere; quartum, quatenus; quintum, quæ ſint genera ridiculi.* Atque *illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quo modo exiſtat, atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, & quo modo ſimul latera, os, uenas, uultum, oculos occupet, uiderit* Democritus: *neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet; et, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicentur.* Locus *autem & regio quaſi ridiculi (nam id proxime quæritur) turpitudine & deformitate quadam continetur. hæc enim ridentur uel ſola, uel maxime, quæ notant et deſignant turpitudinem aliquam non turpiter.* Eſt *autem, ut ad illud tertium ueniam, eſt plane oratoris mouere riſum: uel quòd ipſa hilaritas beneuolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt: uel quòd admirantur omnes acumen uno ſæpe in uerbo poſitum, maxime reſpondentis, nonnunquam etiam laceſſentis: uel quòd frangit aduerſarium, quòd impedit, quòd eleuat, quòd deterret, quòd refutat: uel quòd ipſum oratorem politum eſſe hominem ſi=*

gnificat, quòd eruditum, quòd urbanum: maximeq́; quòd triſtitiam ac ſeueritatem mitigat, & relaxat, odioſasq́; res ſæpe, quas argumentis dilui non facile eſt, ioco riſuq́; diſſoluit. Quatenus autem ſint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter uidendum eſt: id quod in quarto loco quærendi poſueramus. nam nec inſignis improbitas, & ſcelere iuncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur. facinoroſos maiore quadam ui, quàm ridiculi, uulnerari uolunt: miſeros illudi nolunt, niſi ſi ſe forte iactant: Parcendum eſt autem maxime charitati hominum; ne temere in eos dicas, qui diliguntur. Hæc igitur adhibenda eſt primum in iocando moderatio. itaque ea facillime luduntur, quæ neque odio magno, nec miſericordia maxima digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis uitijs, quæ ſunt in uita hominum neque charorum, neque calamitoſorum, neque eorum, qui ob facinus ad ſupplicium rapiendi uidentur: eaq́; belle agitata ridentur. Eſt etiam deformitatis et corporis uitiorum ſatis bella materies ad iocandum. Sed quærimus idem, quòd in cæteris rebus maxime quærendum eſt, quatenus. In quo non modo illud præcipitur, ne quid inſulſe: ſed etiam, ſi quid perridicule poſſis, uitandum eſt oratori utrunque, ne aut ſcurrilis iocus ſit, aut mimicus. quæ cuiuſmodi ſint, facilius iam intelligemus, cum ad ipſa ridiculorum genera uenerimus. Duo enim ſunt genera facetiarum: quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, ſi quando quid tanquam aliqua fabella narratur, ut olim tu Craſſe:

in Memmium, comediſſe eum lacertum Largij, *cum eſſet cum eo* Tarracinæ *de amicula rixatus: ſalſa, attamen à te ipſo ficta tota narratio. addidiſti clauſulam, tota* Tarracina *tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe literas, tria* L L L, *duo* M M: *cum quæreres id quid eſſet, ſenem tibi quendam oppidanum dixiſſe,* Lacerat *lacertum* Largij *mordax* Memmius. Perſpicitis, *hoc genus quàm ſit facetum, quàm elegans, quàm oratorium, ſiue habeas uere, quod narrare poſſis, quod tamen eſt mendaciunculis aſpergendum; ſiue fingas.* Eſt *autem hæc huius generis uirtus, ut ita facta demonſtres, ut mores eius, de quo narres, ut ſermo, ut uultus omnes exprimantur; ut ijs, qui audiunt, tum geri illa, fieriq́; uideantur.* In *re eſt item ridiculum, quod ex quadam deprauata imitatione ſumi ſolet, ut idem* » Craſſus, Per *tuam nobilitatem, per ueſtram fami-* » *liam.* Quid *aliud fuit, in quo concio rideret, niſi il-* » *la uultus & uocis imitatio?* Per *tuas ſtatuas uero, cum dixit, & extento brachio paulùlum etiam de geſtu addidit, uehementius riſimus.* Ex *hoc genere* » *eſt illa* Roſciana *imitatio ſenis;* Tibi *ego* Antipho *has fero, inquit. ſenium eſt, cum audio.* Atque *ita eſt totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautiſſime tractandum ſit.* Mimorum *eſt enim ethologorum, ſi nimia eſt imitatio; ſicut obſcœnitas. orator ſurripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quàm uideat, præſtet idem ingenuitatem & ruborem ſuum uerborum turpitudine & rerum obſcœnitate uitanda.* Ergo *hæc duo genera*

ſunt eius ridiculi, quod in re poſitum eſt: quæ ſunt propria perpetuarum facetiarum; in quibus deſcribuntur hominum mores, et ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales ſunt, intelligantur, aut, imitatione breui iniecta, in aliquo inſigni ad irridendum uitio reperiantur. In dicto autem ridiculum eſt id, quod uerbi aut ſententiæ quodam acumine mouetur. ſed ut illo ſuperiore genere, uel narrationis, uel imitationis, uitanda eſt mimorum ethologorum ſimilitudo: ſic in hoc ſcurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. Qui igitur diſtinguemus à Craſſo, à Catulo, à cæteris familiarem ueſtrum Granium, aut Vargulam amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem uenit: ſunt enim dicaces: Granio quidem nemo dicacior. hoc opinor primum, ne, quotieſcunque potuerit dictum dici, neceſſe habeamus dicere. Puſillus teſtis proceſſit: Licet, inquit, rogare, Philippus? Tum quæſitor properans, Modo breuiter. Hic ille, Non accuſabis, perpuſillum rogabo. Ridicule. ſed ſedebat iudex L. Aurifex, breuior etiam, quàm ipſe teſtis: omnis eſt riſus in iudicem conuerſus: uiſum eſt totum ſcurrile iudicium. Ergo hæc, quæ cadere poſſunt in quos nolis, quamuis ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia: ut iſte, qui ſe uult dicacem, & mehercule eſt, Appius, ſed nonnunquam in hoc uitium ſcurrile delabitur. Cœnabo, inquit, apud te, huic luſco familiari meo C. Seſtio: uni enim locum eſſe uideo. Eſt hoc ſcurrile: & quòd ſine cauſa laceſſiuit; & tamen id dixit, quod in omnes luſcos conueniret. Ea quia meditata

putantur eſſe, minus ridentur. Illud egregium Se- ſtij, & ex tempore: Manus laua, inquit, & cœ- na. Temporis igitur ratio, & ipſius dicacitatis mo- deratio, & temperantia, & raritas dictorum di- ſtinguet oratorem à ſcurra: & quod nos cum cauſa dicimus, non ut ridiculi uideamur, ſed ut proficia- mus aliquid, illi totum diem & ſine cauſa. Quid enim eſt Vargula aſſecutus, cum eum candidatus A. Sempronius cum Marco ſuo fratre complexus eſ- ſet, Puer abige muſcas? Riſum quæſiuit: qui eſt mea ſententia uel tenuiſſimus ingenij fructus. Tem- pus igitur dicendi prudentia et grauitate moderabi- mur: quarum utinam artem aliquam haberemus; ſed domina natura eſt. Nunc exponamus genera ip- ſa ſummatim, quæ riſum maxime moueant. Hæc igitur ſit prima partitio: quod facete dicatur, id alias in re habere, alias in uerbo facetias; maxime autem homines delectari, ſi quando riſus coniunctè re uerbóq; moueatur. Sed hoc mementote, quoſcun- que locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iiſ- dem locis fere etiam graues ſententias poſſe duci. tantum intereſt, quòd grauitas honeſtis in rebus ſe- uere, iocus in turpiculis, & quaſi deformibus poni- tur: uelut in iiſdem uerbis et laudare frugi ſeruum poſſumus, &, ſi eſt nequam, iocari. Ridiculum eſt illud Neronianum uetus in furace ſeruo, Solum eſ- ſe, cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum: quod idem in bono ſeruo dici ſolet; & hoc iiſdem etiam uerbis. Ex iiſdem autem locis omnia naſcun- tur. Nam quod Sp. Caruilio grauiter claudicanti

ex uulnere ob remp. accepto, & ob eam cauſam uerecundanti in publicum prodire, mater dixit, Quin prodis mi Spuri, ut, quotieſcunque gradum facies, toties tibi tuarum uirtutum ueniat in mentem: præclarum & graue eſt. Quod Caluino Glaucia claudicanti, Vbi uetus illud? num claudicat? at hic clodicat. hoc ridiculum eſt: & utrunque ex eo, quod in claudicatione animaduerti potuit, eſt ductum. Quid hoc Næuio ignauius? ſeuere Scipio, at in male olentem, Video me à te circunueniri. ſubridicule Philippus. At utrunque genus continet uerbi ad literam immutati ſimilitudo. Ex ambiguo dicta, uel argutiſſima putantur; ſed non ſemper in ioco, ſæpe etiam in grauitate uerſantur. Africano illi maiori coronam ſibi in conuiuio ad caput accommodanti, cum ea ſæpius rumperetur, P. Licinius Varus, Noli mirari, inquit, ſi non conuenit: caput enim magnum eſt. laudabile & honeſtum. At ex eodem genere eſt. Caluus ſatis eſt: quod dicit, parum. ne multa; nullum genus eſt ioci, quo non ex eodem ſeuera et grauia ſumantur. Atque hoc etiam animaduertendum, non eſſe omnia ridicula faceta. quid enim poteſt tam ridiculum, quàm Sannio eſt? ſed ore, uultu, imitandis moribus, uoce, denique corpore ridetur ipſo. ſalſum hunc poſſum dicere, atque ita, non ut eiuſmodi oratorem eſſe uelim, ſed ut mimum. Quare primum genus hoc, quod riſum uel maxime mouet, non eſt noſtrum, moroſum, ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum. naturæ ridentur ipſæ: quas perſonas agitare ſolemus, non ſuſtinere. Alte-

rum genus eſt imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantum licet furtim, ſi quando & curſim: aliter enim minime eſt liberale. Tertium, oris deprauatio non digna nobis. Quartum obſcœnitas, non ſolum non foro digna, ſed uix conuiuio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ ſunt, quæ aut in re, ut ante diuiſi, poſitæ uidentur eſſe, aut in uerbo. nam quod, quibuſcunque uerbis dixeris, facetum tamen eſt, re continetur: quod mutatis uerbis ſalem amittit, in uerbis habet leporem omnem. Ambigua ſunt in primis acuta, atque in uerbo poſita, non in re: ſed non ſæpe magnum riſum mouent, magis ut belle & literate dicta laudantur: ut illud in Titium: qui cum ſtudioſe pila luderet, et idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregalesq́; , cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius, quòd eum brachium fregiſſe diceret. Vt illud Africani, quod eſt apud Lucilium, Quid Decius Nuculam, an confixum uis facere, inquit? Vt tuus amicus Craſſe Granius, Non eſſe ſextantis. Et ſi quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maxime excellit: ſed riſus mouent alia maiores. Ambiguum per ſe ipſum probatur id quidem, ut ante dixi, uel maxime; ingenioſi enim uidetur, uim uerbi in aliud, atque cæteri accipiant, poſſe ducere; ſed admirationem magis, quàm riſum mouet: niſi ſi quando incidit in aliud genus ridiculi. quæ genera percurram equidem; ſed ſcitis eſſe notiſſimum ridiculi genus, cum aliud expectamus, aliud dicitur. hic nobiſmet ipſis noſter

error riſum mouet: quod, ſi admixtum eſt etiam ambiguum, fit ſalſius: ut apud Næuium uidetur eſſe miſericors ille, qui iudicatum duci uidens, percunctatur ita, Quanti addictus? mille nummum. Si addidiſſet tantummodo, Ducas licet; eſſet illud genus ridiculi præter expectationem: ſed quia addidit, Nihil addo, ducas licet; addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit, ut mihi quidem uidetur, ſalſiſsimus. Hoc tum eſt uenuſtiſſimum, cum in altercatione arripitur ab aduerſario uerbum, & ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipſum aliquid, qui laceſſiuit, infligitur. Sed cum plura ſint ambigui genera, de quibus eſt doctrina quædam ſubtilior; attendere & aucupari uerba oportebit: in quo, ut ea, quæ ſint frigidiora, uitemus, (etenim cauendum eſt, ne arceſsitum dictum putetur) permulta tamen acute dicemus. Alterum genus eſt, quod habet paruam uerbi immutationem, quod in litera poſitum Græci uocant παρονομασίαν: ut Nobiliorem mobiliorem Cato: aut ut idem, cum cuidam dixiſſet, Eamus deambulatum, et ille, Quid opus fuit de? Immo uero, inquit, quid opus fuit te? aut eiuſdem reſponſio illa, Si tu & aduerſus & auerſus impudicus es. Etiam interpretatio nominis habet acumen, cum ad ridiculum conuertas, quamobrem ita quis uocetur, ut ego nuper Nummium diuiſorem, ut Neoptolemum ad Troiam, ſic illum in campo Martio nomen inueniſſe. Atque hæc omnia uerbo continentur. Sæpe etiam uerſus facete interponitur, uel ut eſt, uel paululum immutatus, aut aliqua pars uerſus, ut

ſocius

ſocius Scauro ſtomachanti; ex quo ſunt nonnulli, qui tuam legem de ciuitate natam Craſſe dicant:

St, tacete; quid hoc clamoris eſt? quibus nec pater, nec mater ſit,

Tanta confidentia eſtis? auferte iſtam enim ſuperbiã.

Nam in Cælio ſane etiam ad cauſam utile fuit tuum illud Antoni; cum ille à ſe pecuniam profectam diceret teſtis, & haberet filium delicatiorem, abeunte iam illo,

Sentin' ſenem eſſe tactum triginta minis?

In hoc genus conijciuntur prouerbia: ut illud Scipionis, cum Aſellus omneis prouincias ſtipendia merentem ſe peragraſſe gloriaretur, Agas Aſellum. & cætera. Quare ea quoque, quoniam mutatis uerbis non poſſunt retinere eandem uenuſtatem, non in re, ſed in uerbis poſita ducantur. Eſt etiam in uerbo poſitum non inſulſum genus ex eo, cum ad uerbum, non ad ſententiam rem accipere uideare. ex quo uno genere totus eſt Tutor, mimus uetus, oppido ridiculus. Sed abeo à mimis: tantum genus huius ridiculi inſigni aliqua & nota re notari uolo. Eſt autem ex hoc genere illud, quod tu Craſſe nuper ei, qui te rogaſſet, num tibi moleſtus eſſet futurus, ſi ad te bene ante lucem ueniſſet: Tu uero, inquiſti, moleſtus non eris: Iubebis igitur te, inquit, ſuſcitari? & tu, Certe negaras te moleſtum futurum. Ex eodem hoc uetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum M. Scipionem, cum ex centuria ſua renunciaret Accidinum Conſulem; præcoq; dixiſſet, Dic de L. Manlio: Virum bonum, inquit, egregiumq; ciuem eſſe arbi-

tror. Ridicule etiam illud L. Porcius *Naſica* Cenſori *Catoni, cum ille, Ex tui animi ſententia tu uxorem habes? Non hercule, inquit, ex animi tui ſententia. Hæc aut frigida ſunt, aut tum ſalſa, cum aliud eſt expectatum: natura enim nos, ut ante dixi, noſter delectat error: ex quo cum quaſi decepti ſumus expectatione, ridemus. In uerbis etiam illa ſunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius uerbi translatione, aut ex inuerſione uerborum: Ex immutatione, ut olim* Ruſca *cum legem ferret annalem, diſſuaſor* M. Seruilius, *Dic mihi, inquit,* M. Pinnari, *num, ſi contra te dixero, mihi male dicturus es, ut cæteris feciſti?* Vt *ſementem feceris, ita metes, inquit. Ex translatione autem, ut cum* Scipio *ille maior* Corinthijs *ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent* Imperatorum, *turmales dixit diſplicere. Inuertuntur autem uerba, ut* Craſſus *apud* M. Perpennam *iudicem pro* Aculeone *cum diceret. aderat contra* Aculeonem Gratidiano L. Aelius Lamia, *deformis, ut noſtis: qui cum interpellaret odioſe, Audiamus, inquit, pulchellum puerum,* Craſſus. *Cum eſſet arriſum, Non potui mihi, inquit* Lamia, *formam ipſe fingere, ingenium potui. Tum hic, Audiamus, inquit, diſertum: multo etiam arriſum eſt uehementius. Sunt etiam illa uenuſta, ut in grauibus ſententijs, ſic in facetijs. dixi enim dudum materiam aliam eſſe ioci, aliam ſeueritatis, grauium autem & iocorum unam eſſe rationem. Ornant igitur in primis orationem uerba relata contrarie: quod idem genus ſæpe eſt etiam facetum: ut*

Seruius ille Galba, cum iudices L. Scribonio Tribuno pl. ferret familiares ſuos, et dixiſſet Libo, Quando tandem Galba de triclinio tuo exibis? Cum tu, inquit, de cubiculo alieno. A quo genere ne illud quidem plurimum diſtat, quod Glaucia Metello, Villam in Tyburte habes, cortem in Palatio. Ac uerborum quidem genera, quæ eſſent faceta, dixiſſe me puto: rerum plura ſunt, eáq; magis, ut dixi ante, ridentur, in quibus eſt narratio. res ſane difficilis. exprimenda enim ſunt, & ponenda ante oculos ea, quæ uideantur & ueriſimilia, quod eſt proprium narrationis, & quæ ſint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cuius exemplum, ut breues ſimus, ſit ſane illud, quod ante poſui, Craſſi de Memmio. Et ad hoc genus aſcribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam aliquid ex hiſtoria: ut cum Sex. Titius ſe Caſſandram eſſe diceret, Multos, inquit Antonius, poſſum tuos Aiaces Oileos nominare. Eſt etiam ex ſimilitudine, quæ aut collationem habet, aut tanquam imaginem: Collationem, ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, cum innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixiſſet datam, idq; Scaurus tenuitate Magij redargueret, Erras, inquit, Scaure: ego enim Magium non conſeruaſſe dico, ſed, tanquam nudus nuces legeret, in uentrem abſtuliſſe. Vt illud M. Cicero ſenex, huius uiri optimi, noſtri familiaris, pater, noſtros homines ſimiles eſſe Syrorum uenalium, ut quiſque optime Græce ſciret, ita eſſe nequiſſimum. Valde autem ridentur etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod ui-

tium corporis ducuntur cum ſimilitudine turpioris: ut meum illud in Helmium Manciam; Iam oſtendam cuiuſmodi ſis: cum ille, Oſtende, quæſo; demonſtraui digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico ſub Nouis, diſtortum, eiecta lingua, buccis fluentibus: riſus eſt commotus: nihil tam Manciæ ſimile uiſum eſt: ut cum Seſtio Penario mentum in dicendo intorquenti; tum ut diceret ſi quid uellet, ſi nucem fregiſſet. Etiam illa, quæ minuendi aut augendi cauſa ad incredibilem admirationem efferuntur, uelut tu Craſſe in concione, ita ſibi ipſum magnum uideri Memmium, ut in forum deſcendens caput ad fornicem Fabij demitteret. Ex quo genere etiam illud, quod Scipio apud Numantiam, cum ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur; Si quintum pareret mater eius, aſinum fuiſſe parituram. Arguta etiam ſignificatio eſt, cum parua re, et ſæpe uerbo res obſcura & latens illuſtratur: ut cum C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, auarus & furax, ſed egregie fortis & bonus Imperator, gratias ageret, quod ſe homo inimicus Conſulem feciſſet, bello præſertim magno & graui; Nihil eſt, quo mihi gratias agas, inquit, ſi malui compilari, quàm uenire. Vt Aſello Africanus obijcienti luſtrum illud infelix, Noli, inquit, mirari: is enim, qui te ex ærarijs exemit, luſtrum condidit, & taurum immolauit. Tanta ſuſpicio eſt, ut religione ciuitatem obſtrinxiſſe uideatur Mummius, quod Aſellum ignominia leuarit. Vrbana etiam diſſimulatio eſt, cum alia dicuntur ac ſentias; non illo genere, de

quo ante dixi, cum contraria dicas; ut Lamiæ Craſſus; ſed cum toto genere orationis ſeuere ludas, cum aliter ſentias ac loquare: ut noſter Scæuola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, ut ſe in Aſiam præfectum duceret, Quid tibi uis, inquit, inſane? tanta malorum eſt multitudo ciuium, ut tibi ego hæc confirmem; ſi Romæ manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias eſſe uenturum. In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Aemilianum dicit fuiſſe, & eum Græco uerbo appellat εἴρωνα: ſed uti ferunt, qui melius hæc norunt; Socratem opinor in hac ironia diſſimulantiaq; longe lepore & humanitate omnibus præſtitiſſe. genus eſt perelegans, & cum grauitate ſalſum, cumq; oratorijs dictionibus, tum urbanis ſermonibus accommodatum. Et hercule omnia hæc, quæ à me de facetijs diſputantur, non maiora forenſium actionum, quàm omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus à me exempli cauſa multa ponuntur; per mihi ſcitum uidetur; C. Publicium ſolitum dicere, P. Mummium cuiuis tempori hominem eſſe. Sic profecto res ſe habet, nullum ut ſit uitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemq; uerſari. Sed redeo ad cætera. Eſt huic finitimum diſſimulationi, cum honeſto uerbo uitioſa res appellatur: ut cum Africanus Cenſor tribu mouebat eum centurionem, qui in Pauli pugna non affuerat: cum ille ſe cuſtodiæ cauſa diceret in caſtris remanſiſſe, quæreretq; cur ab eo notaretur; Non

amo, inquit, nimium diligentes. Acutum *etiam illud eſt, cum ex alterius oratione aliud excipias, atque ille uult: ut* Salinatori Maximus, *cum* Tarento *amiſſo arcem tamen* Liuius *retinuiſſet, multáq; ex ea prælia præclara feciſſet, cum aliquot poſt annis* Maximus *id oppidum recepiſſet, rogaretq; eum* Salinator, *ut meminiſſet opera ſua ſe* Tarentum *recepiſſe;* Quid *ni, inquit, meminerim? nunquam ego receпiſſem, niſi tu perdidiſſes.* Sunt *etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſæpe ridicula, non ſolum mimis perappoſita, ſed etiam quodam modo nobis:* Homo *fatuus, poſtquam rem habere cœpit, eſt mortuus.* Quid *eſt tibi iſta mulier? uxor? ſimilis mediusfidius.* Quandiu *ad aquas fuit, nunquam eſt mortuus.* Genus *hoc leuius, & , ut dixi, mimicum: ſed habet nonnunquam aliquid etiam apud nos loci, ut uel non ſtultus quaſi ſtulte cum ſale dicat aliquid: ut tibi* Antoni Mancia, *cum audiſſet te* Cenſorem *à* M. Duronio *de ambitu poſtulatum,* Aliquando, *inquit, tibi tuum negotium agere licebit.* Valde *hæc ridentur, et hercule omnia, quæ à prudentibus quaſi per diſſimulationem non intelligendi ſubabſurde ſalſeq; dicuntur.* Ex *quo genere eſt etiam, non uideri intelligere quod intelligas, ut* Pontidius, Qualem *exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum.* Vt *ego, qui in delectu* Metello, *cum excuſationem oculorum à me non acciperet, et dixiſſet,* Tu *igitur nihil uides?* Ego *uero inquam à porta* Eſquilina *uideo uillam tuam.* Vt *illud* Naſicæ, *qui cum ad poetam* Ennium *ueniſſet, eiq; ab oſtio quærenti* Ennium,

ancilla dixiſſet domi non eſſe, Naſica ſenſit illam domini iuſſu dixiſſe, et illum intus eſſe. paucis poſt diebus cum ad Naſicam ueniſſet Ennius, et eum à ianua quæreret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe: tum Ennius, Quid? ego non cognoſco uocem, inquit, tuam? Hic Naſica, Homo es impudens: ego, cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi? Eſt bellum illud quoque, ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, quod dixit: ut cum Q. Opimius conſularis, qui adoleſcentulus male audiſſet, feſtiuo homini Egilio, qui uideretur mollior, nec eſſet, dixiſſet,

=Quid tu Egilia mea,
Quando ad me uenis cum tua colu & lana?
=Non pol, inquit, audeo:
Nam me ad famoſas uetuit mater accedere.

Salſa ſunt etiam, quæ habent ſuſpicionem ridiculi abſconditam: quo in genere eſt illud Siculi, qui, cum familiaris quidam quereretur, quòd diceret uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, Amabo te, inquit, da mihi ex iſta arbore quos feram ſurculos. In eodem genere eſt, quod Catulus dixit cuidam oratori malo: qui cum in epilogo miſericordiam ſe mouiſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogauit hunc, uideretur'ne miſericordiam mouiſſe: ac magnam quidem, inquit: neminem enim puto eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda uiſa ſit. Me quidem hercule ualde illa mouent ſtomachoſa, et quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum à moroſo dicuntur: tum enim non ſal, ſed natura ridetur. in quo, ut mihi uidetur, perſalſum illud eſt apud Næuium:

Quid ploras pater? mirum, ni cantem: condemnatus ſum. Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus patientis ac lenti: ut cum Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cum ille diceret, Caue; rogauit nunquid aliud ferret præter arcam. Etiam ſtultitiæ ſalſa reprehenſio: ut ille Siculus, cui Prætor Scipio patronum cauſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum: Quæſo, inquit, Prætor aduerſario meo da iſtum patronum; deinde mihi neminem dederis. Mouent illa etiam, quæ coniectura explanantur longe aliter atque ſunt, ſed acute atque concinne: ut cum Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe Conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet; & in eius tabulis oſtenderet literas, A. F. P. R. idq; diceret eſſe, Actum fide P. Rutilij; Rutilius autem, Ante factum, poſt relatum; C. Canius eques R. cum Rufo adeſſet, exclamat neutrum illis literis declarari. Quid ergo, inquit Scaurus? Aemilius fecit, plectitur Rutilius. Ridentur etiam diſcrepantia, Quid huic abeſt, niſi res & uirtus? Bella etiam eſt familiaris reprehenſio quaſi errantis: ut cum obiurgauit Albutium Granius, quòd, cum eius tabulis quiddam Albutio probatum uideretur, & ualde abſoluto Scæuola gauderet, neque intelligeret contra ſuas tabulas eſſe iudicatum. Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris: ut cum patrono malo, cum uocem in dicendo obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet ſimulac domum rediſſet: Perdam, inquit, uocem, ſi id fecero: melius eſt, inquit, quàm

reum. Bellum etiam eſt, cum, quid cuique ſit conſentaneum, dicitur: ut cum Scaurus nonnullam haberet inuidiam ex eo, quòd Phrygionis Pompeij, locupletis hominis, bona ſine teſtamento poſſederat; ſederetq; aduocatus reo Beſtiæ; cum funus quoddam duceretur, accuſator C. Memmius, Vide, inquit, Scaure, mortuus rapitur, ſi potes eſſe poſſeſſor. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quàm quod eſt præter expectationem: cuius innumerabilia ſunt exempla, uel Appij maioris illius, qui in ſenatu, cum ageretur de agris publicis, & de lege Thoria, & premeretur Lucilius ab iis, qui à pecore eius depaſci agros publicos dicerent, Non eſt, inquit, Lucilij pecus illud, erratis: (defendere Lucilium uidebatur) ego liberum puto eſſe: quà lubet paſcitur. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Ti. Gracchum perculit, cum ei M. Flaccus, multis probris obiectis, P. Mucium iudicem tuliſſet, Eiero, inquit, iniquus eſt. cum eſſet admurmuratum, Ah, inquit, P. C. non ego mihi illum iniquum eiero, uerum omnibus. Ab hoc uero Craſſo nihil facetius: cum læſiſſet teſtis Silus Piſonem, quòd ſe in eum audiſſe dixiſſet; Poteſt fieri, inquit, Sile, ut is, unde te audiſſe dicis, iratus dixerit: annuit Silus. poteſt etiam, ut tu non recte intellexeris: id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret. poteſt etiam fieri, inquit, ut omnino, quod te audiſſe dicis, nunquam audieris. hoc ita præter expectationem accidit, ut teſtem omnium riſus obrueret. Huius generis eſt plenus Næuius; & iocus eſt familiaris,

ſapiens ſi algebis, tremes. & alia permulta.

Sæpe etiam facete concedas aduerſario id ipſum, quod tibi ille detrahit, ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret indignum eſſe ſuis maioribus, At hercule, inquit, tu tuis dignus. Sæpe etiam ſententioſe ridicula dicuntur: ut M. Cincius, quo die legem de donis & muneribus tulit, cum C. Cento prodijſſet, & ſatis contumelioſe, quid fers Cinciole, quæſiſſet: Vt emas, inquit, Cai, ſi uti uelis. Sæpe etiam ſalſe, quæ fieri non poſſunt, optantur: ut M. Lepidus, cum cæteris in campo exercentibus in herba ipſe recubuiſſet, Vellem hoc eſſet, inquit, laborare. Salſum eſt etiam, quærentibus, & quaſi percontantibus, lente reſpondere quod nollent: ut Cenſor Lepidus, cum M. Antiſtio Pyrgenſi equum ademiſſet, amiciq; cum uociferarentur, & quærerent quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademptum ſibi equum diceret, cum optimus colonus, parciſsimus, modeſtiſsimus, frugaliſsimus eſſet, Me iſtorum, inquit, nihil credere. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, execrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipſa nimis mihi uideor multa in genera deſcripſiſſe. nam illa, quæ uerbi ratione, et ui continentur, certa fere ac definita ſunt; quæ plerunque, ut ante dixi, laudari magis, quàm rideri ſolent: hæc autem, quæ ſunt in re, et in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca. expectationibus enim decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipſorum ridicule indicandis, et ſimilitudine turpioris, et diſsimulatione, et ſubabſurda dicendo, et ſtulta reprehendendo,

riſus mouentur. itaque imbuendus eſt is, qui iocoſe uult dicere, quaſi natura quadam apta ad hæc genera, et moribus; ut ad cuiuſque modi genus ridiculi uultus etiam accommodetur: qui quidem quo ſeuerior eſt & triſtior, ut in te Craſſe, hoc illa, quæ dicuntur, ſalſiora uideri ſolent. Sed iam tu Antoni, qui in hoc diuerſorio ſermonis mei libenter acquieturum te eſſe dixiſti; tanquam in Pontinum diuerteris, neque amœnum, neque ſalubrem locum, cenſeo ut ſatis diu te putes requieſſe, & iter reliquum conficere pergas. Ego uero atque hilare quidem à te acceptus, inquit: et cum doctior per te, tum etiam audacior factus ſum ad iocandum. non enim uereor, ne quis me in iſto genere leuiorem iam putet; quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, et Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed habetis ea, quæ uoluiſtis ex me audire: de quibus quidem accuratius dicendum & cogitandum fuit: nam cætera faciliora ſunt, atque ex iis, quæ iam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia. Ego enim cum ad cauſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus, cum et argumenta cauſæ, et eos locos, quibus animi iudicum concilientur, et illos, quibus permouentur, uidi atque cognoui; tum conſtituo, quid habeat quæque cauſa boni, quid mali. nulla enim fere res poteſt in dicendi diſceptationem aut controuerſiam uocari, quæ non habeat utrunque: ſed, quantũ habeat, id refert. mea autem ratio in dicendo hæc eſſe ſolet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem, ibi commorer,

ibi habitem, ibi hæream: à malo autem uitioq́; cauſæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, ſed ut totum bono illo ornando et augendo diſſimulatum obruatur. Et ſi cauſa eſt in argumentis, firmiſſima quæque maxime tueor, ſiue plura ſunt, ſiue aliquod unum. ſin autem in conciliatione, aut in permotione cauſa eſt; ad eam me potiſſimum partem, quæ maxime commouere animos hominum poteſt, confero. Summa denique huius generis hæc eſt, ut, ſi in refellendo aduerſario firmior eſſe oratio, quàm in confirmandis noſtris rebus, poteſt, omnia in illum conferam tela: ſin noſtra facilius probari, quàm illa redargui poſſunt; abducere animos à contraria defenſione, & ad noſtram conor traducere. Duo denique illa, quæ facillima uidentur, quoniam, quæ difficiliora ſunt, non poſſum, mihi pro meo iure ſumo: unum, ut moleſto, aut difficili argumento, aut loco nonnunquam omnino nihil reſpondeam: quod forſitan aliquis iure irriſerit: quis enim eſt, qui id facere non poſſit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo; confiteorq́; me, ſi quæ premat res uehementius, ita cedere ſolere, ut non modo non abiecto, ſed ne reiecto quidem ſcuto fugere uidear; ſed adhibere quandam in dicendo ſpeciem atque pompam, & pugnæ ſimilem fugam; conſiſtere uero in meo præſidio, ſic ut non fugiendi hoſtis, ſed capiendi loci cauſa ceſſiſſe uidear. Alterum eſt illud, quod ego oratori maxime cauendum & prouidendum puto, quodq́; me ſolicitare ſumme ſolet. non tam ut proſim cauſis, elaborare ſoleo, quàm ut

ne quid obſim: non quin enitendum ſit in utroque: ſed tamen multo eſt turpius oratori, nocuiſſe uideri cauſæ, quàm non profuiſſe. Sed quid *hoc loco uos inter uos* Catule? *an hæc, ut ſunt contemnenda, contemnitis?* Minime, *inquit, ille: ſed* Cæſar *de iſto ipſo quiddam uelle dicere uidebatur.* Me uero *lubente, inquit* Antonius, *dixerit, ſiue refellendi cauſa, ſiue quærendi.* Tum Iulius, *Ego mehercule, inquit,* Antoni *ſemper is fui, qui de te oratore ſic prædicarem; unum te in dicendo mihi uideri tectiſſimum; propriumq́; hoc eſſe laudis tuæ, nihil à te unquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro quo diceres: idq́; memoria teneo, cum mihi ſermo cum hoc ipſo* Craſſo *multis audientibus eſſet de te inſtitutus,* Craſſusq́; *plurimis uerbis eloquentiam laudaret tuam, dixiſſe me, cum cæteris tuis laudibus hanc eſſe uel maximam, quòd non ſolum, quod opus eſſet, diceres, ſed etiam, quod non opus eſſet, non diceres: tum illum mihi reſpondere memini; cætera in te ſumme eſſe laudanda, illud uero improbi eſſe hominis, & perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, & nocere ei, pro quo quiſque diceret; quare non ſibi eum diſertum, qui id non faceret, uideri, ſed improbum, qui faceret.* Nunc, *ſi tibi uidetur* Antoni, *demonſtres uelim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in cauſa mali facere, ut nihil tibi in oratore maius eſſe uideatur.* Dicam *equidem* Cæſar, *inquit, quid intelligam: ſed & tu, et uos omnes hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris diuinitate quadam loqui, ſed de exercitationis & conſuetudinis meæ*

mediocritate. Craſſi quidem reſponſum excellentis cuiuſdam eſt ingenij ac ſingularis: cui quidem portenti ſimile eſſe uiſum eſt, poſſe aliquem inueniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetq́; ei, quem defenderet. facit enim de ſe coniecturam: cuius tanta uis ingenij eſt, ut neminem niſi conſulto putet, quod contra ſe ipſum ſit, dicere. ſed ego non de præſtanti quadam & eximia, ſed prope de uulgari & communi prudentia diſputo. ut apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine conſilij atque ingenij Athenienſis ille fuiſſe Themiſtocles: ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus acceſsiſſe dicitur, eiq́; artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitus eſſe ſe traditurum. cum ille quæſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet; dixiſſe illum doctorem, ut omnia meminiſſet: & ei Themiſtoclem reſpondiſſe, gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe obliuiſci quæ uellet, quàm ſi meminiſſe docuiſſet. Videsńe quæ uis in homine acerrimi ingenij, quàm potens, & quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut intelligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſemel eſſet infuſum, unquam effluere potuiſſe: cum quidem ei fuerit optabilius obliuiſci poſſe potius, quod meminiſſe nollet, quàm, quod ſemel audiſſet uidiſſetúe, meminiſſe. Sed neque propter hoc Themiſtoclis reſponſum memoriæ nobis opera danda non eſt: neque illa mea cautio et timiditas in cauſis propter præſtantem prudentiam Craſſi negligenda eſt. uterque enim iſtorum non mihi attulit aliquam, ſed ſuam ſignificauit faculta-

tem. etenim permulta ſunt in cauſis, in omni parte orationis circunſpicienda, ne quid offendas, ne quò irruas. Sæpe *aliquis teſtis aut non lædit, aut minus lædit, niſi laceſſatur: orat reus, urgent aduocati, ut inuehamur, ut male dicamus, denique ut interrogemus: non moueor, non obtempero, non ſatisfacio, neque tamen ullam aſſequor laudem.* Homines *enim imperiti facilius, quod ſtulte dixeris, reprehendere, quàm, quod ſapienter tacueris, laudare poſſunt.* Hic *quantum fit mali, ſi iratum, ſi non ſtultum, ſi non leuem teſtem læſeris: habet enim & uoluntatem nocendi in iracundia, & uim in ingenio, & pondus in uita: nec, ſi hòc* Craſſus *non committit, ideo non multi, & ſæpe committunt: quo quidem mihi uideri turpius nihil ſolet, quàm cum ex oratoris dicto aliquo, aut reſponſo, aut rogato, ſermo ille ſequitur,* Occidit *ille? aduerſarium'ne? immo uerò, aiunt, ſe, et eum quem defendit.* Hoc Craſſus *non putat niſi perfidia accidere poſſe: ego autem ſæpiſſime uideo in cauſis aliquid mali facere homines minime malos.* Quid *illud, quod ſupra dixi, ſolere me cedere, &, ut planius dicam, fugere ea, quæ ualde cauſam meam premerent? cum id non faciunt alij, uerſanturq́; in hoſtium caſtris, ac ſua præſidia dimittunt, mediocriter'ne cauſis nocent? cum aut aduerſariorum adiumenta confirmant, aut ea, quæ ſanare nequeunt, exulcerant?* Quid, *cum perſonarum, quas defendunt, rationem non habent? ſi quæ ſunt in his inuidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando & efferendo inuidioſiora fa-*

ciunt, quantum eſt in eo tandem mali? Quid, ſi in homines charos, iudicibusq; iucundos ſine ulla præmunitione orationis acerbius, & contumelioſius inuehare, non'ne abs te iudices abalienes? Quid? ſi, quæ uitia, aut incommoda ſunt in aliquo iudice uno, aut pluribus, ea tu in aduerſarijs exprobrando non intelligas te in iudices inuehi, mediocre peccatum eſt? Quid? ſi, cum pro altero dicas, litem tuam facias, aut læſus efferare iracundia, cauſam relinquas, nihil'ne noceas? In quo ego, non quo libenter male audiam, ſed quia ego cauſam non libenter relinquo, nimium patiens et lentus exiſtimor: ut cum te ipſum Sulpici obiurgabam, quòd miniſtratorem peteres, non aduerſarium, ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſi quis mihi male dicat, petulans aut plane inſanus eſſe uideatur. In ipſis autem argumentis ſi quid poſuerimus aut aperte falſum, aut ei, quod dixeris, dicturus'ue ſis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab uſu iudiciorum ac foro, nihil'ne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc uerſari ſemper, (dicam enim ſæpius) ſi poſſim, ut boni aliquid efficiam dicendo: ſin id minus, ut certe ne quid mali. itaque nunc illuc redeo Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem, collocationemq; rerum ac locorum. Cuius ratio eſt duplex: altera, quam affert natura cauſarum: altera, quæ oratorum iudicio & prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus, deinde ut rem exponamus, poſt ut eam probemus noſtris præſidijs confirmandis, contrarijs refutandis, deinde ut concludamus, atque

ita peroremus, hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit. Vt uero ſtatuamus, ea, quæ probandi, docendi, perſuadendi cauſa dicenda ſunt, quemadmodum componamus, id eſt uel maxime proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta, multa, quæ in dicendo profutura uideantur: ſed eorum partim ita leuia ſunt, ut contemnenda ſint; partim, etiam ſi quid habent adiumenti, ſunt nonnunquam eiuſmodi, ut inſit in ijs aliquid uitij; neque tanti ſit illud, quod prodeſſe uideatur, ut cum aliquo malo coniungatur. quæ autem ſunt utilia atque firma, ſi ea tamen, ut ſæpe fit, ualde multa ſunt, ea, quæ ex ijs aut leuiſſima ſunt, aut alijs grauioribus conſimilia, ſecerni arbitror oportere, atque ex oratione remoueri. Equidem, cum colligo argumenta cauſarum, non tam ea numerare ſoleo, quàm expendere. Et quoniam, quod ſæpe iam dixi, tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permouendo: una ex tribus his rebus res præ nobis eſt ferenda, ut nihil aliud niſi docere uelle uideamur: reliquæ duæ, ſicuti ſanguis in corporibus, ſic illæ in perpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt. Nam & principia, et cæteræ partes orationis, de quibus paulo poſt pauca dicemus, habere hanc uim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, mouendas permanare poſſint. Sed his partibus orationis, quæ etſi nihil docent argumentando, perſuadendo tamen & commouendo proficiunt plurimum, quanquam maxime proprius eſt locus & in exordiendo, et in per-

nam ſi quando id primum inuenire uolui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut uulgare atque commune. principia autem dicendi ſemper cum accurata, et acuta, et inſtructa ſententijs, apta uerbis, tum uero cauſarum propria eſſe debent. prima eſt enim quaſi cognitio & commendatio orationis in principio, quæ continuo eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari ſoleo non equidem iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt; ſed hominem in primis diſertum atque eruditum Philippum, qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut, quod primum uerbum habiturus ſit, neſciat: & ait idem, cum brachium concaleſecerit, tum ſe ſolere pugnare: neque attendit, eos ipſos, unde hoc ſimile ducat, illas primas haſtas ita iactare leniter, ut & uenuſtati uel maxime ſeruiant, & reliquis uiribus ſuis conſulant. Neque eſt dubium, quin exordium dicendi uehemens, & pugnax non ſæpe eſſe debeat: ſed, ſi in ipſo illo gladiatorio uitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quæ non ad uulnus, ſed ad ſpeciem ualere uideantur; quanto hoc magis in oratione expectandum eſt, in qua non uis potius, ſed delectatio poſtulatur? Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe uniuerſum profundat, & quod totum repente euolet: ſic omnia, quæ fiunt, quæq; aguntur acerrime, lenioribus principijs natura ipſa prætexuit. Hæc autem in dicendo non extrinſecus alicunde quærenda, ſed ex ipſis uiſceribus cauſæ ſumenda ſunt. iccirco, tota cauſa pertentata,

atque perſpecta, locis omnibus inuentis atque inſtructis, conſiderandum eſt quo principio ſit utendum. ſic enim facile reperietur. ſumentur enim ex ijs rebus, quæ erunt uberrimæ, uel in argumentis, uel in ijs partibus, ad quas dixi digredi ſæpe oportere. ita & momenti aliquid afferent, cum erunt penè ex intima defenſione deprompta; & apparebit ea non modo non eſſe communia, nec in alias cauſas poſſe transferri, ſed penitus ex ea cauſa, quæ tum agatur, defluxiſſe. Omne autem principium aut rei totius, quæ agetur, ſignificationem habere debebit, aut aditum ad cauſam & munitionem, aut quoddam ornamentum & dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis ueſtibula et aditus, ſic cauſis principia proportione rerum præponere. itaque in paruis atque infrequentibus cauſis ab ipſa re eſt exordiri ſæpe commodius. Sed cum erit utendum principio, quod plerunque erit; aut ex reo, aut ex aduerſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agitur, ſententias duci licebit. Ex reo, (reos appello, quorum res eſt) quæ ſignificent uirum bonum, quæ liberalem, quæ calamitoſum, quæ miſericordia dignum, quæ ualeant contra falſam criminationem. Ex aduerſario, ijſdem ex locis fere contraria. Ex re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi præter opinionem, ſi immerito, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi noua, ſi quæ reſtitui ſanariq; non poſſit. Ex ijs autem, apud quos agetur, ut beneuolos, beneq; exiſtimantes efficiamus; quod agendo efficitur melius, quàm rogando. eſt id quidem in totam orationem confundendum, nec mi-

nime in extremam, ſed tamen multa principia ex eo genere gignuntur. nam & attentum, monent Graeci, ut principio faciamus iudicem, & docilem; quae ſunt utilia, ſed non principij magis propria, quàm reliquarum partium; faciliora etiam in principijs, quòd & attenti tum maxime ſunt, cum omnia expectant, & dociles magis initijs eſſe poſſunt. Illuſtriora enim ſunt, quae in principijs, quàm quae in medijs cauſis dicuntur, aut arguendo, aut refellendo. Maxima autem copia principiorum, ad iudicem aut alliciendum, aut incitandum, ex ijs locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in cauſa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, ſed tantum impelli primo iudicem leuiter, ut iam inclinato reliqua incumbat oratio. Connexum autem ita ſit principium conſequenti orationi, ut non tanquam citharoedi prooemium affictum aliquod, ſed cohaerens cum omni corpore membrum eſſe uideatur. nam nonnulli cum illud meditati ediderunt, ſic ad reliqua tranſeunt, ut audientiam ſibi fieri uelle uideantur. Atque eiuſmodi illa proluſio debet eſſe, non ut Samnitum, qui uibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipſis ſententijs, quibus proluſerunt, uel pugnare poſſint. Narrare uero rem quòd breuiter iubent: ſi breuitas appellanda eſt, cum uerbum nullum redundet; breuis eſt L. Craſſi oratio: ſin tum eſt breuitas, cum tantum uerborum eſt, quantum neceſſe eſt; aliquando id opus eſt, ſed ſaepe obeſt ue maxime in narrando, non ſolum quòd obſcuritatem

affert, ſed etiam quòd eam uirtutem, quæ narrationis eſt maxima, ut iucunda, et ad perſuadendum accommodata ſit, tollit: uidelicet illa,

Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis,

quàm longa eſt narratio mores adoleſcentis ipſius, & ſeruilis percontatio, mors Chryſidis, uultus, & forma, et lamentatio ſororis, reliqua peruarie iucundeq; narrantur. quòd ſi hanc breuitatem quæſiſſet,

Effertur, imus, ad ſepulcrum uenimus;

In ignem poſita eſt; in his fere decem uerſiculis totum conficere potuiſſet: quanquàm hoc ipſum, Effertur, imus, conciſum eſt; ita ut non breuitati ſeruitum ſit, ſed magis uenuſtati. Quòd ſi nihil fuiſſet, niſi, In ignem poſita eſt; tamen res tota cognoſci facile potuiſſet. Sed & feſtiuitatem habet narratio diſtincta perſonis, et interpuncta ſermonibus: et eſt probabilius quod geſtum eſſe dicas, cum, quemadmodum actum ſit, exponas: et multo apertius ad intelligendum eſt, ſi ſic conſtituitur aliquando, ac non iſta breuitate percurritur. apertam enim narrationem tam eſſe oportet, quàm cætera: ſed hoc magis in hoc elaborandum eſt, quòd & difficilius eſt, non eſſe obſcurum in re narranda, quàm aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut perorando; & maiore periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quàm cæteræ: uel quia, ſi quo alio in loco eſt dictum quid obſcurius, tantum id perit, quod ita dictum eſt; narratio obſcura totam obcæcat orationem: uel quòd alia poſſis, ſemel ſi obſcurius dixeris, dicere alio loco planius; narrationis unus eſt in cauſa locus. Erit

autem perſpicua narratio, ſi uerbis uſitatis, ſi ordine temporum conſeruato, ſi non interrupte narrabitur. Sed *quando utendum ſit, aut non ſit narratione, id eſt conſilij: neque enim, ſi nota res eſt, nec ſi dubium ſit quid geſtum ſit, narrari oportet, nec ſi aduerſarius narrauit, niſi ſi refellemus: ac ſi quando erit narrandum, ne illa, quæ ſuſpicionem & crimen efficient, contraq́; nos erunt, acriter perſequamur, &, quidquid poterit, detrahamus: ne illud, quod* Craſſus, *ſi quando fiat, perfidia non ſtultitia fieri putat, ut cauſæ noceamus, accidat: nam ad ſummam totius cauſæ pertinet, caute an contra demonſtrata res ſit; quòd omnis orationis reliquæ fons eſt narratio.* Sequitur *ut cauſa ponatur: in quo uidendum eſt, quid in controuerſiam ueniat.* Tunc *ſuggerenda ſunt firmamenta cauſæ coniuncte & infirmandis contrarijs & tuis confirmandis. nanque una in cauſis ratio quædam eſt eius orationis, quæ ad probandam argumentationem ualet: ea autem & confirmationem & reprehenſionem quærit: ſed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes; neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas; icciro hæc & natura, & utilitate, & tractatione coniuncta ſunt.* Om*nia autem concludenda plerunque rebus augendis, uel inflammando iudice, uel mitigando: omniáq; cum ſuperioribus orationis locis, tum maxime extremo, ad mentes iudicum quammaxime permouendas, et ad utilitatem noſtram uocandas, conferenda ſunt.* Neque *ſane iam cauſa uidetur eſſe, cur ſecernamus*

ea præcepta, quæ de ſuaſionibus tradenda ſunt, aut laudationibus: ſunt enim pleraque communia: ſed tamen ſuadere aliquid, aut diſſuadere, grauiſſimæ mihi uidetur eſſe perſonæ. nam & ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus; & honeſti, & diſerti, ut mente prouidere, auctoritate probare, oratione perſuadere poſſit. Atque hæc in ſenatu minore apparatu agenda ſunt. Sapiens enim eſt conſilium, multiſq; alijs dicendi relinquendus locus, uitanda etiam ingenij oſtentationis ſuſpicio. Concio capit omnem uim orationis, & grauitatem uarietatemq; deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas: nam qui utilitatem putat, non quid maxime uelit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, uidet. Nemo eſt enim, præſertim in clara ciuitate, quin putet expetendam maxime dignitatem: ſed uincit utilitas plerunque, cum ſubeſt ille timor, ea neglecta, ne dignitatem quidem poſſe retineri. Controuerſia autem inter hominum ſententias aut in illo eſt, utrum ſit utilius: aut etiam cum id conuenit, certatur utrum honeſtati potius, an utilitati conſulendum ſit. Quæ quia pugnare ſæpe inter ſe uidentur, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, uectigalium, præſidij, militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemq; incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellet, maiorum exempla, quæ erunt uel cum periculo glorioſa, colliget, poſteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude

naſci defendet, ſemperq; eam cum dignitate eſſe coniunctam. Sed quid fieri poſsit, aut non poſsit, quidq; etiam ſit neceſſe, aut non ſit, in utraque re maxime eſt quærendum. Inciditur enim omnis iam deliberatio, ſi intelligitur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas affertur: & qui id docuit non uidentibus alijs, is plurimum uidit. Ad conſilium autem de rep. dandum caput eſt, noſſe remp. ad dicendum uero probabiliter, noſſe mores ciuitatis: qui quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum. & quanquam una fere uis eſt eloquentiæ; tamen quia ſumma dignitas eſt populi, grauiſſima cauſa reip. maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam et illuſtrius eſſe adhibendum uidetur, maximaq; pars orationis admouenda eſt ad animorum motus nonnunquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos; ſæpe etiam à temeritate, iracundia, ſpe, iniuria, inuidia, crudelitate reuocandos. Fit autem, ut, quia maxima quaſi oratori ſcena uideatur concio; natura ipſa ad ornatius dicendi genus excitetur. Habet enim multitudo uim quandam talem, ut, quemadmodum tibicen ſine tibijs canere, ſic orator ſine multitudine audiente eloquens eſſe non poſſit. Et cum ſint populares multi uarijq; lapſus, uitanda eſt acclamatio aduerſa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſpere, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordide, ſi quoquo animi uitio dictum eſſe aliquid uideatur; aut hominum offenſione uel

inuidia, quæ aut iuſta eſt, aut ex criminatione atque fama; aut res ſi diſplicet; aut ſi eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis aut metus multitudo: hisq; quatuor cauſis totidem medicinæ opponuntur; tum obiurgatio, ſi eſt auctoritas; tum admonitio, quaſi lenior obiurgatio; tum promiſſio, ſi audierint, probaturos; tum deprecatio, quod eſt infirmum, ſed nonnunquam utile. Nullo *autem loco plus facetiæ proſunt, & celeritas, & breue aliquod dictum nec ſine dignitate, et cum lepore.* Nihil *enim tam facile, quàm multitudo à triſtitia, et ſæpe acerbitate, commode ac breuiter, & acute, & hilare dicto deducitur.* Expoſui *fere, ut potui, uobis, in utroque genere cauſarum quæ ſequi ſolerem, quæ fugere, quæ ſpectare, qua omnino in cauſis ratione uerſari.* Nec *illud tertium laudationum genus eſt difficile; quod ego initio quaſi à præceptis noſtris ſecreueram: ſed et quia multa ſunt orationum genera, & grauiora, et maioris copiæ, de quibus nemo fere præciperet; & quòd nos laudationibus non ita multum uti ſoleremus; totum hunc ſegregabam locum. ipſi enim* Græci *legendi: qui magis aut delectationis, aut hominis alicuius ornandi, quàm utilitatis huius forenſis cauſa, laudationes ſcriptitauerunt: quorum ſunt libri, quibus* Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, *aliiq; laudantur.* Noſtræ *laudationes, quibus in foro utimur, aut teſtimonij breuitatem habent nudam atque inornatam; aut ſcribuntur ad funebrem concionem; quæ ad orationis laudem minime accommodata eſt.* Sed

tamen, quoniam eſt utendum aliquando, nonnunquam etiam ſcribendum uelut, Q. Tuberoni Africanum auunculum laudanti ſcripſit C. Lælius; uel ut noſmet ipſi ornandi cauſa Græcorum more, ſi quos uelimus, laudare poſſimus: ſit à nobis quoque tractatus hic locus. Perſpicuum eſt igitur alia eſſe in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, uires, opes, diuitiæ, cæteraq́; quæ fortuna det aut extrinſecus, aut corpori, non habent in ſe ueram laudem, quæ deberi uirtuti uni putatur: ſed tamen, quòd ipſa uirtus in earum rerum uſu ac moderatione maxime cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc ſunt naturæ & fortunæ bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe prætuliſſe alijs propter abundantiam fortunæ; ut opes & copiæ non ſuperbiæ uideantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dediſſe. Virtus autem, quæ eſt per ſe ipſa laudabilis, & ſine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures partes, quarum alia eſt alia ad laudationem aptior. Sunt enim aliæ uirtutes, quæ uidentur in moribus hominum, & quadam comitate ac beneficentia poſitæ: aliæ, quæ in ingenij aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. nam clementia, iuſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, iucunda eſt auditu in laudationibus. omnes enim hæ uirtutes non tam ipſis, qui eas in ſe habent, quàm generi hominum fructuoſæ putantur; ſapientia & magnitudo animi, qua omnes res humanæ

tenues & pro nihilo putantur, & in excogitando uis quædam ingenij, & ipſa eloquentia admirationis habet non minus, iucunditatis minus. ipſos enim magis uidetur, quos laudamus, quàm illos, apud quos laudamus, ornare ac tueri: ſed tamen in laudando iungenda ſunt etiam hæc genera uirtutum. ferunt enim aures hominum, cum illa, quæ iucunda, & grata, tum etiam illa, quæ mirabilia ſunt, in uirtute laudari. Et quoniam ſingularum uirtutum ſunt certa quædam officia ac munera, & ſua cuique uirtuti laus propria debetur: erit explicandum in laude iuſtitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum eiuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. itemq; in cæteris res geſtæ ad cuiuſque uirtutis genus, et uim, & nomen accommodabuntur. gratiſſima autem laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta uidentur à uiris fortibus ſine emolumento ac præmio: quæ uero etiam cum labore & periculo ipſorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum; quòd & dici ornatiſſime poſſunt, & audiri facillime. ea enim denique uirtus eſſe uidetur præſtantis uiri, quæ eſt fructuoſa alijs, ipſi autem laborioſa, aut periculoſa, aut certe gratuita. Magna etiam illa laus & admirabilis uideri ſolet, tuliſſe caſus ſapienter aduerſos, non fractum eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta uirtutis præmia, res geſtæ iudicijs hominum comprobatæ: in quibus, etiam felicitatem ipſam deorum immortalium iudicio tribui, lauda-

tionis eſt. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præſtabiles, aut nouitate primæ, aut genere ipſo ſingulares: neque enim paruæ, neque uſitatæ, neque uulgares admiratione aut omnino laude dignæ uideri ſolent. Eſt etiam cum cæteris præſtantibus uiris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum eſt mihi paulo plura, quàm oſtenderam, dicere, non tam propter uſum forenſem, qui eſt à me in omni hoc ſermone tractatus, quàm ut hoc uideretis, ſi laudationes eſſent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori uirtutum omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam. Iam uituperandi præcepta contrarijs ex uitijs ſumenda eſſe perſpicuum eſt. Simul eſt illud ante oculos, nec bonum uirum proprie et copioſe laudari ſine uirtutum, nec improbum notari ac uituperari ſine uitiorum cognitione ſatis inſigniter atque aſpere poſſe. Atque his locis & laudandi & uituperandi ſæpe nobis eſt utendum in omni genere cauſarum. Habetis de inueniendis rebus diſponendisq́; quid ſentiam: adiungam etiam de memoria, ut labore Craſſum leuem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus hæc exornentur. Perge uero, inquit Craſſus: libenter enim te cognitum iam artificem, aliquandoq́; euolutum illis integumentis diſſimulationis tuæ, nudatumq́; perſpicio: & quòd mihi nihil, aut quòd non multum relinquis, percommode facis, eſtq́; mihi gratum. Iam iſtuc quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate. ſi enim uere agere uolueris, omnia tibi re-

linquo: ſin diſſimulare, tu, quemadmodum his ſatisfacias, uideris. Sed ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit, ut obliuionis artem quàm memoriæ malim: gratiamq; habeo Simonidi illi Chio, quem primum ferunt artem memoriæ protuliſſe. Dicunt enim, cùm cœnaret Cranone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem, & nobilem; ceciniſſetq; id carmen, quod in eum ſcripſiſſet; in quo multa ornandi cauſa poetarum more in Caſtorem ſcripta et Pollucem fuiſſent; nimis illum ſordide Simonidi dixiſſe, ſe dimidium eius ei, quod pactus eſſet pro illo carmine, daturum: reliquum à ſuis Tyndaridis, quos æque laudaſſet, peteret, ſi ei uideretur. Paulo poſt eſſe ferunt nunciatum Simonidi, ut prodiret: iuuenes ſtare ad ianuam duos quoſdam, qui eum magnopere euocarent: ſurrexiſſe illum ipſum, prodiſſe, uidiſſe neminem: hoc interim ſpatio conclaue illud, ubi epularetur Scopas, concidiſſe: ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interiſſe: quos cum humare uellent ſui, neque poſſent obtritos internoſcere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcuiuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inueniſſe fertur, ordinem eſſe maxime, qui memoriæ lumen afferret: itaque ijs, qui hanc partem ingenij exercerent, locos eſſe capiendos, & ea, quæ memoria tenere uellent, effingenda animo, atque in his locis collocanda: ſic fore, ut ordinem rerum locorum ordo conſeruaret, res autem ipſas re=

rum effigies notaret, atque, ut locis pro cera, ſimulacris pro literis uteremur. Qui ſit autem oratori memoriæ fructus, quanta utilitas, quanta uis, quid me attinet dicere? tenere, quæ didiceris in accipienda cauſa, quæ ipſe cogitaris; omnes fixas eſſe in animo ſententias, omnem deſcriptum uerborum apparatum; ita audire uel eum unde dicas, uel eum cui reſpondendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, ſed in animo uideantur inſcribere. itaque ſoli qui memoria uigent, ſciunt quid, & quatenus, & quo modo dicturi ſint, quid reſponderint, quid ſuperſit: ijdemq; multa ex alijs cauſis aliquando à ſe acta, multa ab alijs audita meminerunt. Quare confiteor equidem, huius boni naturam eſſe principem, ſicut earum rerum, de quibus ante locutus ſum, omnium: ſed hæc ars tota dicendi, ſiue artis imago quædam & ſimilitudo eſt, habet hanc uim, non ut totum aliquid, cuius in ingenijs noſtris pars nulla ſit, pariat & procreet; uerum ut ea, quæ ſunt orta iam in nobis et procreata, educet atque confirmet. Veruntamen neque tam acri memoria fere quiſquam eſt, ut, non diſpoſitis notatisq; rebus, ordinem uerborum aut ſententiarum complectatur; neque uero tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine et exercitatione adiuuetur. Vidit enim hoc prudenter ſiue Simonides, ſiue alius quis inuenit, ea maxime animis effingi noſtris, quæ eſſent à ſenſu tradita atque impreſſa: acerrimum autem ex omnibus noſtris ſenſibus eſſe ſenſum uidendi: quare facillime animo teneri poſſe ea, quæ perciperentur.

auribus aut cogitatione, ſi etiam oculorum commen=datione animis traderentur, ut res cæcas & ab aſpe=ctus iudicio remotas conformatio quædam & imago & figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando comple=cti uix poſſemus, intuendo quaſi teneremus. His au=tem formis atque corporibus, ſicut omnibus, quæ ſub aſpectum ueniunt, ſede opus eſt: etenim corpus in=telligi ſine loco non poteſt. quare, ne in re nota & peruulgata multus & inſolens ſim, locis eſt uten=dum multis, illuſtribus, explicatis, modicis inter=uallis, imaginibus autem agentibus, acribus, inſi=gnitis, quæ occurrere celeriterq; percutere animum poſſint: quam facultatem & exercitatio dabit, ex qua conſuetudo gignitur; et ſimilium uerborum con ſeruata, et immutata caſibus, aut traducta ex par=te ad genus notatio, & unius uerbi imagine totius ſententiæ informatio, pictoris cuiuſdam ſummi ra=tione et modo, formarum uarietate locos diſtinguen=tis. Sed uerborum memoria, quæ minus eſt nobis ne=ceſſaria, maiore imaginum uarietate diſtinguitur. Multa enim ſunt uerba, quæ quaſi articuli conne=ctunt membra orationis, quæ formari ſimilitudine nulla poſſunt, eorum fingendæ nobis ſunt imagines, quibus ſemper utamur. Rerum memoria propria eſt oratoris: eam ſingulis perſonis bene poſitis notare poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus. Neque uerum eſt, quod ab inerti=bus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, & obſcurari etiam id, quod per ſe natura tenere po=tuiſſet. Vidi enim ego ſummos homines, & diuina

prope

prope memoria, Athenis Carneadem, in Aſia, quem uiuere hodie aiunt, Scepſium Metrodorum, quorum uterque, tanquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in ijs locis, quos haberet, quæ meminiſſe uellet, perſcribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria eſt, ſi eſt ulla naturalis, ſed certe, ſi latet, euocanda eſt. Habetis ſermonem bene longum hominis utinam non impudentis, illud quidem certe, non nimis uerecundi: qui quidem, cum te Catule, tum etiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim. nam iſtorum ætas minus me fortaſſe mouere debuit: ſed mihi ignoſcetis profecto, ſi modo, quæ cauſa me ad hanc inſolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis. Nos uero, inquit Catulus, (etenim pro me hoc, & pro meo fratre reſpondeo) non modo tibi ignoſcimus, ſed te diligimus, magnamq; tibi habemus gratiam: & cum humanitatem; et facilitatem agnoſcimus tuam; tum admiramur iſtam ſcientiam, & copiam. Equidem etiam hoc me aſſecutum puto, quòd magno ſum leuatus errore, & illa admiratione liberatus, quòd multis cum alijs ſemper admirari ſolebam, unde eſſet illa tanta tua in cauſis diuinitas: nec enim te iſta attigiſſe arbitrabar, quæ diligentiſſime cognoſſe, & undique collegiſſe, uſúq; doctum partim correxiſſe uideo, partim comprobaſſe. neque eo minus eloquentiam tuam, & multo magis uirtutem & diligentiam admiror; & ſimul gaudeo iudicium animi mei comprobari; quòd ſemper ſtatui, neminem ſapientiæ laudem & eloquentiæ ſine ſummo ſtudio & labore

& doctrina conſequi poſſe. Sed tamen quidnam eſt id, quod dixiſti, fore ut tibi ignoſceremus, ſi co=gnoſſemus, quæ te cauſa in ſermonem impuliſſet? quæ eſt enim alia cauſa, niſi quòd nobis, et horum adoleſcentium ſtudio, qui te attentiſſime audierunt, morem gerere uoluiſti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo uolui; quem ego paulo ſciebam uel pudentius, uel inuitius (nolo enim dicere de tam ſuaui homine, faſtidioſius) ad hoc genus ſer=monis accedere. Quid enim poterit dicere? conſula=rem ſe eſſe hominem, & cenſorium? eadem noſtra cauſa eſt. An ætatem afferet? triennio minor eſt. An ſe neſcire? quæ ego ſero, quæ curſim arripui, quæ ſubſiciuis operis, ut aiunt; iſte à puero, ſummo ſtudio, ſummis doctoribus. Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit: etenim me dicentem qui audierit, nemo unquam tam ſui deſpiciens fuit, quin ſperaret aut melius, aut eodem modo ſe poſſe dicere: Craſſo dicente nemo tam arrogans, qui ſimiliter ſe unquam dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra hi tales uiri uenerint, te aliquando Craſſe audiamus. Tum ille, Vt ita iſta eſſe concedam, inquit, Anto=ni, quæ ſunt longe ſecus; quid mihi tu tandem ho=die, aut cuiquam homini, quod dici poſſit, reliqui=ſti? Dicam enim uere, amiciſſimi homines, quod ſentio. ſæpe ego doctos homines, quid dico ſæpe? immo nonnunquam: ſæpe enim qui potui, qui puer in fo=rum uenerim, neque inde unquam diutius quàm Quæſtor abſuerim? ſed tamen audiui, ut heri dice=bam, & Athenis cum eſſem, doctiſſimos uiros, &

in Aſia iſtum ipſum Scepſium Metrodorum, cum de his ipſis rebus diſputaret: neque uero mihi quiſquam copioſius unquam uiſus eſt, neque ſubtilius in hoc genere dicendi, quàm iſte hodie, eſſe uerſatus. quod ſi eſſet aliter, & aliquid intelligerem ab Antonio prætermiſſum; non eſſem tam inurbanus ac pene inhumanus, ut in eo grauarer, quod uos cupere ſentirem. Tum Sulpicius, An ergo, inquit, oblitus es Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe inſtrumentum oratoris exponeret, tibi eius diſtinctionem atque ornatum relinqueret? Hic ille, Primum quis Antonio permiſit, inquit, ut & partes faceret, & utram uellet prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego recte intellexi, cum ualde libenter audirem, mihi coniuncte eſt uiſus de utraque re dicere. Ille uero, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipſum inuenit. Verba igitur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumpſit. Tum Cæſar, Si, quod difficiliùs eſt, id tibi reliquit; eſt nobis, inquit, cauſa, cur te audire cupiamus: ſin, quod facilius; tibi cauſa non eſt, cur recuſes. Et Catulus, Quid quod dixiſti, inquit, Craſſe, ſi hic hodie apud te maneremus, te morem nobis eſſe geſturum, nihil'ne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem tibi, inquit, Craſſe concedere; ſed uide, ne quid Catulus attulerit religionis. opus hoc cenſorium eſt: id autem committere, uide quàm ſit homini turpe cenſorio. Agite uero, ille inquit, ut uultis: ſed nunc quidem, quoniam id temporis eſt,

ſurgendum cenſeo, & requieſcendum: poſt meridiem, ſi ita uobis eſt commodum, loquemur aliquid: niſi forte in craſtinum differre mauultis. Omnes ſe uel ſtatim, uel, ſi ipſe poſt meridiem mallet, quamprimum tamen audire uelle dixerunt.

M. TVLLII CICERONIS DE ORATORE LIBER TERTIVS.

INSTITVENTI mihi Quinte frater eum ſermonem referre, & mandare huic tertio libro, quem poſt Antonij diſputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſane recordatio ueterem animi curam moleſtiamq; renouauit. nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa uirtus L. Craſſi morte extincta ſubita eſt, uix diebus decem poſt eum diem, qui hoc & ſuperiore libro continetur. ut enim Romam rediјt extremo ſcenicorum ludorum die, uehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita eſſe in concione à Philippo; quem dixiſſe conſtabat, uidendum ſibi aliud eſſe conſilium, illo ſenatu ſe remp. gerere non poſſe: mane Idibus Septembris & ille, & ſenatus frequens uocatu Druſi in curiam uenit. ibi cum Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, retulit ad ſenatum de illo ipſo, quòd Conſul in eum ordinem tam grauiter in concione eſſet inuectus. hic, ut ſæpe inter homines ſapientiſſimos con-

ſtare uidi, quanquam hoc Craſſo, cum aliquid accu-ratius dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, ut nunquam dixiſſe melius putaretur: tamen omnium conſenſu ſic eſſe tum iudicatum, cæteros à Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum à ſeſe ſuperatum. deplorauit enim caſum atque orbitatem ſenatus; cuius ordinis à Conſule, qui quaſi parens bonus aut tutor fidelis eſſe deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis: neque uero eſſe mirandum, ſi, cum ſuis conſilijs remp. profligaſſet, conſilium ſenatus à rep. repudiaret. hic cum homini & uehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtendum Philippo quaſi quaſdam uerborum faces admouiſſet; non tulit ille, et grauiter exarſit, pignoribuſq; ablatis Craſſum inſtitit coercere. quo quidem ipſo in loco multa à Craſſo diuinitus dicta efferebantur; cum ſibi illum Conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet. An tu, cum omnem auctoritatem uniuerſi ordinis pro pignore putaris, eamq; in conſpectu populi R. conciderís, me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi illa ſunt cædenda, ſi Craſſum uis coercere: hæc tibi eſt excidenda lingua; qua uel euulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit. Permulta tum uehementiſſima contentione animi, ingenij, uirium ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamq; eam, quam ſenatus frequens ſecutus eſt ornatiſſimis & grauiſſimis uerbis, ut populo R. ſatisfieret, nunquam ſenatus neque conſilium reip. nec fidem defuiſſe, ab eo dictam; & eundem, id quod in

auctoritatibus perſcriptis extat, ſcribendo affuiſſe. Illa tanquam cygnea fuit diuini hominis uox et oratio; quam quaſi expectantes, poſt eius interitum ueniebamus in curiam, ut ueſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremum inſtitiſſet, contueremur. nanque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremq́; multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo cum cohorruiſſet, cum febri domum rediјt, dieq́; ſeptimo eſt lateris dolore conſumptus. O fallacem hominum ſpem, fragilemq́; fortunam, et inanes noſtras contentiones; quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur, & corruunt, & ante in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt. nam quàm diu Craſſi fuit ambitionis labore uita diſtricta, tam diu priuatis magis officiјs & ingeniј laude floruit, quàm fructu amplitudinis aut reip. dignitate. qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum omnium conceſſu ad ſummam auctoritatem dabat, is eius omnem ſpem, atque omnia uitæ conſilia morte peruertit. fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum patriæ, graue bonis omnibus: ſed iј tamen remp. caſus ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L. Craſſo à diјs immortalibus uita, ſed donata mors eſſe uideatur. non uidit flagrantem bello Italiam, non ardentem inuidia ſenatum, non ſceleris nefariј principes ciuitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbiſſimam C. Mariј fugam, non illam poſt reditum eius cædem omnium crudeliſſimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipſe florentiſſima multum omnibus gloria

præſtitiſſet. Sed quoniam attigi cogitatione uim uarietatemq; fortunæ, non uagabitur oratio mea longius, atque eis ipſis definietur uiris, qui hoc ſermone, quem referre cœpimus, continetur. quis enim non iure beatam L. Craſſi mortem illam, quæ eſt à multis ſæpe defleta, dixerit, cum horum ipſorum ſit, qui tum cum illo poſtremum fere collocuti ſunt, euentum recordatus? tenemus enim memoria, Q. Catulum, uirum omni laude præſtantem, cum ſibi non incolumem fortunam, ſed exilium & fugam deprecaretur, eſſe coactum ut uita ſe ipſe priuaret. iam M. Antonij in ijs ipſis roſtris, in quibus ille remp. conſtantiſſime Conſul defenderat, quæq; Cenſor imperatorijs manubijs ornarat, poſitum caput illud fuit, à quo erant multorum ciuium capita ſeruata. neque uero longe ab eo C. Iulij caput, hoſpitis Hetruſci ſcelere proditum, cum L. Iulij fratris capite iacuit: ut ille, qui hæc non uidit, & uixiſſe cum rep. pariter, & cum illa ſimul extinctus eſſe uideatur. neque enim propinquum ſuum, maximi animi uirum, P. Craſſum ſuapte interfectum manu, neque collegæ ſui, Pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtæ reſperſum eſſe uidit: cui, mœrori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet. non uidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe dicarant, horribiles miſeroſq; caſus. ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus eiectus

eſt è ciuitate. Sulpicius autem, qui in eadem inuidiæ flamma fuiſſet, quibuſcum priuatus coniunctiſſime uixerat, hos in Tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem ad ſummam gloriam eloquentiæ floreſcenti, ferro erepta uita eſt, & pœna temeritati non ſine magno reip. malo conſtituta. Ego uero te Craſſe, cum uitæ flore, tum mortis opportunitate, diuino conſilio & ortum, & extinctum eſſe arbitror. nam tibi aut pro uirtute animi conſtantiáq; tua ciuilis ferri ſubeunda fuit crudelitas: aut, ſi qua te fortuna ab atrocitate mortis uendicaſſet, eadem eſſe te funerum patriæ ſpectatorem coegiſſet: neque ſolum tibi improborum dominatus, ſed etiam, propter admixtam ciuium cædem bonorum, uictoria mœrori fuiſſet. Mihi quidem, Quinte frater, & eorum caſus, de quibus ante dixi, & ea, quæ noſmet ipſi ob amorem in remp. incredibilem & ſingularem pertulimus, ac ſenſimus, cogitanti, ſententia ſæpe tua uera ac ſapiens uideri ſolet: qui propter tot, tantos, tamq; præcipites caſus clariſſimorum hominum, atque optimorum uirorum, me ſemper ab omni contentione ac dimicatione reuocaſti. ſed quoniam hæc iam neque in integro nobis eſſe poſſunt, & ſummi labores noſtri magna compenſati gloria mitigantur: pergamus ad ea ſolatia, quæ non modo ſedatis moleſtijs iucunda, ſed etiam hærentibus ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemq; L. Craſſi reliquum ac pene poſtremum memoriæ prodamus; atque ei, etſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio meritam gratiam debitamq; referamus. neque

enim quiſquam noſtrum, cum libros Platonis mirabiliter ſcriptos legit, in quibus fere Socrates exprimitur, non, quanquam illa ſcripta ſunt diuinitus, tamen maius quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur. quod item nos poſtulamus, non à te quidem, qui nobis ſumma omnia tribuis, ſed à cæteris, qui hæc in manus ſument, ut maius quiddam de L. Craſſo, quàm quantum à nobis exprimetur, ſuſpicentur. nos enim, qui ipſi ſermoni non interfuiſſemus, & quibus C. Cotta tantummodo locos ac ſententias huius diſputationis tradidiſſet, quo in genere orationis utrunque oratorem cognoueramus, id ipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. quòd ſi quis erit, qui ductus opinione uulgi, aut Antonium ieiuniorem, aut Craſſum fuiſſe pleniorem putet, quàm quo modo à nobis uterque inductus eſt; is erit ex ijs, qui aut illos non audierit, aut iudicare non poſſit. nam fuit uterque, ut expoſui antea, cum ſtudio, atque ingenio, & doctrina præſtans omnibus, tum in ſuo genere perfectus; ut neque in Antonio deeſſet hic ornatus orationis, neque in Craſſo redundaret. Vt igitur ante meridiem diſceſſerunt, paululumq; requierunt, in primis hoc à ſe Cotta animaduerſum eſſe dicebat, omne illud tempus meridianum Craſſum in acerrima atque attentiſſima cogitatione poſuiſſe, ſeſéq; qui uultum eius, cum ei dicendum eſſet, obtutumq; oculorum in cogitando probe noſſet, atque in maximis cauſis ſæpe uidiſſet, cum dedita opera quieſcentibus alijs in eam exedram ueniſſet, in qua Craſſus lectulo poſito recubuiſſet,

cumq; eum in cogitatione defixum eſſe ſenſiſſet, ſta=tim receſſiſſe, atque in eo ſilentio duas horas fere eſſe conſumptas: deinde cum omnes, inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, ueniſſent ad Craſſum, Quid eſt Craſſe, inquit Iulius, imus'ne ſeſſum? etſi admonitum uenimus te, non flagitatum. Tum Craſſus, An me tam impudentem eſſe exiſtimatis, ut uobis hoc præſertim munus putem diutius poſſe debere? Quinam igitur, inquit ille, locus, an in media ſylua placet? eſt enim is maxime & opacus, & frigidus. Sane, inquit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Cum placuiſſet idem cæteris, in ſyluam uenitur, & ibi magna cum audiendi expectatione conſiditur. Tum Craſſus, Cum auctoritas atque amicitia ueſtra, tum Antonij facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſa libertatem recuſandi: quanquam in par=tienda diſputatione noſtra, cum ſibi de ijs, quæ dici ab oratore oporteret, ſumeret, mihi autem relinque=ret ut explicarem quemadmodum illa ornari oporte=ret, ea diuiſit, quæ ſeiuncta eſſe non poſſunt. Nam cum omnis ex re atque uerbis conſtet oratio; neque uerba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris; ne=que res lumen, ſi uerba ſemoueris. Ac mihi quidē ue=teres illi maius quiddam animo complexi, plus multo etiam uidiſſe uidentur, quàm quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt: qui omnia hæc, quæ ſupra & ſubter, unum eſſe, et una ui, atque una conſenſione naturæ conſtricta eſſe dixerunt. nullum eſt enim genus rerum, quod aut auulſum à cæteris

per ſe ipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, uim ſuam atque æternitatem conſeruare poſſint. Sed hæc maior eſſe ratio uidetur, quàm ut hominum poſſit ſenſu aut cogitatione comprehendi. eſt etiam illa Platonis uera, & tibi Catule certe non inaudita uox, Omnem doctrinam harum ingenuarum & humanarum artium uno quodam ſocietatis uinculo contineri. ubi enim perſpecta uis eſt rationis eius, qua cauſæ rerum atque exitus cognoſcuntur, mirus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum concentusq́; reperitur. Sed ſi hoc quoque uidetur eſſe altius, quàm ut id nos humi ſtrati ſuſpicere poſſimus; illud certe tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe & tenere debemus. una eſt enim, quod & ego heſterna die dixi, & aliquot locis antemeridiano ſermone ſignificauit Antonius, eloquentia, quaſcunque in oras diſputationis regionesúe delata eſt. nam ſiue de cœli natura loquitur, ſiue de terræ, ſiue de diuina ui, ſiue de humana, ſiue ex inferiore loco, ſiue ex æquo, ſiue ex ſuperiore, ſiue ut impellat homines, ſiue ut doceat, ſiue ut deterreat, ſiue ut concitet, ſiue ut reflectat, ſiue ut incendat, ſiue ut leniat, ſiue ad paucos, ſiue ad multos, ſiue inter alienos, ſiue cum ſuis, ſiue ſecum, riuis eſt diducta oratio, non fontibus; et quocunque ingreditur, eodem eſt inſtructu ornatuq́; comitata. Sed quoniam oppreſſi iam ſumus opinionibus non modo uulgi, uerum etiam hominum leuiter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, hæc facilius diuulſa & quaſi diſcerpta contrectant; &

qui, tanquam ab animo corpus, ſic à ſententijs uerba ſeiungunt; quorum ſine interitu fieri neutrum poteſt: non ſuſcipiam oratione mea plus quàm mihi imponitur: tantum ſignificabo breui, neque uerborum ornatum inueniri poſſe non partitis expreſſisq; ſententijs, neque eſſe ullam ſententiam illuſtrem ſine luce uerborum. Sed prius quàm illa conor attingere, quibus orationem ornari atque illuminari putem, proponam breuiter quid ſentiam de uniuerſo genere dicendi. Natura nulla eſt, ut mihi uidetur, quæ non habeat in ſuo genere res complures diſſimiles inter ſe, quæ tamen conſimili laude dignentur. nam & auribus multa percipimus, quæ etſi nos uocibus delectant, tamen ita ſunt uaria ſæpe, ut id, quod proximum audias, iucundiſſimum eſſe uideatur: & oculis colliguntur pene innumerabiles uoluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum ſenſum diſſimili genere delectent: & reliquos ſenſus uoluptates oblectant diſpares: ut ſit difficile iudicium excellentis maxime ſuauitatis. At hoc idem, quod eſt in naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Vna fingendi eſt ars, in qua præſtantes fuerunt Myro, Polycletus, Lyſippus, qui omnes inter ſe diſſimiles fuerunt, ſed ita tamen, ut neminem ſui uelis eſſe diſſimilem. Vna eſt ars ratioq; picturæ, diſſimillimiq; tamen inter ſe Zeuſis, Aglaophon, Apelles: neque eorum quiſquam eſt, cui quidquam in arte ſua deeſſe uideatur. Et ſi hoc in his quaſi mutis artibus eſt mirandum, & tamen uerum: quanto admirabilius in oratione atque in lingua; quæ cum in

iiſdem ſententiis uerbisq; uerſetur, ſummas habet diſſimilitudines, non ſic, ut alij uituperandi ſint, ſed ut ij, quos conſtet eſſe laudandos, in diſpari tamen genere laudentur. Atque id primum in poetis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum oratoribus, quàm ſint inter ſeſe Ennius, Pacuuius, Acciusq; diſſimiles; quàm apud Græcos Aeſchylus, Sophocles, Euripides; quanquam omnibus par pene laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur. Aſpicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus, quid interſit inter oratorum ſtudia atque naturas. ſuauitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Aeſchines, uim Demoſthenes habuit: quis eorum non egregius? tamen quis cuiuſquam niſi ſui ſimilis? Grauitatem Africanus, lenitatem Lælius, aſperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo, & canorum. quis horum non princeps temporibus illis fuit? & ſuo tamen quiſque in genere princeps. Sed quid ego uetera conquiram, cum mihi liceat uti præſentibus exemplis atque uiuis? Quid iucundius auribus noſtris unquam accidit huius oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, ut Latine loqui pene ſolus uideatur; ſic autem grauis, ut in ſingulari dignitate omnis tamen adſit humanitas ac lepos. Quid multa? iſtum audiens equidem ſic iudicare ſoleo, quidquid aut addideris, aut mutaueris, aut detraxeris, uitioſius & deterius futurum. Quid noſter hic Cæſar? non'ne nouam quandam rationem attulit orationis, et dicendi genus induxit prope ſingulare?

Quis unquam res præter hunc tragicas pene comice, triſtes remiſſe, ſeueras hilare, forenſes ſcenica prope uenuſtate tractauit, atque ita, ut neque iocus magnitudine rerum excluderetur, nec grauitas facetijs minueretur? Ecce *præſentes duo, prope æquales,* Sulpicius & Cotta. *quid tam inter ſe diſſimile? quid tam in ſuo genere præſtans? limatus alter & ſubtilis, rem explicans proprijs aptisq; uerbis, hæret in cauſa ſemper; et, quid iudici probandum ſit, cum acutiſſime uidit, omiſſis cæteris argumentis in eo mentem orationemq; defigit.* Sulpicius *autem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima & maxima uoce, ſumma contentione corporis, & dignitate motus, uerborum quoque ea grauitate & copia eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſsimus à natura eſſe uideatur.* Ad *noſmet ipſos iam reuertor: (quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum ſermonibus quaſi in aliquod contentionis iudicium uocaremur) quid tam diſsimile, quàm ego in dicendo, &* Antonius? *cum ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe præſtantius; ego autem, quanquam memet mei pœnitet, cum hoc maxime tamen in comparatione coniungar.* Videtis'ne *genus hoc quod ſit* Antonij? *forte, uehemens, commotum in agendo, præmunitum, & ex omni parte cauſæ ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeſte cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſumma orationis uarietate, nulla noſtrarum aurium ſatietate.* Nos *autem, quicunque in dicendo ſumus, (quoniam eſſe aliquo in numero uobis uide=*

*mur) certe tamen ab huius multum genere diſta=
mus: quod quale ſit, non eſt meum dicere; propte=
rea quòd minime ſibi quiſque notus eſt, & difficil=
lime de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſimilitudo in=
telligi poteſt & ex motus mei mediocritate, & ex
eo, quòd, quibus ueſtigijs primum inſtiti, in ijs fere
ſoleo perorare; & quòd aliquanto me maior in uer=
bis, & in ſententijs eligendis, quàm eum, labor &
cura torquet, uerentem, ne, ſi paulo obſoletior fue=
rit oratio, non digna expectatione et ſilentio fuiſſe
uideatur. Quòd ſi in nobis, qui adſumus, tantæ
diſſimilitudines, tam certæ res cuiuſque propriæ; et
in ea uarietate fere melius à deteriore, facultate ma=
gis, quàm genere diſtinguitur; atque omne lauda=
tur, quod in ſuo genere perfectum eſt: quid cenſetis,
ſi omnes, qui ubique ſunt aut fuerunt oratores,
amplecti uoluerimus, num ne fore, ut, quot ora=
tores, totidem pene reperiantur genera dicendi? Ex
qua mea diſputatione forſitan occurrat illud, ſi pene
innumerabiles ſint quaſi formæ figuræq; dicendi,
ſpecie diſpares, genere laudabiles, non poſſe ea, quæ
inter ſe diſcrepant, ijſdem præceptis atque in una in=
ſtitutione formari. quod non eſt ita; diligentiſsi=
meq; hoc eſt eis, qui inſtituunt aliquos atque eru=
diunt, uidendum, quò ſua quenque natura ma=
xime ferre uideatur. Etenim uidemus ex eodem qua=
ſi ludo ſummorum in ſuo cuiuſque genere artificum
& magiſtrorum exiſſe diſcipulos diſsimiles inter ſe,
attamen laudandos, cum ad cuiuſque naturam in=
ſtitutio doctoris accommodaretur. cuius eſt uel ma=*

ximе inſigne illud exemplum, (ut cæteras artes omittamus) quod dicebat Iſocrates doctor ſingularis, ſe calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frænis uti ſolere: alterum enim exultantem uerborum audacia reprimebat, alterum cunctantem & quaſi uerecundantem incitabat. neque eos ſimiles effecit inter ſe, ſed tantum alteri affinxit, de altero limauit; ut id conformaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur. Hæc eo mihi prædicenda fuerunt, ut ſi non omnia, quæ proponerentur à me ad omnium ueſtrûm ſtudium, & ad genus id, quod quiſque ueſtrum in dicendo probaret, adhæreſcerent, id à me genus exprimi ſentiretis, quod maxime mihi ipſi probaretur. Ergo hæc & agenda ſunt ab oratore, quæ explicauit Antonius, & dicenda quodam modo. Quinam igitur dicendi eſt modus melior, (nam de actione poſt uidero) quàm ut Latine, ut plane, ut ornate, ut ad id, quodcunque agetur, apte, congruenterq; dicamus? Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi, rationem non arbitror expectari à me puri dilucidiq; ſermonis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui naſciat; nec ſperare, qui Latine non poſſit, hunc ornate eſſe dicturum; neque uero, qui non dicat quod intelligamus, hunc poſſe, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc, quæ cognitionem habent facilem, uſum neceſſarium: nam alterum traditur literis doctrinaq; puerili; alterum adhibetur ob eam cauſam, ut intelligatur, quid quiſque dicat: quod uidemus ita eſſe neceſſarium, ut tamen eo minus nihil eſſe

poſſit.

poſsit. Sed omnis loquendi elegantia, quanquam ex=politur ſcientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis: ſunt enim illi ueteres, qui or=nare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes pro=pe præclare locuti: quorum ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui niſi La=tine. Neque tamen erit utendum uerbis ijs, quibus iam conſuetudo noſtra non utitur, niſi quando or=nandi cauſa, parce, quod oſtendam: ſed uſitatis ita poterit uti, lectiſsimis ut utatur, is, qui in ueteribus erit ſcriptis ſtudioſe & multum uolutatus. Atque ut Latine loquamur, non ſolum uidendum eſt, ut et uerba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat; & ea ſic et caſibus, et temporibus, et genere, et nu=mero conſeruemus, ut ne quid perturbatum ac diſcre pans, aut præpoſterum ſit: ſed etiam lingua, et ſpi=ritus, et uocis ſonus eſt ipſe moderandus. Nolo expri=mi literas putidius, nolo obſcurari negligentius: nolo uerba exiliter exanimata exire, nolo inflata et qua=ſi anhelata grauius. nam de uoce non ea dico, quæ ſunt actionis, ſed hoc, quod mihi cum ſermone quaſi coniunctum uidetur. ſunt enim certa uitia, quæ ne=mo eſt quin effugere cupiat, mollis uox, ut mulie=bris, aut quaſi extra modum abſona atque abſurda. eſt autem uitium, quod nonnulli de induſtria conſe=ctantur. Ruſtica uox & agreſtis quoſdam dele=ctat, quo magis antiquitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere uideatur; ut tuus Catule ſodalis L. Cotta gaudere mihi uidetur grauitate linguæ ſonoq; uocis agreſti; & illud, quod loquitur, priſcum ui=

ſum iri putat, ſi plane fuerit ruſticanum. Me *autem tuus ſonus & ſuauitas iſta delectat, omitto uerborum; quanquam eſt caput; uerum id affert ratio, docent literæ, confirmat conſuetudo & legendi & loquendi: ſed hanc dico ſuauitatem, quæ exit ex ore; quæ quidem, ut apud* Græcos Atticorum*, ſic in* Latino *ſermone huius eſt urbis maxime propria.* Athenis *iandiu doctrina ipſorum* Athenienſium *interijt, domicilium tantum in illa urbe remanet ſtudiorum, quibus uacant ciues, peregrini fruuntur, capti quodam modo nomine urbis & auctoritate: tamen eruditiſſimos homines* Aſiaticos *quiuis* Athenienſis *indoctus, non uerbis, ſed ſono uocis, nec tam bene quàm ſuauiter loquendo facile ſuperabit.* Noſtri *minus ſtudent literis, quàm* Latini*: tamen ex iſtis, quos noſtis, urbanis, in quibus minimum eſt literarum, nemo eſt quin literatiſſimum togatorum omnium* Q. Valerium Soranum *lenitate uocis atque ipſo oris preſſu & ſono facile uincat.* Quare *cum ſit quædam certa uox* Romani *generis urbiſq; propria, in qua nihil offendi, nihil diſplicere, nihil animaduerti poſſit, nihil ſonare aut olere peregrinum; hanc ſequamur; neque ſolum ruſticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam inſolentiam fugere diſcamus.* Equidem *cum audio ſocrum meam* Læliam*, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conſeruant, quòd multorum ſermonis expertes, ea tenent ſemper, quæ prima didicerunt) ſed eam ſic audio, ut* Plautum *mihi aut* Næuium *uidear audire. ſono ipſo uocis ita recto & ſimplici eſt, ut nihil oſtentatio-*

nis aut imitationis afferre uideatur: ex quo ſic locu-tum eſſe eius patrem iudico, ſic maiores, non aſpere, ut ille quem dixi, non uaſte, non ruſtice, non hiulce, ſed preſſe, & æquabiliter, & leniter. Quare Cotta noſter, cuius tu illa lata Sulpici non nunquam imitaris, ut iotam literam tollas, & è pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, ſed meſſores uidetur imitari. Hic cum arriſiſſet ipſe Sulpicius, Sic agam uobiſcum, inquit Craſſus, ut, quoniam me loqui uoluiſtis, aliquid de ueſtris uitijs audiatis. Vtinam quidem, inquit ille: id enim ipſum uolumus: idq́; ſi feceris, multa, ut arbitror, hic hodie uitia ponemus. At enim non ſine meo periculo, Craſſus inquit, poſſum Sulpici te reprehendere; quoniam Antonius mihi te ſimillimum dixit ſibi uideri. Tum ille, Tum cum monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima eſſent, imitaremur. ex quo uereor, ne nihil ſim tui niſi ſupploſionem pedis imitatus, & pauca quædam uerba, et aliquem, ſi forte, motum. Ergo iſta, inquit Craſſus, quæ habes à me, non reprehendo, ne me ipſum irrideam: ſunt autem mea multo & plura, et maiora, quàm dicis: quæ autem ſunt aut tua plane, aut imitatione ex aliquo expreſſa, de ijs te, ſi qui me forte locus admonuerit, commonebo. Prætereamus igitur præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & ſubtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici; libri confirmant, & lectio ueterum oratorum & poetarum. Neque uero in illo altero diutius commoremur, ut diſputemus

quibus rebus aſſequi poſſimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur, Latine ſcilicet dicendo, uerbis uſitatis ac proprie demonſtrantibus ea quæ ſignificari ac declarari uolemus, ſine ambiguo uerbo aut ſermone, non nimis longa continuatione uerborum, non ualde productis ijs, quæ ſimilitudinis cauſa ex alijs rebus transferuntur, non diſcerptis ſententijs, non præpoſteris temporibus, non confuſis perſonis, non perturbato ordine. quid multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſæpe uideatur, cum difficilius intelligatur quid patronus uelit dicere, quàm ſi ipſe ille, qui patronum adhibet, de re ſua diceret. Iſti enim, qui ad nos cauſas deferunt, ita nos plerunque ipſi docent, ut non deſideres planius dici. Eaſdem res autem ſimul ac Fuſius, aut ueſter æqualis Pomponius agere cœpit, non æque, quid dicant, niſi admodum attendi, intelligo: ita confuſa eſt oratio, ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil ut ſecundum: tantáq; inſolentia ac turba uerborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obſcuritatem et tenebras afferat, atque ut quodam modo ipſi ſibi in dicendo obſtrepere uideantur. Verum, ſi placet, quoniam hæc ſatis ſpero, uobis quidem certe maioribus natu, moleſta & putida uideri, ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus. Atqui uides, inquit Antonius, quàm alias res agamus, quàm te inuiti audiamus; qui adduci poſſumus, (de me enim coniicio) relictis ut rebus omnibus te ſectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de ieiunis plena, de peruulgatis noua quædam eſt oratio tua. Fa-

ciles enim, inquit, Antoni partes eæ fuerunt duæ, quas modo percucurri, uel potius pene præterij, Latine loquendi, planeq́; dicendi: reliquæ ſunt magnæ, implicatæ, uariæ, graues, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur. nemo enim unquam eſt oratorem, quòd Latine loqueretur, admiratus: ſi eſt aliter, irrident; neque eum oratorem tantummodo; ſed hominem non putant. nemo extulit eum uerbis, qui ita dixiſſet, ut, qui adeſſent, intelligerent quid diceret; ſed contempſit eum, qui minus id facere potuiſſet. In quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines putant? qui diſtincte, qui explicate, qui abundanter, qui illuminate & rebus & uerbis dicunt, & in ipſa oratione quaſi quendam numerum uerſumq́; conficiunt, id eſt quod dico ornate. Qui idem ita moderantur, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt, ij ſunt in eo genere laudandi laudis, quod ego aptum & congruens nominem. qui ita dicerent, eos negauit adhuc ſe uidiſſe Antonius, & ijs hoc nomen dixit eloquentiæ ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos me auctore deridete, atque contemnite, qui ſe horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum præceptis omnem oratorum uim complexos eſſe arbitrantur, neque adhuc, quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. * Verum enim oratori, quæ ſunt in hominum uita, quandoquidem in ea uerſatur orator, atque ea eſt ei ſubiecta materies, omnia quæſita,

audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent. Eſt enim eloquentia una quædam de ſummis uirtutibus; quanquam ſunt omnes uirtutes æquales & pares; ſed tamen eſt ſpecies alia magis alia formoſa & illuſtris, ſicut hæc uis, quæ ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis & conſilia ſic uerbis explicat, ut eos, qui audiunt, quocunque incubuerit, poſſit impellere: quæ quo maior eſt uis, hoc eſt magis probitate iungenda, ſummaq; prudentia: quarum uirtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quædam arma dederimus. Hanc inquam cogitandi pronunciandiq; rationem, uimq; dicendi ueteres Græci ſapientiam nominabant. hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones, atque ab hac ſimilitudine Coruncanij noſtri, Fabricij, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortaſſe docti, ſed impetu mentis ſimili & uoluntate. Eadem autem alij prudentia, ſed conſilio ad uitæ ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regendis ciuitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quæ uita propter tranquillitatem, & propter ipſius ſcientiæ ſuauitatem, qua nihil eſt hominibus iucundius, plures, quàm utile fuit rebus publicis, delectauit. itaque ut ei ſtudio ſe excellentiſſimis ingenijs homines dederunt, ex ea ſumma facultate uacui ac liberi temporis, multo plura, quàm erat neceſſe, doctiſsimi homines, otio nimio, & ingenijs uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe ac quærenda & inueſtiganda

duxerunt. Nam uetus quidem illa doctrina eadem uidetur & recte faciendi & bene dicendi magiſtra: neque diiuncti doctores, ſed iidem erant uiuendi præceptores atque dicendi: ut ille apud Homerum Phœnix, qui ſe à Peleo patre Achilli iuueni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum actoremq; rerum. Sed ut homines labore aſsiduo & quotidiano aſſueti, cum tempeſtatis cauſa opere prohibentur, ad pilam ſe, aut ad talos, aut ad teſſeras conferunt, aut etiam nouum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum: ſic illi à negotiis publicis, tanquam ab opere aut temporibus excluſi, aut uoluntate ſua feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt, alii etiam, ut dialectici, nouum ſibi ipſi ſtudium ludumq; pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ ſunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque uirtutem, omne tempus atque ætates ſuas conſumpſerunt. Sed quòd erant quidam, iiq; multi, qui aut in republica propter ancipitem, quæ non poteſt eſſe ſeiuncta, faciendi dicendiq; ſapientiam florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes; aut qui minus ipſi in rep. uerſarentur, ſed ut huius tamen eiuſdem ſapientiæ doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates: inuenti ſunt, qui cum ipſi doctrina & ingeniis abundarent, à re autem ciuili, et à negotiis animi quodam iudicio abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent: quorum princeps Socrates, is, qui omnium eruditorum teſtimo-

nio, totiuſq; iudicio Græciæ *cum prudentia, et acumine, & uenuſtate, & ſubtilitate, tum uero eloquentia, uarietate, copia, quam ſe cunque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps, ijs, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cum nomine appellarentur uno, quòd omnis rerum optimarum cognitio, atque in ijs exercitatio philoſophia nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterq; ſentiendi et ornate dicendi ſcientiam, re cohærentes, diſputationibus ſuis ſeparauit: cuius ingenium uarioſq; ſermones immortalitati ſcriptis ſuis* Plato *tradidit, cum ipſe literam* Socra*tes nullam reliquiſſet. Hinc diſsidium illud extitit quaſi linguæ atque cordis, abſurdum ſane, et inutile, et reprehendendum, ut alij nos ſapere, alii dicere docerent.* Nam *cum eſſent plures orti fere à* So*crate; quòd ex illius uariis & diuerſis, & in omnem partem diffuſis diſputationibus alius aliud apprehenderat; proſeminatæ ſunt quaſi familiæ diſſentientes inter ſe, & multùm diſiunctæ, & diſpares, cum tamen omnes ſe philoſophi* Socraticos *& dici uellent, & eſſe arbitrarentur.* Ac *primo ab ipſo* Pla*tone* Ariſtoteles *et* Xenocrates, *quorum alter* Peripa*teticorum, alter* Academiæ *nomen obtinuit; deinde ab* Antiſthene, *qui patientiam & duritiam in* So*cratico ſermone maxime adamarat,* Cynici *primum, deinde* Stoici; *tum ab* Ariſtippo, *quem illæ magis uoluptariæ diſputationes delectarant,* Cyrenaica *philoſophia manauit: quam ille & eius poſteri ſimpliciter defenderant, ij, qui nunc uoluptate omnia me-*

tiuntur, dum uerecundius id agunt, nec dignitati ſatisfaciunt, quam non aſpernantur; nec uoluptatem tuentur, quam amplexari uolunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, qui ſe omnes fere Socraticos eſſe dicebant, Eretricorum, Herilliorum, Megaricorum, Pyrrhoneorum: ſed ea horum ui & diſputationibus ſunt iandiu fracta et extincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philoſophia, quæ ſuſcepit patrocinium uoluptatis, etſi cui uera uideatur, procul abeſt tamen ab eo uiro; quem quærimus, et quem auctorem publici conſilii, et regendæ ciuitatis ducem, et ſententiæ atque eloquentiæ principem in ſenatu, in populo, in cauſis publicis eſſe uolumus: nec ulla tamen ei philoſophiæ fiet iniuria à nobis: non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet, ſed in hortulis quieſcet ſuis, ubi uult, ubi etiam recubans molliter et delicate, nos auocat à Roſtris, à iudiciis, à curia, fortaſſe ſapienter, ac præſertim à rep. uerum ego non quæro nunc, quæ ſit philoſophia uerisſima, ſed quæ oratori coniuncta maxime. Quare iſtos ſine ulla contumelia dimittamus: ſunt enim et boni uiri, et, quoniam ſibi ita uidentur, beati: tantumq; eos admoneamus, ut illud, etiam ſi eſt uerisſimum, tacitum tamen tanquam myſterium teneant, quòd negant uerſari in rep. eſſe ſapientis. Nam ſi hoc nobis atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod maxime cupiunt, otioſi. Stoicos autem, quos minime improbo, dimitto tamen; nec eos iratos uereor, quoniam omnino iraſci neſciunt: atque hanc ijs habeo gratiam, quòd ſoli

ex omnibus eloquentiam uirtutem ac ſapientiam eſſe dixerunt: ſed utrunque eſt in his, quod ab hoc, quem inſtruimus, oratore ualde abhorreat: uel quòd omnes, qui ſapientes non ſint, ſeruos, latrones, hoſtes, inſanos eſſe dicunt, neque tamen quenquam eſſe ſapientem. ualde autem eſt abſurdum, ei concionem, aut ſenatum, aut ullum cœtum hominum committere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo ciuis, nemo liber eſſe uideatur. Accedit, quòd orationis etiam genus habent fortaſſe ſubtile, et certe acutum, ſed, ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus uulgi, obſcurum, inane, ieiunum, attamen eiuſmodi, quo uti ad uulgus nullò modo poſſis. alia enim et bona et mala uidentur Stoicis, et cæteris ciuibus, uel potius gentibus: alia uis honoris, ignominiæ, præmii, ſupplicii: uere an ſecus, nihil ad hoc tempus: ſed ea ſi ſequamur, nullam unquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peripatetici et Academici; quanquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiæ duæ. nam Speuſippus, Platonis ſororis filius, et Xenocrates, qui Platonem audierat, et qui Xenocratem Polemo, et Crantor, nihil ab Ariſtotele, qui una audierat Platonem, magnopere diſſenſit; copia fortaſſe et uarietate dicendi pares non fuerunt. Arceſilas primum, qui Polemonem audierat, ex uariis Platonis libris, ſermonibusq́; Socraticis hoc maxime arripuit, nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus, aut animo percipi poſſit: quem ferunt eximio quodam uſum lepore dicendi, aſpernatum eſſe omne animi ſenſusq́; iudi-

cium, primumq; inſtituiſſe (quanquam id fuit Socraticum maxime) non, quid ipſe ſentiret, oſtendere, ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare. Hinc hæc recentior Academia emanauit, in qua extitit diuina quadam celeritate ingenii dicendiq; copia Carneades: cuius ego etſi multos auditores cognoui Athenis, tamen auctores certiſſimos laudare poſſum, et ſocerum meum Scæuolam, qui eum Romæ audiuit adoleſcens, et Q. Metellum L. F. familiarem meum, clariſſimum uirum, qui illum à ſe adoleſcente Athenis, iam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat. Hæc autem, ut ex Apennino fluminum, ſic ex communi ſapientium iugo ſunt doctrinarum facta diuortia, ut philoſophi tanquam in ſuperum mare Ionium defluerent, Græcum quiddam, & portuoſum; oratores autem in inferum hoc Thuſcum, & Barbarum, ſcopuloſum, atque infeſtum laberentur, in quo etiam ipſe Vlyſſes erraſſet. Quare ſi hac eloquentia, atque hoc oratore contenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere quod arguare, aut, ſi id non poſsis, tum oſtendere quod is fecerit, qui inſimuletur, aut recte factum, aut alterius culpa, aut iniuria, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentia, aut neceſſario, aut non eo nomine uſurpandum quo arguatur, aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit; & ſi ſatis eſſe putatis, ea, quæ iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quæ multo tamen ornatius, quàm ab illis dicuntur, et uberius explicauit Antonius: ſed ſi his contenti eſtis, atque ijs etiam, quæ dici uoluiſtis à me, ex ingenti

quodam oratorem, immenſoq; campo in exiguum ſane gyrum compellitis. Sin ueterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem ſequi uultis, & ſi illam præclaram, & eximiam ſpeciem oratoris perfecti, & pulchritudinem adamaſtis: aut nobis hæc Carneadia, aut illa Ariſtotelia uis comprehendenda eſt. Nanque, ut ante dixi, ueteres illi uſque ad Socratem omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad uitam, quæ ad uirtutem, quæ ad remp. pertinebant, cognitionem & ſcientiam cum dicendi ratione iungebant: poſtea diſſociati, ut expoſui, à Socrate diſerti à doctis, & deinceps à Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, oratores ſapientiam; neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, niſi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur, ex quo promiſcue haurirent, ſi manere in priſtina communione uoluiſſent. Sed ut Pontifices ueteres propter ſacrificiorum multitudinem tres uiros Epulones eſſe uoluerunt, cum eſſent ipſi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti: ſic Socratici à ſe cauſarum actores, à communi philoſophiæ nomine ſeparauerunt, cum ueteres dicendi & intelligendi mirificam ſocietatem eſſe uoluiſſent. Quæ cum ita ſint, paululum equidem de me deprecabor, & petam à uobis, ut ea, quæ dicam, non de memet ipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui cum ſummò ſtudio patris in pueritia doctus eſſem; & in forum ingenij tantum, quantum ipſe ſentio, non tantum, quantum

*ipſe forſitan uobis uidear, detuliſſem, non poſſum
dicere me hæc, quæ nunc complector, perinde, ut di
cam diſcenda eſſe, didiciſſe, quippe qui omnium ma=
turrime ad publicas cauſas acceſſerim, annosq́; na=
tus unum & uiginti nobiliſsimum hominem & elo=
quentiſsimum in iudicium uocarim, cui diſciplina
fuerit forum, magiſter uſus, & leges, & inſtituta
populi R. mosq́; maiorum. Paulum, ſitiens iſtarum
artium, de quibus loquor, guſtaui Quæſtor in Aſia,
cum eſſem æqualem fere meum ex Academia rheto=
rem nactus Metrodorum illum, de cuius memoria
commemorauit Antonius; & inde decedens, Athe=
nis: ubi ego diutius eſſem moratus, niſi Athenienſi=
bus, quòd myſteria non referrent, ad quæ biduo ſe=
rius ueneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quòd
complector tantam ſcientiam uimq́; doctrinæ, non
modo non pro me, ſed contra me eſt potius, (non
enim, quid ego, ſed quid orator poſsit, diſputo) at=
que hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perri=
diculos. ſcribunt enim de litium genere, et de prin-
cipijs, & de narrationibus: illa uis autem eloquen=
tiæ tanta eſt, ut omnium rerum, uirtutum, offi=
ciorum, omniſq́; naturæ, quæ mores hominum, quæ
animos, quæ uitam continet, originem, uim, mu=
tationesq́; teneat; eadem mores, leges, iura deſcri=
bat; remp. regat; omnia, quæ ad quancunque rem
pertineant, ornate copioſeq́; dicat. In quo genere
nos quidem uerſamur tantum, quantum poſſumus;
quantum ingenio, quantum mediocri doctrina, quan
tum uſu ualemus: neque tamen iſtis, qui in una*

philoſophia quaſi tabernaculum uitæ ſuæ colloca-runt, multum ſane in diſputatione concedimus. quid enim meus familiaris C. Velleius afferre po-teſt, quamobrem uoluptas ſit ſummum bonum, quod ego non copioſius poſſim uel tutari, ſi uelim, uel re-fellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius, hac di-cendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſ-quiſque noſtrum uerſatus? Quid eſt, quod aut Sex. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio uixit, M. Viſellius, de uirtute, homines Stoici, poſſint dicere, qua in diſputatione ego his de-beam, aut ueſtrum quiſquam concedere? non eſt philoſophia ſimilis artium reliquarum. nam quid fa-ciet in geometria, qui non didicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem iudice-tur. Hæc uero, quæ ſunt in philoſophia, ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque ueriſimile eſt, eli-ciendum acutis atque acribus; eáq; exercitata ora-tione poliuntur. Hic hic noſter uulgaris orator, ſi minus erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſa exercitatione communi, iſtos quidem no-ſtros uerberabit; neque ſe ab iis contemni ac deſpici ſinet: ſin aliquis extiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus in utranque ſententiam poſ-ſit dicere, & in omni cauſa duas contrarias oratio-nes præceptis illius cognitis explicare; aut hoc Arce-ſilæ modo & Carneadis contra omne, quod propoſi-tum ſit, diſſerat; quiq; ad eam rationem adiungat hunc rhetoricum uſum, moremq;, exercitationemq; dicendi; is ſit uerus, is perfectus, is ſolus orator. nam

neque ſine forenſibus neruis ſatis uehemens, et grauis, nec ſine uarietate doctrinæ ſatis politus, & ſapiens eſſe orator poteſt. Quare Coracem iſtum ueſtrum patiamur nos quidem pullos ſuos excludere in nido, qui euolent clamatores odioſi ac moleſti: Pamphilumq́ue neſcio quem ſinamus in inſulis tantam rem, tanquam pueriles delicias aliquas, depingere: noſq́ue ipſi hac tam exigua diſputatione heſterni & hodierni diei totum oratoris munus explicemus; dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, quos nemo oratorum iſtorum unquam attigit, comprehenſa eſſe uideatur. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi uel uim, uel ſuauitatem, uel copiam: quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non ſolum orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo uiderere: nunc intelligo illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quæ ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe: ſed tamen cum omneis gradus ætatis recordor tuæ; cumq́ue uitam tuam ac ſtudia conſidero; neque, quo tempore iſta didiceris, uideo; nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris intelligo deditum: neque tamen poſſum ſtatuere, utrum magis mirer, te illa, quæ mihi perſuades maxima eſſe adiumenta, potuiſſe in tuis tantis occupationibus perdiſcere, an, ſi non potueris, poſſe iſto modo dicere. Hic Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule primum perſuadeas uelim, me non multo ſecus facere, cum de oratore diſputem, ac facerem, ſi eſſet mihi de hi-

ſtrione dicendum: negarem enim poſſe eum ſatisfacere in geſtu, niſi palæſtram, niſi ſaltare didiciſſet: neque, ea cum dicerem, me eſſe hiſtrionem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem. Similiter nunc de oratore, ueſtro impulſu loquor, ſummo ſcilicet. ſemper enim, quacunque de arte, aut facultate quæritur, de abſoluta et perfecta quæri ſolet. quare, ſi iam me uultis eſſe oratorem, ſi etiam ſat bonum, ſi bonum denique, non repugnabo: (quid enim nunc ſim ineptus? ita me exiſtimari ſcio) quod ſi ita eſt, ſummus tamen certe non ſum. neque enim apud homines res eſt ulla difficilior, neque maior, neque quæ plura adiumenta doctrinæ deſideret. attamen, quoniam de oratore nobis diſputandum eſt, de ſummo oratore dicam neceſſe eſt. uis enim & natura rei, niſi perfecta ante oculos ponitur, qualis et quanta ſit, intelligi non poteſt. Me autem Catule fateor neque hodie in iſtis libris, & cum iſtis hominibus uiuere; nec uero, id quod tu recte commeminiſti, ullum unquam habuiſſe ſepoſitum tempus ad diſcendum; ac tantum tribuiſſe doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forenſes feriæ conceſſerint. At ſi quæris Catule, de doctrina iſta quid ego ſentiam: non tantum ingenioſo homini, & ei, qui forum, qui curiam, qui cauſas, qui remp. ſpectet, opus eſſe arbitror temporis, quantum ſibi ij ſumpſerunt, quos diſcentes uita defecit. omnes enim artes aliter ab ijs tractantur, qui eas ad uſum transferunt; aliter ab ijs, qui ipſarum artium tractatu delectati, nihil in uita ſunt aliud acturi.

Magiſter

Magiſter hic Samnitium ſumma iam ſenectute eſt, & quotidie commentatur: nihil enim curat aliud, * *atque uelocius puer addidicerat. ſed quòd erat aptus ad illud, totumq; cognorat, fuit, ut eſt apud Lucilium,*

Quamuis bonus ipſe

Samnis, in ludo ac rudibus cuiuis ſatis aſper.

ſed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat: erat enim ſcenicus. quid faceret aliud? At Numerius Furius, noſter familiaris, cum eſt commodum, cantat: eſt enim paterfamilias, eſt eques Romanus; puer didicit, quod diſcendum. Eadem ratio eſt harum artium maximarum. dies & noctes uirum ſumma uirtute & prudentia uidebamus, philoſopho cum operam daret, Q. Tuberonem: at eius auunculum uix intelligeres id agere, cum ageret tamen, Africanum. Iſta dicuntur facile; ſi & tantum ſumas, quantum opus ſit; & habeas, qui docere fideliter poſſit; & ſcias etiam ipſe diſcere. ſed ſi tota uita nihil uelis aliud agere, ipſa tractatio & quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum deſidioſa delectatione ueſtiges. ita fit, ut agitatione rerum ſit infinita cognitio; facilis uſus doctrinam confirmet; mediocris opera tribuatur; memoria ſtudiumq; permaneat. libet autem ſemper diſcere, ut ſi uelim ego talis optime ludere, aut pilæ ſtudio tenear, etiam fortaſſe ſi aſſequi non poſſim: at alij, quia præclare faciunt, uehementius, quàm cauſa poſtulat, delectantur, ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil eſt, quod quiſquam

magnitudinem artium ex eo, quòd ſenes diſcunt, pertimeſcat: nanque aut ſenes ad eas acceſſerunt, aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis detinentur, aut ſunt tardiſſimi. Res quidem ſe mea ſententia ſic habet, ut, niſi quod quiſque cito potuerit, nunquam omnino poſſit perdiſcere. Iam iam, inquit Catulus, intelligo Craſſe quid dicas: & hercule aſſentior: ſatis uideo tibi, homini ad perdiſcendum acerrimo, ad ea cognoſcenda, quæ dicis, fuiſſe temporis. Pergis'ne, inquit Craſſus, me, quæ dicam, de me, non de re, putare dicere? Sed iam, ſi placet, ad inſtituta redeamus. Mihi uero, Catulus inquit, placet. Tum Craſſus, Quorſum igitur hæc ſpectat, inquit, tam longe, & tam alte repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi ſuperſunt, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat ornate, altera apte, hanc habent uim, ut ſit quammaxime iucunda, quammaxime in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, & quamplurimis ſit rebus inſtructa. Inſtrumentum autem hoc forenſe, litigioſum, acre, tractum ex uulgi opinionibus, exiguum ſane atque mendicum eſt: illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non multo eſt maius, quàm illud uulgare ac forenſe. Apparatu nobis opus eſt, & rebus exquiſitis undique, & collectis, arceſſitis, comportatis; ut tibi Cæſar faciendum eſt ad annum; ut ego in Aedilitate laboraui; quòd quotidianis & uernaculis rebus ſatisfacere me poſſe huic populo non putabam. Verborum eligendorum, et collocandorum,

& concludendorum facilis eſt uel ratio, uel ſine ra=tione ipſa exercitatio. Rerum eſt ſylua magna; quam cum Græci iam non tenerent, ob eamq́; cau=ſam iuuentus noſtra dediſceret pene diſcendo; etiam Latini, ſi dijs placet, hoc biennio magiſtri dicendi extiterunt: quos ego Cenſor edicto meo ſuſtuleram; non quo, ut neſcio quos dicere aiebant, acui ingenia adoleſcentium nollem; ſed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam. nam apud Græcos, cuicuimodi eſſent, uidebam tamen eſſe, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam, et hu=manitatem dignam ſcientia: hos uero nouos magi=ſtros nihil intelligebam poſſe docere, niſi ut auderent: quod etiam cum bonis rebus coniunctum, per ſe ip=ſum eſt magnopere fugiendum. hoc cum unum tra=deretur; & cum impudentiæ ludus eſſet; putaui eſ=ſe Cenſoris, ne longius id ſerperet, prouidere. quan=quam non hæc ita ſtatuo atque decerno, ut deſperem Latine ea, de quibus diſputauimus, tradi ac per=poliri: patitur enim & lingua noſtra, & natura rerum, ueterem illam, excellentemq́; prudentiam Græcorum ad noſtrum uſum, moremq́; transferri: ſed hominibus opus eſt eruditis; qui adhuc in hoc quidem genere noſtri nulli fuerunt: ſin quando ex=titerint, etiam Græcis erunt anteponendi. Ornatur igitur oratio genere primum, & quaſi colore quo=dam, & ſucco ſuo. nam ut grauis, ut ſuauis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita; ut ſenſus, ut dolores habeat, quantum opus ſit; non eſt ſingulorum articulorum: in toto ſpectantur hæc

corpore: ut porro conſperſa ſit quaſi uerborum ſen=tentiarumq́; floribus, id non debet eſſe fuſum æqua=biliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, ut ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia et lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maxime teneat eos, qui audiant, & quod non ſo=lum delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet. (non enim à me iam expectari puto, ut moneam, ut ca-ueatis, ne exilis, ne inculta ſit ueſtra oratio, ne uul-garis, ne obſoleta: aliud quiddam maius & inge=nia me hortantur ueſtra, & ætates) difficile enim dictu eſt, quænam cauſa ſit, cur, ea quæ maxime ſenſus noſtros impellunt uoluptate, & ſpecie pri=ma acerrime commouent, ab ijs celerrime faſtidio quodam et ſatietate abalienemur. Quanto, colorum pulchritudine, et uarietate, floridiora ſunt in pictu=ris nouis pleraque, quàm in ueteribus? quæ tamen etiam ſi primo aſpectu nos ceperunt, diutius non de=lectant; cum ijdem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletoq́; teneamur. Quanto molliores ſunt, & delicatiores in cantu flexiones, et falſæ uoculæ, quàm certæ, & ſeueræ? quibus tamen non modo auſteri, ſed, ſi ſæpius fiunt, multitudo ipſa recla=mat. Licet hoc uidere in reliquis ſenſibus, unguentis minus diu nos delectari ſumma & acerrima ſuaui=tate conditis, quàm his moderatis; & magis lauda=ri quod terram, quàm quod crocum olere uideatur: in ipſo tactu eſſe modum & mollitudinis, & leuita=tis. Quin etiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maxime uoluptarius, quiq́; dulcitudine præter cæte=

roſ ſenſus commouetur, quàm cito id, quod ualde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit? quis potione uti, aut cibo dulci diutius poteſt? cum utroque in genere ea, quæ leuiter ſenſum uoluptate moueant, facillime fugiant ſatietatem. ſic omnibus in rebus uoluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt. Quo, hoc minus in oratione miremur, in qua uel ex poetis, uel ex oratoribus poſſumus iudicare, concinnam, diſtinctam, ornatam, feſtiuam, ſine intermiſſione, ſine reprehenſione, ſine uarietate, quamuis claris ſit coloribus picta uel poeſis, uel oratio, non poſſe in delectatione eſſe diuturna. atque eo citius in oratoris, aut in poetæ cincinnis ac fuco offenditur; quòd ſenſus in nimia uoluptate natura, non mente ſatiantur; in ſcriptis & in dictis, non aurium ſolum, ſed animi iudicio etiam magis, infucata uitia noſcuntur. Quare, bene & præclare, quamuis nobis ſæpe dicatur: belle & feſtiue, nimium ſæpe uolo. quanquam illa ipſa exclamatio, Non poteſt melius, ſit uelim crebra, ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac ſumma laus umbram aliquam et receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, extare atque eminere uideatur. Nunquam agit hunc uerſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt,

Nam ſapiens uirtuti honorem præmium, haud prædam, petit;

ſed abijcit prorſus, ut in proximo,

Sed quid uideo? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras,

Incidat, aſpiciat, admiretur, ſtupeſcat.

quid ille alter?

Quid petam præſidii?
quàm leniter, quàm remiſſe, quàm non actuoſe? inſtat enim,
O pater, ò patria, ò Priami domus.
In quo tanta commoueri actio non poſſet, ſi eſſet conſumpta ſuperiore motu, & exhauſta. Neque id actores prius uiderunt, quàm ipſi poetæ, quàm deníque illi etiam, qui fecerunt modos: à quibus utriſque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, uariatur, diſtinguitur. Ita ſit nobis igitur ornatus & ſuauis orator, nec tamen poteſt aliter eſſe, ut ſuauitatem habeat auſteram & ſolidam, non dulcem atque decoctam. nam ipſa ad ornandum præcepta, quæ dantur, eiuſmodi ſunt, ut ea quamuis uitioſiſſimus orator explicare poſsit. Quare, ut ante dixi, primum ſylua rerum ac ſententiarum comparanda eſt; qua de parte dixit Antonius. hæc formanda filo ipſo & genere orationis, illuminanda uerbis, uarianda ſententiis. Summa autem laus eloquentiæ eſt, amplificare rem ornando: quod ualet non ſolum ad augendum aliquid et tollendum altius dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abiiciendum. Id deſideratur omnibus iјs in locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, uel cum explanamus aliquid, uel cum conciliamus animos, uel cum concitamus. Sed in hoc, quod poſtremum dixi, amplificatio poteſt plurimum; eaq́; una laus oratoris eſt, & propria maxime. Etiam maior eſt illa exercitatio, quam extremo ſermone inſtruxit Antonius, primo reijciebat, laudandi et uituperan-

di. nihil eſt enim ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quàm utrunque horum cumulatiſsime facere poſſe. Conſequentur etiam illi loci, qui quanquam proprij cauſarum, & inhærentes in eorum neruis eſſe debent, tamen, quia de uniuerſa re tractari ſolent, communes à ueteribus nominati ſunt: quorum partim habent uitiorum & peccatorum acrem quandam cum amplificatione incuſationem, aut querelam, contra quam dici nihil ſolet, nec poteſt, ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam, quibus uti confirmatis criminibus oportet: aliter enim ieiuni ſunt, atque inanes: alij autem habent deprecationem, aut miſerationem: alij uero ancipites diſputationes; in quibus de uniuerſo genere in utranque partem diſſeri copioſe licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philoſophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud antiquos erat eorum, à quibus omnis de rebus forenſibus dicendi ratio & copia petebatur. De uirtute enim, de officio, de æquo & bono, de dignitate, honore, ignominia, præmio, pœna, ſimilibusq; de rebus in utranque partem dicendi, omnino & uim & artem habere debemus: ſed quoniam de noſtra poſſeſsione depulſi, in paruo & eo litigioſo prædiolo relicti ſumus, & aliorum patroni noſtra tenere tueriq; non potuimus; ab ijs, quod indigniſſimum eſt, qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod opus eſt nobis, mutuemur. Dicunt igitur nunc quidem illi, qui ex particula parua urbis, ac loci nomen habent, & Peripatetici philoſophi, aut Academici nominantur;

olim autem propter eximiam rerum maximarum ſcientiam à Græcis Politici *philoſophi appellati, uniuerſarum rerum publicarum nomine uocabantur, omnem ciuilem orationem in horum alterutro genere uerſari, aut definita controuerſia certis temporibus ac reis, hoc modo, placeat'ne à* Carthaginienſibus *captiuos noſtros redditis ſuis recuperari; aut infinite de uniuerſo genere, quærentis, quid omnino de captiuo ſtatuendum, ac ſentiendum ſit. atque horum ſuperius illud genus cauſam, aut controuerſiam appellant; eamq́; tribus, lite, aut deliberatione, aut laudatione definiunt: hæc autem altera quæſtio infinita, & quaſi propoſita, conſultatio nominatur. atque hactenus loquuntur.* Etiam *hac inſtituendo diuiſione utuntur, ſed ita, non ut iure, aut iudicio, ut denique recuperare amiſſam poſſeſsionem, ſed ut ex iure ciuili ſurculo defringendo uſurpare uideantur.* Nam *illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis, reis definitum, obtinent, atque id ipſum laciniа: (nunc enim apud* Philonem, *quem in* Academia *maxime uigere audio, etiam harum iam cauſarum cognitio exercitatioq́; celebratur) alterum uero tantummodo in prima arte tradenda nominant, & oratoris eſſe dicunt: ſed neque uim, neque naturam eius, nec partes, nec genera proponunt: ut præteriri omnino fuerit ſatius, quàm attentatum deſeri. nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum iudicio uiderentur.* Omnis *igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri et diſceptari poteſt, ſiue in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſi=*

ue in ijs cauſis, quæ in ciuili, atque in forenſi diſceptatione uerſantur: neque eſt ulla, quæ non aut ad cognoſcendi, aut ad agendi uim rationemq; referatur. nam aut ipſa cognitio rei ſcientiaq; perquiritur, ut, Virtus ſuam'ne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur: aut agendi conſilium exquiritur, ut, Sit ne ſapienti capeſſenda reſpublica. Cognitionis autem tres modi, coniectura, definitio, & , ut ita dicam, conſecutio. Nam, quid in re ſit, coniectura quæritur; ut illud, Sit'ne in humano genere ſapientia. Quam autem uim quæque res habeat, definitio explicat, ut ſi quæratur, quid ſit ſapientia. Conſecutio autem tractatur, cum, quid quanque rem ſequatur, inquiritur, ut illud, Sit'ne aliquando mentiri boni uiri. Redeunt rurſus ad coniecturam, eamq; in quatuor genera diſpertiunt. nam aut, quid ſit, quæritur, hoc modo, Natura'ne ſit ius inter homines, an opinionibus: aut, quæ ſit origo cuiuſque rei, ut, quod ſit initium legum aut rerum publicarum: aut cauſa & ratio, ut ſi quæratur, cur doctiſſimi homines de maximis rebus diſſentiant: aut de immutatione, ut ſi diſputetur, num interire uirtus in homine, aut num in uitium poſſit conuerti. Definitionis autem ſunt diſceptationes, ut cum quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit; ut ſi diſſeratur, id'ne ſit ius, quod maximæ parti ſit utile: aut cum, quid cuiuſque ſit proprium, exquiritur, ut, Ornate dicere proprium'ne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cum res diſtribuitur in partes, ut ſi quæ-

ratur, quot ſint genera rerum expetendarum, ut, ſint'ne tria, corporis, animi, externarumq; rerum: aut cum, quæ forma & quaſi naturalis nota cuiuſque ſit, deſcribitur, ut ſi quæratur auari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis autem duo prima quæſtionum genera ponuntur. nam aut ſimplex eſt diſceptatio, ut ſi diſſeratur, expetenda'ne ſit gloria; aut ex comparatione, laus an diuitiæ magis expetendæ ſint. Simplicium autem ſunt tres modi, de expetendis fugiendis'ue rebus, ut expetendi'ne honores ſint, num fugienda paupertas: de æquo aut iniquo, æquum'ne ſit ulciſci iniurias etiam propinquorum: de honeſto aut turpi, ut hoc, ſit'ne honeſtum gloriæ cauſa mortem obire. Comparationis autem duo ſunt modi; unus, cum, idem'ne ſit, an aliquid interſit, quæritur; ut metuere & uereri, ut rex & tyrannus, ut aſſentator & amicus: alter, cum, quid præſtet aliud alij, quæritur; ut illud, optimi'ne cuiuſque ſapientes, an populari laude ducantur. Atque eæ quidem diſceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, ſic fere à doctiſſimis hominibus deſcribuntur. quæ uero referuntur ad agendum, aut in officij diſceptatione uerſantur; quo in genere, quid rectum faciendumq; ſit, quæritur; cui loco omnis uirtutum & uitiorum eſt ſylua ſubiecta: aut in animorum aliqua permotione aut gignenda, aut ſedanda tollenda'ue tractantur. huic generi ſubiectæ ſunt cohortationes, obiurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſq; ad omnem animi motum & impulſio, &, ſi ita res feret, mitigatio. Explicatis

igitur his generibus ac modis diſceptationum omnium, nihil ſane ad rem pertinet, ſi qua in re diſcrepauit ab Antonij *diuiſione noſtra partitio: eadem enim ſunt membra in utriſque diſputationibus, ſed paulo ſecus à me, atque ab illo, partita ac diſtributa.* Nunc *ad reliqua progrediar; meq; ad meum munus penſumq; reuocabo.* Nam *ex illis locis, quos expoſuit* Antonius, *omnia ſunt ad quæque genera quæſtionum argumenta ſumenda: ſed alijs generibus alij loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum eſt, quàm quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe.* Ornatiſſimæ *ſunt igitur orationes eæ, quæ latiſſime uagantur, & à priuata ac ſingulari controuerſia ſe ad uniuerſi generis uim explicandam conferunt & conuertunt; ut ij, qui audiant, natura, & genere, & uniuerſa re cognita, de ſingulis reis, & criminibus, & litibus ſtatuere poſſint.* Hanc *ad conſuetudinem exercitationis uos adoleſcentes eſt cohortatus* Antonius, *atque à minutis anguſtiſq; concertationibus ad omnem uim, uarietatemq; diſſerendi traducendos putauit.* Quare *non eſt paucorum libellorum hoc munus, ut ij, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt, neque* Tuſculani *atque huius ambulationis antemeridianæ, aut noſtræ pomeridianæ ſeſſionis. non enim ſolum acuenda nobis neque procudenda lingua eſt; ſed oneran-dum complendumq; pectus maximarum rerum & plurimarum ſuauitate, copia, uarietate. noſtra eſt enim (ſi modo nos oratores ſumus, ſi in ciuium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus*

publicis adhibendi auctores & principes ſumus) noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiæ doctrinæq́; poſſeſſio; in quam homines quaſi caducam atque uacuam abundantes otio nobis occupatis inuolauerunt; atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cauillantur; aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiunt libellis, eosq́; rhetoricos inſcribunt: quaſi non illa ſint propria rhetorum, quæ ab iiſdem de iuſtitia, de officio, de ciuitatibus inſtituendis & regendis, de omni uiuendi, denique etiam de naturæ ratione dicuntur. Quæ quoniam iam aliunde non poſſumus, ſumenda ſunt nobis ab iis ipſis, à quibus expilati ſumus; dummodo illa ad hanc ciuilem ſcientiam, quò pertinent, & quam intuentur, transferamus; neque, ut ante dixi, omnem teramus in his diſcendis rebus ætatem; ſed, cum fontes uiderimus, quos niſi qui celeriter cognorit, nunquam cognoſcet omnino, tum, quotieſcunque opus erit, ex iis tantum, quantum res petet, hauriemus. Nam neque tam eſt acris acies in naturis hominum & ingeniis, ut res tantas quiſquam niſi monſtratas poſſit uidere; neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus acri uir ingenio cernat, ſi modo aſpexerit. In hoc igitur tanto, tamq́; immenſo campo cum liceat oratori uagari libere, atque, ubicunque conſtiterit, conſiſtere in ſuo; facile ſuppeditat omnis apparatus ornatusq́; dicendi. Rerum enim copia uerborum copiam gignit: & ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exiſtit ex rei natura quidam ſplendor in uerbis. ſit modo is, qui dicet, aut

ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione doctrináq; puerili; & flagret ſtudio; & à natura adiuuetur; & in uniuerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus, ornatiſſimos ſcriptores oratoresq; ad cognoſcendum imitandumq; cognorit: næ ille haud ſane, quemadmodum uerba ſtruat & illuminet, à magiſtris iſtis requiret. Ita facile in rerum abundantia ad orationis ornamenta ſine duce, natura ipſa, ſi modo eſt exercitata, labetur. Hic Catulus, *Dij immortales, inquit, quantam rerum uarietatem, quantam uim, quantam copiam* Craſſe *complexus es; quantiſq; ex anguſtiis oratorem educere auſus es, et in maiorum ſuorum regno collocare.* Nanque *illos ueteres doctores auctoresq; dicendi nullum genus diſputationis à ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperq; eſſe in omni orationis ratione uerſatos. ex quibus* Heleus Hippias, *cum* Olympiam *ueniſſet, maxima illa quinquennali celebritate ludorum gloriatus eſt, cuncta pene audiente* Græcia, *nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret; nec ſolum has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, muſicam, literarum cognitionem & poetarum, atque illa, quæ de hominum moribus, quæ de rebuſpublicis dicerentur; ſed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, ſoccos, quibus indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. ſcilicet nimis hic quidem eſt progreſſus: ſed ex eo ipſo eſt coniectura facilis, quantum ſibi illi ipſi oratores de præclariſſimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint.* Quid *de* Prodico

cio, quid de Thraſymacho Calcedonio, de Protagora Abderita loquar? quorum unuſquiſque plurimum temporibus illis etiam de natura rerum & diſſeruit, & ſcripſit. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono, ut Plato uoluit, philoſopho ſuccubuit orator; qui aut non eſt uictus unquam à Socrate, neque ſermo ille Platonis uerus eſt; aut, ſi eſt uictus, eloquentior uidelicet fuit, & diſertior Socrates, &, ut tu appellas, copioſior & melior orator: ſed hic in illo ipſo Platonis libro de omni re, quæcunque in diſceptationem quæſtionemq; uocaretur, ſe copioſiſſime dicturum eſſe profitetur: isq; princeps ex omnibus auſus eſt in conuentu poſcere, qua de re quiſque uellet audire: cui tantus honos habitus eſt à Græcia, ſoli ut ex omnibus Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Atque ij, quos nominaui, multiq; præterea ſummi dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu Craſſe dicis, oratoriſq; nomen apud antiquos in Græcia maiore quadam uel copia, uel gloria floruiſſe. Quo quidem magis dubito, tibi ne plus laudis, an Græcis uituperationis eſſe tribuendum ſtatuam: cum tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatisſima in ciuitate, uel priuatorum negotijs pene omnibus, uel orbis terræ procuratione, ac ſummi imperij gubernatione diſtrictus, tantam uim rerum cognitionemq; comprehenderis, eamq; omnem cum eius, qui conſilio & oratione in ciuitate ualeat, ſcientia atque exercitatione ſociaris; illi, nati in literis, ardenteſq; his

ſtudijs, otio uero diffluentes, non modo nihil acquiſierint, ſed ne relictum quidem, & traditum, & ſuum conſeruauerint. Tum Craſſus, Non in hac, inquit, una Catule re, ſed in alijs etiam compluribus, diſtributione partium ac ſeparatione magnitudines ſunt artium diminutæ. An tu exiſtimas, cum eſſet Hippocrates ille Cous, fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui uulneribus, alios, qui oculis mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, num muſicam Damone aut Ariſtoxeno, num ipſas literas Ariſtophane aut Callimacho tractante, tam diſcerptas fuiſſe, ut nemo genus uniuerſum complecteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret? Equidem ſæpe hoc audiui de patre & de ſocero meo, noſtros quoque homines, qui excellere ſapientiæ gloria uellent, omnia, quæ quidem tum hæc ciuitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant illi Sex. Aelium: M. uero Manilium nos etiam uidimus tranſuerſo ambulantem foro: quod erat inſigne, eum, qui id faceret, facere ciuibus omnibus conſilij ſui copiam: ad quos olim & ita ambulantes, & in ſolio ſedentes domi ſic adibatur, non ſolum ut de iure ciuili ad eos, uerum etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur. Hæc fuit P. Craſſi illius ueteris, hæc Ti. Coruncanij, hæc proaui generi mei Scipionis, prudentiſſimi hominis, ſapientia; qui omnes Pontifices maximi fuerunt; ut ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur: ijdemq; & in ſenatu, &

apud populum, & in cauſis amicorum, & domi, & militiæ conſilium ſuum fidemq; præſtabant. quid enim M. Catoni, præter hanc politiſſimam doctrinam transmarinam, atque aduentitiam, defuit? num, quia ius ciuile didicerat, cauſas non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris ſcientiam negligebat? at utroque in genere & laborauit, & præſtitit. num propter hanc ex priuatorum negotijs collectam gratiam tardior in rep. capeſſenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator: idem facile optimus Imperator: denique nihil in hac ciuitate temporibus iſtis ſciri diſci ue potuit, quod ille non cum inueſtigarit, & ſcierit, tum etiam conſcripſerit. Nunc contra plerique ad honores adipiſcendos, & ad rempublicam gerendam nudi ueniunt atque inermes, nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. ſin aliquis excellit unus è multis; effert ſe, ſi unum aliquid affert, ut bellicam uirtutem, aut uſum aliquem militarem, quæ ſane nunc quidem obſoleuerunt; aut iuris ſcientiam, ne eius quidem uniuerſi; nam pontificium, quod eſt coniunctum, nemo diſcit; aut eloquentiam, quam in clamore & in uerborum curſu poſitam putant: omnium uero bonarum artium, denique uirtutum ipſarum ſocietatem cognationemq; non norunt. Sed ut ad Græcos referam orationem, (quibus carere in hoc quidem ſermonis genere non poſſumus: nam ut uirtutis à noſtris, ſic doctrinæ ſunt ab illis exempla petenda) ſeptem fuiſſe dicuntur uno tempore, qui ſapientes & haberentur, & uocarentur: hi omnes, præter Mileſium

Thalem,

Thalem, ciuitatibus ſuis præfuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus, aut cuius eloquentia literis inſtructior fuiſſe traditur, quàm Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. non fuit ille quidem ciuibus ſuis utilis, ſed ita eloquentia floruit, ut literis doctrináq; præſtaret. Quid Pericles? de cuius dicendi copia ſic accepimus, ut, cum contra uoluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ, ſeuerius tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare omnibus & iucundum uideretur: cuius in labris ueteres comici, etiam cum illi maledicerent, quod tum Athenis fieri licebat, leporem habitaſſe dixerunt; tantamq́; in eo uim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. At hunc non declamator aliquis ad clepſydram latrare docuerat, ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, uir ſummus in maximarum rerum ſcientia. itaque hic, doctrina, conſilio, eloquentia excellens, quadraginta annos præfuit Athenis, & urbanis eodem tempore & bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? ciuitatibus ſuis quidem non boni, ſed certe docti atque eloquentes, non'ne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expoliuit? non Plato? atque eum idem ille, non linguæ ſolum, uerum etiam animi ac uirtutis magiſter, ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armauit. Aliis'ne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato? aliis Iſocrates clariſsimum uirum Ti-

motheum, Cononis præſtantiſſimi Imperatoris filium, ſummum ipſum Imperatorem, hominemq; doctiſſimum? aut alijs Pythagoreus ille Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio an ſummum uirum unum omnis Græciæ? aut Xenophon Ageſilaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipſe Pythagoras totam illam ueterem Italiæ Græciam, quæ quondam magna uocitata eſt? Equidem non arbitror. ſic enim uideo, unam quandam omnium rerum, quæ eſſent homine erudito dignæ, atque eo, qui in rep. uellet excellere, fuiſſe doctrinam: quam qui accepiſſent, ſi ijdem ingenio ad pronunciandum ualuiſſent, & ſe ad dicendum quoque non repugnante natura dediſſent, eloquentia præſtitiſſe. itaque ipſe Ariſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum uideret; quòd ipſe ſuas diſputationes à cauſis forenſibus & ciuilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutauit repente totam formam prope diſciplinæ ſuæ, uerſumq; quendam Philoctetæ paulo ſecus dixit. ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere cum Barbaris: hic autem, cum Iſocratem pateretur dicere. itaque ornauit & illuſtrauit doctrinam illam omnem; rerumq; cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit. Neque uero hoc fugit ſapientiſſimum regem Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, à quo eodem ille et agendi acciperet præcepta, & eloquendi. Nunc ſiue quem uolet eum philoſophum, qui copiam nobis rerum orationisq; tradat, per me appellet oratorem licet: ſiue hunc oratorem, quem ego dico ſapientiam iun-

etiam habere eloquentiæ, philoſophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc conſtet, neque infantiam eius, qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat; neque inſcitiam illius, cui res non ſuppetit, uerba non deſint, eſſe laudandam: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem. Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus: docto oratori palma danda eſt: quem ſi patiuntur eundem eſſe philoſophum, ſublata controuerſia eſt: ſin eos diſiungent, hoc erunt inferiores, quòd in oratore perfecto ineſt illorum omnis ſcientia, in philoſophorum autem cognitione non continuo ineſt eloquentia: quæ quamuis contemnatur ab eis, neceſſe eſt tamen aliquem cumulum illorum artibus afferre uideatur. Hæc cum Craſſus dixiſſet, parumper & ipſe conticuit, & cæteris ſilentium fuit. Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe non poſſum queri, quòd mihi uideare aliud quiddam, & non id, quod ſusceperis, diſputaſſe: plus enim aliquanto attuliſti, quàm tibi erat tributum à nobis ac denunciatum. ſed certe hæ partes fuerunt tuæ, de illuſtranda oratione ut diceres: & eras ipſe iam ingreſſus; atque in quatuor partes omnem orationis laudem deſcripſeras: cumq; de duabus primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas, celeriter exigueq; dixiſſes, duas tibi reliquas feceras, quemadmodum primum ornate, deinde etiam apte diceremus: quò cum ingreſſus eſſes, repente te quaſi quidam æſtus ingenij tui procul à terra abripuit, atque in altum à conſpectu pene omnium abſtraxit; om-

nemq́; rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti, (neque enim fuit tam exigui temporis) ſed apud hos quid profeceris, neſcio; me quidem in Academiam totum compuliſti: in qua uelim ſit illud, quod ſæpe poſuiſti, ut non neceſſe ſit conſumere ætatem, atque ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantum modo aſpexerit: ſed, etiam ſi eſt aliquanto ſpiſſius, aut ſi ego ſum tardior, profecto nunquam conquieſcam, neque defatigabor ante, quàm illorum ancipites uias rationesq́; & pro omnibus, & contra omnia diſputandi percepero. Tum Cæſar, Vnum, inquit, me ex tuo ſermone maxime Craſſe commouit, quòd eum negaſti, qui non cito quid didiciſſet, unquam omnino poſſe perdiſcere: ut mihi non ſit difficile periclitari, & aut ſtatim percipere iſta, quæ tu uerbis ad cœlum extuliſti; aut, ſi non potuerim, tempus non perdere; cum tamen his noſtris poſſim eſſe contentus. Hic Sulpicius, Ego uero, inquit, Craſſe neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſophorum quenquam deſidero: uel me licet exiſtimes deſperare poſſe iſta perdiſcere, uel, id quod facio, contemnere. mihi rerum forenſium et communium uulgaris hæc cognitio ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam: ex qua ipſa tamen permulta neſcio; quæ tum denique, cum cauſa aliqua, quæ à me dicenda eſt, deſiderat, quæro. Quamobrem, niſi forte es iam defeſſus, & ſi tibi non graues ſumus, refer ad illa te, quæ ad ipſius orationis laudem ſplendoremq́; pertinent: quæ ego ex te audire uolui, non ut deſperarem me eloquentiam

conſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem. Tum Craſ-ſus, *Peruulgatas res requiris, inquit, & tibi non incognitas* Sulpici. *quis enim de iſto genere non docuit, non inſtituit, non etiam ſcriptum reliquit? ſed geram morem, & ea duntaxat, quæ mihi nota ſunt, breuiter exponam tibi: cenſebo tamen ad eos, qui auctores & inuentores ſunt harum ſane minutarum rerum, reuertendum.* Omnis *igitur oratio conficitur ex uerbis. quorum primum nobis ratio ſimpliciter uidenda eſt, deinde coniuncte.* Nam *eſt quidam ornatus orationis, qui ex ſingulis uerbis eſt; alius, qui ex continuatis coniunctisq; conſtat.* Ergo *utemur uerbis aut ijs, quæ propria ſunt, & certa quaſi uocabula rerum, pene una nata cum rebus ipſis; aut ijs, quæ transferuntur, & quaſi alieno in loco collocantur; aut ijs, quæ nouamus & facimus ipſi.* In *proprijs eſt igitur uerbis illa laus oratoris, ut abiecta atque obſoleta fugiat, lectis atque illuſtribus utatur, in quibus plenum quiddam & ſonans ineſſe uideatur.* Sed *in hoc uerborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is aurium quodam iudicio ponderandus; in quo conſuetudo etiam bene loquendi ualet plurimum.* Etiam *hoc, quod uulgo de oratoribus ab imperitis dici ſolet,* Bonis *is uerbis, aut aliquis non bonis utitur, non arte aliqua perpenditur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu iudicatur: in quo non magna laus eſt, uitare uitium; (quanquam id eſt magnum) uerum hoc quaſi ſolum quoddam atque fundamentum eſt, uerborum uſus & copia bonorum. ſed quid ipſe ædificet ora-*

tor, & in quo adiungat artem, id eſſe à nobis quærendum atque explicandum uidetur. Tria ſunt igitur in uerbo ſimplici, quæ orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem, aut inuſitatum uerbum, aut nouatum, aut translatum. Inuſitata ſunt priſca fere ac uetuſta, & ab uſu quotidiani ſermonis iandiu intermiſſa; quæ ſunt poetarum licentiæ liberiora, quàm noſtræ: ſed tamen raro habet etiam in oratione poeticum aliquod uerbum dignitatem. neque enim illud fugerim dicere, ut Cœlius, Qua tempeſtate Pœnus in Italiam uenit: nec, prolem, aut ſobolem, aut effari, aut nuncupari: aut, ut tu ſoles Catule, Non rebar, aut opinabar: et alia multa, quibus loco poſitis grandior atque antiquior oratio ſæpe uideri ſolet. Nouantur autem uerba, quæ ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur ac fiunt; uel coniungendis uerbis, ut hæc,

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Num non uis huius me uerſutiloquas malitias?

uidetis enim &, uerſutiloquas, &, expectorat, ex coniunctione facta eſſe uerba, non nata: uel ſæpe ſine coniunctione uerba nouantur, ut ille ſenſus diſertus indigenitalis, ut, *

Baccarum ubertate incurueſcere.

Tertius ille modus transferendi uerbi late patet; quem neceſſitas genuit inopia coacta et anguſtijs, poſt autem delectatio iucunditasq; celebrauit. nam ut ueſtis frigoris depellendi cauſa reperta primo, poſt adhiberi cœpta eſt ad ornatum etiam corporis & digni-

tatem: ſic uerbi translatio inſtituta eſt inopiæ cauſa, frequentata delectationis. nam, gemmare uites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes, etiam ruſtici dicunt. quod enim declarari uix uerbo proprio poteſt, id translato cum eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi uolumus, eius rei, quam alieno uerbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hæ translationes quaſi mutationes ſunt, cum, quod non habeas, aliunde ſumis. illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid accerſunt. quarum ego quid uobis aut inueniendi rationem, aut genera ponam? Similitudinis eſt ad uerbum unum contracta breuitas: quod uerbum in alieno loco tanquam in ſuo poſitum, ſi agnoſcitur, delectat; ſi ſimile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem, ut illa omnia:

= Inhorreſcit mare;
Tenebræ conduplicantur; noctiſq; & nimbum occæcat nigror;
Flamma inter nubes coruſcat; cœlum tonitru contremit;
Grando miſta imbri largifluo ſubita præcipitans cadit;
Vndique omnes uenti erumpunt; ſæui exiſtunt turbines;
Feruet æſtu pelagus.

omnia fere, quo eſſent clariora, translatis per ſimilitudinem uerbis dicta ſunt. Aut quo ſignificetur magis res tota, ſiue facti alicuius, ſiue conſilij; ut ille, qui occultantem conſulto, ne id, quod ageretur, intelligi poſſet, duobus translatis uerbis ſimilitudine

ipſa indicat;

Quandoquidem iſte circunueſtit dictis, ſepit ſedulo. *Nonnunquam etiam breuitas translatione conficitur, ut illud, Si telum manu fugit. Imprudentia teli emiſſi breuius proprijs uerbis exponi non potuit, quam eſt unoſignificata translato. Atque hoc in genere perſæpe mihi admirandum uidetur, quid ſit, quod omnes translatis & alienis magis delectantur uerbis, quam proprijs & ſuis. Nam ſi res ſuum nomen & proprium uocabulum non habet, ut pes in naui, ut nexum, quod per libram agitur, ut in uxore diuortium; neceſſitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere: ſed in ſuorum uerborum maxima copia, tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt ratione translata, delectant. Id accidere credo, uel quod ingenij ſpecimen eſt quoddam tranſilire ante pedes poſita, et alia longe repetita ſumere: uel quod is, qui audit, alio ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima eſt delectatio: uel quod ſingulis uerbis res, ac totum ſimile conficitur: uel quod omnis translatio, quæ quidem ſumpta ratione eſt, ad ſenſus ipſos admouetur, maxime oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. nam & odor urbanitatis, et mollitudo humanitatis, & murmur maris, & dulcedo orationis, ſunt ducta a cæteris ſenſibus. Illa uero oculorum multo acriora; quæ ponunt pene in conſpectu animi, quæ cernere & uidere non poſſimus. nihil eſt enim in rerum natura, cuius nos non in alijs rebus poſſimus uti uocabulo & nomine: unde enim ſimile duci poteſt, (poteſt autem ex omnibus) indi=*

dem uerbum unum, quod ſimilitudinem continet, translatum, lumen affert orationi. Quo in genere primum fugienda eſt diſſimilitudo,

Cœli ingentes fornices.

Quamuis ſphæram in ſcenam, ut dicitur, attulerit Ennius, tamen in ſphæra fornicis ſimilitudo non poteſt ineſſe.

Viue Vlyſſes, dum licet:

Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

Non dixit, cape, non pete: haberet enim moram ſperantis diutius eſſe ſeſe uicturum: ſed, rape. hoc uerbum eſt ad id aptatum, quod ante dixerat, dum licet. Deinde uidendum eſt, ne longe ſimile ſit ductum. Syrtim patrimonij, ſcopulum libentius dixerim; Charybdim bonorum, uoraginem potius: facilius enim ad ea, quæ uiſa, quàm ad illa, quæ audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et quoniam hæc uel ſumma laus eſt uerbi transferendi, ut ſenſum feriat id, quod translatum ſit; fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audiunt, trahet ſimilitudo. Nolo morte dici Africani caſtratam eſſe remp. nolo ſtercus curiæ dici Glauciam. quamuis ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Nolo eſſe aut maius, quàm res poſtulet, Tempeſtas comeſſationis; aut minus, comeſſatio tempeſtatis. Nolo eſſe uerbum anguſtius id, quod translatum ſit, quàm illud proprium ac ſuum.

Quidnam eſt obſecro, quòd te adiri abnutas?

melius eſſet, uetas, prohibes, abſterres: quoniam ille dixerat,

Illico iſtic,

Ne contagio mea bonis, umbrá ue obſit.

Atque etiam, ſi uereare, ne paulo durior tranſlatio eſſe uideatur, mollienda eſt præpoſito ſæpe uerbo: ut ſi olim, M. Catone mortuo, pupillum ſenatum quis relictum diceret; paulo durius: ſin, ut ita dicam, pupillum; aliquanto mitius eſt. etenim uerecunda debet eſſe tranſlatio; ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe, atque ut precario, non uì, ueniſſe uideatur. Modus autem nullus eſt florentior in ſingulis uerbis, nec qui plus luminis afferat orationi. Nam illud, quod ex hoc genere profluit, non eſt in uno uerbo tranſlato, ſed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum ſit:

- Neque me patior

Iterum ad unum ſcopulum, et telum claſſem Achiuum offendere.

atque illud:

Erras, erras: nam exultantem te, & præſidentem tibi

Repriment ualidæ legum habenæ, atque imperij inſiſtent iugo.

Sumpta re ſimili, uerba eius rei propria deinceps in rem aliam, ut dixi, transferuntur. Eſt hoc magnum ornamentum orationis, in quo obſcuritas fugienda eſt. etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur ænigmata. non eſt autem in uerbo modus hic, ſed in oratione, id eſt in continuatione uerborum. Ne illa quidem traductio atque immutatio in

uerbo quandam fabricationem habet, ſed in oratione;
Africa terribili tremit horrida terra tumultu.
pro Afris eſt ſumpta Africa. neque factum uer=bum eſt, ut,
- Mare ſaxifragis undis; neque translatum, ut,
Mollitur mare; ſed ornandi cauſa proprium proprio commutatum,
Deſine Roma tuos hoſtes: =
Teſtes ſunt campi magni. =
Grauis eſt modus in ornatu orationis, & ſæpe ſu=mendus: ex quo genere hæc ſunt, Martem belli eſſe communem, Cererem pro frugibus, Liberum ap=pellare pro uino, Neptunum pro mari, curiam pro ſenatu, campum pro comitijs, togam pro pace, ar=ma ac tela pro bello. Quo item in genere & uirtutes, & uitia pro ipſis, in quibus illa ſunt, appellantur: Luxuries quam in domum irrupit; &, Quò auari=tia penetrauit; aut, Fides ualuit, Iuſtitia confecit. Videtis profecto genus hoc totum, cum inflexo com=mutatoq; uerbo res eadem enunciatur, ornatius: cui ſunt finitima illa minus ornata, ſed tamen non ignoranda, cum intelligi uolumus aliquid aut ex parte totum, ut, pro ædificijs, cum parietes, aut tecta dicimus; aut ex toto partem, ut cum unam turmam, equitatum populi R. dicimus; aut ex uno plures,
At Romanus homo, tamen, etſi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat: =
aut cum ex pluribus intelligitur unum,
Nos ſumu' Romani, qui fuimus Rutuli.

aut quocunque modo non ut dictum eſt, in eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt. Abutimur *ſæpe etiam uerbo non tam eleganter, quàm in transferendo, ſed, etiam ſi licentius, tamen interdum non impudenter: ut cum grandem orationem pro magna, minutum animum pro paruo dicimus.* Verum *illa uidetis'ne eſſe non uerbi, ſed orationis, quæ ex pluribus, ut expoſui, translationibus connexa ſunt? hæc autem, quæ aut immutata eſſe dixi, aut aliter intelligenda ac dicerentur, ſunt translata quodam modo. ita fit, ut omnis ſingulorum uerborum uirtus atque laus tribus exiſtat ex rebus, ſi aut uetuſtum uerbum ſit, quod tamen conſuetudo ferre poſſit; aut factum uel coniunctione, uel nouitate, in quo item eſt auribus conſuetudiniq; parcendum; aut translatum, quod maxime tanquam ſtellis quibuſdam notat & illuminat orationem.* Sequitur *continuatio uerborum, quæ duas res maxime, collocationem primum, deinde modum quendam formamq; deſiderat.* Collocationis *eſt componere & ſtruere uerba ſic, ut ne'ue aſper eorum concurſus, ne'ue hiulcus ſit, ſed quodam modo coagmentatus & leuis.* In *quo lepide ſoceri mei perſona luſit is, qui elegantiſſime id facere potuit,* Lucilius,

Quàm Lepide *lexeis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes,*
Arte *pauimento, atque emblemate uermiculato.*

quæ cum dixiſſet in Albutium *illudens, ne à me quidem abſtinuit,*

Craſſum *habeo generum, ne rhetoricotero' tu ſis.*
Quid *ergo iſte* Craſſus, *quoniam eius abuteris nomine,*

*quid efficit? idem illud ſcilicet, ut ille uoluit, et ego
uellem, melius aliquanto, quàm Albutius: uerum
in me quidem luſit ille, ut ſolet. Sed eſt tamen collo=
catio conſeruanda uerborum, de qua loquor, quæ
iunctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ
lenem, quæ æquabiliter fluentem. id aſſequemini, ſi
uerba extrema cum conſequentibus primis ita iunge=
tis, ut néue aſpere concurrant, néue uaſtius didu-
cantur. Hanc diligentiam ſubſequitur modus etiam,
& forma uerborum; quod iam uereor ne huic Ca=
tulo uideatur eſſe puerile. uerſus enim ueteres illi in
hac ſoluta oratione propemodum, hoc eſt numeros
quoſdam nobis eſſe adhibendos putauerunt: interſpi=
rationis enim, non defatigationis noſtræ, neque li=
brariorum notis, ſed uerborum et ſententiarum mo=
do interpunctas clauſulas in orationibus eſſe uolue=
runt: idq; princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut in=
conditam antiquorum dicendi conſuetudinem dele=
ctationis atque aurium cauſa, quemadmodum ſcri=
bit diſcipulus eius Naucrates, numeris aſtringeret.
nanque hæc duo muſici, qui erant quondam ijdem
poetæ, machinati ad uoluptatem ſunt, uerſum at=
que cantum; ut & uerborum numero, & uocum
modo delectatione uincerent aurium ſatietatem. Hæc
igitur duo, uocis dico moderationem & uerborum
concluſionem, quoad orationis ſeueritas pati poſſit,
à poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In
quo illud eſt uel maximum, quòd, uerſus in oratio=
ne ſi efficitur coniunctione uerborum, uitium eſt:
& tamen eam coniunctionem, ſicuti uerſum, nu=*

meroſe cadere & quadrare & perfici uolumus. neque eſt ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroq; diſtinguat, quàm quòd ille rudis incondite fundit, qnantum poteſt, & id, quod dicit, ſpiritu, non arte determinat; orator autem ſic illigat ſententiam uerbis, ut eam numero quodam complectatur & aſtricto, & ſoluto. nam cum uinxit modis, & forma, relaxat, & liberat immutatione ordinis: ut uerba neque alligata ſint, quaſi certa aliqua lege uerſus; neque ita ſoluta, ut uagentur. Quonam igitur modo tantum munus inſiſtemus, ut arbitremur nos hanc uim numeroſe dicendi conſequi poſſe? non eſt res tam difficilis, quàm neceſſaria: nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile ſequatur, quocunque ducas, quàm oratio. ex hac uerſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam ſoluta uarijs modis, multorumq; generum oratio. non enim ſunt alia ſermonis, alia contentionis uerba: neque ex alio genere ad uſum quotidianum, alio ad ſcenam pompamq; ſumuntur: ſed ea nos cum iacentia ſuſtulimus è medio, ſicut molliſſimam ceram ad noſtrum arbitrium formamus & fingimus. itaque tum graues ſumus, tum ſubtiles, tum medium quiddam tenemus: ſic inſtitutum noſtram ſententiam ſequitur orationis genus, idq; ad omnem rationem, et aurium uoluptatem, & animorum motum mutatur & uertitur. ſed ut in pleriſque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata, ſic in oratione, ut ea, quæ maximam utilitatem in ſe continerent, ea=

dem haberent plurimum uel dignitatis, uel ſæpe etiam uenuſtatis. Incolumitatis ac ſalutis omnium *cauſa uidemus hunc ſtatum eſſe huius totius mundi atque naturæ, rotundum ut cœlum, terraq́; ut media ſit, eaq́; ſua ui nutuq́; teneatur: ſol ut circunferatur, ut accedat ad brumale ſignum, & inde ſenſim aſcendat in diuerſam partem: ut luna acceſſu & receſſu ſuo ſolis lumen accipiat: ut eadem ſpatia quinque ſtellæ diſpares motu curſuq́; conficiant. hæc tantam habent uim, ut paulum immutata cohærere non poſſint; tantam pulchritudinem, ut nulla ſpecies ne excogitari quidem poſſit ornatior.* Referte *nunc animum ad hominum uel etiam cæterarum animantium formam & figuram: nullam partem corporis ſine aliqua neceſſitate affictam, totamq́; formam quaſi perfectam reperietis arte, non caſu.* Quid *in arboribus, in quibus non truncus, non rami, non folia ſunt denique, niſi ad ſuam retinendam conſeruandamq́; naturam? nuſquam tamen eſt ulla pars, niſi uenuſta.* Linquamus *naturam, arteſq́; uideamus.* Quid *tam in nauigio neceſſarium, quàm latera, quàm carinæ, quàm prora, quàm puppis, quàm antemnæ, quàm uela, quàm mali, quàm reliqua? quæ tamen hanc habent in ſpecie uenuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam uoluptatis cauſa inuenta eſſe uideantur.* Columnæ *& templa, & porticus ſuſtinent, tamen habent non plus utilitatis, quàm dignitatis.* Capitolij *faſtigium illud, & cæterarum ædium, non uenuſtas, ſed neceſſitas ipſa fabricata eſt. nam cùm eſſet habita ratio, quem-*

admodum ex utraque parte tecti aqua delaberetur; utilitatem templi, faſtigij dignitas conſecuta eſt: ut, etiam ſi in cœlo Capitolium ſtatueretur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſtigio dignitatem habiturum fuiſſe uideatur. Hoc in omnibus item partibus orationibus euenit, ut utilitatem ac prope neceſſitatem ſuauitas quædam & lepos conſequatur. clauſulas enim, atque interpuncta uerborum, animæ interclusio, atque anguſtiæ ſpiritus attulerunt. id inuentum eſt ita ſuaue, ut, ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare uerba nolimus: id enim auribus noſtris gratum eſt inuentum, quod hominum lateribus non tolerabile ſolum, ſed etiam facile eſſe poſſit. Longiſſima eſt igitur complexio uerborum, quæ uolui uno ſpiritu poteſt. ſed hic naturæ modus eſt, artis alius. nam cum ſint numeri plures, iambum & trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles Catule ueſter; qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem ſermonemq; noſtrum; ſed ſunt inſignes percuſſiones eorum numerorum, & minuti pedes. Quare primum ad heroum nos dactyli & anapæſti & ſpondei pedem inuitat; in quo impune progredi licet duos duntaxat pedes, aut paulo plus; ne plane in uerſum, aut ſimilitudinem uerſuum incidamus. Aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes. in principia continuandorum uerborum ſatis decore cadunt. Probatur autem ab eodem illo maxime pæon: qui eſt duplex: nam aut à longa oritur, quam tres breues conſequuntur, ut hæc uerba, deſinite, incipite, comprimite; aut à

breuibus

breuibus deinceps tribus, extrema producta atque longa; ſicut illa ſunt, domuerant, ſonipedes. Atque *illi philoſopho ordiri placet à ſuperiore pæone, poſteriore finire. eſt autem pæon hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, quod eſt acrius iudicium & certius, par fere cretico, qui eſt ex longa, & breui, & longa: ut,*

Quid *petam præſidi, aut exequar? quoúe nunc.*

A *quo numero exorſus eſt* Fannius, Si Quirites mi*nas illius. hunc ille clauſulis aptiorem putat; quas uult longa plerunque ſyllaba terminari.* Neque *uero hæc tam acrem curam diligentiamq́; deſiderant, quàm eſt illa poetarum, quos neceſſitas cogit, & ipſi numeri ac modi, ſic uerba uerſu includere, ut nihil ſit ne ſpiritu quidem minimo breuius aut longius, quàm neceſſe eſt.* Liberior *eſt oratio, & plane, ut dicitur, ſic & eſt uere ſoluta; non ut fugiat tamen, aut erret; ſed ut ſine uinculis ſibi ipſa moderetur. nanque ego illud aſſentior* Theophraſto, *qui putat orationem, quæ quidem ſit polita, atque facta quodam modo, non aſtricte, ſed remiſſius numeroſam eſſe oportere. etenim, ſicut ille ſuſpicatur, ex illis modis, quibus hic uſitatus uerſus efficitur, poſt anapæſtus procerior quidam numerus effloruit; inde ille licentior & diuitior fluxit dithyrambus; cuius membra & pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa.* Et *ſi numeroſum eſt id in omnibus ſonis atque uocibus, quod habet quaſdam impreſſiones, & quod metiri poſſumus interuallis æqualibus: recte genus hoc numerorum, dummo-*

do ne continuum ſit, in orationis laude ponetur. nam ſi rudis & indocta putanda eſt illa ſine interuallis loquacitas perennis & profluens: quid eſt aliud cauſæ, cur repudietur, niſi quòd hominum aures uocem natura modulantur ipſa? quod fieri, niſi ineſt numerus in uoce, non poteſt. Numerus autem in continuatione nullus eſt: diſtinctio & æqualium & ſæpe uariorum interuallorum percuſſio numerum conficit: quem in cadentibus guttis, quòd interuallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni præcipitante non poſſumus. Quòd ſi continuatio uerborum hæc ſoluta multo eſt aptior atque iucundior, ſi eſt articulis membriſq; diſtincta, quàm ſi continuata ac producta: uerba illa modificata eſſe debebunt: quæ ſi in extremo breuiora ſunt, infringitur ille quaſi uerborum ambitus: ſic enim has orationis conuerſiones Græci nominant. Quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis; aut, quod etiam eſt melius et iucundius, longiora. Atque hæc quidem ab ijs philoſophis, quos tu maxime diligis Catule, dicta ſunt. quod eo ſæpius teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem, inquit Catulus? aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius, aut omnino dici ſubtilius? At enim uereor, inquit Craſſus, ne hæc aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe uideantur; aut, quia non traduntur in uulgari iſta diſciplina, nos ea maiora ac difficiliora uideri uelle uideamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, ſi aut me, aut horum quenquam putas à te hæc opera

quotidiana & peruagata expectare. iſta, quæ dicis, dici uolumus, neque tam dici, quàm iſto dici modo: neque tibi hoc pro me ſolum, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo. Ego uero, inquit Antonius, inueni tandem quem negaram in eo, quem ſcripſi, libello me inueniſſe, eloquentem: ſed eo te ne laudandi quidem cauſa interpellaui, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore uerbo uno meo diminueretur. Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cum exercitatione, tum ſtylo, qui & alia & hoc maxime ornat ac limat, formanda uobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt, quanti uidetur: nec ſunt hæc rhythmicorum ac muſicorum acerrima norma dirigenda: & efficiendum eſt illud modo uobis, ne fluat oratio, ne uagetur, ne inſiſtat interius, ne excurrat longius, ut membris diſtinguatur, ut conuerſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate, & quaſi conuerſione uerborum; ſed ſæpe capienda membris minutioribus oratio eſt; quæ tamen ipſa membra ſunt numeris uincienda. Neque uos pæon, aut herous ille conturbet. ipſi occurrent orationi, ipſi inquam ſe offerent et reſpondebunt non uocati: conſuetudo modo illa ſit ſcribendi atque dicendi, ut ſententiæ uerbis finiantur, eorumq; uerborum iunctio naſcatur à proceris numeris ac liberis, maxime heroo & pæone priore, aut cretico, ſed uarie diſtinctéq; conſidat. notatur enim maxime ſimilitudo in conquieſcendo: & ſi primi & poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſeruati, medij poſſunt latere; modo ne circuitus ip-

ſe uerborum ſit aut breuior, quàm aures expectent; aut longior, quàm uires atque anima patiatur. Clauſulas autem diligentius etiam ſeruandas eſſe arbitror, quàm ſuperiora; quòd in his maxime perfectio, atque abſolutio iudicatur. nam uerſus æque prima, & media, & extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacunque ſit parte titubatum: in oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema plerique: quæ quoniam apparent & intelliguntur, uarianda ſunt; ne aut animorum iudicijs repudientur, aut aurium ſatietate. Duo enim, aut tres ſunt fere extremi ſeruandi et notandi pedes; ſi modo non breuiora & præciſa erunt ſuperiora; quos aut chorios, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit, aut in pæone illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. horum uiciſſitudines efficient, ut neque ij ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis; nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere uideamur. Quòd ſi Antipater ille Sidonius, ille quem tu probe Catule meminiſti, ſolitus eſt uerſus hexametros aliosq́; uarijs modis atque numeris fundere ex tempore; tantumq́; hominis ingenioſi ac memoris ualuit exercitatio, ut, cum ſe mente ac uoluntate conieciſſet in uerbum, uerba ſequerentur: quanto id facilius in oratione, exercitatione, & conſuetudine adhibita, conſequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc uulgus imperitorum in audiendo notet: cum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quædam eſt uis, incredibilisq́; naturæ. omnes enim tacito quodam

ſenſu ſine ulla arte, aut ratione, quæ ſint in artibus, ac rationibus recta ac praua, dijudicant: idq́; cum faciunt in picturis, & in ſignis, & in alijs operibus, ad quorum intelligentiam à natura minus habent inſtrumenti; tum multo oſtendunt magis in uerborum, numerorum, uocumq́; iudicio; quòd ea ſunt in communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quenquam funditus natura uoluit eſſe expertem. itaque non ſolum uerbis arte poſitis mouentur omnes, uerum etiam numeris ac uocibus. quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum ac modorum? at in his ſi paulum modo offenſum eſt, ut aut contractione breuius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid, hoc non idem fit in uocibus? ut à multitudine et populo non modo cateruæ atque conuentus, ſed etiam ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes eijciantur? Mirabile eſt, cum plurimum in faciendo interſit inter doctum & rudem, quàm non multum differat in iudicando. Ars enim, cum à natura profecta ſit, niſi naturam moueat ac delectet, nihil ſane egiſſe uideatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quàm numeri atque uoces; quibus & excitamur, & incendimur, & lenimur, & langueſcimus, & ad hilaritatem & ad triſtitiam ſæpe deducimur: quorum illa ſumma uis carminibus eſt aptior & cantibus, non neglecta, ut mihi uidetur, à Numa rege doctiſſimo, maioribusq́; noſtris; ut epularum ſolennium fides ac tibiæ, Saliorumq́; uerſus indicant; maxime autem à Græcia uetere celebrata: quibus

utinam, ſimilibusq́; de rebus diſputari, quàm de puerilibus his uerborum translationibus maluiſſetis. Verum, ut in uerſu uulgus, ſi eſt peccatum, uidet, ſic, ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit: ſed poetæ non ignoſcit, nobis concedit; tacite tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumq́; cernunt. itaque illi ueteres, ſicut hodie etiam nonnullos uidemus, cum circuitum & quaſi orbem uerborum conficere non poſſent, (nam id quidem nuper uel poſſe, uel audere cœpimus) terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam uerba dicebant: qui in illa infantia naturali illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen; ut et illa eſſent paria, quæ dicerent, et æqualibus interſpirationibus uterentur. Expoſui fere, ut potui, quæ maxime ad ornatum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de ſingulorum laude uerborum; dixi de coniunctione eorum; dixi de numero, atque forma. ſed ſi habitum etiam orationis, & quaſi colorem aliquem requiritis; eſt plena quædam, & tamen teres, & tenuis, & non ſine neruis ac uiribus, & ea quæ particeps utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. His tribus figuris inſidere quidam uenuſtatis non fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus debet color. Tum denique nobis hic orator ita conformandus eſt & uerbis, & ſententijs, ut, quemadmodum qui utuntur armis aut palæſtra, non ſolum ſibi uitandi aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam ut cum uenuſtate moueantur; ſic uerbis quidem ad aptam compoſitionem & conde-

centiam, ſententiјs uero ad grauitatem orationis utatur, ut iј, qui in armorum tractatione uerſantur. Formantur autem & uerba & ſententiæ pene innumerabiles; quod ſatis ſcio notum eſſe uobis: ſed inter conformationem uerborum & ſententiarum hoc intereſt, quod uerborum tollitur, ſi uerba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcunque uerbis uti uelis. Quod quidem uos, etſi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium atque mirabile, niſi in ſingulis uerbis illa tria tenere; ut translatis utamur frequenter, interdumq́; factis, raro autem etiam peruetuſtis: in perpetua autem oratione, cum & coniunctionis lenitatem, & numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda & frequentanda omnis oratio ſententiarum atque uerborum. nam & commoratio una in re permultum mouet, & illuſtris explanatio, rerumq́; quaſi gerantur, ſub aſpectum pene ſubiectio: quæ & in exponenda re plurimum ualet, & ad illuſtrandum id, quod exponitur, & ad amplificandum; ut iјs, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe uideatur: & huic contraria ſæpe præciſio eſt, & plus ad intelligendum, quàm dixeris, ſignificatio, & diſtincte conciſa breuitas, & extenuatio, & huic adiuncta illuſio à præceptis Cæſaris non abhorrens, & ab re non longa digreſſio: in qua cum fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus & concinnus eſſe debebit: propoſitioq́; quid ſis dicturus, &

ab eo, quod eſt dictum, ſeiunctio, et reditus ad propoſitum, & iteratio, & rationis apta concluſio: tum augendi minuendíue cauſa ueritatis ſuperlatio, atque traiectio, & rogatio, atque huic finitima quaſi percunctatio expoſitioq́; ſententiæ ſuæ: tum illa, quæ maxime quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis ac ſignificantis diſſimulatio; quæ eſt periucunda, cum in oratione non contentione, ſed ſermone tractatur: deinde dubitatio, tum diſtributio, tum correctio, uel ante, uel poſtquam dixeris, uel cum aliquid à te ipſo reijcias: præmunitio eſt etiam ad id, quod aggrediare, & reiectio in alium: communicatio; quæ eſt quaſi cum ijs ipſis, apud quos dicas, deliberatio: morum, ac uitæ imitatio uel in perſonis, uel ſine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos uel maxime, ſæpe autem etiam ad commouendos: perſonarum ficta inductio, uel grauiſſimum lumen augendi; deſcriptio, erroris inductio, et in hilaritatem impulſio; ante occupatio: tum duo illa, quæ maxime mouent, ſimilitudo, & exemplum, digeſtio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio, uox quædam libera, atque etiam effrænatior, augendi cauſa; iracundia, obiurgatio, promiſſio, deprecatio, obſecratio, declinatio breuis à propoſito, non ut ſuperior illa digreſſio; purgatio, conciliatio; læſio, optatio, atque execratio. His fere *luminibus illuſtrant orationem ſententiæ.* Ora*tionis autem ipſius tanquam armorum eſt uel ad uſum comminatio, & quaſi petitio, uel ad uenu-*

ſtatem ipſa tractatio. nam & geminatio uerborum habet interdum uim, leporem alias, et paulum immutatum uerbum atque deflexum: et eiuſdem uerbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum conuerſio, & in eadem uerba impetus, & concurſio; & adiunctio, & progreſsio, & eiuſdem uerbi crebrius poſiti quædam diſtinctio, et reuocatio uerbi, & illa quæ ſimiliter deſinunt, aut quæ cadunt ſimiliter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ ſunt inter ſe ſimilia. Eſt etiam gradatio quædam, & conuerſio, & uerborum concinna tranſgreſſio, & contrarium, & diſſolutum, & declinatio, & reprehenſio, & exclamatio, & imminutio, & quod in multis caſibus ponitur, & quod de ſingulis rebus propoſitis ductum refertur ad ſingula, & ad propoſitum ſubiecta ratio, & item in diſtributis ſuppoſita ratio, & permiſsio, & rurſum alia dubitatio, & improuiſum quiddam, & dinumeratio, & alia correctio, & diſputatio, & quod continuatum, & interruptum, & imago, & ſibi ipſi reſponſio, & immutatio, & diſiunctio, & ordo, & relatio, et digreſſio, & circunſcriptio. Hæc enim ſunt fere, atque horum ſimilia uel plura etiam eſſe poſſunt, quæ ſententiis orationem, uerborumq; conformationibus illuminent. Quæ quidem te Craſſe uideo, inquit Cotta, quòd nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus et ſine exemplis effudiſſe. Ego uero, inquit Craſſus, ne illa quidem, quæ ſupra dixi, noua uobis eſſe arbitrabar; ſed uoluntati ueſtrum omnium parui.

His autem de rebus ſol me ille admonuit ut breuior eſſem; qui ipſe iam præcipitans, me quoque hæc præcipitem pene euoluere coegit. ſed tamen huius generis demonſtratio eſt, et doctrina ipſa uulgaris; uſus autem grauiſsimus, et in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis, ſi non ſunt omnes patefacti, at certe commonſtrati loci; nunc, quid aptum ſit, hoc eſt, quod maxime deceat in oratione, uideamus: quanquam id quidem perſpicuum eſt, non omni cauſæ, nec auditori, neque perſonæ, neque tempori congruere orationis unum genus. nam et cauſæ capitis alium quendam uerborum ſonum requirunt, alium rerum priuatarum atque paruarum: et aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud iudicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud obiurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiam, qui audiant, ſenatus, an populus, an iudices; frequentes, an pauci, an ſinguli: et quales ipſi quoque oratores, qua ſint ætate, honore, auctoritate, debet uideri; tempus, pacis an belli, feſtinationis an otii. itaque hoc loco nihil ſane eſt, quod præcipi poſſe uideatur, niſi ut figuram orationis plenioris, & tenuioris, et item illius mediocris ad id, quod agimus, accommodatam deligamus: ornamentis iiſdem uti fere licebit, alias contentius, alias ſummiſsius: omniq; in re poſſe, quod deceat, facere, artis et naturæ eſt: ſcire quid, quandoq; deceat, prudentiæ. Sed hæc ipſa omnia perinde ſunt, ut aguntur. Actio inquam in dicendo una dominatur. ſine hac ſum-

mus orator eſſe in numero nullo poteſt, mediocris hac inſtructus ſummos ſæpe ſuperare. huic primas dediſſe Demoſthenes dicitur, cum rogaretur quid in dicendo eſſet primum, huic ſecundas, huic tertias. quo mihi melius etiam illud ab Aeſchine dictum uideri ſolet: qui cum propter ignominiam iudicii ceſſiſſet Athenis, & ſe Rhodum contuliſſet, rogatus à Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in Cteſiphontem contra Demoſthenem dixerat: qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra à Demoſthene pro Cteſiphonte edita: quam cum ſuauiſſima & maxima uoce legiſſet, admirantibus omnibus, Quanto, inquit, magis admiraremini, ſi audiſſetis ipſum? Ex quo ſatis ſignificauit, quantum eſſet in actione, qui orationem eandem aliam eſſe putaret auctore mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu Catule melius meminiſti, quod me puero tantopere ferretur? Quò me miſer conferam? quò uertam? in Capitolium'ne? at fratris ſanguine redundat. an domum? matrem'ne ut miſeram lamentantemq; uideam, & abiectam? Quæ ſic ab illo acta eſſe conſtabat, oculis, uoce, geſtu, inimici ut lacrymas tenere non poſſent. Hæc eo dico pluribus, quòd genus hoc totum oratores, qui ſunt ueritatis ipſius actores, reliquerunt, imitatores autem ueritatis hiſtriones occupauerunt. At ſine dubio in omni re uincit imitationem ueritas: ſed, ea ſi ſatis in actione efficeret ipſa per ſeſe, arte profecto nòn egeremus: uerum, quia animi permotio, quæ maxime aut declaranda, aut

imitanda eſt actione, perturbata ſæpe ita eſt, ut obſcuretur, atque pene obruatur, diſcutienda ſunt ea, quæ obſcurant, & ea, quæ ſunt eminentia & prompta, ſumenda. Omnis enim motus animi ſuum quendam à natura habet uultum, & ſonum, & geſtum: totumq́; corpus hominis, et eius omnis uultus, omnesq́; uoces, ut nerui in fidibus, ita ſonant, ut à motu animi quoque ſunt pulſæ. nam uoces, ut chordæ, ſunt intentæ, quæ ad quenque tactum reſpondeant, acuta, grauis, cita, tarda, magna, parua: quas tamen inter omnes eſt ſuo quoque in genere mediocris. Atque etiam illa ſunt ab his delapſa plura genera, lene, aſperum, contractum, diffuſum, continenti ſpiritu, intermiſſo, fractum, ſciſſum, flexo ſono, attenuatum, inflatum. nullum eſt enim horum ſimilium generum, quod non arte ac moderatione tractetur. hi ſunt actori, ut pictori expoſiti ad uariandum colores. Aliud enim uocis genus iracundia ſibi ſumat, acutum, incitatum, crebro incidens:

Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer
Manderem natos. = & ea quæ tu dudum Antoni protuliſti,
Segregare abs te auſus: &,
Ecquis hoc animaduertit? uincite. = & Atreus fere totus. Aliud miſeratio ac mœror, flexibile, plenum, interruptum, flebili uoce;
Quò nunc me uertam? quod iter incipiam ingredi?
Domum paternam'ne? an'ne ad Peliæ filias? & illa,
O' pater, ò patria, ò Priami domus:

& quæ ſequuntur,

Hæc omnia uidi inflammari,

Priamo ui uitam euitari.

Aliud metus, demiſſum, et hæſitans, et abiectum:

Multi' modis ſum circumuentus, morbo, exilio, atque inopia:

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat.

Alter terribilem minitatur uitæ cruciatum, et necem:

Quæ nemo eſt tam firmo ingenio, & tanta confidentia,

Quin refugiat timido ſanguen, atque exalbeſcat metu.

Aliud uis, contentum, uehemens, imminens, quadam incitatione grauitatis:

Iterum Thyeſtes Atreum attractum aduenit:

Iterum iam aggreditur me, & quietum exuſcitat:

Maior mihi moles, maius miſcendum eſt malum;

Qui illius acerbum cor contundam & comprimam.

Aliud uoluptas, effuſum, lene, tenerum, hilaratum ac remiſſum:

Sed mihi cum tetulit coronam ob collocandas nuptias,

Tibi ferebat: cum ſimulabat ſeſe alteri dare,

Tum ad te ludibunda docte & delicate detulit.

Aliud moleſtia, ſine commiſeratione graue quiddam, & uno preſſu ac ſono obductum:

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis iunxit nuptijs,

Ego tum grauida expletis iam fere ad pariendum menſibus:

Per idem tempus Polydorum Hecuba partu poſtremo parit.

omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus, non hic uerba exprimens ſcenicus, ſed uniuerſam rem et ſententiam non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione, hac forti ac uirili, non ab ſcena & hiſtrionibus, ſed ab armis, aut etiam à palæſtra. Manus autem minus arguta, digitis ſubſequens uerba, non exprimens: brachium procerius, proiectum quaſi quoddam telum orationis: ſupploſio pedis in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore ſunt omnia. in eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum. quo melius noſtri illi ſenes, qui perſonatum ne Roſcium quidem magnopere laudabant. Animi eſt enim omnis actio; et imago animi uultus eſt, indices oculi. nam hæc eſt una pars corporis, quæ, quot animi motus ſunt, tot ſignificationes & commutationes poſſit efficere: neque uero eſt quiſquam, qui eadem contuens efficiat. Theophraſtus quidem Tauriſcum quendam dixit actorem auerſum ſolitum eſſe dicere; qui in agendo contuens aliquid, pronunciaret. quare oculorum eſt magna moderatio. nam oris non eſt nimium mutanda ſpecies; ne aut ad ineptias, aut ad prauitatem aliquam deferamur. Oculi ſunt, quorum tum intentione, tum remiſſione, tum coniectu, tum hilaritate motus animorum ſignificemus apte cum genere ipſo orationis: eſt enim actio quaſi ſermo corporis: quo magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis, ut equo & leoni ſetas, cau-

dam, aures, ad motus animorum declarandos dedit. Quare in hac noſtra actione ſecundum uocem uultus ualet: is autem oculis gubernatur. Atque in ijs omnibus, quæ ſunt actionis, ineſt quædam uis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac uulgus, hac denique barbari maxime commouentur. uerba enim neminem mouent, niſi eum, qui eiuſdem linguæ ſocietate coniunctus eſt: ſententiæ ſæpe acutæ non acutorum hominum ſenſus præteruolant: actio, quæ præ ſe motum animi fert, omneis mouet: iiſdem enim omnium animi motibus concitantur, & eos iiſdem notis & in aliis agnoſcunt, & in ſe ipſi iudicant. Ad actionis autem uſum atque laudem maximam ſine dubio partem uox obtinet: quæ primum eſt optanda nobis; deinde, quæcunque erit, ea tuenda. de quo illud iam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum uoci ſeruiatur: equidem magnopere cenſeo ſeruiendum. ſed illud uidetur ab huius noſtri ſermonis officio non abhorrere, quòd, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus, quod maxime eſt utile, id neſcioquo pacto etiam decet maxime. nam ad uocem in dicendo obtinendam nihil eſt utilius, quàm crebra mutatio; nihil pernicioſius, quàm effuſa ſine intermiſſione contentio. Quid? ad aures noſtras, et actionis ſuauitatem, quid eſt uiciſſitudine, & uarietate, & commutatione aptius? itaque idem Gracchus, quod potes audire Catule ex Licinio cliente tuo, literato homine, quem ſeruum ſibi ille habuit ad manum, cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occulte poſt ipſum cum concionaretur, peritum

hominem, qui inſlaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut à contentione reuocaret. Audiui mehercule, inquit Catulus, *et ſæpe ſum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam et ſcientiam.* Ego uero, inquit Craſſus, *ac doleo quidem illos uiros in eam fraudem in republica eſſe delapſos. quanquam ea tela texitur; et ea in ciuitate ratio uiuendi, ac poſteritatis oſtenditur; ut eorum ciuium, quos noſtri patres non tulerunt, iam ſimiles habere cupiamus.* Mitte obſecro, inquit, Craſſe, Iulius, *ſermonem iſtum, & te ad* Gracchi *fiſtulam refer; cuius ego nondum plane rationem intelligo.* In omni uoce, inquit Craſſus, *eſt quiddam medium, ſed ſuum cuique uoci. huc gradatim aſcendere uocem, utile & ſuaue eſt: nam à principio clamare, agreſte quiddam eſt: et illud idem ad firmandum eſt uocem ſalutare.* Deinde *eſt quiddam contentionis extremum; quod tamen inferius eſt, quàm acutiſſimus clamor; quò te fiſtula progredi non ſinet, & tamen ab ipſa contentione reuocabit.* Eſt *item contra quiddam in remiſſione grauiſſimum, quò tanquam ſonorum gradibus deſcenditur.* Hæc *uarietas, & hic per omnes ſonos uocis curſus & ſe tuebitur, & actioni afferet ſuauitatem: ſed fiſtulatorem domi relinquetis: ſenſum huius conſuetudinis uobiſcum ad forum deferetis.* Edidi *quæ potui, non ut uolui, ſed ut me temporis anguſtiæ coegerunt. ſcitum eſt enim, cauſam conferre in tempus, cum afferre plura, ſi cupias, non queas.* Tu *uero,* inquit Catulus, *collegiſti omnia, quantum ego*

poſſum

poſſum indicare, ita diuinitus, ut non à Græcis didiciſſe, ſed eos ipſos hæc docere poſſe uideare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo. ac uellem ut meus gener, ſodalis tuus, Hortenſius affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Craſſus, Fore dicis, inquit? ego uero eſſe iam iudico, & tum iudicaui, cum me Conſule in ſenatu cauſam defendit Africæ; nuperq; etiam magis, cum pro Bithyniæ rege dixit. quamobrem recte uides Catule: nihil enim iſti adoleſcenti neque à natura, neque à doctrina deeſſe ſentio. Quo magis eſt tibi Cotta, & tibi Sulpici uigilandum, ac laborandum: non enim ille mediocris orator ueſtræ quaſi ſuccreſcit ætati, ſed & ingenio peracri, et ſtudio flagranti, & doctrina eximia, & memoria ſingulari. cui quanquam faueo: tamen illum ætati ſuæ præſtare cupio: uobis uero illum tanto minorem præcurrere, uix honeſtum eſt. Sed iam ſurgamus, inquit; noſq; curemus; et aliquando ab hac contentione diſputationis animos noſtros curamq; laxemus.

M. TVLLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBVS LIBER, QVI DICITVR BRVTVS.

C VM è Cilicia decedens Rhodum uenisſem; & eò mihi de Q. Hortensij morte eſſet allatum; opinione omnium maiorem animo cepi dolorem. nam &, amico amiſſo, cum conſuetudine iucunda, tum multorum officiorum coniunctione me priuatum uidebam: & interitu talis Auguris dignitatem noſtri collegij diminutam dolebam. qua in cogitatione, & cooptatum me ab eo in collegium, recordabar; in quo iuratus iudicium dignitatis meæ fecerat: et inauguratum ab eodem; ex quo Augurum inſtitutis in parentis eum loco colere debebam. Augebat etiam moleſtiam, quòd, magna ſapientium ciuium bonorumq; penuria, uir egregius, coniunctiſſimusq; mecum conſiliorum omnium ſocietate, alieniſſimo reip. tempore extinctus, & auctoritatis, & prudentiæ ſuæ triſte nobis deſiderium reliquerat: dolebamq;, quòd non, ut pleriſque putabant, aduerſarium, aut obtrectatorem laudum mearum, ſed ſocium potius, & conſortem glorioſi laboris amiſeram. etenim, ſi in leuiorum artium ſtudio memoriæ proditum eſt, poetas nobileis poetarum æqualium morte doluiſſe: quo tandem animo eius interitum ferre debui, cum quo certare

erat glorioſius, quàm omnino aduerſarium non habere? cum præſertim non modo nunquam ſit aut illius à me curſus impeditus, aut ab illo meus, ſed contra ſemper alter ab altero adiutus & communicando, & monendo, & fauendo. ſed quoniam perpetua quadam felicitate uſus ille ceſſit è uita, ſuo magis quàm ſuorum ciuium tempore; & tum occidit, cum lugere facilius remp. poſſet, ſi uiueret, quàm iuuare; uixitq; tandiu, quàm licuit in ciuitate bene beateq; uiuere: noſtro incommodo detrimentoq;, ſi eſt ita neceſſe, doleamus; illius uero mortis opportunitatem beneuolentia potius, quàm miſericordia proſequamur; ut, quotieſcunque de clariſſimo & beatiſſimo uiro cogitemus, illum potius, quàm noſmet ipſos diligere uideamur. nam ſi id dolemus, quòd eo iam frui nobis non licet: noſtrum eſt id malum: quod modice feramus; ne id non ad amicitiam, ſed ad domeſticam utilitatem referre uideamur. ſin, tanquam illi ipſi acerbitatis aliquid acciderit, angimur: ſummam eius felicitatem non ſatis grato animo interpretamur. etenim ſi uiueret Q. Hortenſius, cætera fortaſſe deſideraret una cum reliquis bonis & fortibus ciuibus; hunc autem & præter cæteros, aut cum paucis ſuſtineret dolorem, cum forum populi R. quod fuiſſet quaſi theatrum illius ingenij, uoce erudita, & Romanis Græciſq; auribus digna ſpoliatum atque orbatum uideret. equidem angor animi, non conſilij, non ingenij, non auctoritatis armis egere remp. quæ didiceram tractare, quibuſq; me aſſuefeceram, quæq; erant propria cum

præſtantis in rep. uiri, tum bene moratæ & bene conſtitutæ ciuitatis. quòd ſi fuit in rep. tempus ullum, cum extorquere arma poſſet è manibus iratorum ciuium boni ciuis auctoritas & oratio: tum profecto fuit, cum patrocinium pacis excluſum eſt aut errore hominum, aut timore. ita nobiſmet ipſis accidit, ut, quanquam eſſent multo magis alia lugenda, tamen hoc doleremus; quòd, quo tempore ætas noſtra, perfuncta rebus ampliſſimis, tanquam in portum confugere deberet, non inertiæ neque deſidiæ, ſed otij moderati atque honeſti; cumq; ipſa oratio iam noſtra caneſceret, haberetq; ſuam quandam maturitatem, et quaſi ſenectutem; tum arma ſunt ea ſumpta, quibus illi ipſi, qui didicerant eis uti glorioſe, quemadmodum ſalutariter uterentur, non reperiebant. itaque ij mihi uidentur fortunate beateq; uixiſſe, cum in cæteris ciuitatibus, tum maxime in noſtra, quibus cum auctoritate, rerumq; geſtarum gloria, tum etiam ſapientiæ laude perfrui licuit. quorum memoria & recordatio in maximis noſtris grauiſſimisq; curis iucunda ſane fuit, cum in eam nuper ex ſermone quodam incidiſſemus. nam cum inambularem in xyſto, & eſſem otioſus domi; Marcus ad me Brutus, ut conſueuerat, cum T. Pomponio uenerat; homines cum inter ſe coniuncti, tum mihi ita chari, itaq; iucundi, ut eorum aſpectu omnis, quæ me angebat, de rep. cura conſederit. quos poſtquam ſalutaui, Quid uos, inquam, Brute, & Attice nunc, quid tandem noui? Nihil ſane, inquit Brutus, quod quidem aut tu audire uelis, aut ego

pro certo dicere audeam. Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo uenimus, ut de republica eſſet ſilentium, & aliquid audiremus potius ex te, quàm te afficeremus ulla moleſtia. Vos uero, inquam, Attice & præſentem me cura leuatis; & abſenti magna ſolatia dediſtis: nam ueſtris primum literis recreatus, me ad priſtina ſtudia reuocaui. Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epiſtolam, quam ad te Brutus miſit ex Aſia: qua mihi uiſus eſt et monere te prudenter, & conſolari amiciſſime. Recte, inquam, eſt uiſus: nam me iſtis ſcito literis ex diuturna perturbatione totius ualetudinis tanquam ad aſpiciendam lucem eſſe reuocatum. atque ut poſt Cannenſem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prælio populus ſe Romanus erexit; poſteáq; proſperæ res deinceps multæ conſecutæ ſunt: ſic, poſt rerum noſtrarum, & communium grauiſsimos caſus, nihil ante epiſtolam Bruti mihi accidit, quod uellem, aut quod aliqua ex parte ſolicitudines alleuaret meas. Tum Brutus, Volui id quidem efficere certe; & capio magnum fructum, ſi quidem, quod uolui, tanta in re conſecutus ſum: ſed ſcire cupio, quæ te Attici literæ delectauerint. Iſtæ uero, inquam, Brute non modo delectationem mihi, ſed etiam, ut ſpero, ſalutem attulerunt. Salutem? inquit ille. quodnam tandem genus iſtuc tam præclarum literarum fuit? An mihi potuit, inquam, eſſe aut gratior ulla ſalutatio, aut ad hoc tempus aptior, quàm illius libri, quo me hic affatus, quaſi iacentem excitauit? Tum ille, Nempe cum dicis, inquit, quo iſte omnem re-

rum memoriam breuiter, & , ut mihi quidem uiſum eſt, perdiligenter complexus eſt? Iſtum ipſum, inquam, Brute dico librum mihi ſaluti fuiſſe. Tum Atticus, Optatiſſimum mihi quidem eſt, quod dicis: ſed quid tandem habuit liber iſte, quod tibi aut nouum, aut tanto uſui poſſet eſſe? Ille uero et noua, inquam, mihi quidem multa, et eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conſpectu omnia uiderem: quæ cum ſtudioſe tractare cœpiſſem; ipſa mihi tractatio literarum ſalutaris fuit; admonuitq; Pomponi, ut à te ipſo ſumerem aliquid ad me reficiendum, teq; remunerandum, ſi non pari, at grato tamen munere. quanquam illud Heſiodium laudatur à doctis, quod eadem menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poſſis. ego autem uoluntatem tibi profecto emetiar; ſed rem ipſam nondum poſſe uideor: idq; ut ignoſcas, à te peto. nec enim ex nouis, ut agricolæ ſolent, fructibus eſt unde tibi reddam quod accepi; ſic omnis fœtus repreſſus, exuſtusq; flos ſiti ueteris ubertatis exaruit: nec ex conditis, qui iacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui pene ſolis patuit, obſtructus eſt. ſeremus igitur aliquid tanquam in inculto & derelicto ſolo: quod ita diligenter colemus, ut impendijs etiam augere poſſimus largitatem tui muneris; modo idem noſter animus efficere poſſit, quod ager; qui cum multos annos quieuit, uberiores efferre fruges ſolet. Tum ille: Ego uero & expectabo ea, quæ polliceris; neque exigam, niſi tuo commodo: & erunt mihi pergrata, ſi

ſolueris. Mihi quoque, inquit Brutus, & expe-ctanda ſunt ea, quæ Attico polliceris. etſi fortaſſe ego à te huius uoluntarius procurator petam, quod ipſe, cui debes, incommodo exacturum negat. At uero, inquam, tibi ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius pe-titio ſit, petiturum. Non mehercule, inquit, tibi repromittere iſtuc quidem auſus ſim. nam hunc, qui negat, uideo flagitatorem, non illum quidem ti-bi moleſtum, ſed aſſiduum tamen, & acrem fore. Tum Pomponius, Ego uero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. uideor enim iam te auſurus eſſe ap-pellare; quoniam longo interuallo modo primum a-nimaduerti paulo te hilariorem. itaque quoniam hic, quod mihi deberetur, ſe exacturum profeſſus eſt; quod huic debes, ego à te peto. Quidnam id, in-quam? Vt ſcribas, inquit, aliquid: iampridem enim conticuerunt tuæ literæ. nam ut illos de rep. libros edidiſti, nihil à te ſane poſtea accepimus, eiſq; noſmet ipſi ad ueterum annalium memoriam comprehen-dendam impulſi atque incenſi ſumus. ſed illa, cum poteris: atque, ut poſſis, rogo. nunc uero, inquit, ſi es animo uacuo, expone nobis quod quærimus. Quidnam eſt id, inquam? Quod mihi nuper in Tu-ſculano inchoaſti de oratoribus, quando eſſe cœpiſ-ſent, qui etiam, & quales fuiſſent. quem ego ſer-monem cum ad Brutum tuum, uel noſtrum potius detuliſſem; magnopere hic audire ſe uelle dixit. ita-que hunc elegimus diem, cum te ſciremus eſſe ua-cuum. quare, ſi tibi eſt commodum, ede illa, quæ

cœperas, & Bruto, & mihi. Ego uero, inquam, ſi potuero, faciam uobis ſatis. Poteris, inquit: relaxa modo paulum animum, aut ſane, ſi potes, libera. Nempe igitur hinc tum Pomponi ductus eſt ſermo, quòd erat à me mentio facta, cauſam Deiotari fideliſſimi atque optimi regis ornatiſſime & copioſiſſime à Bruto me audiſſe defenſam. Scio, inquit, ab iſto initio tractum eſſe ſermonem; teq́; Bruti dolentem uicem, quaſi defleuiſſe iudiciorum uaſtitatem & fori. Feci, inquam, iſtuc quidem, & ſæpe facio. nam mihi Brute in te intuenti, crebro in mentem uenit uereri, ecquodnam curriculum aliquando ſit habitura tua & natura admirabilis, & exquiſita doctrina, & ſingularis induſtria. cum enim in maximis cauſis uerſatus eſſes; & cum tibi ætas noſtra iam cederet, faſceśq; ſummitteret; ſubito in ciuitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit. Tum ille, Cæterarum rerum cauſa, inquit, iſtuc & doleo, & dolendum puto: dicendi autem me non tam fructus & gloria, quàm ſtudium ipſum, exercitatioq́; delectat: quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tam ſtudioſo. etenim dicere bene nemo poteſt, niſi qui prudenter intelligit. quare qui eloquentiæ ueræ dat operam, dat prudentiæ: qua ne maximis quidem in bellis æquo animo carere quiſquam poteſt. Præclare, inquam, Brute dicis: eoq́; magis iſta dicendi laude delector, quòd cætera, quæ ſunt quondam habita in ciuitate pulcherrima, nemo eſt tam humilis, qui ſe non aut poſſe adipiſci,

aut adeptum putet ; eloquentem neminem uideo factum eſſe uictoria. ſed quo facilius ſermo explicetur, ſedentes, ſi uidetur, agamus. Cum idem placuiſſet illis, tum in pratulo propter Platonis ſtatuam conſedimus.

HIC ego, Laudare igitur eloquentiam, & quanta uis ſit eius, expromere, quantamq́; ijs, qui ſint eam conſecuti, dignitatem afferat, neque propoſitum nobis eſt hoc loco, neque neceſſarium. hoc uero ſine ulla dubitatione confirmauerim ; ſiue illa arte pariatur aliqua, ſiue exercitatione quadam, ſiue natura, rem unam eſſe omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus conſtare dicitur, earum unaquæque eſt ars ipſa magna per ſeſe. quare quinque artium concurſus maximarum quantam uim, quantamq́; difficultatem habeant, exiſtimari poteſt. teſtis eſt Græcia: quæ cum eloquentiæ ſtudio ſit incenſa, iandiuq́; excellat in ea, præſtetq́; cæteris, tamen omneis artes uetuſtiores habet, et multo ante non inuentas ſolum, ſed etiam perfectas, quàm hæc eſt à Græcis elaborata dicendi uis, atque copia. in quam cum intueor, maxime mihi occurrunt Attice, & quaſi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primum ſe orator extulit, primumq́; etiam monimentis & literis oratio eſt cœpta mandari. tamen ante Periclem, cuius ſcripta quædam feruntur, & Thucydidem, qui non naſcentibus Athenis, ſed iam adultis fuerunt, litera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, et oratoris eſſe uideatur. quanquam opinio eſt, & eum, qui multis an=

nis ante hos fuerit, Piſiſtratum, & paulo ſeniorem etiam Solonem, poſteaq; Cliſthenem, multum, ut temporibus illis, ualuiſſe dicendo. poſt hanc ætatem aliquot annis, ut ex Attici monimentis poteſt perſpici, Themiſtocles fuit; quem conſtat cum prudentia, tum etiam eloquentia præſtitiſſe. poſt Pericles; qui cum floreret omni genere uirtutis, hac tamen fuit laude clariſſimus. Cleonem etiam temporibus illis, turbulentum illum quidem ciuem, ſed tamen eloquentem conſtat fuiſſe. huic ætati ſuppares Alcibiades, Critias, Theramenes. quibus temporibus quod dicendi genus uiguerit, ex Thucydidi ſcriptis, qui ipſe tum fuit, intelligi maxime poteſt. grandes erant uerbis, crebri ſententijs, compreſſione rerum breues, & ob eam ipſam cauſam interdum ſubobſcuri. ſed ut intellectum eſt, quantam uim haberet accurata, & facta quodam modo oratio; tum etiam magiſtri dicendi multi ſubito extiterunt; tum Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Cius, Hippias Elæus in honore magno fuit; alijq; multi temporibus eiſdem docere ſe profitebantur, arrogantibus ſane uerbis, quemadmodum cauſa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſit. ijs oppoſuit ſeſe Socrates; qui ſubtilitate quadam diſputandi refellere eorum inſtituta ſolebat, uir is, cuius ex uberrimis ſermonibus extiterunt doctiſſimi uiri: primumq; tum philoſophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, ſed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deq; hominum uita et moribus diſputatur, inuenta dicitur.

quod quoniam genus ab hoc, quod propoſuimus, abhorret; philoſophos aliud in tempus reijciamus, ad oratores, à quibus digreſſi ſumus, reuertamur. Extitit igitur iam ſenibus illis, quos paulo ante diximus, Iſocrates, cuius domus cunctæ Græciæ quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, et perfectus magiſter, quanquam forenſi luce caruit, intraq́; parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio eſt poſtea conſecutus. is et ipſe ſcripſit multa præclare, et docuit alios: et cum cætera melius quàm ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, dum uerſum effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere ſeruari. ante hunc enim uerborum quaſi ſtructura, et quædam ad numerum concluſio nulla erat: aut, ſi quando erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam: quæ forſitan laus ſit: ueruntamen natura magis, tum caſu nonnunquam, quàm aut ratione aliqua, aut obſeruatione fiebat. ipſa enim natura circunſcriptione quadam uerborum comprehendit concluditq́; ſententiam. quæ cum aptis conſtricta uerbis eſt, cadit etiam plerunque numeroſe. nam et aures ipſæ, quid plenum, quid inane ſit, iudicant: et ſpiritu, quaſi neceſſitate aliqua, uerborum comprehenſio terminatur: in quo non modo defici, ſed etiam laborare turpe eſt. Tum fuit Lyſias, ipſe quidem in cauſis forenſibus non uerſatus, ſed egregie ſubtilis ſcriptor atque elegans: quem iam prope audeas oratorem perfectum dicere. nam plane quidem perfectum, et cui nihil admodum deſit,

Demoſthenem facile dixeris. nihil acute inueniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil, ut ita dicam, ſubdole, nihil uerſute, quod ille non uiderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum uel uerborum grauitate, uel ſententiarum, quo quidquam eſſet elatius. Huic Hyperides proximus, & Aeſchines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cuius nulla extant ſcripta, Demades, aliiq; plures. hæc enim ætas effudit hanc copiam: &, ut opinio mea fert, ſuccus ille, & ſanguis incorruptus uſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis ineſſet, non fucatus nitor. Phalereus enim ſucceſſit eis ſenibus adoleſcens, eruditiſsimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus, quàm palæſtra: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm inflammabat: proceſſerat enim in ſolem & puluerem, non ut è militari tabernaculo, ſed ut è Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis. hic primus inflexit orationem; & eam mollem teneramq; reddidit; & ſuauis, ſicut fuit, uideri maluit, quàm grauis, ſed ſuauitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret, tantum ut memoriam concinnitatis ſuæ, non, quemadmodum de Pericle ſcripſit Eupolis, cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, à quibus eſſet auditus. Videsńe igitur, ut in ea ipſa urbe, in qua & nata & alta ſit eloquentia, quàm ea ſero prodierit in lucem? ſiquidem ante Solonis ætatem & Piſiſtrati de nullo ut

diſerto memoriæ proditum eſt. at hi quidem, ut populi R. ætas eſt, ſenes; ut Athenienſium ſecula numerantur, adoleſcentes debent uideri. nam etſi Ser. Tullio *regnante uiguerunt: tamen multo diutius* Athenæ *iam erant, quàm eſt* Roma *ad hodiernum diem. nec tamen dubito, quin habuerit uim magnam ſemper oratio. neque enim iam* Troicis *temporibus tantum laudis in dicendo* Vlyſſi *tribuiſſet* Homerus, *&* Neſtori, *quorum alterum uim habere uoluit; alterum ſuauitatem; niſi iam tum eſſet honos eloquentiæ: neque ipſe poeta hic tam idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuiſſet: cuius etſi incerta ſunt tempora, tamen annis multis fuit ante* Romulum: *ſiquidem non infra ſuperiorem* Lycurgum *fuit, à quo eſt diſciplina* Lacedæmoniorum *aſtricta legibus. ſed ſtudium eius generis, maiorq́; uis agnoſcitur in* Piſiſtrato. *denique hunc proximo ſeculo* Themiſtocles *inſecutus eſt, ut apud nos perantiquus; ut apud* Athenienſes, *non ita ſane uetus: fuit enim regnante iam* Græcia, *noſtra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum* Volſcorum *illud grauiſſimum, cui* Coriolanus *exul interfuit, eodem fere tempore, quo* Perſarum *bellum, fuit, ſimilisq́; fortuna clarorum uirorum: ſiquidem uterque, cum ciuis egregius fuiſſet, populi ingrati pulſus iniuria ſe ad hoſtes contulit, conatumq́; iracundiæ ſuæ morte ſedauit. nam etſi aliter eſt apud te* Attice *de* Coriolano: *concede tamen, ut huic generi mortis potius aſſentiar.* At ille ridens, Tuo *uero, inquit, arbitratu: quoniam quidem conceſſum eſt*

rhetoribus ementiri in hiſtorijs, ut aliquid dicere poſ=ſint argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, ſic Cli=tarchus, ſic Stratocles de Themiſtocle finxit. nam quem Thucydides, qui & Athenienſis erat, & ſummo loco natus, ſummusq; uir, & paulo ætate poſterior, tantum mortuum ſcripſit, & in Attica clam humatum, addidit fuiſſe ſuſpicionem ueneno ſibi conſciuiſſe mortem; hunc iſti aiunt, cum tau=rum immolauiſſet, excepiſſe ſanguinem patera, et, eo poto, mortuum concidiſſe. hanc enim mortem rhetorice et tragice ornare potuerunt: illa mors uul=garis nullam præbebat materiem ad ornatum. qua=re, quoniam tibi ita quadrat, omnia fuiſſe in The=miſtocle paria & Coriolano; pateram quoque à me ſumas licet. præbebo etiam hoſtiam; ut Coriolanus ſit plane alter Themiſtocles. Sit ſane, inquam, ut lubet, de iſto: & ego cautius poſthac hiſtoriam at=tingam te audiente; quem rerum Romanarum au=ctorem laudare poſſum religioſiſſimum. ſed tum fe=re Pericles Xantippi filius, de quo ante dixi, pri=mus adhibuit doctrinam: quæ quanquam tum nul=la erat dicendi; tamen ab Anaxagora phyſico eru=ditus, exercitationem mentis à reconditis abſtruſisq; rebus ad cauſas orenſes popularesq; facile traduxe=rat. huius ſuauitate maxime hilaratæ ſunt Athenæ, huius ubertatem et copiam admiratæ, eiuſdem uim dicendi terroremq; timuerunt. hæc igitur ætas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. nec enim in conſtituentibus remp. nec in bella gerentibus, nec in impeditis ac regum dominatione deuinctis naſci

cupiditas dicendi ſolet. pacis eſt comes, otijq; ſocia, et iam bene conſtitutæ ciuitatis quaſi alumna quædam eloquentia. itaque ait Ariſtoteles, *cum, ſublatis in* Sicilia *tyrannis, res priuatæ longo interuallo iudicijs repeterentur, tum primum, quòd eſſet acuta illa gens et controuerſa natura, artem et præcepta* Siculos Coracem *et* Tiſiam *conſcripſiſſe: nam antea neminem ſolitum uia, nec arte, ſed accurate tamen, & de ſcripto pleroſque dicere; ſcriptasq; fuiſſe & paratas à* Protagora *rerum illuſtrium diſputationes, quæ nunc communes appellantur loci: quod idem feciſſe* Gorgiam, *cum ſingularum rerum laudes uituperationesq; conſcripſiſſet; quòd iudicaret hoc oratoris eſſe maxime proprium, rem augere poſſe laudando, uituperandoq; rurſus affligere: huic* Antiphontem Rhamnuſium *ſimilia quædam habuiſſe conſcripta: quo neminem unquam melius ullam orauiſſe capitis cauſam, cum ſe ipſe defenderet, ſe audiente, locuples auctor ſcripſit* Thucydides: *nam* Lyſiam *primo profiteri ſolitum artem eſſe dicendi: deinde, quòd* Theodorus *eſſet in arte ſubtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum ſcribere alijs cœpiſſe, artem remouiſſe. ſimiliter* Iſocratem *primo artem dicendi eſſe negauiſſe: ſcribere autem alijs ſolitum orationes, quibus in iudicijs uterentur; ſed cum ex eo, quia quaſi committeret contra legem, quo quis iudicio circumueniretur, ſæpe ipſe in iudicium uocaretur, orationes alijs deſtitiſſe ſcribere, totumq; ſe ad artes componendas tranſtuliſſe. &* Græciæ *quidem oratorum partus, atque*

fontes uides, ad noſtrorum annalium rationem ueteres, ad ipſorum ſane recentes. nam ante quàm delectata eſt Athenienſium ciuitas hac laude dicendi, multa iam memorabilia & in domeſticis & in bellicis rebus effecerat. hoc autem ſtudium non erat commune Græciæ, ſed proprium Athenarum. quis enim aut Argiuum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? niſi quid de Epaminonda, docto homine, ſuſpicari libet. Lacedæmonium uero uſque ad hoc tempus audiui fuiſſe neminem. Menelaum ipſum dulcem illum quidem tradit Homerus, ſed pauca dicentem. breuitas autem laus eſt interdum in aliqua parte dicendi, in uniuerſa eloquentia laudem non habet. at uero extra Græciam magna dicendi ſtudia fuerunt, maximiq; huic laudi habiti honores illuſtre oratorum nomen reddiderunt. nam ut ſemel è Peireæo eloquentia euecta eſt, omnes peragrauit inſulas, atque ita peregrinata tota Aſia eſt, ut ſe externis oblineret moribus, omnemq; illam ſalubritatem Atticæ dictionis quaſi ſanitatem perderet, ac loqui pene dediſceret. hinc Aſiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate, nec copia, ſed parum preſſi, & nimis redundantes: Rhodij ſaniores, & Atticorum ſimiliores. ſed de Græcis hactenus: etenim hæc ipſa forſitan fuerint non neceſſaria. Tum Brutus, Iſta uero, inquit, quàm neceſſaria fuerint, non facile dixerim: iucunda certe mihi fuerunt, neque ſolum non longa, ſed etiam breuiora quàm uellem. Optime, inquam: ſed ueniamus ad noſtros: de quibus difficile eſt plus intelligere,

telligere, quàm quantum ex monimentis ſuſpicari licet. Quis enim putet aut celeritatem ingenij L. Bruto illi nobilitatis ueſtræ principi defuiſſe? qui de matre ſuauianda ex oraculo Apollinis tam acute arguteq́; coniecerit; qui ſummam prudentiam ſimulatione ſtultitiæ texerit; qui potentiſſimum regem, clariſsimi regis filium, expulerit; ciuitatemq́; perpetuo dominatu liberatam, magiſtratibus annuis, legibus, iudicijsq́; deuinxerit; qui collegæ ſuo imperium abrogauerit, ut è ciuitate regalis nominis memoriam tolleret: quod certe effici non potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum. Videmus item paucis annis poſt reges exactos, cum plebes prope ripam Anienis ad tertium milliarium conſediſſet, eumq́; montem, qui Sacer appellatus eſt, occupauiſſet, M. Valerium Dictatorem dicendo ſedauiſſe diſcordias, eiq́; ob eam rem honores ampliſſimos habitos, & eum primum ob eam ipſam cauſam Maximum eſſe appellatum. Ne L. Valerium quidem Potitum arbitror non aliquid potuiſſe dicendo, qui poſt decemuiralem inuidiam plebem in patres incitatam legibus & concionibus ſuis mitigauerit. Poſſumus Appium Claudium ſuſpicari diſertum, quia ſenatum iam iam inclinatum à Pyrrhi pace reuocauerit. Poſſumus C. Fabricium, quia ſit ad Pyrrhum de captiuis recuperandis miſſus orator: Ti. Coruncanium, quòd ex Pontificum commentarijs longe plurimum ingenio ualuiſſe uideatur: Man. Curium, quòd is Tribunus pl. interrege Appio Cæco, diſerto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe Conſulem

non accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit: quod fuerit permagnum, nondum lege Menia lata. Licet aliquid etiam de M. Popillij ingenio ſuſpicari: qui cum Conſul eſſet, eodemq́; tempore ſacrificium publicum cum læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis; plebis contra patres concitatione & ſeditione nunciata, ut erat læna amictus, ita uenit in concionem, ſeditionemq́; cum auctoritate, tum oratione ſedauit. ſed eos oratores habitos eſſe, aut omnino tum ullum eloquentiæ præmium fuiſſe, nihil ſane mihi legiſſe uideor; tantummodo coniectura ducor ad ſuſpicandum. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui Tribunus pl. legem de agro Gallico & Piceno uiritim diuidendo tulerit, qui Conſul apud Traſimenum ſit interfectus, ad populum ualuiſſe dicendo. Quintus etiam Maximus Verrucoſus orator habitus eſt temporibus illis; & Q. Metellus is, qui bello Punico ſecundo cum L. Veturio Philone Conſul fuit. Quem uero extet, & de quo ſit memoriæ proditum eloquentem fuiſſe, & ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus: cuius eloquentiæ eſt auctor, et idoneus quidem mea ſententia, Q. Ennius; præſertim cum & ipſe eum audiuerit, & ſcribat de mortuo: ex quo nulla ſuſpicio eſt, amicitiæ cauſa eſſe mentitum. eſt igitur ſic apud illum in nono, ut opinor, annali:

» *Additur orator Cornelius ſuauiloquenti*
» *Ore Cethegus Marcus, Tuditano collega,*
» *Marci filius.* = *& oratorem appellat; & ſuauiloquentiam tribuit: quæ nunc quidem non tam eſt in*

pleriſque : latrant enim iam quidam oratores, non
loquuntur : ſed eſt ea laus eloquentiæ certe maxima,
» = dictus ollis popularibus olim,
» Qui tum uiuebant homines, atque æuum agitabant,
» Flos delibutus populi, =
Probe uero : ut enim hominis decus ingenium, ſic in-
genij ipſius lumen eſt eloquentia : qua uirum excel-
lentem præclare tum illi homines florem populi eſſe
dixerunt :
= Suadæq; medulla.
Πειθὼ quam uocant Græci, cuius effector eſt orator,
hanc ſuadam appellauit Ennius. eius autem Cethe-
gum medullam fuiſſe uult, ut, quam deam in Pe-
riclis labris ſcripſit Eupolis ſeſsitauiſſe, huius hic me-
dullam noſtrum oratorem fuiſſe dixerit. At hic Ce-
thegus Conſul cum P. Tuditano fuit bello Punico ſe-
cundo, Quæſtorq; his Conſulibus M. Cato, modo
* plane, annis C X L ante me Conſulem : & id ip-
ſum niſi unius eſſet Ennii teſtimonio cognitum, hunc
uetuſtas, ut alios fortaſſe multos, obliuione obruiſ-
ſet. illius autem ætatis qui ſermo fuerit, ex Næuia-
nis ſcriptis intelligi poteſt. his enim Conſulibus, ut
in ueteribus commentariis ſcriptum eſt, Næuius eſt
mortuus. quanquam Varro noſter, diligentiſſimus
inueſtigator antiquitatis, putat in hoc erratum, ui-
tamq; Næuii producit longius. nam Plautus P.
Claudio, L. Porcio, uiginti annis poſt illos, quos
ante dixi, Conſulibus mortuus eſt, Catone Cenſore.
hunc igitur Cethegum conſecutus eſt ætate Cato, qui
annis I X poſt eum fuit Conſul. cum nos ut perue-

terem habemus, qui L. Marcio, M. Manilio *Conſulibus mortuus eſt; annis* LXXXVI *ipſis ante me* Conſulem. Nec *uero habeo quenquam antiquiorem, cuius quidem ſcripta proferenda putem. niſi ſi quem* Appii Cæci *oratio hæc ipſa de* Pyrrho, *& non nullæ mortuorum laudationes forte delectant. & hercules hæ quidem extant. ipſæ enim familiæ ſua quaſi ornamenta ac monimenta ſeruabant, & ad uſum, ſi quis eiuſdem generis occidiſſet, et ad memoriam laudum domeſticarum, & ad illuſtrandam nobilitatem ſuam. quanquam his laudationibus hiſtoria rerum noſtrarum eſt facta mendoſior. multa enim ſcripta ſunt in eis, quæ facta non ſunt; falſi triumphi, plures* Conſulatus, *genera etiam falſa, & à plebe tranſitiones, cum homines humiliores in alienum eiuſdem nominis infunderentur genus; ut, ſi ego me à* M. Tullio *eſſe dicerem, qui patricius cum* Ser. Sulpicio *Conſul anno* X *poſt exactos reges fuit.* Catonis *autem orationes non minus multæ fere ſunt, quàm* Attici Lyſiæ, *cuius arbitror plurimas eſſe: eſt enim* Atticus; *quoniam certe* Athenis *eſt et natus, & mortuus, & functus omni ciuium munere: quanquam* Timæus *eum quaſi* Licinia *&* Mucia *lege repetit* Syracuſas: *et quodam modo eſt non nulla in ijs etiam inter ipſos ſimilitudo. acuti ſunt, elegantes, faceti, breues: ſed ille* Græcus *ab omni laude felicior: habet enim certos ſui ſtudioſos, qui non tam habitus corporis opimos, quàm gracilitates conſectentur: quos, ualetudo modo bona ſit, tenuitas ipſa delectat. quanquam in* Lyſia *ſunt ſæpe etiam*

lacerti, ſic, ut eo fieri nihil poſsit ualentius. uerum eſt certe genere toto ſtrigoſior: ſed habet tamen ſuos laudatores, qui hac ipſa eius ſubtilitate admodum gaudeant. Catonem uero quis noſtrorum oratorum, qui quidem nunc ſunt, legit? aut quis nouit omnino? at quem uirum, dij boni. mitto ciuem, aut ſenatorem, aut Imperatorem: oratorem enim hoc loco quærimus. quis illo grauior in laudando? acerbior in uituperando? in ſententijs argutior? in docendo ediſſerendóq; ſubtilior? refertæ ſunt orationes amplius centum quinquaginta, quas quidem adhuc inuenerim et legerim, et uerbis, et rebus illuſtribus. licet ex iis eligant ea, quæ notatione et laude digna ſint: omnes oratoriæ uirtutes in eis reperientur. iam uero Origines eius quem florem, aut quod lumen eloquentiæ non habent? amatores huic deſunt, ſicuti multis iam ante ſeculis & Philiſto Syracuſio, et ipſi Thucydidi. nam ut horum conciſis ſententiis, interdum etiam non ſatis apertis cum breuitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis ſuæ, quod idem Lyſiæ Demoſthenes: ſic Catonis luminibus obſtruxit hæc poſteriorum quaſi exaggerata altius oratio. ſed & in noſtris inſcitia eſt; quòd ij ipſi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eaq; ſubtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non nouerunt. quid enim? Hyperidæ uolunt eſſe, & Lyſiæ. laudo: ſed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi ſe gaudere dicunt. ſapienter id quidem: atque utinam imitarentur, nec oſſa ſolum, ſed etiam ſanguinem:

gratum eſt tamen, quòd uolunt. cur igitur Lyſias, & Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? antiquior eſt huius ſermo, & quædam horridiora uerba. ita enim tum loquebantur. id muta; quod tum ille non potuit: & adde numeros, & aptior ſit oratio: ipſa uerba compone, & quaſi coagmenta; quod ne Græci quidem ueteres factitauerunt: iam neminem antepones Catoni. ornari orationem Græci putant, ſi uerborum immutationibus utantur, quos appellant τρόπους; & ſententiarum orationisq; formis, quæ uocant σχήματα: non ueriſimile eſt, quàm ſit in utroque genere & creber, & diſtinctus Cato. nec uero ignoro, nondum eſſe ſatis politum hunc oratorem, & quærendum eſſe aliquid perfectius; quippe cum ita ſit ad noſtrorum temporum rationem uetus, ut nullius ſcriptum extet dignum quidem lectione, quod ſit antiquius: ſed maiore honore in omnibus artibus, quàm in hac una dicendi, uerſatur antiquitas. quis enim eorum, qui hæc minora animaduertunt, non intelligit Canachi ſigna rigidiora eſſe, quàm ut imitentur ueritatem? Calamidis dura illa quidem, ſed tamen molliora, quàm Canachi. nondum Myronis ſatis ad ueritatem adducta, iam tamen quæ non dubites pulchra dicere. pulchriora etiam Polycleti, & iam plane perfecta, ut mihi quidem uideri ſolent. Similis in pictura ratio eſt, in qua Zeuſim, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non ſunt uſi plus quàm quatuor coloribus, formas, & lineamenta laudamus. at in Aetione, Nicomacho, Protogene, Apelle iam perfecta ſunt

omnia: & neſcio an reliquis in rebus omnibus idem eueniat. nihil eſt enim ſimul & inuentum & perfectum. nec dubitari debet, quin fuerint ante Homerum poetæ: quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. quid, noſtri ueteres uerſus ubi ſunt?

» Quos olim Fauni, uateſq; canebant,
» Cum neque muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat,
» Nec dicti ſtudioſus erat.
» Ante hunc.

Ait ipſe de ſe, nec mentitur in gloriando. ſic enim ſeſe res habet: nam & Odyſſea Latina eſt, ſic, tanquam opus aliquod Dædali; & Liuianæ fabulæ, non ſatis dignæ, quæ iterum legantur. atque hic Liuius, qui primus fabulam C. Clodio Cæci filio et M. Tuditano Conſulibus docuit, anno ipſo ante quàm natus eſt Ennius, poſt Romam conditam autem quartodecimo & quingenteſimo, ut hic ait, quem nos ſequimur: eſt enim inter ſcriptores de numero annorum controuerſia. Accius autem à Q. Maximo quintum Conſule captum Tarento ſcripſit Liuium, annis XXX poſt, quàm eum fabulam docuiſſe et Atticus ſcribit, et nos in antiquis commentariis inuenimus: docuiſſe autem fabulam annis poſt XI, Cn. Cornelio, Q. Minutio Conſulibus ludis Iuuentatis, quos Salinator Senenſi prælio uouerat. in quo tantus error Accii fuit, ut his Conſulibus XL annos natus Ennius fuerit: cui ſi æqualis fuerit Liuius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam

dedit, quàm ij, qui multas docuerant ante hos Conſules, et Plautus, et Næuius. Hæc ſi minus apta uidentur huic ſermoni Brute, Attico aſſigna, qui me inflammauit ſtudio illuſtrium hominum ætates et tempora perſequendi. Ego uero, inquit Brutus, et delector iſta quaſi notatione temporum: et ad id, quod inſtituiſti, oratorum genera diſtinguere ætatibus, iſtam diligentiam eſſe accommodatam puto. Recte, inquam, Brute intelligis. atque utinam extarent illa carmina, quæ multis ſeclis ante ſuam ætatem in epulis eſſe cantitata à ſingulis conuiuis de clarorum uirorum laudibus in Originibus ſcriptum reliquit Cato. tamen illius, quem in uatibus, & Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum quaſi Myronis opus delectat. Sit Ennius ſane, ut eſt certe, perfectior: qui ſi illum, ut ſimulat, contemneret, non, omnia bella perſequens, primum illud Punicum acerrimum bellum reliquiſſet. ſed ipſe dicit, cur id faciat;

Scripſere, inquit, alii rem Verſibu';

Et luculente quidem ſcripſerunt, etiam ſi minus, quàm tu, polite. nec uero tibi aliter uideri debet: qui à Næuio uel ſumpſiſti multa, ſi fateris; uel, ſi negas, ſurripuiſti. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, qui cum ſuperiore Africano Conſul fuit. Ipſum Scipionem accepimus non infantem fuiſſe. filius quidem eius, is qui hunc minorem Scipionem à Paulo adoptauit, ſi corpore ualuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. indicant cum oratiun-

culæ, tum hiſtoria quædam Græca, ſcripta dulciſſime. Numeroq; eodem fuit Sex. Aelius, iuris quidem ciuilis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem C. Sulpicius Gallus; qui maxime omnium nobilium Græcis literis ſtuduit; isq; et oratorum in numero eſt habitus, & fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. iam enim erat unctior quædam ſplendidiorq; conſuetudo loquendi. nam, hoc Prætore ludos Appollini faciente, cum Thyeſtem fabulam docuiſſet, Q. Marcio, Cn. Seruilio Conſulibus mortem obijt Ennius. Erat iiſdem temporibus Ti. Gracchus P. F. qui bis Conſul, & Cenſor fuit: cuius eſt oratio Græca apud Rhodios: quem ciuem cum grauem, tum etiam eloquentem conſtat fuiſſe. P. etiam Scipionem Naſicam, qui eſt Corculum appellatus, qui item bis Conſul, & Cenſor fuit, habitum eloquentem aiunt, illius, qui ſacra acceperit, filium. dicunt etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo Conſul fuit; Q. Nobiliorem, M. filium, iam patrio inſtituto deditum ſtudio literarum; qui etiam Q. Ennium, qui cum patre eius in Aetolia militauerat, ciuitate donauit, cum Triumuir coloniam deduxiſſet. & T. Annium Luſcum, huius Q. Fuluij collegam, non indiſertum dicunt fuiſſe. Atque etiam L. Paulus, Africani pater, perſonam principis ciuis facile dicendo tuebatur. At uero etiam tum Catone uiuo, qui annos quinque & LXXX. natus exceſſit è uita, cum quidem eo ipſo anno contra Ser. Galbam ad populum ſumma contentione dixiſſet, quam etiam ora-

tionem ſcriptam reliquit; ſed uiuo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. nam & A. Albinus, is qui Græce ſcripſit hiſtoriam, qui Conſul cum L. Lucullo fuit, & literatus, & diſertus fuit: et tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fuluius, & una Ser. Fabius Pictor, & iuris, & literarum, & antiquitatis bene peritus. Quintusq́; Fabius Labeo fuit ornatus iiſdem fere laudibus. Nam Q. Metellus, is, cuius quatuor filij conſulares fuerunt, in primis eſt habitus eloquens: qui pro L. Cotta dixit, accuſante Africano: cuius & aliæ ſunt orationes, & contra Ti. Gracchum expoſita eſt in C. Fannij annalibus. Tum ipſe L. Cotta ueterator habitus. ſed C. Lælius & P. Africanus in primis eloquentes: quorum extant orationes, ex quibus exiſtimari de ingenijs oratorum poteſt. ſed inter hos, ætate paulum his antecedens, ſine controuerſia Ser. Galba eloquentia præſtitit: & nimirum is princeps ex Latinis illa oratorum propria, & quaſi legitima opera tractauit, ut egrederetur à propoſito ornandi cauſa, ut delectaret animos, ut permoueret, ut augeret rem, ut miſerationibus, ut communibus locis uteretur: ſed neſcio quo modo huius, quem conſtat eloquentia præſtitiſſe, exiliores orationes ſunt, & redolentes magis antiquitatem, quàm aut Lælij, aut Scipionis, aut etiam ipſius Catonis: itaque exaruerunt, uix iam ut appareant. De ipſius Lælij & Scipionis ingenio, quanquam ea eſt iam opinio, ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior, at o-

ratio Lælij de collegijs non melior, quàm de multis quam uoles Scipionis: non quo illa Lælij quidquam ſit dulcius, aut quod de religione dici poſſit anguſtius: ſed multo tamen uetuſtior, & horridior ille, quàm Scipio: & cum ſint in dicendo uariæ uoluntates, delectari mihi magis antiquitate uidetur, & libenter uerbis etiam uti paulo magis priſcis Lælius. ſed eſt mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. nam ut ex bellica laude aſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium: ſic ingenij, literarum, eloquentiæ, ſapientiæ denique, etſi utrique primas, priores tamen libenter deferunt Lælio. nec mihi cæterorum iudicio ſolum uidetur, ſed etiam ipſorum inter ipſos conceſſu ita tributum fuiſſe. erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, ſic in hoc ipſo humanior, ut faciles eſſent in ſuum cuique tribuendo. memoria teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio Ruſo audiſſe, cum diceret adoleſcentulo ſe accidiſſe, ut ex S. C. P. Scipio & D. Brutus, ut opinor, Conſules de re atroci magnaq; quærerent. nam cum in ſilua Scantia facta cædes eſſet, notiq; homines interfecti; inſimulareturq; familia, partim etiam liberi ſocietatis eius, quæ picarias de P. Cornelio, L. Mummio Conſulibus redimiſſet; decreuiſſe ſenatum, ut de ea re cognoſcerent & ſtatuerent Conſules: cauſam pro publicanis accurate, ut ſemper ſolitus eſſet, eleganterq; dixiſſe Lælium: cum Conſules re audita, Amplius, de conſilij ſententia pronunciauiſſent, paucis interpoſitis diebus iterum Lælium multo diligentius

meliusq́; dixiſſe; iterumq́; eodem modo à Conſulibus rem eſſe prolatam: tum Lælium, cum eum ſocij domum reduxiſſent, egiſſentq́; gratias, & ne defatigaretur, orauiſſent, locutum eſſe ita: ſe, quæ feciſſet honoris eorum cauſa, ſtudioſe accurateq́; feciſſe; ſed ſe arbitrari cauſam illam à Ser. Galba, quòd is in dicendo fortior, acriorq́; eſſet, grauius, & uehementius poſſe defendi: itaque auctoritate C. Lælij publicanos cauſam detuliſſe ad Galbam: illum autem, quòd ei uiro ſuccedendum eſſet, uerecunde, & dubitanter recepiſſe: unum, quaſi comperendinatus, medium diem fuiſſe, quem totum Galbam in conſideranda cauſa componendaq́; poſuiſſe: & cum cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam mane ueniſſet, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, uſque illum, quoad ei nunciatum eſſet Conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commentatum in quadam teſtudine cum ſeruis literatis fuiſſe, quorum aliud alij dictare eodem tempore ſolitus eſſet: interim cum eſſet ei nunciatum tempus eſſe, exiſſe in ædes eo colore, & ijs oculis, ut egiſſe cauſam, non commentatum putares. addebat etiam, idq́; ad rem pertinere putabat, ſcriptores illos male multatos exiſſe cum Galba. ex quo ſignificabat, illum non in agendo ſolum, ſed etiam in meditando uehementem atque incenſum fuiſſe. quid multa? magna expectatione, plurimis audientibus, coram ipſo Lælio ſic illam cauſam, tanta ui, tantaq́; grauitate dixiſſe Galbam, ut nulla fere pars orationis ſilentio præterire-

tur: itaque multis querelis, multáq; miſeratione adhibita, ſocios, omnibus approbantibus, illa die quæſtione liberatos eſſe. Ex hac Rutiliana narratione ſuſpicari licet, cum duæ ſummæ ſint in oratore laudes, una ſubtiliter diſputandi ad docendum, altera grauiter agendi ad animos audientium permouendos; multóq; plus proficiat is, qui inflammet iudicem, quàm ille, qui doceat; elegantiam in Lælio, uim in Galba fuiſſe. quæ quidem uis tum maxime cognita eſt, cum, Luſitanis à Ser. Galba Prætore contra interpoſitam, ut exiſtimabatur, fidem interfectis, L. Libone Tribuno pl. populum incitante, & rogationem in Galbam priuilegij ſimilem ferente, ſumma ſenectute, ut ante dixi, M. Cato legem ſuadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt an diebus, an menſibus? tum igitur recuſans Galba pro ſeſe, & populi R. fidem implorans, cum ſuos pueros, tum C. Galli etiam filium flens commendabat: cuius orbitas & fletus mire miſerabilis fuit propter recentem memoriam clariſſimi patris: iſq; ſe tum eripuit flamma, propter pueros miſericordia populi commota, ſicut idem ſcriptum reliquit Cato. Atque etiam ipſum Libonem non infantem uideo fuiſſe, ut ex orationibus eius intelligi poteſt. Cum hæc dixiſſem, & paulum interquieuiſſem, Quid igitur, inquit, eſt cauſæ, Brutus, ſi tanta uirtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus eius apparet? quod mirari non poſſum in eis, qui nihil omnino ſcripti reliquerunt. Nec enim eſt eadem, in-

quam, Brute, cauſa non ſcribendi, & non tam bene ſcribendi, quàm dixerint. nam uidemus alios oratores inertia nihil ſcripſiſſe, ne domeſticus etiam labor accederet ad forenſem; pleræque enim ſcribuntur orationes habitæ iam, non ut habeantur: alios non laborare, ut meliores fiant; nulla enim res tantum ad dicendum proficit, quantum ſcriptio; memoriam autem in poſterum ingenij ſui non deſiderant, cum ſe putant ſatis magnam adeptos eſſe dicendi gloriam, eamq; etiam maiorem uiſum iri, ſi in exiſtimantium arbitrium ſua ſcripta non uenerint: alios, quòd melius putent dicere ſe poſſe, quàm ſcribere: quod peringenioſis hominibus, neque ſatis doctis, plerunque contingit, ut ipſi Galbæ: quem fortaſſe uis non ingenij ſolum, ſed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatq; ut & incitata, & grauis, & uehemens eſſet oratio: dein cum otioſus ſtylum prehenderat, motusq; omnis animi tanquam uentus hominem defecerat, flacceſcebat oratio: quod ijs, qui limatius dicendi conſectantur genus, accidere non ſolet: propterea quòd prudentia nunquam deficit oratorem; qua ille utens, eodem modo poſſit & dicere, et ſcribere: ardor animi non ſemper adeſt: isq; cum conſedit, omnis illa uis, & quaſi flamma oratoris extinguitur. hanc igitur ob cauſam uidetur Lælij mens ſpirare etiàm in ſcriptis, Galbæ autem uis occidiſſe. Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. & Sp. Mummij fratres, quorum extant amborum orationes: ſimplex quidem Lucius &

antiquus, Spurius autem nihilo ille quidem ornatior, ſed tamen aſtrictior: fuit enim doctus ex diſcipli=na Stoicorum. *Multæ ſunt* Sp. *Albini orationes. ſunt etiam* L. et C. *Aureliorum* Oreſtarum; *quos aliquo uideo in numero oratorum fuiſſe.* P. *etiam* Po=*pilius cum ciuis egregius, tum non indiſertus fuit:* C. *uero filius eius diſertus.* Caiuſq; Tuditanus *cum omni uita atque uictu excultus, atque expolitus, tum eius elegans eſt habitum etiam orationis genus.* Eodemq; *in genere eſt habitus is, qui iniuria accepta fregit* Ti. Gracchum *patientia, ciuis in rebus op=timis conſtantiſſimus* M. Octauius. *At uero* M. Aemilius Lepidus, *qui eſt* Porcina *dictus, iiſdem temporibus fere, quibus* Galba, *ſed paulo minor natu, & ſummus orator eſt habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, ſcriptor ſane bonus.* Hoc *in oratore* Latino *primum mihi uidetur & lenitas ap=paruiſſe illa* Græcorum, *& uerborum comprehenſio, etiam artifex, ut ita dicam, ſtylus. hunc ſtudioſe duo adoleſcentes ingenioſiſſimi & prope æquales* C. Carbo *et* Ti. Gracchus *audire ſoliti ſunt: de quibus iam dicendi locus erit, cum de ſenioribus pauca di=xero.* Q. *enim* Pompeius *non contemptus orator temporibus illis fuit; qui ſummos honores, homo per ſe cognitus, ſine ulla commendatione maiorum eſt adeptus.* Tum L. Caſſius *multum potuit, non eloquentia, ſed dicendo tamen; homo non liberali=tate, ut alij, ſed ipſa triſtitia & ſeueritate popula=ris: cuius quidem legi tabellariæ* M. Antius Briſo Tribunus pl. *diu reſtitit,* M. Lepido Conſule *ad=*

ſuuante. eaq́; res P. Africano uituperationi fuit, quòd eius auctoritate de ſententia deductus Briſo putabatur. Tum duo Cœpiones multum clientes conſilio et lingua, plus auctoritate tamen et gratia ſubleuabant: ſed Publij ſunt ſcripta nec nimis extenuata, (quanquam ueterum eſt ſimilis) & plena prudentiæ. P. Craſſum ualde probatum oratorem iïſdem fere temporibus accepimus; qui & ingenio ualuit, & ſtudio, & habuit quaſdam etiam domeſticas diſciplinas. nam & cum ſummo illo oratore Ser. Galba, cuius Caio filio filiam ſuam collocauerat, affinitate ſeſe deuinxerat: & cum eſſet P. Mucij filius, fratremq́; haberet P. Scæuolam, domi ius ciuile cognouerat. in eo induſtriam conſtat ſummam fuiſſe, maximamq́; gratiam; cum et conſuleretur plurimum, & diceret. Horum ætatibus adiuncti duo C. Fannij, Caij Marci filij, fuerunt: quorum Caij filius, qui Conſul cum Domicio fuit, unam orationem de ſocijs & nomine Latino contra Gracchum reliquit, ſane & bonam, & nobilem. Tum Atticus, Quid ergo? eſt'ne iſta Fannij? nam uaria opinio pueris nobis erat. alij à C. Perſio, literato homine, ſcriptam eſſe aiebant, illo, quem ſignificat ualde doctum eſſe Lucilius: alij multos nobiles, quod quiſque potuiſſet, in illam orationem contuliſſe. Tum ego, Audiui equidem iſta, inquam, de maioribus natu; ſed nunquam ſum adductus, ut crederem: eamq́; ſuſpicionem propter hanc cauſam credo fuiſſe, quòd Fannius in mediocribus oratoribus habitus eſſet, oratio autem uel optima eſſet illo

quidem

quidem tempore orationum omnium. ſed nec eiuſmodi eſt, ut à pluribus confuſa uideatur; unus enim ſonus eſt totius orationis, & idem ſtylus: nec de Perſio reticuiſſet Gracchus, cum & Fannius de Menelao Maratheno, & de cæteris obieciſſet; præſertim cum Fannius nunquam ſit habitus elinguis: nam & cauſas defenſitauit; & Tribunatus eius, arbitrio & auctoritate P. Africani geſtus, non obſcurus fuit. Alter autem C. Fannius M. F. C. Læliĳ gener, & moribus, & ipſo genere dicendi durior, is ſoceri inſtituto; quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præſertim cum ille Q. Scæuolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet: cui tamen Lælius ſe excuſans, non genero minori dixit ſe illud, ſed maiori filiæ detuliſſe: is tamen inſtituto Læliĳ Panætium audiuerat. eius omnis in dicendo facultas ex hiſtoria ipſius, non inelegانter ſcripta, perſpici poteſt: quæ neque nimis eſt infans, neque perfecte diſerta. Mucius autem Augur, quod pro ſe opus erat, ipſe dicebat, ut de pecuniĳs repetundis contra T. Albutium. is oratorum in numero non fuit: iuris ciuilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præſtitit. L. Cælius Antipater, ſcriptor, quemadmodum uidetis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris ualde peritus, multorum etiam, ut L. Craſſi, magiſter. Vtinam in Ti. Graccho, Caioq; Carbone talis mens ad remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit: profecto nemo his uiris gloria præſtitiſſet. ſed eorum alter propter turbulentisſimum Tri=

bunatum, ad quem ex inuidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat, ab ipſa rep. eſt interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione leuitatem morte uoluntaria ſe à ſeueritate iudicum uindicauit. ſed fuit uterque ſummus orator: atque hoc memoria patrum teſte dicimus. nam et Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas uerbis, ſed acutas, prudentiæq; pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. nam ſemper habuit exquiſitos è Græcia magiſtros, in eis iam adoleſcens Diophanem Mitylenæum, Græciæ temporibus illis diſertiſſimum: ſed & breue tempus ingenij augendi, & declarandi fuit. Carbo, quòd uita ſuppeditauit, eſt in multis iudicijs cauſiſq; cognitus. hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noſter L. Gellius, qui ſe illi contubernalem in Conſulatu fuiſſe narrabat, canorum oratorem, & uolubilem, & ſatis acrem, & uehementem, atque eundem & ualde dulcem, & perfacetum fuiſſe dicebat, induſtrium etiam, & diligentem, & in exercitationibus commentationibuſq; multum operæ ſolitum eſſe ponere. hic optimus illis temporibus eſt patronus habitus; eoq; forum tenente plura fieri iudicia cœperunt. nam & quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcente conſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt: (L. enim Piſo Tribunus pl. legem primus de pecuniis repetundis Cenſorino & Manilio Conſulibus tulit: ipſe etiam Piſo & cauſas egit, & multarum legum aut auctor, aut diſſuaſor fuit: iſq; & ora-

tiones reliquit, quæ iam euanuerunt, et annales ſane exiliter ſcriptos) & iudicia populi, quibus aderat Carbo, iam magis patronum deſiderabant, tabella data: quam legem L. Caſſius Lepido et Mancino Conſulibus tulit. Veſter etiam D. Brutus M. filius, ut ex familiari eius L. Accio poeta ſum audire ſolitus, & dicere non inculte ſolebat, & erat cum literis Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. Quæ tribuerat idem Accius etiam Q. Maximo, L. Pauli nepoti. Et uero, ante Maximum, illum Scipionem, quo duce priuato Ti. Gracchus occiſus eſt, cum omnibus in rebus uehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuiſſe. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad remp. duntaxat quod opus eſſet, ſatis habuiſſe eloquentiæ dicitur. Iiſdemq; temporibus L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, literatiusq; quàm cæteri. P. Scæuola ualde prudenter & acute. paulo etiam copioſius, nec multo minus prudenter M. Manilius. Appii Claudii uolubilis, ſed paulo feruidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fuluius Flaccus, & C. Cato, Africani ſororis filius, mediocres oratores: etſi Flacci ſcripta ſunt, ſed ut ſtudioſi literarum. Flacci autem æmulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, ſed ut uita, ſic oratione etiam turbulentus. M. Druſus C. filius, qui in Tribunatu C. Gracchum collegam iterum Tribunum fecit, uir & oratione grauis, & auctoritate: eiq; proxime adiunctus C. Druſus frater fuit. Tuus etiam gentilis Brute M. Pennus facile agitauit in Tribunatu,

C. Gracchum paulum ætate antecedens: fuit enim M. Lepido et L. Oreſte Conſulibus Quæſtor Gracchus, Tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio Conſul fuit: ſed is omnia ſumma ſperans, ædilitius eſt mortuus. Nam de T. Flaminino, quem ipſe uidi, nihil accepi, niſi Latine diligenter locutum. Iis adiuncti ſunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. de Scauro, et Rutilio breuiter licet dicere: quorum neuter ſummi oratoris habuit laudem, et uterque in multis cauſis uerſatus. erat in quibuſdam laudandis uiris, etiam ſi maximi ingenii non eſſent, probabilis tamen induſtria: quanquam his quidem non omnino ingenium, ſed oratorium ingenium defuit: neque enim refert uidere, quid dicendum ſit, niſi id queas ſolute & ſuauiter dicere: ne id quidem ſatis eſt, niſi id, quod dicitur, ſit uoce, uultu, motuq; conditius. quid dicam opus eſſe doctrina? ſine qua, etiam ſi quid bene dicitur adiuuante natura, tamen id, quia fortuito fit, ſemper paratum eſſe non poteſt. in Scauri oratione, ſapientis hominis et tecti, grauitas ſumma, et naturalis quædam inerat auctoritas, non ut cauſam, ſed ut teſtimonium dicere putares, cum pro reo diceret. hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum uidebatur, ad ſenatoriam uero ſententiam, cuius erat ille princeps, uel maxime: ſignificabat enim non prudentiam ſolum, ſed, quod maxime rem continebat, fidem. habebat hoc à natura ipſa, quod à doctrina non facile poſſet. quanquam huius quoque ipſius rei, quemadmodum ſcis, præ=

cepta ſunt. huius et orationes ſunt, et tres ad L. Fufidium libri ſcripti de uita ipſius acta, ſane utiles, quos nemo legit. at Cyri uitam et diſciplinam legunt, præclaram illam quidem, ſed neque tam rebus noſtris aptam, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipſe etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. Rutilius autem in quodam triſti et ſeuero genere dicendi uerſatus eſt: et uterque natura uehemens et acer. itaque cum una Conſulatum petiuiſſent, non ille ſolum, qui repulſam tulerat, accuſauit ambitus deſignatum competitorem, ſed Scaurus etiam abſolutus Rutilium in iudicium uocauit: multaq; opera, multaq; induſtria Rutilius fuit: quæ erat propterea gratior, quòd idem magnum munus de iure reſpondendi ſuſtinebat. ſunt eius orationes ieiunæ: multa præclara de iure: doctus uir, et Græcis literis eruditus, Panætii auditor, prope perfectus in Stoicis; quorum peracutum et artis plenum orationis genus, ſed tamen et exile, nec ſatis populari aſſenſioni accommodatum: itaque illa, quæ propria eſt huius diſciplinæ, philoſophorum de ſe ipſorum opinio, firma in hoc uiro et ſtabilis inuenta eſt: qui cum innocentiſſimus in iudicium uocatus eſſet, quo iudicio conuulſam penitus ſcimus eſſe remp. cum eſſent eo tempore eloquentiſſimi uiri L. Craſſus et M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrum uoluit, dixit ipſe pro ſeſe, et pauca C. Cotta, quòd ſororis erat filius, et is quidem tamen ut orator, quanquam erat admodum adoleſcens: ſed Q. Mucius enucleate ille quidem, et

polite, ut ſolebat, nequaquam autem ea ui atque copia; quam genus illud iudicii & magnitudo cauſæ poſtulabat. habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrunque tamen laudemus; quoniam per illos ne hæc quidem in ciuitate genera hac oratoria laude caruerunt: uolo enim, ut in ſcena, ſic etiam in foro non eos modo laudari, qui celeri motu & difficili utantur, ſed eos etiam, quos ſtatarios appellant, quorum ſit illa ſimplex in agendo ueritas non moleſta. Et quoniam Stoicorum eſt facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, ſed uita ſeuerus, et congruens cum ea diſciplina, quam colebat, paulo etiam durior, qui quidem in Triumuiratu iudicauerit contra P. Africani auunculi ſui teſtimonium, uacationem Augures, quo minus iudicijs operam darent, non habere: ſed ut uita, ſic oratione durus, incultus, horridus: itaque honoribus maiorum reſpondere non potuit. fuit autem conſtans ciuis, & fortis, & in primis Graccho moleſtus: quod indicat Gracchi in eum oratio. ſunt etiam in Gracchum Tuberonis. is fuit mediocris in dicendo, doctiſſimus in diſputando. Tum Brutus: Quàm hoc idem in noſtris contingere intelligo, quod in Græcis, ut omnes fere Stoici prudentiſſimi in diſſerendo ſint, & id arte faciant, ſintq; architecti pene uerborum; ijdem traducti à diſputando ad dicendum, inopes reperiantur. unum excipio Catonem, in quo perfectiſſimo Stoico ſummam eloquentiam non deſiderem: quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio.

quidem magnam, in Tuberone nullam uideo fuiſſe. Et ego, Non, inquam, Brute ſine cauſa: propterea quòd iſtorum in dialecticis omnis cura conſumitur; uagum illud orationis, & fuſum, et multiplex non adhibetur genus: tuus autem auunculus, quemadmodum ſcis, habet à Stoicis id, quod ab illis petendum fuit; ſed dicere didicit à dicendi magiſtris, eorumq; more ſe exercuit. quòd ſi omnia à philoſophis eſſent petenda, Peripateticorum inſtitutis commodius fingeretur oratio. quo magis tuum Brute iudicium probo, qui eorum, id eſt ex uetere Academia, philoſophorum ſectám ſecutus es, quorum in doctrina atque præceptis diſſerendi ratio coniungitur cum ſuauitate dicendi & copia. quanquam ea ipſa Peripateticorum Academicorúmq; conſuetudo in ratione dicendi talis eſt, ut nec perficere oratorem poſſit ipſa per ſeſe, nec ſine ea orator eſſe perfectus. nam ùt Stoicorum aſtrictior eſt orátio, aliquantóq; contractior, quàm aures populi requirunt: ſic illorum liberior & latior, quàm patitur conſuetudo iudiciorum & fori. quis enim uberior in dicendo Platone? Iouem ſic, ut aiunt philoſophi, ſi Græce loquatur, loqui. quis Ariſtotele neruoſior? Theophraſto dulcior? lectitauiſſe Platonem ſtudioſe, audiuiſſe etiam Demoſthenes dicitur: idq; apparet ex genere & granditate uerborum. dicit etiam in quadam epiſtola hoc ipſe de ſeſe. ſed et huius oratio in philoſophiam translata, pugnacior, ut ita dicam, uidetur; & illorum in iudicia, pacatior. nunc reliquorum oratorum ætates, ſi placet, et gradus perſequamur.

Nobis uero, inquit Atticus, et uehementer quidem; ut pro Bruto etiam reſpondeam. Curio fuit igitur eiuſdem fere ætatis, ſane illuſtris orator; cuius de ingenio ex orationibus eius exiſtimari poteſt: ſunt enim & aliæ, & pro Ser. Fuluio de inceſtu nobilis oratio. nobis quidem pueris hæc omnium optima putabatur: quæ uix iam comparet in hac turba nouorum uoluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, qui iſtam turbam uoluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo Brute, quem dicas. certe enim & boni aliquid attulimus iuuentuti, magnificentius, quàm fuerat, genus dicendi, & ornatius: & nocuimus fortaſſe; quòd ueteres orationes poſt noſtras, non à me quidem, (meis enim illas antepono) ſed à pleriſque legi ſunt deſitæ. Enumera, inquit, me in pleriſque. quanquam uideo mihi multa legenda iam te auctore, quæ antea contemnebam. Atqui hæc, inquam, de inceſtu laudata oratio, puerilis eſt locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci ſane inanes, ueruntamen, nondum tritis noſtrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate, tolerabiles. ſcripſit etiam alia nonnulla; et multa dixit, et illuſtria; et in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum et uita ſuppeditauiſſet, & ſplendor ei non defuiſſet, Conſulem non fuiſſe. Sed ecce in manibus uir et præſtantiſſimo ingenio, et flagranti ſtudio, et doctus à puero C. Gracchus. noli enim putare quenquam Brute pleniorem & uberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus, inquit, exiſtimo: atque iſtum de ſuperioribus pene ſolum lego. Immo plane,

inquam, Brute legas cenſeo. damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæq́; literæ fecerunt. utinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ, præſtare uoluiſſet: quàm ille facile tali ingenio, diutius ſi uixiſſet, uel paternam eſſet, uel auitam gloriam conſecutus: eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. grandis eſt uerbis, ſapiens ſententiis, genere toto grauis. manus extrema non acceſſit operibus eius: præclare inchoata multa, perfecta non plane. legendus inquam eſt hic orator Brute, ſi quiſquam alius, iuuentuti: non enim ſolum acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt. Huic ſucceſſit ætati C. Galba, Seruij illius eloquentiſſimi uiri filius, P. Craſſi eloquentis & iuris periti gener. laudabant hunc patres noſtri, fauebant etiam propter patris memoriam; ſed cecidit in curſu. nam rogatione Manilia, Iugurthinæ coniurationis inuidia, cum pro ſeſe ipſe dixiſſet, oppreſſus eſt. extat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, ut eum etiam ediſceremus. hic, qui in collegio ſacerdotum eſſet, primus poſt Romam conditam iudicio publico eſt condemnatus. P. Scipio, qui eſt in Conſulatu mortuus, non multum ille quidem, nec ſæpe dicebat, ſed et Latine loquendo cuiuis erat par, et omnes ſale facetiiſq́; ſuperabat. eius collega L. Beſtia, bonis initiis orſus Tribunatus, (nam P. Popillium, ui C. Gracchi expulſum, ſua rogatione reſtituit) uir et acer et non indiſertus, triſtes exitus habuit Conſulatus: nam inuidioſa lege Manilia quæſtione C. Galbam ſacerdotem, & quatuor conſula=

res, L. Beſtiam, C. Catonem, Sp. Albinum, ciuemq́; præſtantiſſimum L. Opimium, Gracchi interfecto=rem, à populo abſolutum, cum is contra populi ſtu=dium ſtetiſſet, Gracchani iudices ſuſtulerunt. Hu=ius diſſimilis in Tribunatu, reliquaq́; omni uita, ciuis improbus C. Licinius Nerua non indiſertus fuit. C. Fimbria temporibus iiſdem fere, ſed longius æta=te prouectus, habitus eſt ſane, ut ita dicam, lucu=lentus patronus, aſper, maledicus, genere toto pau=lo feruidior atque commotior, diligentia tamen, & uirtute animi atque uita bonus auctor in ſenatu. idem tolerabilis patronus, nec rudis in iure ciuili, & cum uirtute, tum etiam ipſo orationis genere liber: cuius orationes pueri legebamus, quas iam reperire uix poſſumus. Atque etiam ingenio, & ſermone eleganti, ualetudine incommoda, C. Seſtius Calui=nus fuit: qui etſi, cum remiſerant dolores pedum, non deerat in cauſis, tamen id non ſæpe faciebat. itaque conſilio eius, cum uolebant, homines uteban=tur; patrocinio, cum licebat. Iiſdem temporibus M. Brutus: in quo magnum fuit Brute dedecus ge=neri ueſtro; qui cum tanto nomine eſſet, patremq́; optimum uirum habuiſſet, & iuris peritiſſimum, accuſationem factitauerit, ut Athenis Lycurgus: is magiſtratus non petiuit, ſed fuit accuſator uehe=mens & moleſtus; ut facile cerneres naturale quod=dam ſtirpis bonum degenerauiſſe uitio deprauatæ uoluntatis. Atque eodem tempore accuſator de plebe L. Cæſidenus fuit: quem ego audiui iam ſenem, cum ab L. Sabelio multam lege Aquilia de iniuria

petiuiſſet. non feciſſem hominis pene infimi mentionem, niſi iudicarem, qui ſuſpicioſius aut criminoſius diceret, audiuiſſe me neminem. Doctus etiam Græcis T. Albutius, uel potius pene Græcus. loquor, ut opinor; ſed licet ex orationibus iudicare. fuit autem Athenis adoleſcens: perfectus Epicureus euaſerat, minime aptum ad dicendum genus. Iamq; Q. Catulus, non antiquo illo more, ſed hoc noſtro, niſi quid fieri poteſt perfectius, eruditus. multæ literæ: ſumma non uitæ ſolum atque naturæ, ſed orationis etiam comitas: incorrupta quædam Latini ſermonis integritas; quæ perſpici cum ex orationibus eius poteſt, tum facillime ex eo libro, quem de Conſulatu, & de rebus geſtis ſuis conſcriptum molli & Xenophonteio genere ſermonis miſit ad A. Furium poetam, familiarem ſuum: qui liber nihilo notior eſt, quàm illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. Tum Brutus: Mihi quidem nec iſte notus eſt, nec illi: ſed nec mea culpa eſt: nunquam enim in manus inciderunt. nunc autem & à te ſumam, & conquiram iſtã poſthac curioſius. Fuit igitur in Catulo ſermo Latinus: quæ laus dicendi non mediocris ab oratoribus pleriſque neglecta eſt. nam de ſono uocis, & ſuauitate appellandarum literarum, quoniam filium cognouiſti, noli expectare quid dicam: quanquam filius quidem non fuit in oratorum numero; ſed non deerat ei tamen in ſententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam & eruditum orationis genus. nec habitus eſt tamen pater ipſe Catulus princeps in numero patronorum: ſed erat talis,

ut, cum quoſdam audires, qui tum erant præſtantes, uideretur eſſe inferior; cum autem ipſum audires ſine comparatione, non modo contentus eſſes, ſed melius non quæreres. Q. Metellus Numidicus, & eius collega M. Silanus, dicebant de rep. quod eſſet illis uiris, & conſulari dignitati ſatis. M. Aurelius Scaurus non ſæpe dicebat, ſed polite: Latine uero in primis eſt eleganter locutus. Quæ laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero eſt habitus diſertorum. Q. etiam Cœpio, uir acer, & fortis: cui fortuna belli, crimini; inuidia populi, calamitati fuit. Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt, oratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi: itaque in iudicium capitis multos uocauerunt, pro reis non ſæpe dixerunt. Sp. Torius ſatis ualuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum, uitioſa & inutili lege, uectigali leuauit. M. Marcellus Aeſernini pater, non ille quidem in patronis, ſed et in promptis tamen, & non inexercitatis ad dicendum fuit, ut filius eius P. Lentulus. L. etiam Cotta prætorius in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude proceſſerat; ſed de induſtria cum uerbis, tum etiam ipſo ſono quaſi ſubruſtico perſequebatur atque imitabatur antiquitatem. atque ego & in hoc ipſo Cotta, & in alijs pluribus intelligo, me non ita diſertos homines et retuliſſe in oratorum numerum, & relaturum. eſt enim propoſitum colligere eos, qui hoc munere in ciuitate functi ſint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quæ fuerit aſcenſio,

& quàm in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque abſolutio, ex eo, quod dicam, exiſtimari poteſt. quàm multi enim iam oratores commemorati ſunt, & quàm diu in eorum enumeratione uerſamur; cum tamen ſpiſſe, atque uix, ut dudum ad Demoſthenem & Hyperidem, ſic nunc ad Antonium Craſſumq; peruenimus. nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primum cum Græcorum gloria Latine dicendi copiam æquatam. Omnia ueniebant Antonio in mentem; eaq; ſuo quæque loco, ubi plurimum proficere & ualere poſſent, ut ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. erat memoria ſumma: nulla meditationis ſuſpicio: imparatus ſemper aggredi ad dicendum uidebatur, ſed ita erat paratus, ut iudices illo dicente nonnunquam uiderentur non ſatis parati ad cauendum fuiſſe. Verba ipſa, non illa quidem elegantiſſimo ſermone; itaque diligenter loquendi laude caruit; (neque tamen eſt admodum inquinate locutus) ſed illa, quæ proprie laus oratoris eſt in uerbis: nam ipſum Latine loqui eſt illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum, ſed non tam ſua ſponte, quàm quòd eſt à pleriſque neglectum: non enim tam præclarum eſt ſcire Latine, quàm turpe neſcire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium uideatur: ſed tamen Antonius in uerbis & eligendis, neque id ipſum tam leporis cauſa, quàm ponderis, & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil

non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat, uerum multo magis hoc idem in ſententiarum ornamentis, & conformationibus: quo genere quia præſtat omnibus Demoſthenes, iccirco à doctis oratorum eſt princeps iudicatus. σχήματα enim quæ uocant Græci, ea maxime ornant oratorem: eaq́; non tam in uerbis pingendis habent pondus, quàm in illuminandis ſententijs. ſed cum hæc magna in Antonio, tum actio ſingularis. quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque uocem: geſtus erat non uerba exprimens, ſed cum ſententijs congruens; manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſq́; motus cum uerbis ſententiiſq́; conſentiens: uox permanens, uerum ſubrauca natura; ſed hoc uitium huic uni in bonum conuertebatur: habebat enim flebile quiddam in quæſtionibus, aptumq́; cum ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commouendam: ut uerum uideretur in hoc illud, quod Demoſthenem ferunt ei, qui quæſiuiſſet quid primum eſſet in dicendo, actionem, quid ſecundum, idem, & idem tertium, reſpondiſſe. nulla res magis penetrat in animos, eoſq́; fingit, format, flectit: taleſq́; oratores uideri facit, quales ipſi ſe uideri uolunt. Huic alii parem eſſe dicebant, alii anteponebant L. Craſſum. illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem eſſe, qui, horum alterutro patrono, cuiuſquam ingenium requireret. equidem quanquam Antonio tantum tribuo, quantum ſupra dixi: tamen Craſſo nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius. erat ſumma grauitas; erat cum grauitate

iunctus facetiarum & urbanitatis oratorius, non ſcurrilis lepos: Latine loquendi accurata, & ſine moleſtia diligens elegantia: in diſſerendo mira explicatio: cum de iure ciuili, cum de æquo & bono diſputaretur, argumentorum & ſimilitudinum copia. nam ut Antonius coniectura mouenda, aut ſedanda ſuſpicione, aut excitanda, incredibilem uim habebat: ſic in interpretando, in definiendo, in explicanda æquitate, nihil erat Craſſo copioſius: idq́; cum ſæpe alias, tum apud Centumuiros in M. Curij cauſa cognitum eſt. ita enim multa tum contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutiſſimum Q. Scæuolam, & in iure, in quo illa cauſa uertebatur, paratiſſimum, obrueret argumentorum exemplorumq́; copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam conſularibus, cauſa illa dicta eſt, cum uterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, ut eloquentium iuris peritiſſimus Craſſus, iuris peritorum eloquentiſſimus Scæuola putaretur: qui quidem cum peracutus eſſet ad excogitandum, quid in iure, aut in æquo uerum aut eſſet, aut non eſſet; tum uerbis erat ad rem cum ſumma breuitate mirabiliter aptus. quare ſit nobis orator in hoc interpretandi explanandiq́; & diſſerendi genere mirabilis, ſic, ut ſimile nihil uiderim: in augendo, in ornando, in refellendo, magis exiſtimator metuendus, quàm admirandus orator. uerum ad Craſſum reuertamur. Tum Brutus, Etſi ſatis, inquit, mihi uidebar habere cognitum Scæuolam ex iis rebus, quas audiebam ſæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem

Scæuolæ noſtri: tamen iſta mihi eius dicendi tanta laus nota non erat: itaque cepi uoluptatem, tam ornatum uirum, tamq; excellens ingenium fuiſſe in noſtra rep. Hic ego, noli, inquam, Brute exiſtimare his duobus quidquam fuiſſe in noſtra ciuitate præſtantius. nam ut paulo ante dixi conſultorum alterum diſertiſſimum, diſertorum alterum conſultiſſimum fuiſſe: ſic in reliquis rebus ita diſſimiles erant inter ſeſe, ſtatuere ut tamen non poſſes, utrius te malles ſimiliorem. Craſſus erat elegantium parciſſimus, Scæuola parcorum elegantiſſimus. Craſſus in ſumma comitate habebat etiam ſeueritatis ſatis: Scæuolæ multa in ſeueritate non deerat tamen comitas. licet omnia hoc modo. ſed uereor, ne fingi uideantur hæc, ut dicantur à me, quodam modo. res ſe tamen ſic habet. cum omnis uirtus ſit, ut ueſtra Brute uetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam uolebat ſequi: ſed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem ſuam totam haberet. Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi uideor, inquit, bene Craſſum, et Scæuolam cognouiſſe: tum de te, et de Ser. Sulpicio cogitans, eſſe quandam uobiscum illis ſimilitudinem iudico. Quonam, inquam, iſtuc modo? Quia mihi et tu uideris, inquit, tantum iuris ciuilis ſcire uoluiſſe, quantum ſatis eſſet oratori; et Seruius eloquentiæ tantum aſſumpſiſſe, ut ius ciuile facile poſſit tueri: ætatesq; ueſtræ, ut illorum, nihil, aut non fere multum differunt. Et ego, De me, inquam, dicere nihil eſt neceſſe: de Seruio autem et tu probe

dicis

dicis, et ego dicam, quod ſentio. Non enim facile quem dixerim plus ſtudii, quàm illum, et ad dicendum, et ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe. nam et in iiſdem exercitationibus ineunte ætate fuimus: et poſtea Rhodum una ille etiam profectus eſt, quo melior eſſet, et doctior: et inde ut rediit, uidetur mihi in ſecunda arte primus eſſe maluiſſe, quàm in prima ſecundus. atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit, id quod eſt adeptus, longe omnium non eiuſdem modo ætatis, ſed eorum etiam, qui fuiſſent, in iure ciuili eſſe princeps. Hic Brutus, Ain' tu, inquit? etiam'ne Q. Scæuolæ Seruium noſtrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute exiſtimo, iuris ciuilis magnum uſum & apud Scæuolam, & apud multos fuiſſe, artem in hoc uno: quod nunquam effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem uniuerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambiguam primum uidere, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua uera & falſa iudicarentur, et quæ quibus propoſitis eſſent, quæq; non eſſent conſequentia. hic enim attulit hanc artem, omnium artium maximam, quaſi lucem ad ea, quæ confuſe ab aliis aut reſpondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi uideris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis. ſed adiunxit etiam & literarum ſcientiam, et loquendi elegantiam: quæ ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facillime perſpici poteſt. cumq; dicendi cauſa duobus peritiſ-

ſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo: Galli, hominis acuti et exercitati, promptam in agendo, & in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaq; ſuperauit: Balbi, docti et eruditi hominis, in utraque re conſideratam tarditatem uicit, expediendis conficiendisq; rebus. ſic & habet, quod uterque eorum habuit: & expleuit, quod utrique defuit. itaque ut Craſſus mihi uidetur ſapientius feciſſe, quàm Scæuola: (hic enim cauſas ſtudioſe recipiebat; in quibus à Craſſo ſuperabatur: ille ſe conſuli uolebat; ne qua in re inferior eſſet, quàm Scæuola) ſic Seruius ſapientiſſime. cum enim duæ ciuiles artes ac forenſes plurimum & laudis haberent, & gratiæ: perfecit, ut altera præſtare omnibus; ex altera tantum aſſumeret, quantum eſſet et ad tuendum ius ciuile, & ad obtinendam conſularem dignitatem ſatis. Tum Brutus, Ita prorſus, inquit, & antea putabam: audiui enim nuper eum ſtudioſe, & frequenter Sami, cum ex eo, ius noſtrum pontificium qua ex parte cum iure ciuili coniunctum eſſet, uellem cognoſcere: & nunc meum iudicium multo magis confirmo teſtimonio et iudicio tuo: ſimul illud gaudeo, quòd & æqualitas ueſtrà, & pares honorum gradus, & artium ſtudiorumq; quaſi finitima uicinitas tantum abeſt ab obtrectatione, et inuidia, quæ ſolet lacerare pleroſque, uti ea non modo non exulcerare ueſtram gratiam, ſed etiam conciliare uideatur. quali enim te erga illum perſpicio, tali illum in te uoluntate iudicioq; cognoui. itaque doleo & illius conſilio, et tua uoce populum R.

carere tandiu. quod cum per ſe dolendum eſt, tum multo magis conſideranti, ad quos iſta non translata ſint, ſed neſcio quo pacto deuenerint. Hic Atticus, Dixeram, inquit, *à principio, de rep. ut ſileremus: itaq; faciamus: nam ſi iſto modo uolumus ſingulas res deſiderare, non modo quærendi, ſed ne lugendi quidem finem reperiemus.* Pergamus *ergo, inquam, ad reliqua, & inſtitutum ordinem perſequamur.* Paratus *igitur ueniebat* Craſſus*: expectabatur: audiebatur à principio ſtatim; quod erat apud eum ſemper accuratum: expectatione dignus uidebatur: non multa iactatio corporis, non inclinatio uocis, nulla inambulatio, non crebra ſupploſio pedis, uehemens & interdum irata et plena iuſti doloris oratio; multæ, & cum grauitate facetiæ; quodq; difficile eſt, idem & perornatus, & perbreuis. iam in altercando inuenit parem neminem. uerſatus eſt in omni fere genere cauſarum. mature in locum principum oratorum uenit. accuſauit* C. Carbonem, *eloquentiſſimum hominem, admodum adoleſcens: ſummam ingenii non laudem modo, ſed etiam admirationem eſt conſecutus. defendit poſtea* Liciniam *uirginem, cum annos* XXVII. *natus eſſet: in ea ipſa cauſa fuit eloquentiſſimus, orationisq; eius ſcriptas quaſdam partes reliquit. uoluit adoleſcens in colonia* Narbonenſi *cauſæ popularis aliquid attingere, eamq; coloniam, ut fecit, ipſe deducere. extat in eam legem ſenior, ut ita dicam, quàm illa ætas ferebat, oratio. multæ deinde cauſæ, ſed ita tacitus* Tribunatus*, ut, niſi in eo magiſtratu cœnauiſſet*

apud præconem Granium, idq́; nobis narrauiſſet Lucilius, Tribunum pl. neſciremus fuiſſe. Ita prorſus, inquit Brutus. ſed ne de Scæuolæ quidem Tribunatu quidquam audiuiſſe uideor; & eum collegam Craſſi credo fuiſſe. Omnibus quidem alijs, inquam, in magiſtratibus; ſed Tribunus anno poſt fuit, eoq́; in Roſtris ſedente ſuaſit Seruiliam legem Craſſus. nam Cenſuram ſine Scæuola geſſit. eum enim magiſtratum nemo unquam Scæuolarum petiuit. ſed hæc Craſſi cum edita oratio eſt, quam te ſæpe legiſſe certo ſcio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemq́; annis mihi ætate præſtabat. ijs enim Conſulibus eam legem ſuaſit, quibus nati ſumus, cum ipſe eſſet Q. Cœpione Conſule natus, & C. Lælio, triennio ipſo minor, quàm Antonius. quod iccirco poſui, ut, dicendi Latine prima maturitas in qua ætate extitiſſet, poſſet notari; & intelligeretur iam ad ſummum pene eſſe perductam; ut eò nihil ferme quiſquam addere poſſet, niſi qui à philoſophia, à iure ciuili, ab hiſtoria fuiſſet inſtructior. Erit, inquit M. Brutus, aut iam eſt iſte, quem expectas? Neſcio, inquam. ſed eſt etiam L. Craſſi in Cenſura pro Q. Cœpione, defenſione iuncta, non breuis, ut laudatio, ut oratio autem, breuis, poſtrema Cenſoris oratio, qua anno duodequinquageſimo uſus eſt. in his omnibus ineſt quidam ſine ullo fuco ueritatis color. quin etiam comprehenſio, & ambitus ille uerborum (ſi ſic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & breuis; & in membra quædam, quæ κῶλα Græci uocant, diſpertiebat ora=

tionem lubentius. Hoc loco Brutus, *Quandoquidem tu iſtos oratores, inquit, tantopere laudas, uellem aliquid* Antonio *præter illum de ratione dicendi ſane exilem libellum, plura* Craſſo *libuiſſet ſcribere: cum enim omnibus memoriam ſui, tum etiam diſciplinam dicendi nobis reliquiſſent. nam* Scæuolæ *dicendi elegantiam ſatis ex ijs orationibus, quas reliquit, habemus cognitam*. Et ego, Mihi *quidem à pueritia quaſi magiſtra fuit, inquam, illa in legem* Cæpionis *oratio: in qua & auctoritas ornatur ſenatus, quo pro ordine illa dicuntur; & inuidia concitatur in iudicum, et in accuſatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione grauiter, multa leniter, multa aſpere, multa facete dicta ſunt: plura etiam dicta, quàm ſcripta: quod ex quibuſdam capitibus expoſitis, nec explicatis intelligi poteſt. Ipſa illa cenſoria contra* Cn. Domitium *collegam non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, et orationis commentarium paulo plenius: nulla eſt enim altercatio clamoribus unquam habita maioribus*. Et *uero fuit in hoc & popularis dictio excellens:* Antonii *genus dicendi multo aptius iudiciis, quàm concionibus*. Hoc loco *ipſum* Domitium *non relinquo. nam etſi non fuit in oratorum numero, tamen pono ſatis in eo fuiſſe orationis, atque ingenii, quo & magiſtratus perſonam, & conſularem dignitatem tueretur. quod idem de* C. Cælio *dixerim, induſtriam in eo ſummam fuiſſe, ſummasq; uirtutes, eloquentiæ tantum, quod eſſet in rebus priuatis amicis eius, in rep. ipſius dignitati*

ſatis. Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus Latine & diligenter loquentibus numeratus eſt: qui tamen ſumma nobilitate hominem, cognatione, ſodalitate, collegio, ſumma etiam eloquentia, L. Philippum in Conſulatus petitione ſuperauit. Eodem tempore C. Clodius, etſi propter ſummam nobilitatem, et ſingularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiæ quandam mediocritatem afferebat. Eiuſdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius: qui meo iudicio eò perueniſſe uidetur, quò potuit fere Latinus orator ſine Græcis literis, & ſine multo uſu peruenire. huius orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut pene Attico ſtylo ſcriptæ eſſe uideantur. eaſdem argutias in tragœdias ſatis ille quidem acute, ſed parum tragice tranſtulit. quem ſtudebat imitari L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut ſcitis, diſertus. Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui à ſenatu hoſtis cum C. Mario iudicatus eſt, acer et uehemens accuſator. In eo genere ſane probabilis, doctus autem Græcis literis, propinquus noſter, factus ad dicendum, M. Gratidius, M. Antonij perfamiliaris: cuius præfectus cum eſſet in Cilicia, eſt interfectus: qui accuſauit C. Fimbriam, M. Marij Gratidiani pater. Atque etiam apud ſocios et Latinos oratores habiti ſunt Q. Vectius Vectianus è Marſis, quem ipſe cognoui, prudens uir, et in dicendo breuis: Q. & D. Valerij Sorani, uicini, et familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quàm docti et Græcis literis

& Latinis: C. Ruſticellus Bononienſis, is quidem et exercitatus, et natura uolubilis: omnium autem eloquentiſſimus extra hanc urbem T. Betutius Barrus Aſculanus, cuius ſunt aliquot orationes Aſculi habitæ, illa Romæ contra Cœpionem, nobilis ſane: cui orationi Cœpionis ore reſpondit Aelius; qui ſcriptitauit orationes multas, orator ipſe nunquam fuit. Apud maiores autem noſtros uideo diſertiſſimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi P. F. fere ætate. eius autem oratio eſt pro Fregellanis colonisq; Latinis habita in ſenatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis iſtis externis quaſi oratoribus? Quid cenſes, inquam, niſi idem, quod urbanis, præter unum, quòd non eſt eorum urbanitate quadam quaſi colorata oratio? Et Brutus, Qui eſt, inquit, iſte tandem urbanitatis color? Neſcio, inquam: tantum eſſe quendam ſcio. Id tu Brute iam intelliges, cum in Galliam ueneris. audies tu quidem etiam uerba quædam non trita Romæ: ſed hæc mutari, dediſciq; poſſunt: illud eſt maius, quòd in uocibus noſtrorum oratorum recinit quiddam, et reſonat urbanius. nec hcc in oratoribus modo apparet, ſed etiam in cæteris. ego memini, T. Tincam Placentinum, hominem facetiſſimum, cum familiari noſtro Q. Granio præcone dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo. ſed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat neſcio quo ſapore uernaculo: ut ego iam non mirer illud Theophraſto accidiſſe, quod dicitur; cum percontaretur ex anicula

quadam, quanti aliquid uenderet; et reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, Hoſpes non pote minoris; tuliſſe eum moleſte, ſe non effugere hoſpitis ſpeciem, cum ætatem ageret Athenis, optimeq; loqueretur. omnium, ſicut opinor, in noſtris eſt quidam urbanorum, ſicut ille Atticorum, ſonus. ſed domum redeamus, id eſt ad noſtros reuertamur. Duobus igitur ſummis Craſſo et Antonio L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo tamen proximus. itaque eum, etſi nemo intercedebat qui ſe illi anteferret, neque ſecundum tamen, neque tertium dixerim. nec enim in quadrigis eum ſecundum numerauerim, aut tertium, qui uix è carceribus exierit, cum palmam iam primus acceperit; nec in oratoribus, qui tantum abſit à primo, uix ut in eodem curriculo eſſe uideatur. ſed tamen erant ea in Philippo, quæ qui ſine comparatione illorum ſpectaret, ſatis magna diceret, ſumma libertas in oratione, multæ facetiæ, ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicandis ſententiis. erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis inſtitutus, in altercando cum aliquo aculeo, et maledicto facetus. Horum ætati prope coniunctus L. Gellius, non tam uendibilis orator, quàm ut neſcires quid ei deeſſet: nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & uerbis ſolutus ſatis; ſed in magnos oratores inciderat eius ætas: multam tamen operam amicis, & utilem præbuit: atque ita diu uixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in cauſis uerſare-

tur. Iiſdem fere temporibus D. Brutus, *is, qui* Con-*ſul cum* Mamerco *fuit, homo & Græcis doctus lite-ris, et* Latinis. *Dicebat etiam* L. Scipio *non imperite.* Cneusq; Pompeius Sex. F. *aliquem numerum obti-nebat. nam* Sextus *frater eius præſtantiſſimum inge-nium contulerat ad ſummam iuris ciuilis, et ad perfe ctam geometriæ, et rerum* Stoicarum *ſcientiam. Item in iure, & ante hos* M. Brutus, *et paulo poſt eum* C. Bilienus, *homo per ſe magnus, prope ſimili ratio-ne ſummus euaſerat: qui* Conſul *factus eſſet, niſi in* Marianos Conſulatus, *& in eas petitionis anguſtias incidiſſet.* Cn. *autem* Octauij *eloquentia, quæ fue-rat ante* Conſulatum *ignorata, in* Conſulatu *multis concionibus eſt uehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fue-runt, iam ad oratores reuertamur.* Cenſeo, *inquit* Atticus: *eloquentes enim uidebare, non ſedulos uel-le conquirere. Feſtiuitate igitur, et facetijs, inquam,* C. Iulius L. F. *et ſuperioribus et æqualibus ſuis om-nibus præſtitit, oratorq; fuit minime ille quidem ue-hemens, ſed nemo unquam urbanitate, nemo lepo-re, nemo ſuauitate conditior. ſunt eius aliquot ora-tiones, ex quibus, ſicut ex eiuſdem tragœdijs, leni-tas eius ſine neruis perſpici poteſt. Eius æqualis* P. Ce-thegus: *cui de rep. ſatis ſuppeditabat oratio: totam enim tenebat eam, penituſq; cognorat: itaque in ſe-natu conſularium auctoritatem aſſequebatur, ſed in cauſis publicis nihil, priuatis ſatis ueterator uide-batur. Erat in priuatis cauſis* Q. Lucretius Veſpillo *& acutus, et iuris peritus. nam* Offella *aptior con-*

cionibus, quàm iudiciis. prudens etiam T. Annius Velina, et in eius generis cauſis orator ſane tolerabilis. In eodem genere cauſarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, et pene frigidus, ſed & callidus, et in capiendo aduerſario uerſutus, et præterea nec indoctus, et magna cum iuris ciuilis intelligentia. Cuius auditor P. Orbius, meus fere æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem ciuili non inferior, quàm magiſter fuit. Nam T. Aufidius, qui uixit ad ſummam ſenectutem, uolebat eſſe ſimilis horum, eratq; & bonus uir, et innocens, ſed dicebat parum. Nec ſane plus frater eius M. Virgilius, qui Tribunus pl. L. Syllæ Imperatori diem dixit. Eius collega P. Magius in dicendo paulo tamen copioſior. Sed omnium oratorum, ſiue rabularum, qui et plane indocti, aut inurbani, aut ruſtici etiam fuerunt, quos quidem ego cognouerim, ſolutiſſimum in dicendo, et acutiſsimum iudico noſtri ordinis Q. Sertorium, equeſtris C. Gorgonium. Fuit etiam facilis, & expeditus ad dicendum, et uitæ ſplendore multo, & ingenio ſane probabili T. Iunius L. F. tribunitius: quo accuſante, P. Seſtius, Prætor deſignatus, damnatus eſt ambitus. is proceſsiſſet honoribus longius, niſi ſemper infima atque etiam ægra ualetudine fuiſſet. Atque ego præclare intelligo, me in eorum commemoratione uerſari, qui nec habiti ſint oratores, neque fuerint, prætereriq; à me aliquot ex ueteribus commemoratione, aut laude dignos: ſed hoc quidem ignoratione. quid enim eſt ſu-

perioris ætatis, quod ſcribi poſſit de ijs, de quibus nulla monimenta loquuntur nec aliorum, nec ipſorum? de iis autem, quos ipſi uidimus, neminem fere prætermittimus eorum, quos aliquando dicentes uidimus. nolo enim ſciri, in tanta, & tam uetere rep. maximis præmiis eloquentiæ propoſitis, omneis cupiſſe dicere, non plurimos auſos eſſe, potuiſſe paucos. ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi poſſit, quem exiſtimem clamatorem, quem oratorem fuiſſe. Iiſdem fere temporibus, ætate inferiores paulo quàm Iulius, ſed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fuſius, M. Druſus, P. Antiſtius: nec ulla ætate uberior oratorum fœtus fuit. ex his Cotta & Sulpicius, cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt. Hic Atticus, Quo modo iſtuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? ſemper'ne in oratore probando aut improbando uulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit: an alii probantur à multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Recte requiris, inquam, Attice: ſed audies ex me fortaſſe, quod non omnes probent. An tu, inquit, id laboras, ſi huic modo Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice diſputationem hanc de oratore probando, aut improbando multo malim tibi, & Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari uelim. etenim neceſſe eſt, qui ita dicat, ut à multitudine probetur, eundem doctis probari. nam quid in dicendo rectum ſit, aut prauum, ego iudicabo; ſi modo is ſum, qui id poſſim, aut ſciam

iudicare: qualis uero ſit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. Tria *ſunt enim, ut quidem ego ſentio, quæ ſint efficienda dicendo; ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moueatur uehementius. quibus uirtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus uitijs orator aut non aſſequatur hæc, aut etiam in his labatur et cadat, artifex aliquis iudicabit. efficiatur autem ab oratore, nec ne, ut ij, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator uelit; uulgi aſſenſu, et populari approbatione iudicari ſolet. itaque nunquam de bono oratore, aut non bono doctis hominibus cum populo diſſenſio fuit. an cenſes, dum illi uiguerunt, quos ante dixi, non eoſdem gradus oratorum uulgi iudicio et doctorum fuiſſe? de populo ſi quem ita rogauiſſes,* Quis *eſt in hac ciuitate eloquentiſſimus? in* Antonio *&* Craſſo *aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. nemo ne* Philippum, *tam ſuauem oratorem, tam grauem, tam facetum, his anteferret, quem noſmet ipſi, qui hæc arte aliqua uolumus expendere, proximum illis fuiſſe diximus? nemo profecto. id enim ipſum eſt ſummi oratoris, ſummum oratorem populo uideri.* Quare *tibicen* Antigenidas *dixerit diſcipulo ſane frigenti ad populum,* Mihi *cane, & muſis: ego huic* Bruto *dicenti, ut ſolet, apud multitudinem,* Mihi *cane, et populo mi* Brute, *dixerim: ut, qui audient, quid efficiatur, ego, etiam cur id efficiatur, intelligam.* Credit *ijs, quæ dicuntur, qui audit oratorem; uera putat; aſſentitur; probat; fidem facit oratio. tu artifex quid quæris am=*

plius? delectatur audiens multitudo, & ducitur oratione, et quaſi uoluptate quadam perfunditur. quid habes, quod diſputes? gaudet, dolet: ridet, plorat: fauet, odit: contemnit, inuidet: ad miſericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum: iraſcitur, miratur: ſperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adſunt, mentes uerbis, & ſententijs, et actione tractantur. quid eſt, quòd expectetur docti alicuius ſententia? quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum eſt. denique hoc ſpecimen eſt popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibus diſſenſio. cum multi eſſent oratores in uario genere dicendi, quis unquam ex his excellere iudicatus eſt uulgi iudicio, qui non idem à doctis probaretur? quando autem dubium fuiſſet apud patres noſtros eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Craſſum? aderant multi alii: tamen, utrum de his potius, dubitaſſet aliquis; quin alterum, nemo. quid, adoleſcentibus nobis, cum eſſet Cotta & Hortenſius, num quis, cui quidem eligendi poteſtas eſſet, quenquam his anteponebat? Tum Brutus, Quid tu, inquit, quæris alios? de te ipſo non ne quid optarent rei, quid ipſe Hortenſius iudicaret, uidebamus? qui cum partiretur tecum cauſas, (ſæpe enim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, ſemper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam, & mihi beneuolentia credo ductus tribuebat omnia. ſed ego, quæ de me populi ſit opinio, neſcio: de reliquis hoc affirmo, qui uulgi

opinione diſertiſſimi habiti ſint, eoſdem intelligentium quoque iudicio fuiſſe probatiſſimos. nec enim poſſet idem Demoſthenes dicere, quod dixiſſe Antimachum Clarium poetam ferunt. qui cum, conuocatis auditoribus, legeret eis magnum illud, quod nouiſtis, uolumen ſuum; & eum legentem omnes præter Platonem reliquiſſent; Legam, inquit, nihilo minus: Plato enim mihi unus inſtar eſt omnium. Hæc illum. et recte: poema enim reconditum, paucorum approbatione; oratio popularis, ad ſenſum uulgi debet moueri. at ſi eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demoſthenes; cum eſſet relictus à cæteris, uerbum facere non poſſet. quid tu Brute poſſes, ſi te, ut Curionem quondam, concio reliquiſſet? Ego uero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen, ſi à corona relictus ſim, non queam dicere. Ita ſe, inquam, res habet. ut, ſi tibiæ inflatæ non referant ſonum, abijciendas eas ſibi tibicen putet: ſic oratori populi aures tanquam tibiæ ſunt: eæ ſi inflatum non recipiunt, aut ſi auditor omnino tanquam equus non facit,
* *agitandi finis faciendus eſt. hoc tamen intereſt, quòd uulgus interdum non probandum oratorem probat, ſed probat ſine comparatione, cum à mediocri, aut etiam à malo delectatur: eo eſt contentus, eſſe melius non ſentit: illud quod eſt, qualecunque eſt, probat. tenet enim aures uel mediocris orator, ſit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis ualet.*

quare quis ex populo, cum Q. Scæuolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea cauſa, de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut poſſe fieri putaret? cum is hoc probare uellet, M. Curium, cum ita hæres inſtitutus eſſet, ſi pupillus ante mortuus eſſet, quàm in ſuam tutelam ueniſſet, pupillo non nato hæredem eſſe non poſſe; quid ille non dixit de teſtamentorum iure, de antiquis formulis? quid, quemadmodum ſcribi oportuiſſet, ſi etiam filio non nato hæres inſtitueretur? quàm captioſum eſſe populo, quod ſcriptum eſſet negligi, & opinione quæri uoluntates; et interpretatione diſertorum, ſcripta ſimplicium hominum peruertere? quàm ille multa de auctoritate patris ſui, qui ſemper ius illud eſſe defenderat? quàm omnino multa de conſeruando iure ciuili? quæ quidem omnia cum perite, & ſcienter, tum & breuiter, & preſſe, & ſatis ornate, et pereleganter diceret; quis eſſet in populo, qui aut expectaret, aut fieri poſſe quidquam melius putaret? At uero ut contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in litore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamq; rem ædificare nauem concupiuiſſet, exorſus eſt, ſimiliter Scæuolam ex uno ſcalmo captionis centumuirale iudicium hæreditatis effeciſſe: hoc in illo initio conſecutus, multis eiuſdem generis ſententijs delectauit, animosq; omnium, qui aderant, in hilaritatem à ſeueritate traduxit: quod eſt unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. deinde hoc uoluiſſe eum, qui teſtamentum feciſſet, hoc ſenſiſ-

ſe, quoquo modo filius non eſſet, qui in ſuam tutelam ueniret, ſiue non natus, ſiue ante mortuus, Curius hæres ut eſſet: ita ſcribere pleroſque, & id ualere, & ualuiſſe ſemper. hæc & multa eiuſmodi dicens, fidem faciebat: quod eſt ex tribus oratoris officijs alterum. deinde æquum bonum, teſtamentorum ſententias uoluntateſq; tutatus eſt: quanta eſſet in uerbis captio, cum in cæteris rebus, tum in teſtamentis, ſi negligerentur uoluntates; quantam ſibi potentiam Scæuola aſſumeret, ſi nemo auderet teſtamentum facere poſtea, niſi de illius ſententia. Hæc cum grauiter, cum ab exemplis copioſe, cum uarie, tum etiam ridicule, & facete explicans, eam admirationem aſſenſionemq́; commouit, dixiſſe ut contra nemo uideretur. hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. hic ille de populo iudex, qui ſeparatim alterum admiratus eſſet, idem audito altero iudicium ſuum contemneret: at uero intelligens, & doctus, audiens Scæuolam, ſentiret eſſe quoddam uberius dicendi genus, & ornatius. ab utroque autem cauſa perorata, ſi quæreretur uter præſtaret orator; nunquam profecto ſapientis iudicium à iudicio uulgi diſcreparet. qui præſtat igitur intelligens imperito? magna re, & difficili: ſi quidem magnum eſt ſcire quibus rebus efficiatur, amittatur'ue dicendo illud quidquid eſt, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. præſtat etiam illo doctus auditor indocto, quòd ſæpe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum ſit, intelligit.

intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari poteſt. ut enim ex neruorum ſono in fidibus, quàm ſcienter ij pulſi ſint, intelligi ſolet: ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. itaque intelligens dicendi exiſtimator non aſſidens, & attente audiens, ſed uno aſpectu, & præteriens de oratore ſæpe iudicat. uidet oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas, Quæſitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorem in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis iudicum admouere orationem, tanquam fidibus manum. idem ſi præteriens aſpexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idq́; etiam uultu probare uideantur; aut, ut auem cantu aliquo, ſic illos uiderit oratione quaſi ſuſpenſos teneri; aut, id quod maxime opus eſt, miſericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos eſſe uehementius: ea ſi præteriens, ut dixi, aſpexerit, ſi nihil audierit, tamen oratorem uerſari in illo iudicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum iam eſſe, profecto intelliget. Cum hæc diſſeruiſſem, uterque aſſenſus eſt, et ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, à Cotta & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, et illius ætatis dixiſſem probatos; reuertar ad eos ipſos: tum reliquos, ut inſtitui, deinceps perſequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera ſunt, unum attenuate preſſéq;, alterum ſublate ampléq; dicentium: etſi

id melius eſt, quod ſplendidius & magnificentius; tamen in bonis omnia, quæ ſumma ſunt, iure laudantur. ſed cauenda eſt preſſo illi oratori inopia & ieiunitas, amplo autem inflatum & corruptum orationis genus. inueniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac ſolute; & ut ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad uirium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. nihil erat in eius oratione niſi ſincerum, nihil niſi ſiccum atque ſanum: illudq́; maximum, quòd, cum contentione orationis flectere animos iudicum uix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat ut idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpicio concitati. fuit enim Sulpicius uel maxime omnium, quos quidem ego audiuerim, grandis, &, ut ita dicam, tragicus orator. uox cum magna, tum ſuauis & ſplendida: geſtus, & motus corporis ita uenuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus uideretur: incitata & uolubilis, nec ea redundans tamen, nec circunfluens oratio. Craſſum hic uolebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc uis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem, Brutus: ſiquidem iſtis, cum ſummi eſſent oratores, duæ res maximæ altera alteri defuit. Atque in his oratoribus illud animaduertendum eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles. nihil enim tam diſſimile, quàm Cotta Sulpicio; & uterque æqualibus ſuis plurimum præſtitit. quare hoc doctoris intelligentis eſt, uidere quò ferat natura ſua quenque; & ea

duce utentem ſic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi, & leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt, alteri ſe calcaria adhibere, alteri frænos. Sulpicij orationes quæ feruntur, eas poſt mortem eius ſcripſiſſe P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra noſtrum ordinem meo iudicio diſertiſſimus. ipſius Sulpicij nulla oratio eſt: ſæpeq́; ex eo audiui, cum ſe ſcribere neque conſueſſe, neque poſſe diceret. Cottæ pro ſe lege Varia quæ inſcribitur, eam L. Aelius ſcripſit Cottæ rogatu. fuit is omnino uir egregius, & eques Romanus cum primis honeſtus; idemq́; eruditiſſimus & Græcis literis, & Latinis, antiquitatiſq́; noſtræ & in inuentis rebus, & in actis, ſcriptorumq́; ueterum literate peritus. quam ſcientiam Varro noſter, acceptam ab illo, auctamq́; per ſeſe, uir ingenio præſtans, omniq́; doctrina, pluribus & illuſtrioribus literis explicauit. ſed idem Aelius Stoicus eſſe uoluit, orator autem nec ſtuduit unquam, nec fuit: ſcribebat tamen orationes, quas alij dicerent, ut Q. Metello F. ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompeio Rufo: quanquam is etiam ipſe ſcripſit eas, quibus pro ſe eſt uſus, ſed non ſine Aelio. his enim ſcriptis etiam ipſe interfui, cum eſſem apud Aelium adoleſcens, eumq́; audire perſtudioſe ſolerem. Cottam autem miror, ſummum ipſum oratorem, minimeq́; ineptum, Aelianas leueis oratiunculas uoluiſſe exiſtimari ſuas. His duobus eiuſdem ætatis annumerabatur nemo tertius: ſed mihi placebat Pomponius maxime, uel dicam minime diſplicebat. locus erat omnino in maximis cauſis præ=

ter eos, de quibus ſupra dixi, nemini: propterea quòd Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in cauſis recipiendis erat, faſtidioſior Craſſus, ſed tamen recipiebat: horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Cæſarem: Cotta & Sulpicius expetebantur. ita ab iis ſex patronis cauſæ illuſtres agebantur: neque tam multa, quàm noſtra ætate, iudicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut cauſæ ſingulæ defenderentur à pluribus: quo nihil eſt uitioſius. reſpondemus iis, quos non audiuimus. in quo primum ſæpe aliter eſt dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni intereſt, coram uidere me, quemadmodum aduerſarius de quaque re aſſeueret; maxime autem, quemadmodum quæque res audiatur. ſed nihil uitioſius, quàm, cum unum corpus debeat eſſe defenſionis, naſci de integro cauſam, cum ſit ab altero perorata. omnium enim cauſarum unum eſt naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quaſi membra ſuo quæque loco locata, ſuam et uim, et dignitatem tenent. Cum autem difficile ſit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut ſibi ipſe non conueniat: quanto difficilius cauere, ne quid dicas, quod non conueniat eius orationi, qui ante dixerit? ſed quia & labor multo maior eſt, totam cauſam, quàm partem, dicere; & quia plures ineuntur gratiæ, ſi uno tempore dicas pro pluribus: iccirco hanc conſuetudinem lubenter aſciuimus. erant tamen, quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia ſplendidioribus fortaſſe uerbis utebatur, & quia Latine non peſſime

loquebatur, uſu credo aliquo domeſtico: nam literarum admodum nihil ſciebat. ſed magni intereſt, quos quiſque audiat quotidie domi, quibuſcum loquatur à puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quàm in ſermone matris. auditus eſt nobis Læliæ Caij filiæ ſæpe ſermo: ergo illam patris elegantia tinctam uidimus, & filias eius Mucias ambas, quarum ſermo mihi fuit notus; & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uero Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audiſti loquentem. Ego uero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; & eo lubentius, quòd L. Craſſi erat filia. Quid Craſſum, inquam, illum cenſes iſtius Liciniæ filium, Craſſi teſtamento qui fuit adoptatus? Summo iſte quidem dicitur ingenio fuiſſe, inquit. & uero hic Scipio collega meus mihi ſane bene & loqui uidetur, & dicere. Recte, inquam, iudicas Brute. etenim iſtius genus eſt ex ipſius ſapientiæ ſtirpe generatum. nam & de duobus auis iam diximus, Scipione, & Craſſo; & de tribus proauis; Q. Metello, cuius quatuor filij; P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi priuatus in libertatem remp. uindicauit; Q. Scæuola Augure, qui peritiſſimus iuris, idemq; patronus eſt habitus. iam duorum abauorum quàm eſt illuſtre nomen, P. Scipionis, qui bis Conſul fuit, qui eſt Corculum dictus, alterius omnium ſapientiſſimi C. Lælij? O generoſam, inquit, ſtirpem, &, tanquam in unam arbo-

rem plura genera, ſic in iſtam domum multorum inſitam atque illuminatam ſapientiam. Similiter igitur ſuſpicor, (ut conferamus parua magnis) Curionis, etſi pupillus relictus eſt, patrio fuiſſe inſtituto puro ſermone aſſuefactam domum: & eo magis hoc iudico, quòd neminem ex ijs quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognoui in omni genere honeſtarum artium tam indoctum, tam rudem. nullum ille poetam nouerat; nullum legerat oratorem; nullam memoriam antiquitatis collegerat; non publicum ius, non priuatum, & ciuile cognouerat: quanquam id quidem fuit etiam in alijs, & magnis quidem oratoribus, quos parum his instructos artibus uidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. ſed ij tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idq; cum conſtaret ex quinque notiſſimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat: in quacunque enim una plane claudicaret, orator eſſe non poſſet. ſed tamen alius in alia excellebat magis. reperiebat, quid dici opus eſſet, & quo modo præparari, & quo loco locari, memoriaq; ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantq; ei quædam ex his paria cum Craſſo, quædam etiam ſuperiora. at Craſſi magis enitebat oratio. nec uero Sulpicio, neque Cottæ dicere poſſumus, neque cuiquam bono oratori rem ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuiſſe. itaque in Curione hoc uериſſime iudicari poteſt, nulla re una magis oratorem commendari, quàm uerborum ſplendore & copia. nam cum

tardus in cogitando, tum in inſtruendo diſſipatus fuit. reliqua duo ſunt, agere, & meminiſſe. in utroque cachinnos irridentium commouebat. motus erat is, quem & C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre: & Cn. Sicinius, homo impurus, ſed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris ſimile quidquam; is cum Tribunus pl. Curionem & Octauium Conſules produxiſſet; Curioq́; multa dixiſſet ſedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat faſcijs, et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus; nunquam, inquit, Octaui collegæ tuo gratiam referes; qui niſi ſe ſuo more iactauiſſet, hodie te iſtic muſcæ comediſſent. Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. qui in iudicio priuato uel maximo, cum ego pro Titinia Cottæ perorauiſſem, ille contra me pro Ser. Næuio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt; idq́; ueneficijs & cantionibus Titiniæ factum eſſe dicebat. magna hæc immemoris ingenij ſigna: ſed nihil turpius, quàm quòd etiam in ſcriptis obliuiſceretur quid paulo ante poſuiſſet, ut in eo libro, ubi ſe exeuntem è ſenatu, & cum Panſa noſtro, et cum Curione filio colloquentem facit, cum ſenatum Cæſar Conſul habuiſſet, omniſq́; ille ſermo ductus è percunctatione filij, quid in ſenatu eſſet actum. in quo multis uerbis cum inueheretur in Cæſarem Curio; diſputatioq́; eſſet inter eos, ut eſt conſuetudo dialogorum: cum

ſermo eſſet inſtitutus ſenatu miſſo, quem ſenatum Cæſar conſul habuiſſet, reprehendit eum idem Cæſar anno poſt, & deinceps reliquis adminiſtrauiſſet in Gallia. Tum Brutus: Tantam'ne fuiſſe obliuionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne legens quidem unquam ſenſerit quantum flagitij commiſiſſet? Quid autem, inquam, Brute, ſtultius, quam, ſi ea uituperare uolebat, quæ uituperauit, non eo tempore inſtituere ſermonem, cum illorum annorum iam tempus præteriſſet? ſed ita totus errat, ut in eodem ſermone dicat in ſenatum ſe Cæſare Conſule non accedere, ſed id dicat ipſo Conſule exiens e ſenatu. Iam qui hac parte animi, quæ cuſtos eſt cæterarum ingenij partium, tam debilis eſſet, ut ne in ſcripto quidem meminiſſet quid paulo ante poſuiſſet, huic minime mirum eſt ex tempore dicenti ſolitam effluere mentem. Itaque cum ei nec officium deeſſet, & flagraret ſtudio dicendi, perpauca ad eum cauſæ deferebantur: orator autem uiuis eius æqualibus proximus optimis numerabatur propter uerborum bonitatem, ut ante dixi, & expeditam, ac profluentem quodam modo celeritatem. Itaque eius orationes aſpiciendas tamen cenſeo. ſunt illæ quidem languidiores, uerumtamen poſſunt augere & quaſi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuiſſe concedimus: quod habet tantam uim, ut ſolum ſine alijs in Curione ſpeciem oratoris alicuius effecerit. ſed ad inſtituta redeamus. In eodem igitur numero eiuſdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentiſſimi uiri filius, non ſatis

atus orator, ſed tamen orator numeratus eſt. erat
uerbis grauitas; & facile dicebat; & auctorita=
m naturalem quandam habebat oratio. Acutior
Q. Varius rebus inueniendis, nec minus uerbis ex=
editus; fortis uero actor & uehemens; & uerbis
ec inops, nec abiectus, et quem plane oratorem di=
ere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnans, in=
citans animos, acer, acerbus, criminoſus. Multum
ab iis aberat L. Fuſius, tamen ex accuſatione M'.
Aquilij diligentiæ fructum ceperat. Nam M. Dru=
ſum, tuum magnum auunculum, grauem orato=
rem, ita duntaxat cum de rep. diceret; L. autem
Lucullum etiam acutum; patremq́; tuum Brute;
iuris quoque & publici & priuati ſane peritum M.
Lucullum; M. Octauium Cn. filium; qui tantum
auctoritate dicendoq́; ualuit, ut legem Semproniam
frumentariam populi frequentis ſuffragiis abroga=
uerit; M. Octauium M. filium, M. Catonem pa=
trem, Q. etiam Catulum filium abducamus ex
acie, id eſt à iudiciis, & in præſidiis reip. cui facile
ſatisfacere poſſint, collocemus. Eodem Q. Cæpionem
referrem, niſi nimis equeſtri ordini deditus, à ſena=
tu diſſediſſet. Cn. Carbonem, M. Marium, & ex
eodem genere complures minime dignos elegantis con=
uentus auribus, aptiſſimos cognoui turbulentis con=
cionibus. quo in genere (ut in his perturbem ætatum
ordinem) nuper L. Quintius fuit, aptior etiam Pa=
licanus auribus imperitorum. Et quoniam huius ge=
neris facta mentio eſt, ſeditioſorum omnium poſt
Gracchos L. Apuleius Saturninus eloquentiſſimus

*iudicare: qualis uero ſit orator, ex eo, quod is dicen=
do efficiet, poterit intelligi. Tria ſunt enim, ut qui=
dem ego ſentio, quæ ſint efficienda dicendo; ut docea=
tur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut mouea=
tur uehementius. quibus uirtutibus oratoris horum
quidque efficiatur, aut quibus uitijs orator aut non
aſſequatur hæc, aut etiam in his labatur et cadat, ar-
tifex aliquis iudicabit. efficiatur autem ab oratore,
nec ne, ut ij, qui audiunt, ita afficiantur, ut ora=
tor uelit; uulgi aſſenſu, et populari approbatione iu=
dicari ſolet. itaque nunquam de bono oratore, aut
non bono doctis hominibus cum populo diſſenſio fuit.
an cenſes, dum illi uiguerunt, quos ante dixi, non
eoſdem gradus oratorum uulgi iudicio et doctorum
fuiſſe? de populo ſi quem ita rogauiſſes, Quis eſt in
hac ciuitate eloquentiſſimus? in Antonio & Craſſo
aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret.
nemo'ne Philippum, tam ſuauem oratorem, tam
grauem, tam facetum, his anteferret, quem noſ=
met ipſi, qui hæc arte aliqua uolumus expendere,
proximum illis fuiſſe diximus? nemo profecto. id
enim ipſum eſt ſummi oratoris, ſummum oratorem
populo uideri. Quare tibicen Antigenidas dixerit
diſcipulo ſane frigenti ad populum, Mihi cane, &
muſis: ego huic Bruto dicenti, ut ſolet, apud multi=
tudinem, Mihi cane, et populo mi Brute, dixerim:
ut, qui audient, quid efficiatur, ego, etiam cur id
efficiatur, intelligam. Credit ijs, quæ dicuntur,
qui audit oratorem; uera putat; aſſentitur; pro=
bat; fidem facit oratio. tu artifex quid quæris am=*

plius? delectatur audiens multitudo, & ducitur oratione, et quaſi uoluptate quadam perfunditur. quid habes, quod diſputes? gaudet, dolet: ridet, plorat: fauet, odit: contemnit, inuidet: ad miſericordiam inducitur, ad pudendum, ad pigendum: iraſcitur, miratur: ſperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adſunt, mentes uerbis, & ſententijs, et actione tractantur. quid eſt, quòd expectetur docti alicuius ſententia? quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum eſt. denique hoc ſpecimen eſt popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligentibus diſſenſio. cum multi eſſent oratores in uario genere dicendi, quis unquam ex his excellere iudicatus eſt uulgi iudicio, qui non idem à doctis probaretur? quando autem dubium fuiſſet apud patres noſtros eligendi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Craſſum? aderant multi alii: tamen, utrum de his potius, dubitaſſet aliquis; quin alterum, nemo. quid, adoleſcentibus nobis, cum eſſet Cotta & Hortenſius, num quis, cui quidem eligendi poteſtas eſſet, quenquam his anteponebat? Tum Brutus, Quid tu, inquit, quæris alios? de te ipſo nonne quid optarent rei, quid ipſe Hortenſius iudicaret, uidebamus? qui cum partiretur tecum cauſas, (ſæpe enim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, ſemper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam, & mihi beneuolentia credo ductus tribuebat omnia. ſed ego, quæ de me populi ſit opinio, neſcio: de reliquis hoc affirmo, qui uulgi

opinione diſertiſſimi habiti ſint, eoſdem intelligentium quoque iudicio fuiſſe probatiſſimos. nec enim poſſet idem Demoſthenes *dicere, quod dixiſſe* Antimachum Clarium *poetam ferunt. qui cum, conuocatis auditoribus, legeret eis magnum illud, quod nouiſtis, uolumen ſuum; & eum legentem omnes præter* Platonem *reliquiſſent;* Legam, *inquit, nihilo minus:* Plato *enim mihi unus inſtar eſt omnium.* Hæc *illum. et recte: poema enim reconditum, paucorum approbatione; oratio popularis, ad ſenſum uulgi debet moueri. at ſi eundem hunc* Platonem *unum auditorem haberet* Demoſthenes*; cum eſſet relictus à cæteris, uerbum facere non poſſet. quid tu* Brute *poſſes, ſi te, ut* Curionem *quondam, concio reliquiſſet?* Ego *uero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen, ſi à corona relictus ſim, non queam dicere.* Ita *ſe, inquam, res habet. ut, ſi tibiæ inflatæ non referant ſonum, abijciendas eas ſibi tibicen putet: ſic oratori populi aures tanquam tibiæ ſunt: eæ ſi inflatum non recipiunt, aut ſi auditor omnino tanquam equus non facit,* * *agitandi finis faciendus eſt. hoc tamen intereſt, quòd uulgus interdum non probandum oratorem probat, ſed probat ſine comparatione, cum à mediocri, aut etiam à malo delectatur: eo eſt contentus, eſſe melius non ſentit: illud quod eſt, qualecunque eſt, probat. tenet enim aures uel mediocris orator, ſit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis ualet.*

quare quis ex populo, cum Q. Scæuolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea cauſa, de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut poſſe fieri putaret? cum is hoc probare uellet, M. Curium, cum ita hæres inſtitutus eſſet, ſi pupillus ante mortuus eſſet, quàm in ſuam tutelam ueniſſet, pupillo non nato hæredem eſſe non poſſe; quid ille non dixit de teſtamentorum iure, de antiquis formulis? quid, quemadmodum ſcribi oportuiſſet, ſi etiam filio non nato hæres inſtitueretur? quàm captioſum eſſe populo, quod ſcriptum eſſet negligi, & opinione quæri uoluntates; et interpretatione diſertorum, ſcripta ſimplicium hominum peruertere? quàm ille multa de auctoritate patris ſui, qui ſemper ius illud eſſe defenderat? quàm omnino multa de conſeruando iure ciuili? quæ quidem omnia cum perite, & ſcienter, tum & breuiter, & preſſe, & ſatis ornate, et pereleganter diceret; quis eſſet in populo, qui aut expectaret, aut fieri poſſe quidquam melius putaret? At uero ùt contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in litore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamq; rem ædificare nauem concupiuiſſet, exorſus eſt, ſimiliter Scæuolam ex una ſcalmo captionis centumuirale iudicium hæreditatis effeciſſe: hoc in illo initio conſecutus, multis eiuſdem generis ſententijs delectauit, animosq; omnium, qui aderant, in hilaritatem à ſeueritate traduxit: quod eſt unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. deinde hoc uoluiſſe eum, qui teſtamentum feciſſet, hoc ſenſiſſe

ſe, quoquo modo filius non eſſet, qui in ſuam tutelam ueniret, ſiue non natus, ſiue ante mortuus, Curius hæres ut eſſet: ita ſcribere pleroſque, & id ualere, & ualuiſſe ſemper. hæc & multa eiuſmodi dicens, fidem faciebat: quod eſt ex tribus oratoris officijs alterum. deinde æquum bonum, teſtamentorum ſententias uoluntatesq́; tutatus eſt: quanta eſſet in uerbis captio, cum in cæteris rebus, tum in teſtamentis, ſi negligerentur uoluntates; quantam ſibi potentiam Scæuola aſſumeret, ſi nemo auderet teſtamentum facere poſtea, niſi de illius ſententia. Hæc cum grauitér, cum ab exemplis copioſe, cum uarie, tum etiam ridicule, & facete explicans, eam admirationem aſſenſionemq́; commouit, dixiſſe ut contra nemo uideretur. hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. hic ille de populo iudex, qui ſeparatim alterum admiratus eſſét, idem audito altero iudicium ſuum contemneret: at uero intelligens, & doctus, audiens Scæuolam, ſentiret eſſe quoddam uberius dicendi genus, & ornatius. ab utroque autem cauſa perorata, ſi quæreretur uter præſtaret orator; nunquam profecto ſapientis iudicium à iudicio uulgi diſcreparet. qui præſtat igitur intelligens imperito? magna re, & difficili: ſi quidem magnum eſt ſcire quibus rebus efficiatur, amittatur'ue dicendo illud quidquid eſt, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. præſtat etiam illo doctus auditor indocto, quòd ſæpe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum ſit, intelligit.

intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari poteſt. ut enim ex neruorum ſono in fidibus, quàm ſcienter ij pulſi ſint, intelligi ſolet: ſic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. itaque intelligens dicendi exiſtimator non aſſidens, & attente audiens, ſed uno aſpectu, & præteriens de oratore ſæpe iudicat. uidet oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas, Quæſitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorem in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis iudicum admouere orationem, tanquam fidibus manum. idem ſi præteriens aſpexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idq́; etiam uultu probare uideantur; aut, ut auem cantu aliquo, ſic illos uiderit oratione quaſi ſuſpenſos teneri; aut, id quod maxime opus eſt, miſericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos eſſe uehementius: ea ſi præteriens, ut dixi, aſpexerit, ſi nihil audierit, tamen oratorem uerſari in illo iudicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum iam eſſe, profecto intelliget. Cum hæc diſſeruiſſem, uterque aſſenſus eſt, et ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, à Cotta & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominum, et illius ætatis dixiſſem probatos; reuertar ad eos ipſos: tum reliquos, ut inſtitui, deinceps perſequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera ſunt, unum attenuate preſſeq́;, alterum ſublate ampleq́; dicentium: etſi

id melius eſt, quod ſplendidius & magnificentius; tamen in bonis omnia, quæ ſumma ſunt, iure laudantur. ſed cauenda eſt preſſo illi oratori inopia & ieiunitas, amplo autem inflatum & corruptum orationis genus. inueniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac ſolute; & ut ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad uirium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. nihil erat in eiùs oratione niſi ſincerum, nihil niſi ſiccum atque ſanum: illudq́; maximum, quòd; cum contentione orationis flectere animos iudicum uix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat ut idem facerent à ſe commoti, quod à Sulpicio concitati. fuit enim Sulpicius uel maxime omnium, quos quidem ego audiuerim, grandis, &, ut ita dicam, tragicus orator. uox cum magna, tum ſuauis & ſplendida: geſtus, & motus corporis ita uenuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus uideretur: incitata & uolubilis, nec ea redundans tamen, nec circunfluens oratio. Craſſum hic uolebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc uis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos. O magnam, inquit, artem, Brutus: ſiquidem iſtis, cum ſummi eſſent oratores, duæ res maximæ altera alteri defuit. Atque in his oratoribus illud animaduertendum eſt, poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles. nihil enim tam diſſimile, quàm Cotta Sulpicio; & uterque æqualibus ſuis plurimum præſtitit. quare hoc doctoris intelligentis eſt, uidere quò ferat natura ſua quenque; & ea

duce utentem ſic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi, & leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt, alteri ſe calcaria adhibere, alteri frænos. Sulpicij orationes quæ feruntur, eas poſt mortem eius ſcripſiſſe P. Canutius putatur, æqualis meus, homo extra noſtrum ordinem meo iudicio diſertiſſimus. ipſius Sulpicij nulla oratio eſt: ſæpeq́; ex eo audiui, cum ſe ſcribere neque conſueſſe, neque poſſe diceret. Cottæ pro ſe lege Varia quæ inſcribitur, eam L. Aelius ſcripſit Cottæ rogatu. fuit is omnino uir egregius, & eques Romanus cum primis honeſtus; idemq́; eruditiſſimus & Græcis literis, & Latinis, antiquitatisq́; noſtræ & in inuentis rebus, & in actis, ſcriptorumq́; ueterum literate peritus. quam ſcientiam Varro noſter, acceptam ab illo, auctamq́; per ſeſe, uir ingenio præſtans, omniq́; doctrina, pluribus & illuſtrioribus literis explicauit. ſed idem Aelius Stoicus eſſe uoluit, orator autem nec ſtuduit unquam, nec fuit: ſcribebat tamen orationes, quas alij dicerent, ut Q. Metello F. ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompeio Rufo: quanquam is etiam ipſe ſcripſit eas, quibus pro ſe eſt uſus, ſed non ſine Aelio. his enim ſcriptis etiam ipſe interfui, cum eſſem apud Aelium adoleſcens, eumq́; audire perſtudioſe ſolerem. Cottam autem miror, ſummum ipſum oratorem, minimeq́; ineptum, Aelianas leueis oratiunculas uoluiſſe exiſtimari ſuas. His duobus eiuſdem ætatis annumerabatur nemo tertius: ſed mihi placebat Pomponius maxime, uel dicam minime diſplicebat. locus erat omnino in maximis cauſis præ=

ter eos, de quibus ſupra dixi, nemini: propterea quòd Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in cauſis recipiendis erat, faſtidioſior Craſſus, ſed tamen recipiebat: horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum fere, aut ad Cæſarem: Cotta & Sulpicius expetebantur. ita ab ijs ſex patronis cauſæ illuſtres agebantur: neque tam multa, quàm noſtra ætate, iudicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut cauſæ ſingulæ defenderentur à pluribus: quo nihil eſt uitioſius. reſpondemus ijs, quos non audiuimus. in quo primum ſæpe aliter eſt dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni intereſt, coram uidere me, quemadmodum aduerſarius de quaque re aſſeueret; maxime autem, quemadmodum quæque res audiatur. ſed nihil uitioſius, quàm, cum unum corpus debeat eſſe defenſionis, naſci de integro cauſam, cum ſit ab altero perorata. omnium enim cauſarum unum eſt naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quaſi membra ſuo quæque loco locata, ſuam et uim, et dignitatem tenent. Cum autem difficile ſit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut ſibi ipſe non conueniat: quanto difficilius cauere, ne quid dicas, quod non conueniat eius orationi, qui ante dixerit? ſed quia & labor multo maior eſt, totam cauſam, quàm partem, dicere; & quia plures ineuntur gratiæ, ſi uno tempore dicas pro pluribus: iccirco hanc conſuetudinem lubenter aſciuimus. erant tamen, quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia ſplendidioribus fortaſſe uerbis utebatur, & quia Latine non peſſime

loquebatur, uſu credo aliquo domeſtico: nam literarum admodum nihil ſciebat. ſed magni intereſt, quos quiſque audiat quotidie domi, quibuſcum loquatur à puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quàm in ſermone matris. auditus eſt nobis Læliæ Caij filiæ ſæpe ſermo: ergo illam patris elegantia tinctam uidimus, & filias eius Mucias ambas, quarum ſermo mihi fuit notus; & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uero Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audiſti loquentem. Ego uero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; & eo lubentius, quòd L. Craſſi erat filia. Quid Craſſum, inquam, illum cenſes iſtius Liciniæ filium, Craſſi teſtamento qui fuit adoptatus? Summo iſte quidem dicitur ingenio fuiſſe, inquit. & uero hic Scipio collega meus mihi ſane bene & loqui uidetur, & dicere. Recte, inquam, iudicas Brute. etenim iſtius genus eſt ex ipſius ſapientiæ ſtirpe generatum. nam & de duobus auis iam diximus, Scipione, & Craſſo; & de tribus proauis; Q. Metello, cuius quatuor filij; P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi priuatus in libertatem remp. uindicauit; Q. Scæuola Augure, qui peritiſſimus iuris, idemq; patronus eſt habitus. iam duorum abauorum quàm eſt illuſtre nomen, P. Scipionis, qui bis Conſul fuit, qui eſt Corculum dictus, alterius omnium ſapientiſſimi C. Lælij? O generoſam, inquit, ſtirpem, &, tanquam in unam arbo=

rem plura genera, ſic in iſtam domum multorum inſitam atque illuminatam ſapientiam. Similiter igitur ſuſpicor, (ut conferamus parua magnis) Curionis, etſi pupillus relictus eſt, patrio fuiſſe inſtituto puro ſermone aſſuefactam domum: & eo magis hoc iudico, quòd neminem ex ijs quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognoui in omni genere honeſtarum artium tam indoctum, tam rudem. nullum ille poetam nouerat; nullum legerat oratorem; nullam memoriam antiquitatis collegerat; non publicum ius, non priuatum, & ciuile cognouerat: quanquam id quidem fuit etiam in alijs, & magnis quidem oratoribus, quos parum his inſtructos artibus uidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. ſed ij tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idq; cum conſtaret ex quinque notiſſimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat: in quacunque enim una plane claudicaret, orator eſſe non poſſet. ſed tamen alius in alia excellebat magis. reperiebat, quid dici opus eſſet, & quo modo præparari, & quo loco locari, memoriáq; ea comprehendebat Antonius: excellebat autem actione: erantq; ei quædam ex his paria cum Craſſo, quædam etiam ſuperiora. at Craſſi magis enitebat oratio. nec uero Sulpicio, neque Cottæ dicere poſſumus, neque cuiquam bono oratori rem ullam ex illis quinque partibus plane atque omnino defuiſſe. itaque in Curione hoc ueriſſime iudicari poteſt, nulla re una magis oratorem commendari, quàm uerborum ſplendore & copia. nam cum

tardus in cogitando, tum in inſtruendo diſſipatus fuit. reliqua duo ſunt, agere, & meminiſſe. in utroque cachinnos irridentium commouebat. motus erat is, quem & C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre: & Cn. Sicinius, homo impurus, ſed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris ſimile quidquam; is cum Tribunus pl. Curionem & Octauium Conſules produxiſſet; Curioq; multa dixiſſet ſedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat faſcijs, et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus; nunquam, inquit, Octaui collegæ tuo gratiam referes; qui niſi ſe ſuo more iactauiſſet, hodie te iſtic muſcæ comediſſent. Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cum propoſuiſſet, aut quartum adderet, aut tertium quæreret. qui in iudicio priuato uel maximo, cum ego pro Titinia Cottæ perorauiſſem, ille contra me pro Ser. Næuio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt; idq; ueneficijs & cantionibus Titiniæ factum eſſe dicebat. magna hæc immemoris ingenij ſigna: ſed nihil turpius, quàm quòd etiam in ſcriptis obliuiſceretur quid paulo ante poſuiſſet, ut in eo libro, ubi ſe exeuntem è ſenatu, & cum Panſa noſtro, et cum Curione filio colloquentem facit, cum ſenatum Cæſar Conſul habuiſſet, omniſq; ille ſermo ductus è percunctatione filij, quid in ſenatu eſſet actum. in quo multis uerbis cum inueheretur in Cæſarem Curio; diſputatioq; eſſet inter eos, ut eſt conſuetudo dialogorum: cum

ſermo eſſet inſtitutus ſenatu miſſo, quem ſenatum Cæſar Conſul habuiſſet, reprehendit eas res, quas idem Cæſar anno poſt, & deinceps reliquis annis adminiſtrauiſſet in Gallia. Tum Brutus admirans, Tantam'ne fuiſſe obliuionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne legens quidem unquam ſenſerit quantum flagitij commiſiſſet? Quid autem, inquam, Brute ſtultius, quàm, ſi ea uituperare uolebat, quæ uituperauit, non eo tempore inſtituere ſermonem, cum illarum rerum iam tempora præterijſſent? ſed ita totus errat, ut in eodem ſermone dicat, in ſenatum ſe Cæſare Conſule non accedere, ſed id dicat ipſo Conſule exiens è ſenatu. iam qui hac parte animi, quæ cuſtos eſt cæterarum ingenij partium, tam debilis eſſet, ut ne in ſcripto quidem meminiſſet quid paulo ante poſuiſſet, huic minime mirum eſt ex tempore dicenti ſolitam effluere mentem. itaque cum ei nec officium deeſſet, & flagraret ſtudio dicendi, perpaucæ ad eum cauſæ deferebantur: orator autem uiuis eius æqualibus proximus optimis numerabatur propter uerborum bonitatem, ut ante dixi, & expeditam, ac profluentem quodam modo celeritatem. itaque eius orationes aſpiciendas tamen cenſeo. ſunt illæ quidem languidiores, ueruntamen poſſunt augere & quaſi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuiſſe concedimus: quod habet tantam uim, ut ſolum ſine alijs in Curione ſpeciem oratoris alicuius effecerit. ſed ad inſtituta redeamus. In eodem igitur numero eiuſdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentiſſimi uiri filius, non ſatis

acutus orator, ſed tamen orator numeratus eſt. erat in uerbis grauitas; & facile dicebat; & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior Q. Varius *rebus inueniendis, nec minus uerbis expeditus; fortis uero actor & uehemens; & uerbis nec inops, nec abiectus, et quem plane oratorem dicere auderes.* Cn. Pomponius *lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminoſus.* Multum *ab ijs aberat* L. Fuſius, *tamen ex accuſatione* M'. Aquilij *diligentiæ fructum ceperat.* Nam M. Druſum, *tuum magnum auunculum, grauem oratorem, ita duntaxat cum de rep. diceret;* L. *autem* Lucullum *etiam acutum; patremq; tuum* Brute; *iuris quoque & publici & priuati ſane peritum* M. Lucullum; M. Octauium *Cn. filium; qui tantum auctoritate dicendoq; ualuit, ut legem* Semproniam *frumentariam populi frequentis ſuffragiis abrogauerit;* M. Octauium M. *filium,* M. Catonem *patrem,* Q. *etiam* Catulum *filium abducamus ex acie, id eſt à iudiciis, & in præſidiis reip. cui facile ſatisfacere poſſint, collocemus.* Eodem Q. Cæpionem *referrem, niſi nimis equeſtri ordini deditus, à ſenatu diſſediſſet.* Cn. Carbonem, M. Marium, *& ex eodem genere complures minime dignos elegantis conuentus auribus, aptiſſimos cognoui turbulentis concionibus. quo in genere (ut in his perturbem ætatum ordinem) nuper* L. Quintius *fuit, aptior etiam* Palicanus *auribus imperitorum.* Et *quoniam huius generis facta mentio eſt; ſeditioſorum omnium poſt* Gracchos L. Apuleius Saturninus *eloquentiſſimus*

uiſus eſt: magis ſpecie tamen, & motu, atque ipſo amictu capiebat homines, quàm aut dicendi copia, aut mediocritate prudentiæ. Longe *autem poſt natos homines improbiſſimus* C. Seruilius Glaucia, *ſed peracutus, & callidus, cum primisq́; ridiculus. is ex ſummis & fortunæ et uitæ ſordibus in* Prætura Con*ſul factus eſſet, ſi rationem eius haberi licere iudicatum eſſet. nam & plebem tenebat, et equeſtrem ordinem beneficio legis deuinxerat. is* Prætor *eodem die, quo* Saturninus Tribunus *pl.* Mario *&* Flacco Con*ſulibus publice eſt interfectus, homo ſimillimus* Athe*nienſis* Hyperboli, *cuius improbitatem ueteres* Atti*corum comœdiæ notauerunt.* Quos Sex. Titius *conſecutus, homo loquax ſane, et ſatis acutus, ſed tam ſolutus & mollis in geſtu, ut ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi* Titius *nomen eſſet. ita cauendum eſt, ne quid in agendo dicendo'ue facias, cuius imitatio rideatur.* Sed *ad paulo ſuperiorem ætatem reuecti ſumus: nunc ad eam, de qua aliquantum locuti ſumus, reuertamur.* Coniunctus *igitur* Sul*picij ætati* P. Antiſtius *fuit, rabula ſane probabilis: qui multos cum tacuiſſet annos, neque contemni ſolum, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in* Tribunatu *primum contra* C. Iulij *illam* Conſulatus *petitionem extraordinariam, ueram cauſam agens eſt probatus, et eo magis, quòd, eandem cauſam cum ageret eius collega ille ipſe* Sulpicius, *hic plura & acutiora dicebat. itaque poſt* Tribunatum *primo multæ ad eum cauſæ, deinde omnes, maximæ quæcunque erant, deferebantur. rem uidebat acute, componebat dili=*

genter : memoria ualebat : uerbis non ille quidem ornatis utebatur, ſed tamen non abiectis. expedita autem erat, & perfacile currens oratio. & erat eius quidam tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum uitio uocis, tum etiam ineptijs claudicabat. hic temporibus floruit ijs, quibus inter profectionem reditumq́; L. Syllæ ſine iure fuit, & ſine ulla dignitate reſp. hoc autem magis probabatur, quòd erat ab aratoribus quædam in foro ſolitudo. Sulpicius occiderat: Cotta aberat, et Curio: uiuebat è reliquis patronis eius ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium; quorum utrunque facile ſuperabat. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Siſenna, doctus uir, & ſtudiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reip. non ſine facetiis, ſed neque laboris multi, nec ſatis uerſatus in cauſis; interiectusq́; inter duas ætates, Hortensij & Sulpicij, nec maiorem conſequi poterat, & minori neceſſe erat cedere. huius omnis facultas ex hiſtoria ipſius perſpici poteſt: quæ cum facile omnes uincat ſuperiores, tum indicat tamen quantum abſit à ſummo, quamq́; genus hoc ſcriptionis nondum ſit ſatis Latinis literis illuſtratum. Nam Q. Hortensij admodum adoleſcentis ingenium, ut Phidiæ ſignum; ſimul aſpectum et probatum eſt. is L. Craſſo Q. Scæuola Conſulibus primum in foro dixit; & apud hos ipſos quidem Conſules, & cum eorum, qui affuerunt, tum ipſorum Conſulum, qui omneis intelligentia anteibant, iudicio diſceſſit probatus. undeuiginti annos natus erat eo tempore. eſt autem L. Paulo C. Marcello

Conſulibus mortuus: ex quo uidemus eum in patronorum numero annos quatuor & XL fuiſſe. hoc de oratore paulo poſt plura dicemus: hoc autem loco uoluimus ætatem in diſparem oratorum includere. quanquam id quidem omnibus uſu uenire neceſſe fuit, quibus paulo longior uita contigit, ut et cum multo maioribus natu, quàm eſſent ipſi, & cum aliquanto minoribus compararentur. ut Accius iiſdem Aedilibus ait ſe et Pacuuium docuiſſe fabulam, cum ille octoginta, ipſe triginta annos natus eſſet: ſic Hortenſius non cum ſuis æqualibus ſolum, ſed & mea cum ætate, & cum tua Brute, & cum aliquanto ſuperiore coniungitur: ſiquidem & Craſſo uiuo dicere ſolebat; et magis iam etiam uigebat Antonio; & cum Philippo iam ſene pro Cn. Pompeij bonis dicente, in illa cauſa, adoleſcens cum eſſet, princeps fuit; & in eorum, quos in Sulpicij ætate poſui, numerum facile peruenerat; & ſuos inter æquales M. Piſonem, M. Craſſum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe præſtitit; & me adoleſcentem nactus octo annis minorem, quàm erat ipſe, multos annos in ſtudio eiuſdem laudis exercuit; et tecum ſimul, ſicut ego pro multis, ſic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem. uides igitur ut ad te oratorem Brute peruenerimus, tam multis inter noſtrum tuumq; initium dicendi interpoſitis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc ſermone noſtro ſtatui, neminem eorum, qui uiuerent, nominare, ne uos curioſius eliceretis ex me quid de quoque iudicarem, eos, qui iam ſunt mortui, nominabo. Tum Brutus,

Non eſt, inquit, iſta cauſa, quam dicis, quamobrem de ijs, qui uiuunt, nihil uelis dicere. Quænam igitur, inquam, eſt? Vereri te, inquit, arbitror, ne per nos hic ſermo tuus emanet, & ij tibi ſuccenſeant, quos præterieris. Quid uos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: ſed tamen te arbitror malle id ipſum tacere, quàm taciturnitatem noſtram experiri. Tum ego, Vere, inquam, tibi Brute dicam: non me exiſtimaui in hoc ſermone uſque ad hanc ætatem eſſe uenturum: ſed ita traxit ordo ætatum orationem, ut iam ad minores etiam peruenerim. Interpone igitur, inquit, ſi quos uidetur: deinde redeamus ad te, et ad Hortenſium. Immo uero, inquam, ad Hortenſium: de me alii dicent, ſi qui uolent. Minime uero, inquit. nam etſi me facile omni tuo ſermone tenuiſti: tamen is mihi longior uidetur, quòd propero audire de te; nec uero tam de uirtutibus dicendi tuis, quæ cum omnibus, tum certe mihi notiſſimæ ſunt, quàm quòd gradus tuos, & quaſi proceſſus dicendi ſtudeo cognoſcere. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me non ingenii prædicatorem eſſe uis, ſed laboris mei. uerum interponam, ut placet, alios, et à M. Craſſo, qui fuit æqualis Hortensij exordiar. is igitur mediocriter à doctrina inſtructus, anguſtius etiam à natura, labore, & induſtria, & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam & gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. in huius oratione ſermo Latinus erat, uerba non abiecta, res compoſitæ diligenter; nullus flos tamen, neque lumen ullum; ani=

mi magna, uocis parua contentio, omnia fere ut ſimiliter atque uno modo dicerentur. Nam huius æqualis & inimicus C. Fimbria non ita diu iactare ſe potuit: qui omnia magna uoce dicens, uerborum ſane bonorum curſu quodam incitato, ita furebat tamen, ut mirarer tam alias res agere populum, ut eſſet inſano inter diſertos locus. Cn. autem Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: qui cum eſſet nec peracutus, (quanquam & ex facie, & ex uultu uidebatur) nec abundans uerbis, (etſi fallebat in eo ipſo) ſic interuallis, exclamationibus, uoce ſuaui & canora, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non deſiderarentur. ita, tanquam Curio copia non nulla uerborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum; ſic Lentulus cæterarum uirtutum dicendi mediocritatem actione occultauit, in qua excellens fuit. Neque multo ſecus P. Lentulus: cuius & excogitandi, & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis, & uenuſtatis, uocis et ſuauitas & magnitudo. ſic in hoc nihil præter actionem fuit, cætera etiam minora quàm in ſuperiore. M. Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina; maximeq; ex omnibus, qui ante fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat, quod erat in reprehendendis uerbis uerſutum & ſolers, ſed ſæpe ſtomachoſum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem quaſi curſum forenſem

diutius non tulit; quòd & corpore erat infirmo, et hominum ineptias ac ſtultitias, quæ deuorandæ nobis ſunt, non ferebat, iracundiusq́; reſpuebat, ſiue moroſe, ut putabatur, ſiue ingenuo liberoq́; faſtidio. is cum ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea: deinde ex Virginum iudicio magnam laudem eſt adeptus: & ex eo tempore quaſi reuocatus in curſum, tenuit locum tandiu, quàm ferre potuit laborem: poſtea, quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. P. *Muræna mediocri ingenio, ſed magno ſtudio rerum ueterum, literarum & ſtudioſus, & non imperitus, multæ induſtriæ, et magni laboris fuit.* C. *Cenſorinus Græcis literis ſatis doctus, quod propoſuerat explicans expedite, non inuenuſtus actor, ſed iners & inimicus fori.* L. *Turius paruo ingenio, ſed multo labore, quoquo modo poterat, ſæpe dicebat. itaque ei paucæ centuriæ ad Conſulatum defuerunt.* C. *Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit patronus propemodum diligentiſſimus. huius, ſi uita, ſi mores, ſi uultus denique non omnem commendationem ingenij euerteret, maius nomen in patronis fuiſſet. non erat abundans, non inops tamen: non ualde nitens, non plane horrida oratio: uox, geſtus, & omnis actio ſine lepore, at in inueniendis componendisq́; rebus mira accuratio; ut non facile in ullo diligentiorem maioremq́; cognouerim, ſed eam ut citius ueteratoriam, quàm oratoriam diceres. hic etſi etiam in publicis cauſis probabatur, tamen in priuatis illuſtriorem obtinebat locum.* C. *deinde Piſo, ſtatarius,*

& ſermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando; ueruntamen uultu & ſimulatione multo etiam acutior, quàm erat, uidebatur. Nam eius æqualem M'. Glabrionem, bene inſtitutum aui Scæuolæ diligentia, ſocors ipſius natura, negligenſq́; tardauerat. Etiam L. Torquatus elegans in dicendo, in exiſtimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompeius, uir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam habuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtraxiſſet. erat oratione ſatis amplus: rem prudenter uidebat: actio uero eius habebat & in uoce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem. Noſter item æqualis D. Silanus, uitricus tuus, ſtudij ille quidem habuit non multum, ſed acuminis & orationis ſatis. Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus eſt, biennio quàm nos fortaſſe maior, ſummo ſtudio dicendi, multaq́; doctrina, incredibili labore, atque induſtria: quod ſcire poſſum: fuit enim mecum, & cum M. Piſone cum amicitia, tum ſtudijs exercitationibuſq́; coniunctus. huius actio non ſatis commendabat orationem: in hac enim ſatis erat copiæ, in illa autem leporis parum. Erat eius æqualis P. Antronius, uoce peracuta atque magna, nec alia re ulla probabilis. Et L. Octauius Reatinus: qui cum multas iam cauſas diceret, adoleſcens eſt mortuus. is tamen ad dicendum ueniebat magis audacter, quàm parate. Et C. Stalenus; qui ſe ipſe adoptauerat, & de Staleno Aelium fecerat; feruido quodam, & petulanti, & furioſo

furioſo genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, aſcendiſſet ad honores, niſi in facinore manifeſto deprehenſus, pœnas legibus & iudicio dediſſet. Eodem tempore C. & L. Cæpaſii fratres fuerunt; qui multa opera, ignoti homines & repentini, Quæſtores celeriter facti ſunt, oppidano quodam, & incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem uocalem præteriiſſe uideamur, C. Coſconium Calidianum; qui, nullo acumine, eam tamen uerborum copiam, ſi quam habebat, præbebat populo cum multa concurſatione, magnoq́; clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius; qui fuit M. Craſſi quaſi ſecundarum. is omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumq́; uel honori, uel periculo ſeruire. his enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam conſecutus, etiam in patronorum, ſine doctrina, ſine ingenio, aliquem numerum peruenerat. ſed ut pugiles inexercitati, etiam ſi pugnos & plagas Olympiorum cupidi ferre poſſunt, ſolem tamen ſæpe ferre non poſſunt: ſic ille, cum, omni iam fortuna proſpere functus, labores etiam magnos excepiſſet, illius iudicialis anni ſeueritatem, quaſi ſolem, non tulit. Tum Atticus, Tu quidem de fece, inquit, hauris, idq́; iandudum; ſed tacebam: hoc uero non putabam, te uſque ad Stalenos & Antronios eſſe uenturum. Non puto, inquam, exiſtimare te ambitione me labi, quippe de mortuis: ſed ordinem ſequens, in memoriam notam & æqualem neceſſario

incurro. uolo autem hoc perſpici; omnibus conquiſitis, qui in multitudine dicere auſi ſint, memoria quidem dignos perpaucos, uerum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuiſſe. ſed ad ſermonem inſtitutum reuertamur. T. *Torquatus* T. *filius, & doctus uir ex* Rhodia *diſciplina* Molonis, *& à natura ad dicendum ſatis ſolutus atque expeditus, cui ſi uita ſuppeditauiſſet, ſublato ambitu* Conſul *factus eſſet; plus facultatis habuit ad dicendum, quàm uoluntatis: itaque ſtudio huic non ſatisfecit: officio uero nec in ſuorum neceſſariorum cauſis, nec in ſententia ſenatoria defuit.* Etiam M. Pontidius, *municeps noſter, multas priuatas cauſas actitauit, celeriter ſane uerba uoluens, nec hebes in cauſis, uel dicam plus etiam quàm non hebes, ſed efferueſcens in dicendo ſtomacho ſæpe, iracundiáq; uehementius; ut non cum aduerſario ſolum, ſed etiam, quod mirabile eſſet, cum iudice ipſo, cuius delinitor eſſe debet orator, iurgio ſæpe contenderet.* M. Meſſalla *minor natu, quàm nos, nullo modo inops, ſed non nimis ornatus genere uerborum, prudens, acutus, minime incautus, patronus in cauſis cognoſcendis, componendiſq; diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumq; cauſarum.* Duo etiam Metelli, Celer *&* Nepos, *nihil in cauſis uerſati, nec ſine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus aſſecuti. Cn. autem* Lentulus Marcellinus, *nec unquam indiſertus, &* in Conſulatu *pereloquens uiſus eſt, non tardus ſententijs, non inops uerbis, uoce canora, facetus ſatis.* C. Memmius L. *filius, perfectus*

literis, ſed Græcis, faſtidioſus ſane latinarum, argutus orator, uerbiſq; dulcis, ſed fugiens non modo dicendi, uerum etiam cogitandi laborem, tantum ſibi de facultate detraxit, quantum imminuit induſtriæ. Hoc loco Brutus, *Quàm uellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie ſunt, tibi dicere luberet; & ſi de aliis minus, de duobus tamen, quos à te ſcio laudari ſolere,* Cæſare, & Marcello: *audirem non minus lubenter, quàm audiui de iis, qui fuerunt.* Cur *tandem, inquam? an expectas quid ego iudicem de iſtis, qui tibi ſunt æque noti ac mihi?* Mihi *meherçule, inquit,* Marcellus *ſatis eſt notus,* Cæſar *autem parum. illum enim ſæpe audiui: hic, cum ego iudicare iam aliquid poſſem, abfuit.* Quid *igitur de illo iudicas, quem ſæpe audiſti?* Quid *cenſes, inquit, niſi id, quòd habiturus es ſimilem tui?* Næ *ego, inquam, ſi ita eſt, uelim tibi eum placere quammaxime.* Atqui *& ita eſt, inquit, et uehementer placet: nec uero ſine cauſa: nam & didicit, & omiſſis cæteris ſtudiis id egit unum, ſeſeq; quotidianis commentationibus acerrime exercuit: itaque & lectis utitur uerbis, & frequentibus; & ſplendore uocis, dignitate motus fit ſpecioſum, & illuſtre, quod dicitur: omniaq; ſic ſuppetunt, ut ei nullam deſſe uirtutem oratoris putem: maximeq; laudandus eſt, qui hoc tempore ipſo, cum liceat, in hoc communi noſtro, et quaſi fatali malo conſoletur ſe cum conſcientia optimæ mentis, tum etiam uſurpatione & renouatione doctrinæ. uidi enim* Mitylenis *nuper uirum, atque, ut dixi, uidi plane uirum. itaque cum eum antea*

tui ſimilem in dicendo uiderim; tum uero nunc, à doctiſſimo uiro, tibiq́; , ut intellexi, amiciſſimo Cra*tippo inſtructum omni copia, multo uidebam ſimiliorem*: Hic *ego*, Etſi, *inquam, de optimi uiri, nobiſq́; amiciſſimi laudibus lubenter audio: tamen incurro in memoriam communium miſeriarum; quarum obliuionem quærens, hunc ipſum ſermonem produxi longius. ſed de* Cæſare, *cupio audire, quid tandem* Atticus *iudicet*. Et *ille*, Præclare, *inquit, tibi conſtas, ut de iis, qui nunc ſint, nihil uelis ipſe dicere. & hercle ſi ſic ageres, ut de iis egiſti, qui iam mortui ſunt, neminem ut prætermitteres: næ tu in multos* Antronios, & Stalenos *incurreres. quare ſiue hanc turbam effugere uoluiſti; ſiue ueritus, ne quis ſe aut præteritum, aut non ſatis laudatum queri poſſit; de* Cæſare *tamen potuiſti dicere; præſertim cum & tuum de illius ingenio notiſſimum iudicium eſſet, nec illius de tuo obſcurum*. Sed *tamen* Brute, *inquit* Atticus, *de* Cæſare *& ipſe ita iudico, et de hoc, huius generis acerrimo æſtimatore, ſæpiſſime audio, illum omnium fere oratorum* Latine *loqui elegantiſſime, nec id ſolum domeſtica conſuetudine, ut dudum de* Læliorum *&* Muciorum *familiјs audiebamus, ſed, quanquam id quoque credo fuiſſe, tamen, ut eſſet perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, & iјs quidem reconditis & exquiſitis, ſummoq́; ſtudio & diligentia eſt conſecutus. quin etiam in maximis occupationibus cum ad te ipſum (inquit, in me intuens) de ratione* Latine *loquendi accuratiſſime ſcripſerit; primoq́; in libro dixerit, uer=*

borum delectum originem eſſe eloquentiæ; tribueritq́; mi Brute huic noſtro, qui me de illo maluit quàm ſe dicere, laudem ſingularem: (nam ſcripſit his uerbis, cum hunc nomine eſſet affatus: Ac ſi cogitata præclare eloqui poſſent, non nulli ſtudio & uſu elaborauerunt: cuius te pene principem copiæ, atque inuentorem, bene de nomine, ac dignitate populi R. meritum eſſe exiſtimare debemus) hunc facilem & quotidianum nouiſſe ſermonem, nunc pro relicto eſt habendum. Tum Brutus, Amice hercule, inquit, & magnifice te laudatum puto, quem non ſolum principem atque inuentorem copiæ dixerit, quæ erat magna laus, ſed etiam bene meritum de populi R. nomine & dignitate: quo enim uno uincebamur à uicta Græcia, id aut ereptum illis eſt, aut certe nobis cum illis communicatum. hanc autem, inquit, gloriam, teſtimoniumq́; Cæſaris, tuæ quidem ſupplicationi non, ſed triumphis multorum antepono. Et recte quidem, inquam, Brute; modo ſit hoc Cæſaris iudicij, non beneuolentiæ teſtimonium: plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quiſquis eſt ille, ſi modo eſt aliquis, qui non illuſtrauit modo, ſed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quàm illi, qui Ligurum caſtella expugnauerunt; ex quibus multi ſunt, ut ſcitis, triumphi. uerum quidem ſi audire uolumus, omiſſis illis diuinis conſiliis, quibus ſæpe conſtituta eſt Imperatorum ſapientia ſalus ciuitatis aut belli, aut domi; multo magnus orator præſtat minutis Imperatoribus. At prodeſt plus Imperator. Quis negat? ſed tamen non metuo,

ne mihi acclametis. (eſt autem, quod ſentias, dicendi liber locus) malim mihi L. Craſſi unam pro M. Curio dictionem, quàm caſtellanos triumphos duos. At plus interfuit reip. caſtellum capi Ligurum, quàm bene defendi cauſam M. Curij. Credo. ſed Athenienſium quoque plus interfuit firma tecta in domiciliis habere, quàm Mineruæ ſignum ex ebore pulcherrimum: tamen ego me Phidiam eſſe mallem, quàm uel optimum fabrum tignarium. quare, non quantum quiſque proſit, ſed quanti quiſque ſit, ponderandum eſt: præſertim cum pauci pingere egregie poſſint, aut fingere; operarii autem, aut baiuli deeſſe non poſſint. Sed perge Pomponi de Cæſare, & redde quæ reſtant. Solum quidem, inquit ille, et quaſi fundamentum oratoris uides locutionem emendatam, & Latinam: cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut ſcientiæ, ſed quaſi bonæ conſuetudinis. mitto C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius iſta fuit laus, tanquam innocentiæ, ſic Latine loquendi, nec omnium tamen: nam illorum æquales Cæcilium & Pacuuium male locutos uidemus: ſed omnes tum fere, qui nec extra urbem hanc uixerant, nec eos aliqua barbaries domeſtica infuſcauerat, recte loquebantur. ſed hanc certe rem deteriorem uetuſtas fecit & Romæ, & in Græcia. confluxerunt enim et Athenas, & in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diuerſis locis: quo magis * expurgandus eſt ſermo, & adhibenda quamobtruſa ratio, quæ mutari non poteſt, nec utendum prauiſſima conſuetudinis regula. T. Flamininum, qui

cum Q. Metello Conſul fuit, pueri uidimus. exiſtimabatur bene Latine, ſed literas neſciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut à te paulo eſt ante dictum; ſed tamen ſuauitas uocis, & lenis appellatio literarum bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia ſe ualde dilatandis literis à ſimilitudine Græcæ locutionis abſtraxerat, ſonabatq; contrarium Catulo, ſubagreſte quiddam, planéq; ſubruſticum, alia quadam quaſi inculta & ſilueſtri uia ad eandem laudem peruenerat. Siſenna autem quaſi emendator ſermonis uſitati cum eſſe uellet, ne à C. Rufio quidem accuſatore deterreri potuit, quo minus inuſitatis uerbis uteretur. Quidnam iſtuc eſt, inquit Brutus? aut quis eſt iſte C. Rufius? Et ille, Fuit accuſator, inquit, uetus; quo accuſante Chirtilium, Siſenna defendens dixit quædam eius ſputatilica eſſe crimina. Tum C. Rufius, Circumuenior, inquit, iudices, niſi ſubuenitis. Siſenna, quid dicas, neſcio: metuo inſidias. ſputatilica: quid eſt hoc? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. Maximi riſus: ſed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat eſſe inuſitate loqui. Cæſar autem rationem adhibens, conſuetudinem uitioſam & corruptam pura & incorrupta conſuetudine emendat. itaque cum ad hanc elegantiam uerborum Latinorum, quæ, etiam ſi orator non ſis, & ſis ingenuus ciuis Romanus, tamen neceſſaria eſt, adiungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum uidetur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non uideo cui

debeat cedere. ſplendidam quandam, minimeq; ueteratoriam rationem dicendi tenet, uoce, motu, forma etiam magnifica, & generoſa quodam modo. Tum Brutus, *Orationes quidem eius mihi uehementer probantur: complures autem legi. atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum, ualde quidem, inquam, probandos: nudi enim ſunt, recti, & uenuſti, omni ornatu orationis tanquam ueſte detracta: ſed dum uoluit alios habere parata, unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere; ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit: nihil enim eſt in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius.* Sed *ad eos, ſi placet, qui uita exceſſerunt, reuertamur.* C. Sicinius *igitur* Q. Pompeij *illius, qui* Cenſor *fuit, ex filia nepos; quæſtorius mortuus eſt, probabilis orator, iam uerò etiam probatus ex hac inopi ad ornandum, ſed ad inueniendum expedita* Hermagoræ *diſciplina. ea dat rationes certas, & præcepta dicendi: quæ ſi minorem habent apparatum, (ſunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quaſdam errare in dicendo non patientes uias. has ille tenens, & paratus ad cauſas ueniens, uerborum non egens, ipſa illa comparatione diſciplinaq; dicendi iam in patronorum numerum peruenerat.* Erat *etiam uir doctus in primis* C. Viſellius Varro, *conſobrinus meus; qui fuit cum* Sicinio *ætate coniunctus. is cum poſt curulem* Aedilitatem *iudex quæſtionis eſſet, eſt mortuus. in quo fateor uulgi iudicium à iudicio meo diſſenſiſſe. nam*

populo non erat ſatis uendibilis: præceps quædam, & cum iccirco obſcura, quia peracuta, tum rapida; & celeritate cæcata oratio: ſed neque uerbis aptiorem cito alium dixerim, neque ſententijs crebriorem. præterea perfectus in literis; iuriſq; ciuilis iam à patre Aculeone traditam tenuit diſciplinam. Reliqui ſunt, qui mortui ſint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixiſſes, (etſi non deerat oratio) quàm, ut Græci dicunt, πολιτικόν. erant in eo plurimæ literæ, nec eæ uulgares, ſed interiores quædam et reconditæ, diuina memoria, ſumma uerborum & grauitas & elegantia: atque hæc omnia uitæ decorabat dignitas, & integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarij in illa ætate plena literatæ ſenectutis oratio. quanta ſeueritas in uultu, quantum pondus in uerbis, quàm nihil non conſideratum exibat ex ore. Tum Brutus, Torquati & Triarij mentione commotus, (utrunque enim eorum admodum dilexerat) Næ ego, inquit, (ut omittam cætera, quæ ſunt innumerabilia) de iſtis duobus cum cogito, doleo nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace ualuiſſe: nam nec iſtos excellentes uiros, nec multos alios præſtanteis ciues reſp. perdidiſſet. Sileamus, inquam, Brute de iſtis, ne augeamus dolorem: nam & præteritorum recordatio eſt acerba, & acerbior expectatio reliquorum. itaque omittamus lugere; & tantum, quid quiſque dicendo potuerit, quoniam id quærimus, prædicemus. Sunt etiam ex ijs, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus; qui et ſcriptitauit accurate, cum præ-

debeat cedere. ſplendidam quandam, minimeq́; ueteratoriam rationem dicendi tenet, uoce, motu, forma etiam magnifica, & generoſa quodam modo. Tum Brutus, *Orationes quidem eius mihi uehementer probantur: complures autem legi. atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum, ualde quidem, inquam, probandos: nudi enim ſunt, recti, & uenuſti, omni ornatu orationis tanquam ueſte detracta: ſed dum uoluit alios habere parata, unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere; ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit: nihil enim eſt in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius.* Sed *ad eos, ſi placet, qui uita exceſſerunt, reuertamur.* C. Sicinius *igitur* Q. Pompeij *illius, qui* Cenſor *fuit, ex filia nepos, quæſtorius mortuus eſt, probabilis orator, iam uero etiam probatus ex hac inopi ad ornandum, ſed ad inueniendum expedita* Hermagoræ *diſciplina. ea dat rationes certas, & præcepta dicendi: quæ ſi minorem habent apparatum, (ſunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quaſdam errare in dicendo non patientes uias. has ille tenens, & paratus ad cauſas ueniens, uerborum non egens, ipſa illa comparatione diſciplinaq́; dicendi iam in patronorum numerum peruenerat.* Erat *etiam uir doctus in primis* C. Viſellius Varro, *conſobrinus meus; qui fuit cum* Sicinio *ætate coniunctus. is cum poſt curulem* Aedilitatem *iudex quæſtionis eſſet, eſt mortuus. in quo fateor uulgi iudicium à iudicio meo diſſenſiſſe. nam*

populo non erat ſatis uendibilis: præceps quædam, & cum icc irco obſcura, quia peracuta, tum rapida; & celeritate cæcata oratio: ſed neque uerbis aptiorem cito alium dixerim, neque ſententijs crebriorem. præterea perfectus in literis; iuriſq; ciuilis iam à patre Aculeone traditam tenuit diſciplinam. Reliqui ſunt, qui mortui ſint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixiſſes, (etſi non deerat oratio) quàm, ut Græci dicunt, πολιτικόν. erant in eo plurimæ literæ, nec eæ uulgares, ſed interiores quædam et reconditæ, diuina memoria, ſumma uerborum & grauitas & elegantia: atque hæc omnia uitæ decorabat dignitas, & integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarij in illa ætate plena literatæ ſenectutis oratio. quanta ſeueritas in uultu, quantum pondus in uerbis, quàm nihil non conſideratum exibat ex ore. Tum Brutus, Torquati & Triarij mentione commotus, (utrunque enim eorum admodum dilexerat) Næ ego, inquit, (ut omittam cætera, quæ ſunt innumerabilia) de iſtis duobus cum cogito, doleo nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace ualuiſſe: nam nec iſtos excellentes uiros, nec multos alios præſtanteis ciues reſp. perdidiſſet. Sileamus, inquam, Brute de iſtis, ne augeamus dolorem: nam & præteritorum recordatio eſt acerba, & acerbior expectatio reliquorum. itaque omittamus lugere; & tantum, quid quiſque dicendo potuerit, quoniam id quærimus, prædicemus. Sunt etiam ex ijs, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus; qui et ſcriptitauit accurate, cum præ-

ſertim non eſſet orator; et egit multa conſtanter. Appius Claudius ſocer tuus, collega, et familiaris meus, hic iam & ſatis ſtudioſus, et ualde cum doctus, tum etiam exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici iuris, antiquitatisq; noſtræ bene peritus fuit. L. Domitius nulla ille quidem arte, ſed Latine tamen, & multa cum libertate dicebat. Duo præterea Lentuli conſulares; quorum Publius ille noſtrarum iniuriarum ultor, auctor ſalutis, quidquid habuit, quantumcunque fuit, illud totum habuit è diſciplina. inſtrumenta naturæ deerant: ſed tantus animi ſplendor, et tanta magnitudo, ut ſibi omnia, quæ clarorum uirorum eſſent, non dubitaret aſciſcere, eaq́; omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus ſatis erat fortis orator, ſi modo orator, ſed cogitandi non ferebat laborem: uox canora, uerba non horrida ſane; ut plena eſſet animi, & terroris oratio. quæreres in iudicijs fortaſſe melius: in rep. quod erat, eſſe iudicares ſatis. Ne Titus quidem Poſtumius contemnendus in dicendo, de rep. uero non minus uehemens orator, quàm bellator fuit, effrenatus, & acer nimis, ſed bene iuris publici leges atque inſtituta cognouerat. Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitioſum eſſe, ſi, ut dixiſti, ij, quos iandiu colligis, uiuerent. omnes enim commemoras, qui auſi aliquando ſunt ſtantes loqui: ut mihi imprudens M. Seruilium præteriiſſe uideare. Non, inquam, ego iſtuc ignoro Pomponi, multos fuiſſe, qui uerbum nunquam in publico feciſſent, cum melius aliquanto poſſent, quàm iſti oratores,

quos colligo, dicere: ſed his commemorandis etiam illud aſſequor, ut intelligatis, primum, ex omni numero quàm non multi auſi ſint dicere; deinde, ex ijs ipſis quàm pauci fuerint laude digni. itaque ne hos quidem equites Romanos amicos noſtros, qui nuper mortui ſunt, P. Cominium Spoletinum, quo accuſante defendi C. Cornelium, in quo & compoſitum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit; T. Accium Piſaurenſem, cuius accuſationi reſpondi pro A. Cluentio, qui & accurate dicebat, & ſatis copioſe, eratq; præterea doctus Hermagoræ præceptis; quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen ut haſtæ uelitibus amentatæ, ſic apta quædam & parata ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur. Studio autem neminem, nec induſtria maiore cognoui: quanquam ne ingenio quidem qui præſtiterit, facile dixerim, C. Piſoni genero meo. nullum tempus illi unquam uacabat aut à forenſi dictione, aut à commentatione domeſtica, aut à ſcribendo, aut à cogitando. itaque tantos proceſſus efficiebat, ut euolare, non excurrere uideretur: eratq; uerborum & delectus elegans, & apta, & quaſi rotunda conſtructio: cumq; argumenta excogitabantur ab eo multa & firma ad probandum, tum concinnæ acutæq; ſententiæ, geſtusq; natura ita uenuſtus, ut ars etiam, quæ non erat, & è diſciplina motus quidam uideretur accedere. Vereor, ne amore uidear plura, quàm fuerint in illo, dicere. quod non ita eſt. alia enim de illo maiora dici poſſunt. nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere

uirtutis quenquam eiuſdem ætatis cum illo conferendum puto. Nec uero M. Cœlium prætereundum arbitror, quæcunque eius in exitu uel fortuna, uel mens fuit; qui quandiu auctoritati meæ paruit, talis Tribunus pl. fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamq́; dementiam à ſenatu, & à bonorum cauſa ſteterit conſtantius: quam eius actionem multum tamen & ſplendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. graues eius conciones aliquot fuerunt, acres accuſationes tres, eæq́; omnes ex reip. contentione ſuſceptæ. defenſiones, etſi illa erant in eo meliora quæ dixi, non contemnendæ tamen, ſaneq́; tolerabiles. hic cum ſumma uoluntate bonorum Aedilis curulis factus eſſet, neſcio quo modo diſceſſu meo diſceſſit à ſeſe, ceciditq́; poſtea, cum eos imitari cœpit, quos ipſe peruerterat. Sed de M. Calidio dicamus aliquid; qui non fuit orator unus è multis, potius inter multos prope ſingularis fuit: ita reconditas exquiſitasq́; ſententias mollis & pellucens ueſtiebat oratio. nihil tam tenerum, quàm illius comprehenſio uerborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipſius arbitrio fingeretur; ut nullius oratoris æque in poteſtate fuerit: quæ primum ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nuſquam adhæreſceret. nullum niſi loco poſitum, & tanquam in uermiculato emblemate, ut ait Lucilius, ſtructum uerbum uideres; nec uero ullum aut durum, aut inſolens, aut humile, aut longius ductum, ac non propria uerba rerum, ſed pleraque

tranſlata, ſic tamen, ut ea non irruiſſe in alienum locum, ſed immigraſſe in ſuum diceres. nec uero hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed aſtricta numeris, non aperte, nec eodem modo ſemper, ſed uarie diſſimulanterq; concluſis. erant autem & uerborum, & ſententiarum illa lumina, quæ uocant Græci σχήματα, quibus tanquam inſignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. qua de re agitur autem, illud, quod multis locis in iuriſconſultorum includitur formulis, id ubi eſſet, uidebat. accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumq; dicendi placidum & ſanum genus. quòd ſi eſt optimum ſuauiter dicere: nihil eſt, quod melius hoc quærendum putes. ſed cum à nobis paulo ante dictum ſit, tria uideri eſſe, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moueret: duo ſumme tenuit, ut & rem illuſtraret diſſerendo, & animos eorum, qui audirent, deuinceret uoluptate: aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus: nec erat ulla uis atque contentio: ſiue conſilio, quòd eos, quorum altior oratio, actioq; eſſet ardentior, furere, et bacchari arbitraretur: ſiue quòd natura non eſſet ita factus: ſiue quòd non conſueſſet: ſiue quòd non poſſet. hoc unum illi, ſi nihil utilitatis habebat, abfuit; ſi opus erat, defuit. quin etiam memini, cum in accuſatione ſua Q. Gallio crimini dediſſet, ſibi eum uenenum parauiſſe, idq; à ſe eſſe deprehenſum; ſeſeq; chirographa, teſtificationes, indicia, quæſtiones, manifeſtam rem deferre diceret;

deq; eo crimine accurate & exquiſite diſputauiſſet; me in reſpondendo, cum eſſem argumentatus quantum res ferebat, hoc ipſum etiam poſuiſſe pro argumento, quòd ille, cum peſtem capitis ſui, cum indicia mortis ſe comperiſſe manifeſto, et manu tenere diceret, tam ſolute egiſſet, tam leniter, tam oſcitanter. Tu iſtuc M. Calidi, niſi fingeres, ſic ageres? præſertim cum iſta eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime ſoleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingeniis elicere uoces, & querelas ſolet. nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percuſſa, non femur, pedis, quod minimum eſt, nulla ſupploſio. itaque tantum abfuit, ut inflammares noſtros animos: ſomnum iſto loco uix tenebamus. ſic nos ſummi oratoris uel ſanitate, uel uitio pro argumento ad diluendum crimen uſi ſumus. Tum Brutus, Atqui dubitamus, inquit, utrum iſta ſanitas fuerit, an uitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longe iſta ſit maxima, inflammare animos audientium, et, quocunque res poſtulet, flectere; qui hac uirtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuiſſe? Sit ſane ita, inquam: ſed redeamus ad eum, qui iam unus reſtat, Hortenſium: tum de nobiſmet ipſis, quoniam id etiam Brute poſtulas, pauca dicemus. quanquam facienda mentio eſt, ut quidem mihi uidetur, duorum adoleſcentium: qui ſi diutius uixiſſent, magnam eſſent eloquentiæ laudem conſecuti. C. Curionem te, inquit Brutus, et C. Licinium Caluum arbi-

tror dicere. Recte, *inquam, arbitraris. quorum quidem alter, quod uerisimile dixiſſet, ita facile ſoluteq; uerbis uoluebat ſatis interdum acutas, crebras quidem certe ſententias, ut nihil poſſet ornatius eſſe, nihil expeditius. atque hic à magiſtris parum inſtitutus naturam habuit admirabilem ad dicendum. induſtriam non ſum expertus: ſtudium certe fuit. qui ſi me audire uoluiſſet, ut cœperat; honores, quàm opes, conſequi maluiſſet.* Quidnam *eſt inquit, iſtuc? & quemadmodum diſtinguis?* Hoc modo, *inquam.* Cum *honos ſit præmium uirtutis, iudicio ſtudioq; ciuium delatum ad aliquem; qui eum ſententijs, qui ſuffragijs adeptus eſt, is mihi & honeſtus, et honoratus uidetur. qui autem occaſione aliqua etiam inuitis ſuis ciuibus nactus eſt imperium, ut ille cupiebat; hunc nomen honoris adeptum, non honorem, puto. quæ ſi ille audire uoluiſſet, maxima cum gratia et gloria ad ſummam amplitudinem perueniſſet, aſcendens gradibus magiſtratuum, ut pater eius fecerat, ut reliqui clariores uiri. quæ quidem etiam cum* P. Craſſo M. F. *cum initio ætatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſæpe egiſſe me arbitror, cum eum uehementer hortarer, ut eam laudis uiam rectiſſimam eſſe duceret; quam maiores eius ei tritam reliquiſſent. erat enim cum inſtitutus optime, tum etiam perfecte planeq; eruditus: ineratq; & ingenium ſatis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaq; ſine arrogantia grauis eſſe uidebatur, & ſine ſegnitia uerecundus. ſed hunc quoque abſorbuit æſtus quidam inſolitæ adoleſcentibus gloriæ: qui*

quia nauarat miles operam Imperatori, Imperatorem ſe ſtatim eſſe cupiebat : cui muneri mos maiorum ætatem certam, ſortem incertam reliquit . ita gra=uiſſimo ſuo caſu, dum Cyri & Alexandri ſimilis eſ=ſe uoluit, qui ſuum curſum tranſcurrerant, & L. Craſſi, & multorum Craſſorum inuentus eſt diſſi=millimus. Sed ad Caluum (is enim nobis erat pro=poſitus) reuertamur : qui orator fuiſſet cum literis eruditior, quàm Curio ; tum etiam accuratius quod=dam dicendi et exquiſitius afferebat genus : quod quanquam ſcienter eleganterq; tractabat, nimium tamen inquirens in ſe, atque ipſe ſeſe obſeruans, metuensq; ne uitioſum colligeret, etiam uerum ſan=guinem deperdebat . itaque eius oratio, nimia reli=gione attenuata, doctis & attente audientibus erat illuſtris ; à multitudine autem et à foro, cui nata eloquentia eſt, deuorabatur. Tum Brutus, Atticum ſe, inquit, Caluus noſter dici oratorem uolebat : in=de erat iſta exilitas, quam ille de induſtria conſeque=batur. Dicebat, inquam, ita : ſed & ipſe errabat, & alios etiam errare cogebat . nam ſi quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odioſe, nec putide, Attice putat dicere, is recte niſi Atticum probat neminem : inſulſitatem enim et inſolentiam tanquam inſaniam quandam orationis odit, ſanitatem autem & inte=gritatem quaſi religionem, et uerecundiam oratoris probat . hæc omnium debet oratorum eadem eſſe ſen=tentia . ſin autem ieiunitatem, et ſiccitatem, et ino=piam, dum modo ſit polita, dum urbana, dum ele=gans, in Attico genere ponit : hoc recte duntaxat :

ſed

ſed quia ſunt in Atticis alia meliora, uideat ne ignoret & gradus, & diſſimilitudines, & uim, et uarietatem Atticorum. Atticos, inquit, uolo imitari. quos? nec enim eſt unum genus. nam quid eſt tam diſſimile, quàm Demoſthenes et Lyſias? quàm idem & Hyperides? quàm omnium horum Aeſchines? quem igitur imitaris? ſi aliquem, cæteri ergo Attice non dicebant: ſi omneis, qui potes, cum ſint ipſi diſſimillimi inter ſe? in quo illud etiam quæro, Phalereus ille Demetrius Attice ne dixerit? mihi quidem ex illius orationibus redolere ipſæ Athenæ uidentur. at eſt floridior, ut ita dicam, quàm Hyperides, quàm Lyſias: natura quædam, aut uoluntas ita dicendi fuit. & quidem duo fuerunt per idem tempus diſſimiles inter ſe, ſed Attici tamen: quorum Chariſius multas orationes, quas ſcribebat alijs, cum cupere uideretur imitari Lyſiam; Demochares autem, qui fuit Demoſthenis ſororis filius, & orationes ſcripſit aliquot, & earum rerum hiſtoriam, quæ erant Athenis ipſius ætate geſtæ, non tam hiſtorico, quàm oratorio genere perſcripſit. At Chariſij uult Hegeſias eſſe ſimilis, iſq; ſe ita putat Atticum, ut ueros illos præ ſe pene agreſteis putet. At quid eſt tam fractum, tam minutum, tam in ipſa, quam tamen conſequitur, concinnitate puerile? Atticorum ſimiles eſſe uolumus. Optime. Sunt'ne igitur ij Attici oratores? Quis negare poteſt? Hos imitamur. Quo modo? qui ſunt & inter ſe diſſimiles, & aliorum. Thucydidem, inquit, imitamur. Optime, ſi hiſtoriam ſcribere, non ſi cauſas dicere cogitatis. Thucydides enim

rerum geſtarum pronunciator ſincerus, & grandis etiam fuit, hoc forenſe concertatorium iudiciale non tractauit genus. orationes autem quas interpoſuit, (multæ enim ſunt) eas ego laudare ſoleo, imitari neque poſſim, ſi uelim, nec uelim fortaſſe, ſi poſſim: ut ſi quis Falerno uino delectetur, ſed eo nec ita nouo, ut proximis Conſulibus natum uelit; nec rurſus ita uetere, ut Opimium aut Anicium Conſulem quærat. Atqui eæ notæ ſunt optimæ: credo: ſed nimia uetuſtas nec habet eam, quam quærimus, ſuauitatem, nec eſt iam ſane tolerabilis. Num qui hoc ſentiat, ſi is potare uelit, de dolio ſibi hauriendum putet? Minime: ſed quandam ſequatur ætatem. ſic ego iſtis cenſuerim, et nouam iſtam quaſi de muſto ac lacu feruidam orationem fugiendam, nec illam præclaram Thucydidi nimis ueterem tanquam Anicianam notam perſequendam: ipſe enim Thucydides ſi poſterius fuiſſet, multo maturior fuiſſet, et mitior. Demoſthenem igitur imitemur. O dij boni, quid quaſi nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? at non aſſequimur. Iſti enim uidelicet Attici noſtri, quod uolunt, aſſequuntur. ne illud quidem intelligunt, non modo ita memoriæ proditum eſſe, ſed ita neceſſe fuiſſe, cum Demoſthenes dicturus eſſet, ut concurſus audiendi cauſa ex tota Græcia fierent. at cum iſti Attici dicunt, non modo à corona, quod eſt ipſum miſerabile, ſed etiam ab aduocatis relinquuntur. quare ſi, anguſte & exiliter dicere, eſt Atticorum; ſint ſane Attici, ſed in Comitium ueniant, ad ſtantem iudicem dicant: ſubſellia gran=

diorem & pleniorem uocem deſiderant. uolo hoc oratori contingat, ut, cum auditum ſit eum eſſe dicturum, locus in ſubſelliis occupetur, compleatur tribunal, gratioſi ſcribæ ſint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum ſurgit is, qui dicturus ſit, ſignificetur à corona ſilentium, deinde crebræ aſſenſiones, multæ admirationes; riſus, cum uelit; cum uelit, fletus: ut, qui hæc procul uideat, etiam ſi, quid agatur, neſciat, at placere tamen, & in ſcena eſſe Roſcium intelligat. Hæc cui contingant, *eum ſcito* Attice *dicere, ut de* Pericle *audiuimus, ut de* Hyperide, *ut de* Aeſchine, *de ipſo quidem* Demoſthene *maxime. ſin autem acutum, prudens, & idem ſincerum, & ſolidum, & exiccatum genus orationis probant, nec illo grauiore ornatu oratorio utuntur, & hoc primum eſſe* Atticorum *uolunt: recte laudant. eſt enim in arte tanta, tamq; uaria, etiam huic minutæ ſubtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui* Attice, *ijdem bene, ſed ut omnes, qui bene, ijdem etiam* Attice *dicant.* Sed *redeamus rurſus ad* Hortenſium. Sane *quidem, inquit* Brutus: *quanquam iſta mihi tua fuit periucunda à propoſita oratione digreſſio.* Tum Atticus, Aliquoties *ſum, inquit, conatus, ſed interpellare nolui. nunc, quoniam ad perorandum ſpectare uidetur ſermo tuus, dicam opinor, quod ſentio.* Tu *uero, inquam,* Tite. *Tum ille,* Ego, *inquit, ironiam illam, quam in* Socrate *dicunt fuiſſe, qua ille in* Platonis, *et* Xenophontis, *&* Aeſchinis *libris utitur, facetam & elegantem puto. eſt*

enim & minime inepti hominis, & eiuſdem etiam faceti, cum de ſapientia diſceptetur, hanc ſibi ipſum detrahere, eis tribuere illudentem, qui eam ſibi arrogant. ut apud Platonem Socrates in cœlum effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, cæteros; ſe autem omnium rerum inſcium fingit & rudem. decet hoc neſcio quo modo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, aſſentior. ſed in hiſtoria, qua tu es uſus in omni ſermone, cum, qualis quiſque orator fuiſſet, exponeres, uide quæſo, inquit, ne tam reprehendenda ſit ironia, quàm in teſtimonio. Quorſum, inquam, iſtuc? non enim intelligo. Quia primum, inquit, ita laudauiſti quoſdam oratores, ut imperitos poſſes in errorem inducere. equidem in quibuſdam riſum uix tenebam, cum Attico Lyſiæ Catonem noſtrum comparabas, magnum mehercule hominem, uel potius ſummum & ſingularem uirum, nemo dicet ſecus; ſed oratorem, ſed etiam Lyſiæ ſimilem, quo nihil poteſt eſſe pictius, bella ironia, ſi iocaremur; ſin aſſeueramus, uide ne religio nobis tam adhibenda ſit, quàm ſi teſtimonium diceremus: ego enim Catonem tuum ut ciuem, ut ſenatorem, ut Imperatorem, ut uirum denique cum prudentia & diligentia, tum omni uirtute excellentem probo: orationes autem eius, ut illis temporibus, ualde laudo: ſignificant enim quandam formam ingenij, ſed admodum impolitam, et plane rudem. Origines uero cum omnibus oratorijs laudibus refertas diceres, & Catonem cum Philiſto & Thucydide comparares, Brutóne id cenſebas, an

mihi probaturum? quos enim ne è Græcis quidem quiſquam imitari poteſt, ijs tu comparas hominem Tuſculanum, nondum ſuſpicantem quale eſſet copioſe & ornate dicere? Galbam laudas: ſi ut illius ætatis principem, aſſentior: ſic enim accepimus: ſin ut oratorem, cedo quæſo orationes, (ſunt enim) & dic hunc, quem tu plus quàm te amas, Brutum uelle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes. paulum hic tibi aſſentior, modo ita laudes, ut antiquas: quod item de Africano, de Lælio, cuius tu oratione negas fieri quidquam poſſe dulcius. addis etiam neſcio quid auguſtius: nomine nos capis ſummi uiri, uitæq; elegantiſſimæ ueriſſimis laudibus. remoue hæc: næ iſta dulcis oratio ita ſit abiecta, ut eam aſpicere nemo uelit. Carbonem in ſummis oratoribus habitum ſcio: ſed cum in cæteris rebus, tum in dicendo ſemper, cum nihil eſt melius, id laudari, qualecunque eſt, ſolet. Dico idem de Gracchis: etſi de eis ea ſunt à te dicta, quibus ego aſſentior. omitto cæteros: uenio ad eos, in quibus iam perfectam putas eſſe eloquentiam, quos ego audiui, ſine controuerſia magnos oratores, Craſſum et Antonium. de horum laudibus tibi prorſus aſſentior: ſed tamen non iſto modo, ut Polycleti Doryphorum ſibi Lyſippus aiebat, ſic tu ſuaſionem legis Seruiliæ tibi magiſtram fuiſſe. hæc germana ironia eſt. cur ita ſentiam, non dicam, ne me tibi aſſentari putes. omitto igitur, quæ de his ipſis, quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modo de Cœlio dixeris: hi enim fuerunt certe oratores: quanti autem et quales, tu uideris. Nam illud minus curo,

quòd congeſſiſti operarios omneis: ut mihi uideantur mori uoluiſſe non nulli, ut à te in oratorum numerum referrentur. Hæc cum ille dixiſſet, Longi ſermonis initium detuliſti, inquam, Attice, remq; commouiſti noua diſputatione dignam; quam in aliud tempus differamus. uoluendi enim ſunt libri cum aliorum, tum in primis Catonis: intelliges nihil illius lineamentis, niſi eorum pigmentorum, quæ inuenta nondum erant, florem & colorem defuiſſe. Nam de Craſſi oratione ſic exiſtimo, ipſum fortaſſe melius potuiſſe ſcribere, alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam duxeris eſſe, quòd eam orationem mihi magiſtram fuiſſe dixerim. nam etſi tu melius exiſtimare uideris de ea, ſi quam nunc habemus, facultate: tamen adoleſcentes, quid in Latinis potius imitaremur, non habebamus. Quòd autem plures à nobis nominati ſunt, eò pertinuit, ut paulo ante dixi, quòd intelligi uolui, in eo, cuius omnes cupidiſſimi eſſent, quàm pauci digni nomine euaderent. quare εἴρωνα me, ne ſi Africanus quidem fuit, ut ait in hiſtoria ſua C. Fannius, exiſtimari uelim. Vt uoles, inquit Atticus: ego enim non alienum à te putabam, quod & in Africano fuiſſet, & in Socrate. Tum Brutus, De iſto poſtea: ſed tu (inquit, me intuens) orationes nobis ueteres explicabis? Vero, inquam, Brute, ſed in Cumano, aut in Tuſculano aliquando, ſi modo licebit: quoniam utroque in loco uicini ſumus. Sed iam ad id, unde digreſſi ſumus, reuertamur. Hortenſius igitur cum admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, cele=

riter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: quanquam inciderat in Cottæ et Sulpicii ætatem, qui annis decem maiores, excellente tum Craſſo & Antonio, deinde Philippo, poſt Iulio, cum ijs ipſis dicendi gloria comparabatur. primum memoria tanta, quantam in nullo cognouiſſe me arbitror, ut, quæ ſecum commentatus eſſet, ea ſine ſcripto uerbis eiſdem redderet, quibus cogitauiſſet. hoc adiumento ille tanto ſic utebatur, ut ſua & commentata et ſcripta, &, nullo referente, omnia aduerſariorum dicta meminiſſet. ardebat autem cupiditate ſic, ut in nullo unquam flagrantius ſtudium uiderim. nullum enim patiebatur eſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum: ſæpiſſime autem eodem die utrunque faciebat: attuleratq́; minime uulgare genus dicendi, duas quidem res, quas nemo alius, partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & collectiones, memor & quæ eſſent dicta contra, quæq́; ipſe dixiſſet. erat in uerborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſus: eaq́; erat cum ſummo ingenio, tum exercitationibus maximis conſecutus. rem complectebatur memoriter, diuidebat acute, nec prætermittebat fere quidquam, quod eſſet in cauſa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum: uox canora, et ſuauis: motus & geſtus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſatis. hoc igitur floreſcente Craſſus eſt mortuus, Cotta pulſus, iudicia intermiſſa bello, nos in forum uenimus. erat Hortenſius in bello primo anno miles, altero Tribunus militum: Sul=

picius Legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium Varia, cæteris propter bellum intermiſsis: qui frequentes aderant, (quanquam pro ſe ipſi dicebant) oratores non illi quidem principes, L. Memmius & Q. Pompeius, ſed oratores tamen teſte diſerto utterque Philippo, cuius in teſtimonio contentio & uim accuſatoris habebat, et copiam. reliqui, qui tum principes numerabantur, in magiſtratibus erant, quotidieq́; fere à nobis in concionibus audiebantur. erat enim Tribunus pl. tum C. Curio: quanquam is quidem ſilebat, ut erat ſemel à concione uniuerſa relictus: Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, ſed tamen non infans: diſerti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius; & hi quidem habitabant in Roſtris. C. etiam Iulius Aedilis curulis quotidie fere accuratas conciones habebat. ſed me cupidiſſimum audiendi primus dolor percuſſit, Cotta cum eſt expulſus. reliquos frequenter audiens, acerrimo ſtudio tenebar; quotidieq́; & ſcribens, & legens, & commentans, oratoriis tamen exercitationibus contentus non eram. Iam conſequente anno Q. Varius ſua lege damnatus exceſſerat. Ego autem iuris ciuilis ſtudio multum operæ dabam Q. Scæuolæ P. F. qui quanquam nemini ſe ad docendum dabat, tamen conſulentibus reſpondendo ſtudioſos audiendi docebat. atque huic anno proximus Sylla Conſule & Pompeio fuit. tum P. Sulpicii in Tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognouimus. eodemq́; tempore cum princeps Acade-

miæ Philo cum Athenienſium optimatibus Mithridatico bello domo profugiſſet, Romamq́; ueniſſet; totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio concitatus: in quo hoc etiam commorabar attentius; etſi rerum ipſarum uarietas et magnitudo ſumma me delectatione retinebat; ſed tamen ſublata iam eſſe in perpetuum ratio iudiciorum uidebatur. occiderat Sulpicius illo anno; tresq́; proximo trium ætatum oratores erant crudeliſſime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius. eodem anno etiam Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori ſummo cauſarum, & magiſtro. hæc etſi uidentur eſſe à propoſita ratione diuerſa, tamen iccirco à me proferuntur, ut noſtrum curſum perſpicere, quoniam uoluiſti, Brute poſſis, (nam Attico hæc nota ſunt) & uidere quemadmodum ſimus in ſpatio Q. Hortenſium ipſius ueſtigijs perſecuti. Triennium fere fuit urbs ſine armis: ſed oratorum aut interitu, aut diſceſſu, aut fuga (nam aberant etiam adoleſcentes M. Craſſus et Lentuli duo) primas in cauſis agebat Hortenſius, magis magisq́; quotidie probabatur. Antiſtius, Piſo ſæpe dicebat, minus ſæpe Pomponius, raro Carbo, ſemel aut iterum Philippus. at uero ego hoc tempore omni noctes et dies in omnium doctrinarum meditatione uerſabar. eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitauiſſet apud me, mecumq́; uixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus. à quo cum in alijs rebus, tum ſtudioſiſſime in dialectica exercebar, quæ quaſi contracta et aſtricta eloquentia putanda eſt: ſine qua, etiam tu Bru-

te iudicauiſti, te illam iuſtam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. huic ego doctori, et eius artibus uarijs atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratorijs nullus dies uacuus eſſet. commentabar declamitans (ſic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, *et cum* Q. Pompeio, *aut cum aliquo quotidie: idq; faciebam multum etiam* Latine, *ſed* Græce *ſæpius: uel quòd* Græca *oratio plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter* Latine *dicendi afferebat: uel quòd à* Græcis *ſummis doctoribus, niſi* Græce *dicerem, neque corrigi poſſem, neque doceri. tumultus interim pro recuperanda republica, et crudelis interitus oratorum trium,* Scæuolæ, Carbonis, Antiſtij: *reditus* Cottæ, Curionis, Craſſi, Lentulorum, Pompeij: *leges et iudicia conſtituta, recuperata reſp. ex numero autem oratorum* Pomponius, Cenſorinus, Muræna *ſublati. tum primum nos ad cauſas et priuatas et publicas adire cœpimus, non ut in foro diſceremus, quod plerique fecerunt, ſed ut, quantum nos efficere potuiſſemus, docti in forum ueniremus. eodem tempore* Moloni *dedimus operam.* Dictatore *enim* Sylla Legatus *ad ſenatum de* Rhodiorum *præmijs uenerat. itaque prima cauſa publica pro* Sex. Roſcio *dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla eſſet, quæ non noſtro digna patrocinio uideretur. deinceps inde multæ; quas non minus diligenter elaboratas, & tanquam elucubratas afferebamus. Nunc, quoniam totum me non næuo aliquo, aut crepundijs, ſed corpore omni*

uideris uelle cognoſcere, complectar nonnulla etiam, quæ fortaſſe uideantur minus neceſſaria. Erat eo tempore in nobis ſumma gracilitas et infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abeſſe putatur à uitæ periculo, ſi accedit labor, & laterum magna contentio. eóq; magis hoc eos, quibus eram charus, commouebat, quòd omnia ſine remiſsione, ſine uarietate, ui ſumma uocis, & totius corporis contentione dicebam. itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut cauſas agere deſiſterem; quoduis potius periculum mihi adeundum, quàm à ſperata dicendi gloria diſcedendum putaui. ſed cum cenſerem, remiſſione & moderatione uocis, & commutato genere dicendi me & periculum uitare poſſe, et temperatius dicere, ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſa mihi in Aſiam proficiſcendi fuit. itaque cum eſſem biennium uerſatus in cauſis, & iam in foro celebratum meum nomen eſſet, Roma ſum profectus. cum ueniſſem Athenas, ſex menſes cum Antiocho, ueteris Academiæ nobiliſſimo et prudentiſſimo philoſopho, fui; ſtudiumq; philoſophiæ nunquam intermiſſum, à primaq; adoleſcentia cultum, & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore & doctore renouaui. eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, ueterem et non ignobilem dicendi magiſtrum, ſtudioſe exerceri ſolebam. poſt à me Aſia tota peragrata eſt, cum ſummis quidem oratoribus, quibuſcum exercebar ipſis lubentibus: quorum erat princeps Menippus

Stratonicenſis, meo iudicio tota Aſia illis temporibus diſertiſſimus: & , ſi, nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum, Atticorum eſt, hic orator in illis numerari recte poteſt. Aſſiduiſſime autem mecum fuit Dionyſius Magnes, erat etiam Aeſchylus Gnidius, Adramytenus Xenocles. hi tum in Aſia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus, Rhodum ueni, meq; ad eundem, quem Romæ audiueram, Molonem applicaui, cum actorem in ueris cauſis, ſcriptorem præſtantem, tum in notandis animaduertendisq; uitiis, & inſtituendo docendoq; prudentiſſimum. is dedit operam, ſi modo id conſequi potuit, ut nimis redundantes nos, & ſuperfluentes iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quaſi extra ripas diffluentes coerceret. ita recepi me biennio poſt, non modo exercitatior, ſed prope mutatus. nam & contentio nimia uocis reciderat, & quaſi deferuerat oratio, lateribusq; uires, & corpori mediocris habitus acceſſerat. Duo tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortenſius: quorum alter remiſſus & lenis, & proprijs uerbis comprehendens ſolute & facile ſententiam: alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum Brute iam defloreſcentem cognouiſti, ſed uerborum & actionis genere commotior: itaque cum Hortenſio mihi magis arbitrabar rem eſſe; quod & dicendi ardore eram propior, & ætate coniunctior. etenim uideram in iiſdem cauſis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella conſulari, cum Cotta princeps adhi-

bitus eſſet, priores tamen agere partes Hortenſium. *acrem enim oratorem, incenſum, & agentem, et canorum concurſus hominum, foriq; ſtrepitus deſiderat. unum igitur annum, cum rediiſſemus ex Aſia, cauſas nobileis egimus, cum Quæſturam nos,* Conſulatum Cotta, Aedilitatem *peteret* Hortenſius. *interim me Quæſtorem* Sicilienſis *excepit annus:* Cotta *ex* Conſulatu *eſt profectus in* Galliam: *princeps & erat, & habebatur* Hortenſius. *cum autem anno poſt è* Sicilia *me recepiſſem, iam uidebatur illud in me, quidquid eſſet, eſſe perfectum, & habere maturitatem quandam ſuam.* Nimis *multa uideor de me, ipſe præſertim: ſed omni huic ſermoni propoſitum eſt, non ut ingenium & eloquentiam meam perſpicias, unde longe abſum, ſed ut laborem & induſtriam.* Cum *igitur eſſem in plurimis cauſis, & in principibus patronis quinquennium fere uerſatus, tum in patrocinio* Sicilienſi *maxime in certamen ueni deſignatus* Aedilis *cum deſignato* Conſule Hortenſio. Sed *quoniam omnis hic ſermo noſter non ſolum enumerationem oratoriam, uerum etiam præcepta quædam deſiderat: quid tanquam notandum & animaduertendum ſit in* Hortenſio, *breuiter licet dicere.* Nam *is poſt* Conſulatum *(credo quòd uideret ex conſularibus neminem eſſe ſecum comparandum, negligeret autem eos, qui* Conſules *non fuiſſent) ſummum illud ſuum ſtudium remiſit, quo à puero fuerat incenſus, atque in omnium rerum abundantia uoluit beatius, ut ipſe putabat, remiſſius certe uiuere. primus, et ſe=*

cundus annus, et tertius tantum quaſi de picturæ ueteris colore detraxerat, quantum non quiuis unus ex populo, ſed exiſtimator doctus, et intelligens poſſet cognoſcere. longius autem procedens, et in cæteris eloquentiæ partibus, tum maxime in celeritate et continuatione uerborum adhæreſcens, ſui diſſimilior uidebatur fieri qnotidie. Nos autem non deſiſtebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime ſtylo noſtrum illud, quod erat, augere, quantumcunque erat. atque ut multa omittam in hoc ſpatio, et in his poſt Aedilitatem annis, et Prætor primus, et incredibili populari uoluntate ſum factus. nam cum propter aſſiduitatem in cauſis et induſtriam, tum propter exquiſitius, et minime uulgare orationis genus animos hominum ad me dicendi nouitate conuerteram. nihil de me dicam: dicam de cæteris: quorum nemo erat, qui uideretur exquiſitius, quàm uulgus hominum, ſtuduiſſe literis, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur; nemo, qui philoſophiam complexus eſſet, matrem omnium bene factorum beneq; dictorum; nemo, qui ius ciuile didiciſſet, rem ad priuatas cauſas, et ad oratoris prudentiam maxime neceſſariam; nemo, qui memoriam rerum Romanarum teneret, ex qua, ſi quando opus eſſet, ab inferis locupletiſſimos teſtes excitaret; nemo, qui, breuiter arguteq; incluſo aduerſario, laxaret iudicum animos, atque à ſeueritate pauliſper ad hilaritatem, riſumq; traduceret; nemo, qui dilatare poſſet, atque à propria ac definita diſputatione hominis, ac temporis, ad communem quæſtionem uniuerſi generis ora=

tionem traducere; nemo, qui delectandi gratia digredi parumper à cauſa; nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem, nemo, qui ad fletum poſſet adducere; nemo, qui animum eius, quod unum eſt oratoris maxime proprium, quocunque res poſtularet, impelleret. itaque, cum iam pene euanuiſſet Hortenſius; *et ego anno meo, ſexto autem poſt illum* Conſulem Conſul *factus eſſem; reuocare ſe ad induſtriam cœpit; ne, cum pares honore eſſemus, aliqua re ſuperiores uideremur. ſic duodecim poſt meum* Conſulatum *annos in maximis cauſis, cum ego mihi illum, ſibi me ille anteferret, coniunctiſſime uerſati ſumus:* Conſulatuſq; *meus, qui illum primo leuiter perſtrinxerat, idem nos rerum mearum geſtarum, quas ille admirabatur, laude coniunxerat. maxime uero perſpecta eſt utriuſque noſtrum exercitatio paulo ante, quàm perterritum armis hoc ſtudium* Brute *noſtrum conticuit ſubito, & obmutuit; cum, lege* Pompeia *ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, uel potius eaſdem noui ueniebamus quotidie. quibus quidem cauſis tu etiam* Brute *præſto fuiſti, compluresq; & nobiſcum, & ſolus egiſti: ut, qui non ſatis diu uixerit* Hortenſius, *tamen hunc curſum confecerit. annis ante decem cauſas agere cœpit, quàm tu es natus: idem quarto et ſexageſimo anno, perpaucis ante mortem diebus, una tecum ſocerum tuum defendit* Appium. Dicendi *autem genus quod fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſteris noſtris indicabunt.* Sed *ſi quærimus, cur adoleſcens magis flo=*

ruerit dicendo, quàm ſenior Hortenſius: cauſas reperiemus ueriſſimas duas: primum, quòd genus erat orationis Aſiaticum, adoleſcentiæ magis conceſſum, quàm ſenectuti. genera autem Aſiaticæ dictionis duo ſunt: unum ſententioſum, & argutum, ſententijs non tam grauibus & ſeueris, quàm concinnis et uenuſtis: qualis in hiſtoria Timæus, in dicendo autem pueris nobis Hierocles Alabandeus, magis etiam Menecles frater eius fuit: quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Aſiatico in genere, laudabiles. aliud autem genus eſt, non tam ſententijs frequentatum, quàm uerbis uolucre atque incitatum, quali eſt nunc Aſia tota, nec flumine ſolum orationis, ſed etiam exornato et faceto genere uerborum: in quo fuit Aeſchylus Gnidius, et meus æqualis Mileſius Aeſchines. in his erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat. hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus, in ſenibus grauitatem non habent. itaque Hortenſius utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. habebat enim et Meneclium illud ſtudium crebrarum uenuſtarumq; ſententiarum: in quibus, ut in illo Græco, ſic in hoc erant quædam magis uenuſtæ dulceſq; ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles: & erat oratio cum incitata & uibrans, tum etiam accurata & polita. non probantur hæc ſenibus. ſæpe uidebam cum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem Philippum: ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo mouebatur. erat excellens iudicio

uulgi,

uulgi, & facile primas tenebat adoleſcens. etſi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum eſſe ætati uidebatur: & certe, quòd et ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, uerborumq́; aſtricta comprehenſio, ſummam hominum admirationem excitabat. ſed cum iam honores, & illa ſenior auctoritas grauius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem: quodq́; exercitationem ſtudiumq́; dimiſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa crebritasq́; ſententiarum priſtina manebat, ſed ea ueſtitu illo orationis, quo conſueuerat, ornata non erat. hoc tibi ille Brute *minus fortaſſe placuit, quàm placuiſſet, ſi illum flagrantem ſtudio, & florentem facultate audire potuiſſes.* Tum Brutus, Ego *uero, inquit, & iſta, quæ dicis, uideo qualia ſint; &* Hortenſium *magnum oratorem ſemper putaui, maximeq́; probaui pro* Meſſalla *dicentem, cum tu abfuiſti. ſic ferunt, inquam: idq́; declarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta uerbis oratio. ergo ille à* Craſſo Conſule & Scæuola *uſque ad* Paulum & Marcellum Conſules *floruit: nos in eodem curſu fuimus à* Sylla Dictatore *ad eoſdem fere* Conſules. *ſic* Q. Hortensij *uox extincta fato ſuo eſt, noſtra publico.* Melius *quæſo ominare, inquit* Brutus. *ſit ſane ut uis, inquam; & id non tam mea cauſa, quàm tua: ſed fortunatus illius exitus, qui ea non uidit, cum fierent, quæ prouidit futura. ſæpe enim inter nos impendentes caſus defleuimus, cum belli ciuilis cauſas in*

priuatorum cupiditatibus incluſas, pacis ſpem à publico conſilio eſſe excluſam uideremus. ſed illum uidetur felicitas ipſius, qua ſemper eſt uſus, ab eis miſeriis, quæ conſecutæ ſunt, morte uindicaſſe. Nos autem Brute, *quoniam poſt* Hortenſij *clariſſimi oratoris mortem orbæ eloquentiæ quaſi tutores relicti ſumus, domi teneamus eam ſeptam liberali cuſtodia, & hos ignotos atque impudentes procos repudiemus, tueamurq; ut adultam uirginem caſte, et ab amatorum impetu, quantum poſſumus, prohibeamus. equidem, etſi doleo me in uitam paulo ſerius tanquam in uiam ingreſſum, prius, quàm confectum iter ſit, in hanc reip. noctem incidiſſe; tamen ea conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi* Brute *adhibuiſti tuis ſuauiſſimis literis; quibus me forti animo eſſe oportere cenſebas, quòd ea geſſiſſem, quæ de me etiam me tacente ipſa loquerentur, mortuoq; uiuerent; quæ, ſi recte eſſet, ſalute reip. ſin ſecus, interitu ipſo teſtimonium meorum de rep. conſiliorum darent. ſed in te intuens* Brute *doleo, cuius in adoleſcentiam, per medias laudes quaſi quadrigis uehentem, tranſuerſa incurrit miſera fortuna reip. hic me dolor tangit, hæc me cura ſolicitat, et hunc mecum, ſocium eiuſdem & amoris, et iudicii. tibi fauemus: te tua frui uirtute cupimus: tibi optamus eam remp. in qua duorum generum ampliſſimorum renouare memoriam, atque augere poſſis. tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illuc ueneras unus, qui non linguam modo acuiſſes exercitatione dicendi, ſed et ip=*

*ſam eloquentiam locupletauiſſes grauiorum artium inſtrumento, & iiſdem artibus decus omne uirtutis cum ſumma eloquentiæ laude iunxiſſes. ex te duplex nos afficit ſolicitudo, quòd & ipſe rep. careas, & illa te. tu tamen, etſi curſum ingenij tui Brute premit hæc importuna clades ciuitatis, contine te in tuis perennibus ſtudijs, & effice id, quod iam propemodum, uel plane potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſſi in hunc ſermonem, turba patronorum. nec enim decet, te ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non poſſes, accerſiuiſti ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in uulgo patronorum. nam quid te exercuit Pammenes, uir longe eloquentiſſimus Græciæ, quid illa uetus Academia, atque eius hæres Ariſtus, hoſpes, & familiaris meus, ſi quidem ſimiles maioris partis oratorum futuri ſumus? non'ne cernimus, uix ſingulis ætatibus binos oratores laudabiles conſtitiſſe? Galba fuit inter tot æquales unus excellens; cui, quemadmodum accepimus, & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo. nam Gracchi in concionibus multo faciliore, & liberiore genere dicendi: quorum tamen ipſorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit. Antonius, Craſſus, poſt Cotta, Sulpicius, Hortenſius. nihil dico amplius: tantum dico, ſi mihi accidiſſet, ut numerarer in multis, * ſi operoſa eſt concurſatio magis opportunorum.*

M. TVLLII CICERONIS AD MARCVM BRVTVM ORATOR.

VTRVM *difficilius aut maius eſſet, negare tibi ſæpius idem roganti, an efficere id quod rogares, diu multumq́; Brute dubitaui. nam & negare ei, quem unice diligerem, cuiq́; me chariſſimum eſſe ſentirem, præſertim & iuſta petenti, & præclara cupienti, durum admodum mihi uidebatur: et ſuſcipere tantam rem, quantam non modo facultate conſequi difficile eſſet, ſed etiam cogitatione complecti, uix arbitrabar eſſe eius, qui uereretur reprehenſionem doctorum atque prudentium. quid enim eſt maius, quàm, cum tanta ſit inter oratores bonos diſſimilitudo, iudicare quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi? quod quoniam me ſæpius rogas, aggrediar, non tam perficiundi ſpe, quàm experiundi uoluntate. malo enim, cum ſtudio tuo ſim obſecutus, deſiderari à te prudentiam meam, quàm, ſi id non fecerim, beneuolentiam. Quæris igitur, idq́; iam ſæpius, quod eloquentiæ genus probem maxime, et quale mihi uideatur illud, cui nihil addi poſſit, quod ego ſummum & perfectiſſimum iudicem. In quo uereor, ne, ſi id, quod uis, effecero, eumq́; oratorem, quem quæris, expreſſero, tardem ſtudia multorum; qui deſperatione debilitati, experiri id nolent, quod ſe aſſequi poſſe diffidant. ſed par eſt*

omneis omnia experiri, qui res magnas & magnopere expetendas concupiuerunt. quòd ſi quem aut natura ſua, aut illa præſtantis ingenii uis forte deficiet, aut minus inſtructus erit magnarum artium diſciplinis, teneat tamen eum curſum, quem poterit. prima enim ſequentem, honeſtum eſt in ſecundis tertijsq; conſiſtere. Nam in poetis non Homero ſoli locus eſt, (ut de Græcis loquar) aut Archilocho, aut Sophocli, aut Pindaro, ſed horum uel ſecundis, uel etiam infra ſecundos. Nec uero Ariſtotelem in philoſophia deterruit à ſcribendo amplitudo Platonis: nec ipſe Ariſtoteles admirabili quadam ſcientia & copia cæterorum ſtudia reſtinxit. Nec ſolum ab optimis ſtudiis excellentes uiri deterriti non ſunt, ſed ne opifices quidem ſe artibus ſuis remouerunt, qui aut Ialyſi, quem Rhodi uidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudinem imitari: nec ſimulacro Iouis Olympij, aut Doryphori ſtatua deterriti reliqui, minus experti ſunt, quid efficere, aut quò progredi poſſent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in ſuo cuiuſque genere laus, ut, cum ſumma miraremur, inferiora tamen probaremus. In oratoribus uero Græcis quiddam admirabile eſt, quantum inter omneis unus excellat. attamen, cum eſſet Demoſthenes, multi oratores magni & clari fuerunt, & antea fuerant, nec poſtea defecerunt. quare non eſt cur eorum, qui ſe ſtudio eloquentiæ dediderunt, ſpes infringatur, aut langueſcat induſtria. nam neque illud ipſum, quod eſt optimum, deſperandum eſt: & in præſtantibus rebus magna

ſunt ea, quæ ſunt optimis proxima. Atque ego in ſummo oratore fingendo talem informabo, qualis fortaſſe nemo fuit. non enim quæro quis fuerit, ſed quid ſit illud, quo nihil poſſit eſſe præſtantius, quod in perpetuitate dicendi non ſæpe, atque haud ſcio an unquam, in aliqua autem parte eluceat aliquando, idem apud alios denſius, apud alios fortaſſe rarius. Sed ego ſic ſtatuo, nihil eſſe in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id ſit, unde illud, ut ex ore aliquo quaſi imago, exprimatur; quod neque oculis, neque auribus, neque ullo ſenſu percipi poteſt, cogitatione tantum et mente complectimur. itaque & Phidiæ ſimulacris; quibus nihil in illo genere perfectius uidemus, & his picturis, quas nominaui, cogitare tamen poſſumus pulchriora. Nec uero ille artifex, cum faceret Iouis formam aut Mineruæ, contemplabatur aliquem, è quo ſimilitudinem duceret: ſed ipſius in mente inſidebat ſpecies pulchritudinis eximia quædam, quam intuens, in eaq́; defixus, ad illius ſimilitudinem artem & manum dirigebat. Vt igitur in formis & figuris eſt aliquid perfectum & excellens, cuius ad excogitatam ſpeciem imitando referuntur ea, quæ ſub oculos ipſa non cadunt: ſic perfectę eloquentiæ ſpeciem animo uidemus, effigiem auribus quærimus. Has rerum formas appellat Ideas ille non intelligendi ſolum, ſed etiam dicendi grauiſſimus auctor & magiſter Plato: eaſq́; gigni negat, & ait ſemper eſſe, ac ratione & intelligentia contineri; cætera naſci, occidere, fluere, labi, nec diutius eſ=

ſe uno & eodem ſtatu. Quidquid eſt igitur, de quo ratione & uia diſputetur, id eſt ad ultimam ſui generis formam ſpeciemq́; redigendum. Ac uideo hanc primam ingreſſionem meam non ex oratoris diſputationibus ductam, ſed è media philoſophia repetitam, & eam quidem cum antiquam, tum ſubobſcuram aut reprehenſionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur quid hæc pertineant ad ea, quæ quærimus; quibus ſatisfaciet res ipſa cognita, ut non ſine cauſa alte repetita uideatur: aut reprehendent, quòd inuſitatas uias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem & me ſæpe noua uideri dicere intelligo, cum peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque: & fateor me oratorem, ſi modo ſim, aut etiam quicunque ſim, non ex rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatiis extitiſſe. illa enim ſunt curricula multiplicium uariorumq́; ſermonum, in quibus Platonis primum impreſſa ſunt ueſtigia: ſed & huius & aliorum philoſophorum diſputationibus & exagitatus maxime orator eſt, & adiutus. omnis enim ubertas, et quaſi ſylua dicendi ducta ab illis eſt, nec ſatis tamen inſtructa ad forenſes cauſas, quas, ut illi ipſi dicere ſolebant, agreſtioribus muſis reliquerunt. ſic eloquentia hæc forenſis, ſpreta à philoſophis & repudiata, multis quidem illa adiumentis magniſq́; caruit, ſed tamen ornata uerbis, atque ſententiis iactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium reprehenſionemq́; pertimuit. Ita & doctis eloquentia popularis, & diſertis elegans doctrina defuit.

Poſitum ſit igitur in primis, quod poſt magis intelligetur; ſine philoſophia non poſſe effici quem quærimus eloquentem: non ut in ea tamen omnia ſint, ſed ut ſic adiuuet, ut palæſtra hiſtrionem: parua enim magnis ſæpe rectiſſime conferuntur. nam nec latius, nec copioſius de magnis uarijsq; rebus ſine philoſophia poteſt quiſquam dicere. ſi quidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe cæteris dicit oratoribus Socrates, quòd is Anaxagoræ phyſici fuerit auditor: à quo cenſet eum, cum alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, uberem & fœcundum fuiſſe, gnarumq;, quod eſt eloquentiæ maximum, quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt; cuius ex epiſtolis intelligi licet, quàm frequens fuerit Platonis auditor. Nec uero ſine philoſophorum diſciplina genus & ſpeciem cuiuſque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes poſſumus; nec iudicare, quæ uera, quæ falſa ſint; neque cernere conſequentia, repugnantia uidere, ambigua diſtinguere. Quid dicam de natura rerum, cuius cognitio magnam orationis ſuppeditat copiam, de uita, de officijs, de uirtute, de moribus, ſine multa earum ipſarum rerum diſciplina aut dici, aut intelligi poſſe? Ad has tot, tantasq; res adhibenda ſunt ornamenta innumerabilia; quæ ſola tum quidem tradebantur ab ijs, qui dicendi numerabantur magiſtri. Quo fit, ut ueram illam & abſolutam eloquentiam nemo conſequatur: quòd alia intelligendi, alia dicendi

diſciplina eſt; & ab aliis rerum, ab aliis uerborum doctrina quæritur. itaque M. Antonius, *cui uel primas eloquentiæ patrum noſtrorum tribuebat ætas, uir natura peracutus & prudens, in eo libro, quem unum reliquit, diſertos ait ſe uidiſſe multos, eloquentem omnino neminem.* Inſidebat *uidelicet in eius mente ſpecies eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipſa non uidebat. uir autem acerrimo ingenio, (ſic enim fuit) multa & in ſe, & in aliis deſiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens poſſet, uidebat.* Quòd *ſi ille nec ſe, nec* L. Craſſum *eloquentem putauit, habuit profecto comprehenſam animo quandam formam eloquentiæ: cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid, aut plura deerant, in eam formam non poterat includere.* Inueſtigemus *hunc igitur* Brute, *ſi poſſumus, quem nunquam uidit* Antonius, *aut qui omnino nullus unquam fuit: quem ſi imitari atque exprimere non poſſumus, quod idem ille uix deo conceſſum eſſe dicebat; at, qualis eſſe debeat, poterimus fortaſſe dicere.* Tria *ſunt omnino genera dicendi, quibus in ſingulis quidam floruerunt; peræque autem, id quod uolumus, perpauci in omnibus.* Nam *& grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla & ſententiarum grauitate, & maieſtate uerborum, uehementes, uarii, copioſi, graues, ad permouendos & conuertendos animos inſtructi et parati; quod ipſum alii aſpera, triſti, horrida oratione, neque perfecta, neque concluſa; alii leui, & inſtructa, & terminata: & contra tenues, acuti,*

omnia docentes, & dilucidiora, non ampliora facientes, ſubtili quadam & preſſa oratione limati. In eodemq; genere alii callidi, ſed impoliti, et conſulto rudium ſimiles, & imperitorum: alii in eadem ieiunitate concinniores, id eſt faceti, florentes etiam, et leuiter ornati. Eſt autem quidam interiectus inter hos medius, & quaſi temperatus, nec acumine poſteriorum, nec fulmine utens ſuperiorum, ut cinnus amborum, in neutro excellens, utriuſque particeps, uel utriuſque, ſi uerum quærimus, potius expers: isq; uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter facilitatem et æquabilitatem; aut addit aliquos ut in corona toros, omnemq; orationem ornamentis modicis uerborum ſententiarumq; diſtinguit. Horum ſingulorum generum quicunque uim ſingulis conſecuti ſunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt: ſed quærendum eſt, ſatis'ne id, quod uolumus, effecerint. Videmus enim fuiſſe quoſdam, qui iidem ornate ac grauiter, iidem uerſute & ſubtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris ſimulacrum reperire poſſemus: eſſet egregium non quærere externa, domeſticis eſſe contentos. Sed ego idem, qui in illo ſermone noſtro, qui eſt expoſitus in Bruto, multum tribuerim Latinis, uel ut hortarer alios, uel quòd amarem meos, recordor longe omnibus unum anteferre Demoſthenem, qui uim accommodarit ad eam, quam ſentiam, eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipſe cognouerim. Hoc nec grauior extitit quiſquam, nec callidior, nec tempera-

tior. Itaque nobis monendi ſunt ij, quorum ſermo imperitus increbuit, qui aut dici ſe deſiderant Atticos, aut ipſi Attice uolunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipſas magis credo fuiſſe Atticas. quid enim ſit Atticum, diſcant; eloquentiamq́; ipſius uiribus, non imbecillitate ſua metiantur. nunc enim tantum quiſque laudat, quantum ſe poſſe ſperat imitari. ſed tamen eos ſtudio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere quæ ſit propria laus Atticorum, non alienum puto. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. omnes enim, qui probari uolunt, uoluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamq́; & ad eorum arbitrium & nutum totos ſe fingunt & accommodant. itaque Caria, & Phrygia, & Myſia, quòd minime politæ, minimeq́; elegantes ſunt, aſciuerunt aptum ſuis auribus opimum quoddam, & tanquam adipatæ dictionis genus: quod eorum uicini, non ita lato interiecto mari, Rhodii nunquam probauerunt, Græci autem multo minus, Athenienſes uero funditus repudiauerunt: quorum ſemper fuit prudens ſincerumq́; iudicium, nihil ut poſſent niſi incorruptum audire & elegans. eorum religioni cum ſeruiret orator, nullum uerbum inſolens, nnllum odioſum ponere audebat. itaque hic, quem præſtitiſſe diximus cæteris, in illa pro Cteſiphonte oratione longe optima, ſummiſſius à primo; deinde, dum de legibus diſputat, preſſius; poſt, ſenſim incedens, iudices ut uidit ardentes, in reliquis exultauit audacius. Ac tamen

in hoc ipſo diligenter examinante uerborum omnium pondera, reprehendit Aeſchines quædam, et exagitat; illudensq́; , dura, odioſa, intolerabilia eſſe dicit. Quinetiam quærit ab ipſo, cum quidem eum belluam appellet, utrum illa uerba, an portenta ſint: ut Aeſchini ne Demoſthenes quidem uideatur Attice dicere. Facile eſt enim uerbum aliquod ardens, ut ita dicam, notare, idq́; reſtinctis iam animorum incendiis irridere. Itaque ſe purgans iocatur Demoſthenes; negat in eo poſitas eſſe fortunas Græciæ, in hoc in eum, huc, an illuc manum porrexerit. Quonam igitur modo audiretur Myſus, aut Phryx Athenis, cum etiam Demoſthenes exagitetur ut putidus? Cum uero inclinata, ululantiq́; uoce, more Aſiatico, canere cœpiſſet, quis eum ferret? aut quis potius non iuberet auferri? Ad Atticorum igitur aures teretes et religioſas qui ſe accommodant, ij ſunt exiſtimandi Attice dicere. quorum genera plura ſunt: hi, unum modo quale ſit, ſuſpicantur. putant enim, qui horride inculteq́; dicat, modo id eleganter enucleateq́; faciat, eum ſolum Attice dicere. Errant, quòd ſolum: quòd Attice, non falluntur. iſtorum enim iudicio, ſi ſolum illud eſt Atticum, ne Pericles quidem dixit Attice; cui primæ ſine controuerſia deferebantur. Qui ſi tenui genere uteretur, nunquam ab Ariſtophane poeta fulgurare, tonare, permiſcere Græciam dictus eſſet. Dicat igitur Attice uenuſtiſſimus ille ſcriptor ac politiſſimus Lyſias; (quis enim id poſſit negare?) dum intelligamus, hoc

eſſe Atticum in Lyſia, non quòd tenuis ſit atque inornatus, ſed quòd nihil habeat inſolens aut ineptum. Ornate uero, et grauiter, et copioſe dicere, aut Atticorum ſit, aut ne ſit Aeſchines, ne'ue Demoſthenes Atticus. Ecce autem aliqui ſe Thucydidios eſſe profitentur, nouum quoddam imperitorum, & inauditum genus. Nam qui Lyſiam ſequuntur, cauſidicum quendam ſequuntur, non illum quidem amplum atque grandem, ſubtilem et elegantem tamen, & qui in forenſibus cauſis poſſit præclare conſiſtere. Thucydides autem res geſtas & bella narrat & prælia, grauiter ſane & probe, ſed nihil ab eo transferri poteſt ad forenſem uſum & publicum. Ipſæ illæ conciones ita multas habent obſcuras abditaſq; ſententias, uix ut intelligantur; quod eſt in oratione ciuili uitium uel maximum. Quæ eſt autem in hominibus tanta peruerſitas, ut, inuentis frugibus, glande ueſcantur? An uictus hominum, Athenienſium beneficio, excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro unquam Græcorum rhetorum à Thucydide quidquam duxit? At laudatus eſt ab omnibus. fateor: ſed ita, ut rerum explicator prudens, ſeuerus, grauis; non ut in iudicijs uerſaret cauſas, ſed ut in hiſtorijs bella narraret. itaque nunquam eſt numeratus orator. Nec uero, ſi hiſtoriam non ſcripſiſſet, nomen eius extaret, cum præſertim fuiſſet honoratus & nobilis. Huius tamen nemo neque uerborum, neque ſententiarum grauitatem imitatur: ſed cum mutila quædam & hiantia locuti ſunt, quæ uel ſine magiſtro facere po=

tuerunt, germanos ſe putant eſſe Thucydidas. Na- ctus ſum etiam qui Xenophontis ſimilem eſſe ſe cu- peret: cuius ſermo eſt ille quidem melle dulcior, ſed à forenſi ſtrepitu remotiſſimus. Referamus nos igi- tur ad quem uolumus inchoandum, & eadem elo- quentia informandum, quam in nullo cognouit Antonius.

MAGNVM *opus omnino & arduum Brute conamur; ſed nihil difficile amanti puto. amo au- tem, & ſemper amaui ingenium, ſtudia, mores tuos. incendor porro quotidie magis, non deſiderio ſolum, quo quidem conficior, congreſſus noſtros, conſuetudinem uictus, doctiſſimos ſermones requi- rens tuos, ſed etiam admirabili fama uirtutum in- credibilium; quæ ſpecie diſpares, prudentia coniun- guntur. quid enim tam diſtans, quàm à ſeuerita- te comitas? quis tamen unquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior? quid tam difficile, quàm in plurimorum controuerſijs dijudicandis ab omnibus diligi? conſequeris tamen, ut eos ipſos, quos contra ſtatuas, æquos, placatosq; dimittas. itaque efficis, ut, cum gratiæ cauſa nihil facias, omnia tamen ſint grata quæ facis. ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio: in qua frueris ipſe te, cum in Italiæ luce cognoſceris, uerſarisq; in optimo- rum ciuium uel flore, uel robore. Iam quantum illud eſt, quòd in maximis occupationibus nunquam intermittis ſtudia doctrinæ, ſemper aut ipſe ſcribis aliquid, aut me uocas ad ſcribendum? itaque hoc ſum aggreſſus ſtatim Catone abſoluto: quem ipſum*

nunquam attigiſſem, tempora timens inimica uirtuti, niſi tibi hortanti, & illius memoriam mihi charam excitanti, non parere nefas eſſe duxiſſem. ſed teſtificor, me à te rogatum, & recuſantem hæc ſcribere eſſe auſum. uolo enim mihi tecum commune eſſe crimen: ut, ſi ſuſtinere tantam quæſtionem non potuero, iniuſti oneris impoſiti tua culpa ſit, mea recepti. in quo tamen iudicij noſtri errorem laus tibi dati muneris compenſabit. Sed in omni re difficillimum eſt formam, quod χαρακτὴρ Græce dicitur, exponere optimi: quòd aliud alijs uidetur optimum. Ennio delector, ait quiſpiam: quòd non diſcedit à communi more uerborum. Pacuuio, inquit alius: omnes apud hunc ornati elaboratiq; ſunt uerſus, multa apud alterum negligentius. Fac alium Accio: uaria enim ſunt iudicia, ut in Græcis; nec facilis explicatio quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, & opaca, contra alios nitida, læta, colluſtrata delectant. Quid eſt, quo præſcriptum aliquod, aut formulam exprimas, cum in ſuo quodque genere præſtet, & genera plura ſint? Hac ego religione non ſum ab hoc conatu repulſus: exiſtimauiq; in omnibus rebus eſſe aliquid optimum, etiam ſi lateret; idq; ab eo poſſe, qui eius rei gnarus eſſet, iudicari. Sed quoniam plura ſunt orationum genera, eaq; diuerſa, neque in unam formam cadunt omnia, laudationum, ſcriptionum, & hiſtoriarum, et talium ſuaſionum, qualem Iſocrates fecit Panegyricum, multiq; alij, qui ſunt nominati ſophiſtæ, reliquarumq; rerum formam, quæ

abſunt ab forenſi contentione, eiuſq; totius generis quod Græce *ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod, quaſi ad inſpiciendum, delectationis cauſa comparatum eſt: non complectar hoc tempore: non quo negligenda ſit: eſt enim illa quaſi nutrix eius oratoris, quem informare uolumus, & de quo molimur aliquid exquiſitius dicere.* Ab *hac & uerborum copia alitur, & eorum conſtructio, & numerus liberiore quadam fruitur licentia.* Datur *etiam uenia concinnitati ſententiarum; & arguti, certiq; & circunſcripti uerborum ambitus conceduntur: de induſtriaq;, non ex inſidijs, ſed aperte ac palam elaboratur, ut uerba uerbis quaſi demenſa & paria reſpondeant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturq; contraria; & ut pariter extrema terminentur, eundemq; referant in cadendo ſonum: quæ in ueritate cauſarum & rarius multo facimus, & certe occultius. in* Panathenaico *autem* Iſocrates *ea ſtudioſe conſectatum fatetur: non enim ad iudiciorum certamen, ſed ad uoluptatem aurium ſcripſerat.* Hæc *tractaſſe* Thraſymachum Chalcedonium *primum, &* Leontinum *ferunt* Gorgiam, Theodorum *inde* Byzantium, *multoſq; alios, quos λογοδαιδάλους appellat in* Phædro Socrates: *quorum ſatis arguta multa, ſed ut modo primumq; naſcentia, minuta, et uerſiculorum ſimilia quædam, nimiumq; depicta.* Quo *magis ſunt* Herodotus, Thucydideſq; *mirabiles: quorum ætas cum in eorum tempora, quos nominaui, incidiſſet, longiſſime tamen ipſi à talibus delicijs, uel potius ineptijs abſuerunt. alter*

enim

enim ſine ullis ſalebris quaſi ſedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodam modo bellicum: primiſq; ab his, ut ait Theophraſtus, *hiſtoria commota eſt, ut auderet uberius, quàm ſuperiores, & ornatius dicere.* Horum *ætati ſucceſſit* Iſocrates: *qui præter cæteros eiuſdem generis laudatur ſemper à nobis, nonnunquam* Brute *leuiter & erudite repugnante te: ſed credas mihi fortaſſe, ſi, quid in eo laudem, cognoueris. nam cum conciſus ei* Traſymachus *minutis numeris uideretur, &* Gorgias; *qui tamen primi traduntur arte quadam uerba iunxiſſe;* Thucydides *autem præfractior, nec ſatis, ut ita dicam, rotundus; primus inſtituit dilatare uerbis, & mollioribus numeris explere ſententias. in quo cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in ſcribendo principes extiterunt; domus eius officina habita eloquentiæ eſt. itaque ut ego, cum à noſtro* Catone *laudabar, uel reprehendi me à cæteris facile patiebar: ſic* Iſocrates *uidetur teſtimonio* Platonis *aliorum iudicia debere contemnere. eſt enim, ut ſcis, quaſi in extrema pagina* Phædri *his ipſis uerbis lo-*
» *quens* Socrates: Adoleſcens *etiam nunc ò* Phædre
» Iſocrates *eſt: ſed, quid de illo augurer, lubet dicere.* Quid *tandem, inquit ille?* Maiore *mihi ingenio uidetur eſſe, quàm ut cum orationibus* Lyſiæ *comparetur: præterea ad uirtutem maior indoles: ut minime mirum futurum ſit, ſi, cum ætate proceſſerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc ſtudet, tantum, quantum pueris, reliquis præſtet om-*

nibus, qui unquam orationes attigerunt; aut, ſi contentus his non fuerit, diuino aliquo animi motu maiora concupiſcat. ineſt enim natura philoſophia in huius uiri mente quædam. Hæc de adoleſcente Socrates auguratur. At ea de ſeniore ſcribit Plato, & ſcribit æqualis; & quidem exagitator omnium rhetorum hunc miratur unum. me autem, qui Iſocratem non diligunt, una cum Socrate & cum Platone errare patiantur. Dulce igitur orationis genus, & ſolutum, & effluens, ſententijs argutum, uerbis ſonans eſt in illo epidictico genere, quod diximus proprium ſophiſtarum, pompæ quàm pugnæ aptius, gymnaſijs & palæſtræ dicatum, ſpretum & pulſum foro. ſed quòd educata huius nutrimentis eloquentia, ipſa ſe poſtea colorat, et roborat; non alienum fuit, de oratoris quaſi incunabulis dicere. uerum hæc ludorum atque pompæ: nos autem iam in aciem dimicationemq́; ueniamus. Quoniam tria uidenda ſunt oratori, quid dicat, & quo quidque loco, & quo modo: dicendum omnino eſt, quid ſit optimum in ſingulis, ſed aliquanto ſecus, atque in tradenda arte dici ſolet. nulla præcepta ponemus, (neque enim id ſuſcepimus) ſed excellentis eloquentiæ ſpeciem & formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea paretur, exponemus, ſed qualis nobis eſſe uideatur. Ac duo breuiter prima: ſunt enim non tam inſignia ad maximam laudem, quàm neceſſaria, et tamen cum multis pene communia. nam et inuenire, et iudicare quid dicas, magna illa quidem ſunt, et tanquam animi inſtar in corpore, ſed pro-

pria magis prudentiæ, quàm eloquentiæ: quæ tamen cauſa eſt uacua prudentia? nouerit igitur hic quidem orator, quem ſummum eſſe uolumus, argumentorum et rationum locos. Nam quoniam quidquid eſt, quod in controuerſia aut in contentione uerſetur, in eo aut ſit ne, aut quid ſit, aut quale ſit, quæritur: ſit'ne? ſignis: quid ſit? definitionibus: quale ſit? recti prauiq; partibus: quibus ut uti poſſit orator, non ille uulgaris, ſed hic excellens, à proprijs perſonis et temporibus ſemper, ſi poteſt, auocat controuerſiam. latius enim de genere, quàm de parte diſceptare licet: ut, quod in uniuerſo ſit probatum, id in parte ſit probari neceſſe. Hæc igitur quæſtio à proprijs perſonis et temporibus ad uniuerſi generis orationem traducta appellatur Theſis. in hac Ariſtoteles adoleſcentes, non ad philoſophorum morem tenuiter diſſerendi, ſed ad copiam rhetorum in utranque partem, ut ornatius et uberius dici poſſit, exercuit. idemq; locos (ſic enim appellat) quaſi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utranque partem traheretur oratio. Facile igitur hic noſter, (non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, ſed doctiſſimum et perfectiſſimum quærimus) quoniam loci certi traduntur, percurret omneis, utetur aptis generatim, diſcet ex quo emanant etiam qui communes appellantur loci. Nec uero utetur imprudenter hac copia, ſed omnia expendet, & ſeliget. non enim ſemper, nec in omnibus cauſis, ex iiſdem eadem argumentorum momenta ſunt. Iudicium igitur adhibebit: nec inueniet ſolum quid dicat,

ſed etiam expendet. nihil enim eſt feracius ingenijs, ijs præſertim, quæ diſciplinis exculta ſunt. Sed ut ſegetes fœcundæ & uberes, non ſolum fruges, uerum herbas etiam effundunt inimiciſſimas frugibus: ſic interdum ex illis locis aut leuia quædam, aut cauſis aliena, aut non utilia gignuntur: quorum ab oratoris iudicio delectus magnus adhibebitur. Quonam modo ille in bonis hærebit & habitabit ſuis? aut molliet dura; aut occultabit, quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimet, ſi licebit; aut abducet animos; aut aliud afferet, quod oppoſitum probabilius ſit, quàm illud, quod obſtabit? iam uero ea, quæ inuenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id ſecundum erat de tribus. Veſtibula nimirum honeſta, aditusq́; ad cauſam faciet illuſtres: cumq́; animos prima aggreſſione occupauerit, infirmabit excludetq́; contraria, de firmiſſimis alia prima ponet, alia poſtrema, inculcabitq́; leuiora. Atque in primis duabus dicendi partibus qualis eſſet, ſummatim breuiterq́; deſcripſimus. Sed, ut ante dictum eſt, in his partibus, etſi graues atque magnæ ſunt, minus & artis eſt & laboris. Cum autem, quid et quo loco dicat, inuenerit; illud eſt longe maximum, uidere quonam modo. Scitum eſt enim quod Carneades noſter dicere ſolebat, Clitomachum eadem dicere, Carneadem autem eodem etiam modo dicere. Quòd ſi in philoſophia tantum intereſt, quemadmodum dicas; ubi res ſpectatur, non uerba penduntur: quid tandem in cauſis exiſtimandum eſt, quibus totis moderatur oratio?

Quod quidem ego Brute ex tuis literis ſentiebam, non te id ſcitari, qualem ego in inueniendo & in collocando ſummum eſſe oratorem uellem: ſed id mihi quærere uidebare, quod genus ipſius orationis optimum iudicarem. Rem difficilem, dij immortales, atque omnium difficillimam. Nam cum eſt oratio mollis & tenera, & ita flexibilis, ut ſequatur quocunque torqueas: tum & naturæ uariæ & uoluntates multum inter ſe diſtantia effecerunt genera dicendi. Flumen alijs uerborum, uolubilitasq; cordi eſt; qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam. Diſtincta alios, & interpuncta, interualla, moræ, reſpirationesq; delectant. Quid poteſt eſſe tam diuerſum? tamen eſt in utroque aliquid excellens. Elaborant alij lenitate & æquabilitate, & puro quaſi quodam & candido genere dicendi. Ecce aliqui duritatem & ſeueritatem quandam uerbis, et orationis quaſi mœſtitiam ſequuntur: quodq; paulo ante diuiſimus, ut alij graues, alij tenues, alij temperati uellent uideri, quot orationum genera eſſe diximus, totidem oratorum reperiuntur. Et quoniam cœpi iam cumulatius hoc munus augere, quàm à te poſtulatum eſt, (tibi enim, tantum de orationis genere quærenti, reſpondi etiam breuiter de inueniendo, et collocando) ne nunc quidem ſolum de orationis modo dicam, ſed etiam de actionis: ita prætermiſſa pars nulla erit: quandoquidem de memoria nihil eſt hoc loco dicendum; quæ communis eſt multarum artium. Quo modo autem dicatur, id eſt in duobus, in agendo, et in eloquendo. eſt enim

actio quaſi corporis quædam eloquentia, cum conſtet è uoce atque motu. Vocis mutationes totidem ſunt, quot animorum, qui maxime uoce commouentur. itaque ille perfectus, quem iandudum noſtra indicat oratio, utcunque ſe affectum uideri, & animum audientis moueri uolet, ita certum uocis admouebit ſonum: de quo plura dicerem, ſi hoc præcipiendi tempus eſſet, aut ſi tu hoc quæreres. dicerem etiam de geſtu, cum quo iunctus eſt uultus. quibus omnibus, dici uix poteſt, quantum interſit quemadmodum utatur orator. nam & infantes, actionis dignitate, eloquentiæ ſæpe fructum tulerunt: et diſerti, deformitate agendi, multi infantes putati ſunt: ut iam non ſine cauſa Demoſthenes tribuerit & primas, & ſecundas, & tertias actioni. ſi enim eloquentia nulla ſine hac, hæc autem ſine eloquentia tanta eſt; certe plurimum in dicendo poteſt. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta uoce atrociter dicere, & ſummiſſa leniter, & inclinata uideri grauis, & inflexa miſerabilis. mira eſt enim quædam natura uocis, cuius quidem è tribus omnino ſonis, inflexo, acuto, graui, tanta ſit, & tam ſuauis uarietas perfecta in cantibus. Eſt autem in dicendo etiam quidam cantus obſcurior, non hic è Phrygia et Caria, rhetorum epilogis pene canticum, ſed ille, quem ſignificat Demoſthenes & Aeſchines, cum alter alteri obijcit uocis flexiones. dicit plura etiam Demoſthenes, illumq́; ſæpe dicit uoce dulci & clara fuiſſe. In quo illud etiam notandum mihi uidetur ad ſtudium perſe-

quendæ ſuauitatis in uocibus. ipſa enim natura, quaſi modularetur hominum orationem, in omni uerbo poſuit acutam uocem, nec una plus, nec à poſtrema ſyllaba citra tertiam; quo magis nauram ducem ad aurium uoluptatem ſequatur induſtria. Ac uocis quidem bonitas optanda eſt: non eſt enim in nobis, ſed tractatio atque uſus in nobis. Ergo ille princeps uariabit, et mutabit; omnes ſonorum tum intendens, tum remittens perſequetur gradus: idemq́; motu ſic utetur, nihil ut ſuperſit in geſtu. Status erectus et celſus, rarus inceſſus, nec ita longus, excurſio moderata eaq́; rara, nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto ſe ipſe moderans, et uirili laterum flexione, brachij proiectione in contentionibus, contractione in remiſſis. Vultus uero, qui ſecundum uocem plurimum poteſt, quantam affert tum dignitatem, tum uenuſtatem? in quo cum effeceris ne quid ineptum aut uultuoſum ſit, tum oculorum eſt quædam magna moderatio. nam ut imago eſt animi uultus, ſic indices oculi: quorum et hilaritatis et uiciſſim triſtitiæ modum res ipſæ, de quibus agetur, temperabunt. Sed iam illius perfecti oratoris, et ſummæ eloquentiæ ſpecies exprimenda eſt; quem hoc uno excellere, id eſt oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipſum. non enim inuentor, aut compoſitor, aut actor hæc complexus eſt omnia; ſed et Græce ab eloquendo ῥήτωρ, et Latine eloquens dictus eſt. cæterarum enim rerum, quæ ſunt in oratore, partem aliquam ſibi quiſque uendicat:

dicendi autem, id eſt eloquendi maxima uis ſoli huic conceditur. Quanquam enim et philoſophi quidam ornate locuti ſunt: (ſi quidem et Theophraſtus diuinitate loquendi nomen inuenit: et Ariſtoteles Iſocratem ipſum laceſſiuit: et Xenophontis uoce Muſas quaſi locutas ferunt: et longe omnium, quicunque ſcripſerunt, aut locuti ſunt, extitit et grauitate princeps * *Plato) tamen horum oratio neque neruos, neque aculeos oratorios ac forenſes habet. loquuntur cum doctis; quorum ſedare animos malunt, quàm incitare. ſed de rebus placatis, ac minime turbulentis docendi cauſa, non capiendi loquuntur: ut in eo ipſo, quòd delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quàm neceſſe ſit, facere uideantur. Ergo ab hoc genere non difficile eſt hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, ſecernere. mollis eſt enim oratio philoſophorum, & umbràtilis, nec ſententijs, nec uerbis inſtructa popularibus, nec uincta numeris, ſed ſoluta liberius: nihil iratum habet, nihil inuidum, nihil atrox, nihil miſerabile, nihil aſtutum: caſta, uerecunda, uirgo incorrupta quodam modo: itaque ſermo potius, quàm oratio dicitur. quanquam enim omnis locutio oratio eſt; tamen unius oratoris locutio hoc proprio ſignata nomine eſt. Sophiſtarum, de quibus ſupra dixi, magis diſtinguenda ſimilitudo uidetur; qui omnes eoſdem uolunt flores, quos adhibet orator in cauſis, perſequi. ſed hoc differunt, quòd, cum ſit his propoſitum non perturbare animos, ſed placare potius; nec tam perſuadere, quàm delectare;*

& apertius id faciunt, quàm nos; & crebrius: concinnas magis ſententias exquirunt, quàm probabiles: à re ſæpe diſcedunt, intexunt fabulas, uerba apertius transferunt, eáq; ita diſponunt ut pictores uarietatem colorum: paria paribus referunt, aduerſa contrarijs, ſæpiſſiméq; ſimiliter extrema definiunt. Huic generi hiſtoria finitima eſt: in qua & narratur ornate; & regio ſæpe, aut pugna deſcribitur: interponuntur etiam conciones & hortationes: ſed in his tracta quædam, & fluens expetitur, non hæc contorta, & acris oratio. Ab his non multo ſecus, quàm à poetis, hæc eloquentia, quam quærimus, ſeuocanda eſt. nam etiam poetæ quæſtionem attulerunt, quidnam eſſet illud, quo ipſi differrent ab oratoribus. numero maxime uidebantur antea & uerſu, nunc apud oratores iam ipſe numerus increbuit. Quidquid eſt enim, quod ſub aurium menſuram aliquam cadit, etiam ſi abeſt à uerſu, (nam id quidem orationis eſt uitium) numerus uocatur, qui Græce ῥυθμὸς dicitur. itaque uideo uiſum eſſe nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etſi abſit à uerſu, tamen, quòd incitatius feratur, & clariſſimis uerborum luminibus utatur, potius poema putandum, quàm comicorum poetarum: apud quos, niſi quòd uerſiculi ſunt, nihil eſt aliud quotidiani diſſimile ſermonis. nec tamen id eſt poetæ maximum: etſi eſt eo laudabilior, quòd uirtutes oratoris perſequitur, cum uerſu ſit aſtrictior: ego autem, etiam ſi quorundam grandis & ornata uox eſt poetarum, tamen in ea

cum licentiam ſtatuo maiorem eſſe, quàm in nobis, faciendorum iungendorumq; uerborum; tum etiam nonnullorum uoluptati uocibus magis, quàm rebus inſeruiunt. Nec uero, *ſi quid eſt unum inter eos ſimile, (id autem eſt iudicium electioq; uerborum) propterea cæterarum rerum diſſimilitudo intelligi non poteſt: ſed id nec dubium eſt, et, ſi quid habet quæſtionis, hoc tamen ipſum ad id, quod propoſitum eſt, non eſt neceſſarium.* Seiunctus *igitur orator à philoſophorum eloquentia, à ſophiſtarum, ab hiſtoricorum, à poetarum, explicandus eſt nobis qualis futurus ſit.* Erit *igitur eloquens (hunc enim auctore* Antonio *quærimus) is, qui in foro cauſiſq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare, neceſſitatis eſt; delectare, ſuauitatis; flectere, uictoriæ. nam id unum ex omnibus ad obtinendas cauſas poteſt plurimum.* Sed *quot officia oratoris, tot ſunt genera dicendi, ſubtile in probando, modicum in delectando, uehemens in flectendo; in quo uno uis omnis oratoris eſt.* Magni *igitur iudicij, ſummæ etiam facultatis eſſe debebit moderator ille, et quaſi temperator huius tripertitæ uarietatis. nam et iudicabit, quid cuique opus ſit; & poterit, quocunque modo poſtulabit cauſa, dicere.* Sed *eſt eloquentiæ, ſicut reliquarum rerum, fundamentum ſapientia. ut enim in uita, ſic in oratione nihil eſt difficilius, quàm, quid deceat, uidere.* πρέπον *appellant hoc* Græci, *nos dicamus ſane decorum. de quo præclare & multa præcipiuntur, & res eſt cognitione digniſſima.* Huius *ignoratione non modo*

in uita, ſed ſæpiſſime & in poematis & in oratione peccatur. Eſt autem, quid deceat, oratori uidendum, non in ſententijs ſolum, ſed etiam in uerbis. Non *enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec uero locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut uerborum genere tractandus eſt, aut ſententiarum: ſemperq; in omni parte orationis, ut uitæ, quid deceat, eſt conſiderandum: quod & in re, de qua agitur, poſitum eſt, & in perſonis, & eorum, qui dicunt, & eorum, qui audiunt. itaque hunc locum, longe & late patentem, philoſophi ſolent in officijs tractare, non cum de recto ipſo diſputant; nam id quidem unum eſt; grammatici in poetis, eloquentes in omni et genere et parte cauſarum. quàm enim indecorum eſt, de ſtillicidijs, cum apud unum iudicem dicas, ampliſſimis uerbis, & locis uti communibus, de maieſtate populi* R. *ſummiſſe & ſubtiliter?* Hic *genere toto: at perſona alii peccant, aut ſua, aut iudicum, aut etiam aduerſariorum, nec re ſolum, ſed ſæpe uerbo: & ſi ſine re nulla uis uerbi eſt; tamen eadem res ſæpe aut probatur, aut reijcitur, alio atque alio elata uerbo.* In *omnibusq; rebus uidendum eſt, quatenus: etſi enim ſuus cuique modus eſt; tamen magis offendit nimium, quàm parum.* In *quo* Apelles *pictores quoque eos peccare dicebat, qui non ſentirent quid eſſet ſatis.* Magnus *eſt locus hic* Brute, *quod te non fugit, & magnum uolumen aliud deſiderat: ſed ad id, quod agitur, illud ſatis: cùm hoc decere, quod ſem-*

per uſurpamus in omnibus dictis & factis, minimis & maximis, cum hoc, inquam, decere dicimus, illud non decere, & id uſquequaque quantum ſit, appareat, in alioq; ponatur, aliudq; totum ſit, utrum decere, an oportere dicas. Oportere enim, perfectionem declarat officii; quo & ſemper utendum eſt, et omnibus: decere, quaſi aptum eſſe, conſentaneumq; tempori & perſonæ: quod cum in factis ſæpiſſime, tum in dictis ualet, in uultu denique, et geſtu, & inceſſu; contraq; item dedecere. Quod ſi poeta fugit ut maximum uitium, qui peccat etiam, cum probam orationem affingit improbo, ſtulto'ue ſapientis; ſi denique pictor ille uidit, cum immolanda Iphigenia triſtis Chalcas eſſet, mœſtior Vlyſſes, mœreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis eſſe, quoniam ſummum illum luctum penicillo non poſſet imitari; ſi denique hiſtrio, quid deceat, quærit: quid faciendum oratori putemus? Sed cum hoc tantum ſit; quid in cauſis, earumq; quaſi membris faciat, orator uiderit; illud quidem perſpicuum eſt, non modo partes orationis, ſed etiam cauſas totas, alias alia forma dicendi eſſe tractandas. Sequitur, ut cuiuſque generis nota quæratur & formula, magnum opus & arduum, ut ſæpe iam diximus: ſed ingredientibus conſiderandum fuit, quid ageremus: nunc quidem iam, quocunque feremur, danda nimirum uela ſunt. Ac primum informandus eſt ille nobis, quem ſolum quidam uocant Atticum. Summiſſus eſt & humilis, conſuetudinem imitans, ab indiſertis re plus, quàm opinione differens. itaque

eum qui audiunt, quamuis ipſi infantes ſint, tamen illo modo confidunt ſe poſſe dicere. nam orationis ſubtilitas imitabilis illa quidem uidetur eſſe exiſtimanti, ſed nihil eſt experienti minus. Etſi enim non plurimi ſanguinis eſt, habeat tamen ſuccum aliquem oportet; ut, etiam ſi illis maximis uiribus careat, ſit, ut ita dicam, integra ualetudine. Primum igitur eum tanquam è uinculis numerorum eximamus. ſunt enim quidam, ut ſcis, oratorii numeri, de quibus mox agemus, obſeruandi ratione quadam, ſed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi: ſolutum quiddam ſit, nec uagum tamen; ut ingredi libere, non ut licenter uideatur errare. Verba etiam uerbis quaſi coagmentare negligat. habet enim ille tanquam hiatus concurſu uocalium molle quiddam, et quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quàm de uerbis laborantis. Sed erit uidendum de reliquis, cum hæc duo ei liberiora fuerint, circuitus, conglutinatioq; uerborum. Illa enim ipſa contracta et minuta non negligenter tractanda ſunt, ſed quædam etiam negligentia eſt diligens. nam ut mulieres eſſe dicuntur nonnullæ inornatæ, quas id ipſum deceat: ſic hæc ſubtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo ſit uenuſtius, ſed non ut appareat. Tum remouebitur omnis inſignis ornatus, quaſi margaritarum. ne calamiſtri quidem adhibebuntur. Fucati uero medicamenta candoris et ruboris omnia repellentur. elegantia modo et munditia remanebit. Sermo purus erit et Latinus: dilucide planeq; dicetur:

quid deceat, circunſpicietur. Vnum aderit, quod quartum numerat Theophraſtus in orationis laudibus, ornatum illud ſuaue, & affluens: acutæ crebræq; ſententiæ ponentur, & neſcio unde ex abdito erutæ: atque in hoc oratore dominabitur. Verecundus erit uſus oratoriæ quaſi ſupellectilis. ſupellex eſt enim quodam modo noſtra, quæ eſt in ornamentis, alia rerum, alia uerborum. Ornatus autem uerborum duplex, unus ſimplicium, alter collocatorum. Simplex probatur in proprijs uſitatisq; uerbis, quod aut optime ſonat, aut rem maxime explanat. In alienis, aut translatum, aut factum aliunde, ut mutuo; aut factum ab ipſo, ut nouum; aut priſcum, & inuſitatum. Sed etiam inuſitata ac priſca ſunt in proprijs, niſi quòd raro utimur. Collocata autem uerba habent ornatum, ſi aliquid concinnitatis efficiunt, quod uerbis mutatis non maneat manente ſententia. Nam ſententiarum ornamenta, quæ permanent etiam ſi uerba mutaueris, ſunt illa quidem permulta, ſed, quæ emineant, pauciora. Ergo ille tenuis orator, modo ſit elegans, nec in faciendis uerbis erit audax, & in transferendis uerecundus, & parcus in priſcis, reliquisq; ornamentis & uerborum & ſententiarum demiſſior; translatione fortaſſe crebrior, qua frequentiſſime ſermo omnis utitur non modo urbanorum, ſed etiam ruſticorum: ſiquidem eſt eorum gemmare uites, ſitire agros, lætas eſſe ſegetes, luxurioſa frumenta. nihil horum parum audacter: ſed aut ſimile eſt illi, unde transferas; aut, ſi res ſuum nul-

lum habet nomen, docendi cauſa ſumptum, non ludendi uidetur. Hoc *ornamento liberius paulo, quàm cæteris, utetur hic ſummiſſus; nec tam licenter tamen, quàm ſi genere dicendi uteretur ampliſſimo. itaque illud indecorum, quod quale ſit, ex decoro debet intelligi, hic quoque apparet, cum uerbum aliquod altius transfertur, idq́; in oratione humili ponitur, quod idem in alta deceret.* Illam *autem concinnitatem, quæ uerborum collocationem illuminat ijs luminibus, quæ* Græci *quaſi aliquos geſtus orationis* σχήματα *appellant, quod idem uerbum ab his etiam in ſententiarum ornamenta transfertur, adhibet quidem hic ſubtilis, quem, niſi quòd ſolum, cætero quin recte quidam uocant* Atticum, *ſed paulo parcius.* Nam *ſi, ut in epularum apparatu, à magnificentia recedens, non ſe parcum ſolum, ſed etiam elegantem uideri uolet; eliget quibus utatur. ſunt enim pleræque aptæ huius ipſius oratoris, de quo loquor, parſimoniæ.* Nam *illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda ſunt, paria paribus relata, et ſimiliter concluſa, eodemq́; pacto cadentia, & immutatione literæ quaſi quæſitæ uenuſtates; ne elaborata concinnitas, & quodam aucupium delectationis manifeſto deprehenſum appareat.* Itemq́; *ſi quæ uerborum iterationes contentionem aliquam, & clamorem requirent, erunt ab hac ſummiſſione orationis alienæ, cæteris promiſcue poterit uti, continuatione uerborum, modo relaxet, et diuidat, utaturq́; uerbis quamuſitatiſſimis, translationibus quammolliſſimis: etiam*

illa ſententiarum lumina aſſumat, quæ non erunt uehementer illuſtria. Non faciet remp. loquentem; nec ab inferis mortuos excitabit; nec aceruatim multa frequentans, una complexione deuinciet. Valentiorum hæc laterum ſunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut poſtulanda: erit enim ut uoce, ſic etiam oratione ſuppreſſior. ſed pleraque ex illis conuenient etiam huic tenuitati: quanquam iiſdem ornamentis utetur horridius: talem enim inducimus. Accedit actio non tragica, nec ſcenæ, ſed modica iactatione corporis, uultu tamen multa conficiens, non hoc quo dicuntur os ducere, ſed illo, quo ſignificant ingenue quo ſenſu quidque pronuncient. Huic generi orationis aſpergentur etiam ſales; qui in dicendo mirum quantum ualent: quorum duo genera ſunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. utetur utroque, ſed altero in narrando aliquid uenuſte, altero in iaciendo mittendoq; ridiculo: cuius genera plura ſunt: ſed nunc aliud agimus. Illud admonemus tamen, ridiculo ſic uſurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne ſcurrile ſit; nec ſubobſcœno, ne mimicum; nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in facinus, ne odii locum riſus occupet; neque aut ſua perſona, aut iudicum, aut tempore alienum. hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quæſita, nec ex tempore ficta, ſed domo allata, quæ plerunque ſunt frigida. parcet & amicitijs, & dignitatibus: uitabit inſanabiles contumelias: tantummodo aduerſarios

uerſarios figet, nec eos tamen ſemper, nec omneis, nec omni modo: quibus exceptis, ſic utetur ſale & facetijs, ut ego ex iſtis nouis Atticis talem cognoue-rim neminem, cum id certe ſit uel maxime Atticum. hanc ego iudico formam ſummiſſi oratoris, ſed magni tamen & germani Attici: quoniam, quidquid eſt ſalſum, aut ſalubre in oratione, id proprium Atticorum eſt. è quibus tamen non omnes faceti, Lyſias ſatis & Hyperides, Demades præter cæteros fertur, Demoſthenes minus habetur: quo quidem mihi nihil uidetur urbanius. ſed non tam dicax fuit, quàm facetus. Eſt autem illud acrioris ingenij, hoc maioris artis. Vberius eſt aliud aliquantoq; robuſtius, quàm hoc humile, de quo dictum eſt; ſummiſſius autem, quàm illud, de quo iam dicetur, ampliſſimum. Hoc in genere neruorum uel minimum, ſuauitatis autem eſt uel plurimum. eſt enim plenius, quàm hoc enucleatum; quàm autem illud ornatum, copioſumq;, ſummiſſius. Huic omnia dicendi ornamenta conueniunt, plurimumq; eſt in hac orationis forma ſuauitatis. in qua multi floruerunt apud Græcos: ſed Phalereus Demetrius meo iudicio præſtitit cæteris: cuius oratio cum ſedate placideq; loquitur, tum illuſtrant eam, quaſi ſtellæ quædam, tranſlata uerba, atque immutata. Tranſlata ea dico, ut ſæpe iam, quæ per ſimilitudinem ab alia re aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſa transferuntur. Mutata, in quibus pro uerbo proprio ſubijcitur aliud, quod idem ſignificet, ſumptum ex re aliqua conſequenti. Quod

quanquam transferendo fit, tamen alio modo tranſtulit, cum dixit Ennius *arcem & urbem orbas; alio modo, ſi pro patria arcem dixiſſet: & horridam* Africam *terribili tremere tumultu cum dicit; pro* Afris *immutat* Africam. Hanc Hypallagen *rhetores, quia quaſi ſummutantur uerba pro uerbis;* Metonymian *grammatici uocant, quòd nomina transferuntur.* Ariſtoteles *autem translationi hæc ipſa ſubiungit; & abuſionem, quam* κατάχρησιν *uocant: ut cum minutum dicimus animum pro paruo; & abutimur uerbis propinquis, ſi opus eſt; uel quòd delectat, uel quòd licet.* Iam *cum fluxerunt plures continuæ trãſlationes, alia plane fit oratio. itaque genus hoc* Græci *appellant* ἀλληγορίαν, *nomine recte, genere melius ille, qui iſta omnia tranſlationes uocat. hæc frequentat* Phalereus *maxime, ſuntq́; dulciſſima: et quanquam translatio eſt apud eum multa, tamen immutationes nuſquam crebriores.* In *idem genus orationis (loquor enim de illa modica, ac temperata) uerborum cadunt lumina omnia, multa etiam ſententiarum: latæ eruditæq́; diſputationes ab eodem explicantur, & loci communes ſine contentione dicuntur. quid multa? è philoſophorum ſcholis tales fere euadunt: & niſi coram erit comparatus ille fortior, per ſe hic, quem dico, probabitur. eſt enim quoddam & inſigne, & florens orationis, pictum, & expolitum genus, in quo omnes uerborum, omnes ſententiarum illigantur lepores. hoc totum è ſophiſtarum fontibus defluxit in forum; ſed ſpretum à ſubtilibus, repul-*

ſum à grauibus, in ea, de qua loquor, mediocrita= te conſedit. Tertius eſt, ille amplus, copioſus, gra= uis, ornatus, in quo profecto uis maxima eſt. Hic eſt enim cuius ornatum dicendi, & copiam admira= tæ gentes, eloquentiam in ciuitatibus plurimum ua= lere paſſæ ſunt, ſed hanc eloquentiam, quæ curſu magno ſonituq; ferretur, quam ſuſpicerent omnes, quam admirarentur, quam ſe aſſequi poſſe diffide= rent. Huius eloquentiæ eſt tractare animos, huius omni modo permouere. hæc modo perfringit, modo irrepit in ſenſus: inſerit nouas opiniones, euellit in= ſitas. Sed multum intereſt inter hoc dicendi genus, & ſuperiora. Qui in illo ſubtili & acuto elabora= uit, ut callide arguteq; diceret, nec quidquam altius cogitaret; hoc uno perfecto magnus orator eſt, ſi non maximus; minimeq; in lubrico uerſabitur, &, ſi ſemel conſtiterit, nunquam cadet. Medius ille au= tem, quem modicum & temperatum uoco, ſi modo ſuum illud ſatis inſtruxerit, non extimeſcit anci= pites dicendi incertoſq; caſus: etiam ſi quando mi= nus ſuccedet, ut ſæpe fit, magnum tamen pericu= lum non adibit: alte enim cadere non poteſt. At uero hic noſter, quem principem ponimus, grauis, acer, ardens, ſi ad hoc unum eſt natus, aut in hoc ſolo ſe exercuit, aut huic generi ſtudet uni, nec ſuam copiam cum illis duobus generibus temperauit, maxime eſt contemnendus: ille enim ſummiſſus, quòd acute & ueteratorie dicit, ſapiens iam, me= dius, ſuauis; hic autem copioſiſſimus, ſi nihil eſt aliud, uix ſatis ſanus uideri ſolet. Qui enim nihil

poteſt tranquille, nihil leniter, nihil partite, defini=te, diſtincte, facete dicere, præſertim cum cauſæ partim totæ ſint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ: ſi is non præparatis auribus inflamma=re rem cœpit, furere apud ſanos, & quaſi inter ſo=brios bacchari uinolentus uidetur. Tenemus *igitur* Brute, *quem quærimus, ſed animo. nam manu ſi prehendiſſem, ne ipſe quidem ſua tanta eloquentia mihi perſuaſiſſet ut ſe dimitterem. ſed inuentus pro=fecto eſt ille eloquens, quem nunquam uidit* Anto=*nius.* Quis *eſt igitur is?* Complectar *breui, diſſeram pluribus. is enim eſt eloquens, qui & humilia ſub=tiliter, & magna grauiter, & mediocria tempera=te poteſt dicere.* Nemo *is, inquies, unquam fuit.* Ne *fuerit: ego enim, quid deſiderem, non quid ui=derim, diſputo: redeoq; ad illam* Platonis, *de qua dixeram, rei formam, & ſpeciem: quam etſi non cernimus, tamen animo tenere poſſumus.* Non *enim eloquentem quæro, neque quidquam mortale & ca=ducum; ſed illud ipſum, cuius qui ſit compos, ſit eloquens: quod nihil eſt aliud niſi eloquentia ipſa, quam nullis niſi mentis oculis uidere poſſumus.* Is *erit igitur eloquens, (ut idem illud iteremus) qui poterit parua ſummiſſe, modica temperate, magna grauiter dicere.* Tota *mihi cauſa pro* Cæcina *de uer=bis interdicti fuit: res inuolutas definiendo explica=uimus: ius ciuile laudauimus: uerba ambigua di=ſtinximus.* Fuit *ornandus in* Manilia *lege* Pompe=*ius: temperata oratione ornandi copiam perſecuti ſumus.* Ius *omne retinendæ maieſtatis* Rabirij *cau=*

ſa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarſimus. At hæc interdum temperanda & uarianda ſunt. Quod igitur in accuſationis ſeptem libris non reperitur genus? quod in Habiti? quod in Cornelij? quod in plurimis noſtris defenſionibus? quæ exempla ſelegiſſem, niſi uel nota eſſe arbitrarer, uel poſſe eligere qui quærerent. nulla eſt enim ullo in genere laus oratoris, cuius in noſtris orationibus non ſit aliqua, ſi non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. non aſſequimur: at, quid deceat, uidemus. nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus: in quo tantum abeſt ut noſtra miremur, ut uſque eò difficiles ac moroſi ſimus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi; tamen non ſemper implet aures meas: ita ſunt auidæ & capaces, & ſemper aliquid immenſum infinitumq; deſiderant. Sed tamen, quoniam & hunc tu oratorem cum eius ſtudioſiſſimo Pammene, cum eſſes Athenis, totum diligentiſſime cognouiſti; neque eum dimittis è manibus; & tamen noſtra etiam lectitas: uides profectò illum multa perficere, nos multa conari; illum poſſe, nos uelle, quocunque modo cauſa poſtulet, dicere. Sed ille magnus: nam & ſucceſſit ipſe magnis, & maximos oratores habuit æquales. nos nimis magnum feciſſemus, ſi quidem potuiſſemus, quò contendimus, peruenire, in ea urbe, in qua, ut ait Antonius, auditus eloquens nemo erat. Atqui; ſi Antonio Craſſus eloquens uiſus non eſt, aut ſibi ipſe: nunquam Cotta uiſus eſſet,

nunquam Sulpicius, nunquam Hortenſius. nihil e-
nim ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa
grauiter Hortenſius. ſuperiores, magis ad omne ge-
nus apti: Craſſum dico, et Antonium. Ieiunas igi-
tur huius multiplicis, & æquabiliter in omnia ge-
nera fuſæ orationis aureis ciuitatis accepimus: eaſq;
nos primi, quicunque eramus, & quantulumcun-
que dicebamus, ad huius generis audiendi incredi-
bilia ſtudia conuertimus. Quantis illa clamoribus
adoleſcentuli diximus de ſupplicio parricidarum:
quæ nequaquam ſatis deferbuiſſe poſt aliquanto ſen-
» tire cœpimus. Quid enim tam commune, quàm
» ſpiritus uiuis, terra mortuis, mare fluctuantibus,
» litus eiectis? Ita uiuunt, dum poſſunt, ut ducere
» animam de cœlo non queant: ita moriuntur, ut
» eorum oſſa terra non tangat: ita iactantur flucti-
» bus, ut nunquam alluantur: ita poſtremo eijciun-
» tur, ut ne ad ſaxa quidem mortui conquieſcant.
» & quæ ſequuntur. Sunt enim omnia, ſicut ado-
leſcentis non tam re & maturitate, quàm ſpe &
expectatione laudati. Ab hac indole iam illa matu-
» ra. Vxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. Nec
uero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo om-
nia diceremus: ipſa enim illa pro Roſcio iuuenilis re-
dundantia multa habet attenuata, quædam etiam
paulo hilariora. At pro Habito, pro Cornelio, com-
pluresq; aliæ, (nemo enim orator tam multa, ne in
Græco quidem otio, ſcripſit, quàm multa ſunt no-
ſtra) eaq; hanc ipſam habent, quam probo, uarie-
tatem. An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, &

maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroq; mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus ſermonis accederent: ipſe nunquam ab illa acerrima contentione diſcederem? Sed quid poetas diuino ingenio profero? Hiſtriones eos uidimus, quibus nihil poſſet in ſuo genere eſſe præſtantius; qui non ſolum in diſſimillimis perſonis ſatisfaciebant, cum tamen in ſuis uerſarentur, ſed & comœdum in tragœdiis, & tragœdum in comœdiis admodum placere uidimus: ego non elaborem? cum dico me, te Brute dico: nam in me quidem iampridem effectum eſt, quod futurum fuit. tu aut eodem modo omneis cauſas ages? aut aliquod cauſarum genus repudiabis? aut in iiſdem cauſis perpetuum, & eundem ſpiritum ſine ulla commutatione obtinebis? Demoſthenes quidem, cuius nuper inter imagines tuas, ac tuorum, (quòd eum credo amares) cum ad te in Tuſculanum ueniſſem, imaginem ex ære uidi, nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit, nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Aeſchini, & ſplendore uerborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, ut contra Leptinem: multæ totæ graues, ut quædam Philippicæ: multæ uariæ, ut contra Aeſchinem falſæ legationis, ut contra eundem pro cauſa Cteſiphontis. Iam illud medium, quoties uult, arripit, & à grauiſſimo diſcedens, eò potiſſimum delabitur. clamores tamen tum mouet, & tum in dicendo plurimum efficit, cum grauitatis locis utitur. Sed ab hoc parumper abeamus; (quandoquidem de genere, non

de homine quærimus) rei potius, id eſt eloquentiæ uim & naturam explicemus. Illud tamen, quod iam ante diximus, meminerimus, nihil nos præcipiendi cauſa eſſe dicturos, atque ita potius acturos, ut exiſtimatores uideamur loqui, non magiſtri. in quo tamen longius progredimur; quòd uidemus non te hæc ſolum eſſe lecturum, qui ea multo, quàm nos, qui quaſi docere uideamur, habeas notiora; ſed hunc librum, etiam ſi minus noſtra commendatione, tuo tamen nomine diuulgari neceſſe eſt. Eſſe igitur perfecte eloquentis puto, non eam ſolum facultatem habere, quæ ſit eius propria, fuſe lateq; dicendi, ſed etiam uicinam eius, atque finitimam, dialecticorum ſcientiam aſſumere. quanquam aliud uidetur oratio eſſe, aliud diſputatio; nec idem loqui eſſe, quod dicere: attamen utrunque in differendo eſt. diſputandi ratio & eloquendi, dialecticorum ſit; oratorum autem, dicendi & ornandi. Zeno quidem ille, à quo diſciplina Stoicorum eſt, manu demonſtrare ſolebat quid inter has artes intereſſet. nam cum compreſſerat digitos, pugnumq; fecerat, dialecticam aiebat eiuſmodi eſſe: cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius ſimilem eloquentiam eſſe dicebat. Atque etiam ante hunc Ariſtoteles principio artis rhetoricæ dicit, illam artem quaſi ex altera parte reſpondere dialecticæ: ut hoc uidelicet differant inter ſe, quòd hæc ratio dicendi latior ſit, illa loquendi contractior. Volo igitur huic ſummo omnem, quæ ad dicendum trahi poſſet, loquendi rationem eſſe notam: quæ quidem res, quod

te his artibus eruditum minime fallit, duplicem habuit docendi uiam. nam & ipſe Ariſtoteles tradidit præcepta plurima diſſerendi: et poſtea, qui dialectici dicuntur, ſpinoſiora multa pepererunt. Ergo eum cenſeo, qui eloquentiæ laude ducatur, non eſſe earum rerum omnino rudem: ſed uel illa antiqua, uel hac Chryſippi diſciplina inſtitutus, nouerit primum uim, naturam, genera uerborum, & ſimplicium, & copulatorum, deinde quot modis quidque dicatur: qua ratione, uerum falſum'ne ſit, iudicetur: quid efficiatur è quoque: quid cui conſequens ſit, quidq; contrarium: cumq; ambigue multa dicantur, quo modo quidque eorum diuidi explanariq; oporteat. Hæc tenenda ſunt oratori: ſæpe enim occurrunt. ſed quia ſua ſponte ſqualidiora ſunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus, quæ ratione docentur & uia, primum conſtituendum eſt quid quidque ſit; (niſi enim inter eos, qui diſceptant, conuenit quid ſit illud, de quo ambigitur; nec recte diſſeri, nec unquam ad exitum perueniri poteſt) explicanda eſt ſæpe uerbis mens noſtra de quaque re, atque inuolutæ rei notitia definiendo aperienda eſt: ſiquidem definitio eſt oratio, quæ, quid ſit id de quo agitur, oſtendit quambreuiſſime. Tum, ut ſcis, explicato genere cuiuſque rei, uidendum eſt quæ ſint eius generis ſiue formæ, ſiue partes; ut in eas tribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas in eo, quem uolumus eſſe eloquentem, ut definire rem poſſit, neque id faciat tam preſſe & anguſte, quàm

in illis eruditiſſimis diſputationibus fieri ſolet; ſed cum explanatius, tum etiam uberius, et ad commune iudicium popularemq; intelligentiam accommodatius. Idemq; etiam, cum res poſtulabit, genus uniuerſum in ſpecies certas, ut nulla neque prætermittatur, neque redundet, partietur ac diuidet. quando autem, aut quo modo id faciat, nihil ad hoc tempus; quoniam, ut ſupra dixi, iudicem me eſſe, non doctorem uolo. Nec uero dialecticis modo ſit inſtructus, ſed habeat omneis philoſophiæ notos & tractatos locos. nihil enim de religione, nihil de morte, nihil de pietate, nihil de charitate patriæ, nihil de bonis rebus aut malis, nihil de uirtutibus aut uitiis, nihil de officio, nihil de dolore, nihil de uoluptate, nihil de perturbationibus animi & erroribus, quæ ſæpe cadunt in cauſas, ſed ieiunius aguntur; nihil, inquam, ſine ea ſcientia, quam dixi, grauiter, ample, copioſe dici & explicari poteſt. De materia loquor orationis etiam nunc, non ipſo de genere dicendi: uolo enim prius habeat orator rem, de qua dicat, dignam auribus eruditis, quàm cogitet quibus uerbis quidque dicat, aut quo modo. Quem etiam, quo grandior ſit, & quodam modo excelſior, ut de Pericle dixi ſupra, ne phyſicorum quidem eſſe ignarum uolo. omnia profecto, cum ſe à cœleſtibus rebus referet ad humanas, excelſius magnificentiusq; & dicet et ſentiet. cumq; illa diuina cognouerit, nolo ignoret ne hæc quidem humana. Ius ciuile teneat; quo egent cauſæ forenſes quotidie. quid eſt enim turpius, quàm legitimarum & ciuilium controuerſiarum

patrocinia ſuſcipere, cum ſis legum & ciuilis iuris ignarus? Cognoſcat etiam rerum geſtarum, & memoriæ ueteris ordinem, maxime ſcilicet noſtræ ciuitatis, ſed & imperioſorum populorum, & regum illuſtrium: quem laborem nobis Attici noſtri leuauit labor; qui, conſeruatis, notatiſq; temporibus, nihil cum illuſtre prætermitteret, annorum ſeptingentorum memoriam uno libro colligauit. neſcire autem, quid antea, quàm natus ſis, acciderit, id eſt ſemper eſſe puerum. Quid enim eſt ætas hominis, niſi cum memoria rerum ueterum cum ſuperiorum ætate contexitur? Commemoratio autem antiquitatis, exemplorumq; prolatio ſumma cum delectatione & auctoritatem orationi affert, & fidem. Sic igitur inſtructus ueniet ad cauſas: quarum habebit genera primum ipſa cognita. Erit enim ei perſpectum, nihil ambigi poſſe, in quo non aut res controuerſiam faciat, aut uerba. Res, aut de uero, aut de recto, aut de nomine. Verba, aut de ambiguo, aut de contrario. Nam ſi quando aliud in ſententia uidetur eſſe, aliud in uerbis; genus eſt quoddam ambigui, quod ex præterito uerbo fieri ſolet; in quo, quod eſt ambiguorum proprium, res duas ſignificari uidemus. Cum tam pauca ſint genera cauſarum, etiam argumentorum præcepta pauca ſunt, Traditi ſunt, è quibus ea ducantur, duplices loci: uni è rebus ipſi, alteri aſſumpti. Tractatio igitur rerum efficit admirabiliorem orationem. nam ipſæ quidem res in perfacili cognitione uerſantur. quid enim iam ſequitur, quod quidem artis ſit, niſi or-

diri orationem, in quo aut concilietur auditor, aut erigatur, aut paret ſe ad diſcendum? rem breuiter exponere, & probabiliter, et aperte, ut, quid agatur, intelligi poſſit: ſua confirmare, aduerſaria euertere: eáq; efficere non perturbate, ſed ſingulis argumentationibus ita concludendis, ut efficiatur quod ſit conſequens ijs, quæ ſumentur ad quanque rem confirmandam? poſt omnia per orationem inflamantem, reſtinguentem'ue concludere? Has parteis quemadmodum tractet ſingulas, difficile dictu eſt hoc loco: nec enim ſemper tractantur uno modo. Quoniam autem nõ, quem doceam, quæro, ſed quem probem: probabo primum eum, qui, quid deceat, uidebit. hæc enim ſapientia maxime adhibenda eloquenti eſt, ut ſit temporum perſonarumq; moderator. nam nec ſemper, nec apud omneis, nec contra omneis, nec pro omnibus, nec omnibus eodem modo dicendum arbitror. Is erit ergo eloquens, qui ad id, quodcunque decebit, poterit accommodare orationem. Quod cum ſtatuerit, tum, ut quidque erit dicendum, ita dicet, nec ſatura ieiune, nec grandia minute, nec item contra; ſed erit rebus ipſis par, & æqualis oratio. Principia uerecunda, non elatis intenſa uerbis, ſed acuta ſententijs, uel ad offenſionem aduerſarij, uel ad commendationem ſui. Narrationes credibiles, nec hiſtorico, ſed prope quotidiano ſermone explicatæ dilucide. Dein ſi tenues cauſæ, tum etiam argumentandi tenue filum & in docendo, et in refellendo: idq; ita tenebitur, ut, quanta ad rem, tanta ad orationem fiat acceſſio. Cum ue-

ro cauſa ea inciderit, in qua uis eloquentiæ poſſit expromi; tum ſe latius fundet orator; tum reget, et flectet animos, & ſic afficiet ut uolet, id eſt ut cauſæ natura & ratio temporis poſtulabit. Sed erit duplex omnis eius ornatus ille admirabilis, propter quem aſcendit in tantum honorem eloquentia. Nam cum omnis pars orationis eſſe debet laudabilis, ſic ut uerbum nullum, niſi aut graue, aut elegans, excidat: tum ſunt maxime luminoſæ, et quaſi actuoſæ partes duæ: quarum alteram in uniuerſi generis quæſtione pono, quam, ut ſupra dixi, Græci appellant θέσιν: *alteram in augendis amplificandiſq; rebus, quæ ab eiſdem* αὔξησις *eſt nominata: quæ etſi æquabiliter toto corpore orationis fuſa eſſe debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes appellati, quòd uidentur multarum ijdem eſſe cauſarum, ſed proprij ſingularum eſſe debebunt. Ac uero illa pars orationis, quæ eſt de genere uniuerſo, totas cauſas ſæpe continet. Quidquid eſt enim illud, in quo quaſi certamen eſt controuerſiæ, quod Græce* κρινόμενον *dicitur, id ita dici placet, ut traducatur ad perpetuam quæſtionem, atque de uniuerſo genere dicatur, niſi cum de uero ambigetur, quod quæri coniectura ſolet. Dicetur autem non Peripateticorum more, (eſt enim illorum exercitatio elegans iam inde ab Ariſtotele conſtituta) ſed aliquanto neruoſius: & ita de re communia dicentur, ut & pro reis multa leniter dicantur, & in aduerſarios aſpere. Augendis uero rebus, & contra abijciendis nihil eſt quod non perficere poſſit ora-*

tio: quod & inter media argumenta faciendum eſt, quotieſcunque dabitur uel amplificandi, uel minuendi locus, & pene infinite in perorando. Duo *ſunt, quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant. Quorum alterum eſt, quod* Græci ἠθικὸν *uocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem uitæ conſuetudinem accommodatum: alterum, quod iidem* παθητικὸν *nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. illud ſuperius, come, iucundum, ad beneuolentiam conciliandam paratum: hoc, uehemens, incenſum, incitatum, quo cauſæ eripiuntur: quod cum rapide fertur, ſuſtineri nullo pacto poteſt. Quo genere nos, mediocres, aut multo etiam minus: ſed magno ſemper uſi impetu, ſæpe aduerſarios de ſtatu omni deiecimus.* Nobis *pro familiari reo ſummus orator non reſpondit* Hortenſius. A *nobis homo audaciſſimus* Catili*na in ſenatu accuſatus obmutuit.* Nobis *priuata in cauſa magna & graui, cum cœpiſſet* Cu*rio pater reſpondere, ſubito aſſedit, cum ſibi ueneni ereptam memoriam diceret. Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eo ſum uſus pluribus, quod, etiam ſi plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut uiderer excellere, non ingenio, ſed dolore aſſequebar. quæ qualiacunque in me ſunt, (me enim ipſum non pœnitet quanta ſint) ſed apparent in orationibus: etſi carent libri ſpiritu illo, propter quem maiora eadem illa, cum aguntur, quàm cum leguntur, uideri ſo-*

lent. Nec uero miſeratione ſolum mens iudicum permouenda eſt, (qua nos ita dolenter uti ſolemus, ut puerum infantem in manibus perorantes tenuerimus, ut alia in cauſa, excitato reo nobili, ſublato etiam filio paruo, plangore & lamentatione compleremus forum) ſed etiam eſt faciendum, ut iraſcatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, ſatietate afficiatur, ſperet, metuat, lætetur, doleat: qua in uarietate, duriorum accuſatio ſuppeditabit exempla; mitiorum, defenſiones meæ. Nullo enim modo animus audientis aut incitari, aut leniri poteſt, qui modus à me non tentatus ſit: dicerem perfectum, ſi ita iudicarem, nec in ueritate crimen arrogantiæ extimeſcerem. Sed, ut ſupra dixi, nulla me ingenii, ſed magna uis animi inflammat, ut me ipſe non teneam: nec unquam is, qui audiret, incenderetur, niſi ardens ad eum perueniret oratio. Vterer exemplis domeſticis, niſi ea legiſſes: uterer alienis, uel Latinis, ſi ulla reperirem; uel Græcis, ſi deceret. ſed Craſſi perpauca ſunt; nec ea iudiciorum: nihil Antonii, nihil Cottæ, nihil Sulpicii: dicebat melius quàm ſcripſit Hortenſius. Verum hæc uis, quam quærimus, quanta ſit ſuſpicemur, quoniam exemplum non habemus: aut ſi exempla ſequimur, à Demoſthene ſumamus, & quidem perpetuæ dictionis ex eo loco, unde in Cteſiphontis iudicio de ſuis factis, conſiliis, meritis in remp. aggreſſus eſt dicere. Ea profecto oratio in eam formam, quæ eſt inſita in mentibus noſtris, includi ſic poteſt,

ut maior eloquentia non requiratur. Sed iam forma ipſa reſtat, & χαρακτὴρ ille qui dicitur: qui qualis eſſe debeat, ex ipſis, quæ ſupra dicta ſunt, intelligi poteſt. Nam & ſingulorum uerborum, & collocatorum lumina attigimus: quibus ſic abundabit, ut uerbum ex ore nullum niſi aut elegans, aut graue exeat: ex omniq; genere frequentiſſimæ translationes erunt; quòd eæ propter ſimilitudinem transferunt animos, & referunt ac mouent huc & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitatus per ſe ipſe delectat. Et reliqua ex collocatione uerborum, quæ ſumuntur quaſi lumina, magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim ſimilia illis, quæ in amplo ornatu ſcenæ aut fori appellantur inſignia: non quòd ſola ornent, ſed quòd excellant. Eadem ratio eſt horum, quæ ſunt orationis lumina, & quodam modo inſignia: cum aut duplicantur, iteranturq; uerba, aut breuiter commutata ponuntur, aut ab eodem uerbo ducitur ſæpius oratio, aut in idem conijcitur, aut in utrunque, aut adiungitur idem iteratum, aut idem ad extremum refertur, aut continenter unum uerbum non in eadem ſententia ponitur: aut cum ſimiliter uel cadunt uerba, uel deſinunt: aut multis modis contrariis relata contraria: aut cum gradatim ſurſum uerſus reditur: aut cum demptis coniunctionibus diſſolute plura dicuntur: aut cum aliquid prætereuntes, cur id faciamus, oſtendimus: aut cum corrigimus noſmet ipſos quaſi reprehendentes: aut ſi eſt aliqua exclamatio uel admirationis uel queſtionis: aut cum eiuſdem nominis

caſus

caſus ſæpius commutantur. Sed ſententiarum ornamenta maiora ſunt: quibus quia frequentiſſime Demoſthenes utitur, ſunt qui putent iccirco eius eloquentiam maxime eſſe laudabilem. Et uero nullus fere ab eo locus ſine quadam conformatione ſententiæ dicitur: nec aliud quidquam eſt dicere, niſi omnes, aut certe pleráſque aliqua ſpecie illuminare ſententias: quas cum tu optime Brute teneas, quid attinet nominibus uti, aut exemplis? tantum notetur locus. Sic igitur dicet ille, quem expetimus, ut uerſet ſæpe multis modis eandem & unam rem, & hæreat in eadem commoreturq́; ſententia: ſæpe etiam ut extenuet aliquid, ſæpe ut irrideat: ut declinet à propoſito, deflectatq́; ſententiam, ut proponat quid dicturus ſit: ut, cum tranſegerit iam aliquid, definiat: ut ſe ipſe reuocet, ut, quod dixit, iteret, ut argumentum ratione concludat, ut interrogando urgeat, ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi ipſe reſpondeat, ut contra ac dicat accipi & ſentiri uelit, ut addubitet quid potius aut quo modo dicat, ut diuidat in parteis, ut aliquid relinquat ac negligat, ut ante præmuniat, ut in eo ipſo, in quo reprehendatur, culpam in aduerſarium conferat: ut ſæpe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum aduerſario quaſi deliberet: ut hominum ſermones moresq́; deſcribat: ut muta quædam loquentia inducat: ut ab eo, quod agitur, auertat animos: ut ſæpe in hilaritatem riſum'ue conuertat: ut ante occupet quod uideat opponi: ut comparet ſimilitudines, ut utatur exemplis, ut aliud alii tribuens diſpertiat,

ut interpellatorem coerceat, ut aliquid reticere ſe dicat, ut denunciet quid caueat, ut liberius quid audeat, ut iraſcatur etiam, ut obiurget aliquando, ut deprecetur, ut ſupplicet, ut medeatur, ut à propoſito declinet aliquantulum, ut execretur, ut fiat ÿs, apud quos dicet, familiaris: atque alias etiam dicendi quaſi uirtutes ſequatur; breuitatem, ſi res petet. Sæpe etiam rem dicendo ſubiiciet oculis: ſæpe ſupra feret, quàm fieri poſſit: ſignificatio ſæpe erit maior, quàm oratio, ſæpe hilaritas, ſæpe uitæ, naturarumq; imitatio. Hoc in genere (nam quaſi ſyluam uides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo: ſed hæc, niſi collocata, & quaſi ſtructa et nexa uerbis, ad eam laudem, quam uolumus, aſpirare non poſſunt. De quo cum mihi deinceps uiderem eſſe dicendum, etſi non mouebant iam me illa, quæ ſupra dixeram; tamen ÿs, quæ ſequuntur, perturbabar magis. occurrebat enim, poſſe reperiri non inuidos ſolum, quibus referta ſunt omnia, ſed fautores etiam mearum laudum, qui non cenſerent eius uiri eſſe, de cuius meritis tanta ſenatus iudicia feciſſet, comprobante populo R. quanta de nullo, de artificio dicendi literis tam multa mandare. Quibus ſi nihil aliud reſponderem, niſi me M. Bruto negare roganti noluiſſe; iuſta eſſet excuſatio; cum & amiciſſimo, & præſtantiſſimo uiro, & recta & honeſta petenti ſatisfacere uoluiſſem. ſed ſi profitear (quod utinam poſſem) me ſtudioſis dicendi præcepta, & quaſi uias, quæ ad eloquentiam ferrent, traditurum: quis tandem id iuſtus rerum æſtimator repre-

henderet? Nam quis unquam dubitauit, quin in rep. noſtra primas eloquentia tenuerit ſemper urbanis pacatiſq; rebus, ſecundas iuris ſcientia? cum in altera gratiæ, gloriæ, præſidij plurimum eſſet; in altera perſecutionum cautionumq; præceptio; quæ quidem ipſa auxilium ab eloquentia ſæpe peteret, ea uero repugnante uix ſuas regiones fineſq; defenderet. Cur igitur ius ciuile docere ſemper pulchrum fuit; hominumq; clariſſimorum diſcipulis floruerunt domus: ad dicendum ſi quis acuat, aut adiuuet in eo iuuentutem, uituperetur? Nam ſi uitioſum eſt dicere ornate, pellatur omnino è ciuitate eloquentia: ſin ea non modo eos ornat, penes quos eſt, ſed etiam uniuerſam remp. cur aut diſcere turpe eſt, quod ſcire honeſtum eſt; aut, quod noſſe pulcherrimum eſt, id non glorioſum docere? At alterum factitatum eſt, alterum nouum. Fateor: ſed utriuſque rei cauſa eſt. Alteros enim reſpondentes audire ſat erat; ut ij, qui docerent, nullum ſibi ad eam rem tempus ipſi ſeponerent, ſed eodem tempore & diſcentibus ſatisfacerent, & conſulentibus. Alteri, cum domeſticum tempus in cognoſcendis componendiſq; cauſis, forenſe in agendis, reliquum in ſe ipſis reficiendis omne conſumerent, quem habebant inſtituendi, aut docendi locum? Atque haud ſcio, an plerique noſtrorum oratorum ingenio plus ualuerint, quàm doctrina: itaque illi dicere melius quàm præcipere, nos contra fortaſſe poſſumus. At dignitatem docere non habet. certe, ſi quaſi in ludo. ſed ſi monendo, ſi cohortando, ſi percunctando, ſi com-

municando, ſi interdum etiam una legendo, audiendo, neſcio cur non docendo etiam aliquid aliquando, ſi poſſis, meliores facere cur nolis. An, quibus uerbis ſacrorum alienatio fiat, docere honeſtum eſt, ut eſt: quibus ipſa ſacra retineri defendiq; poſſint, non honeſtum eſt? At ius profitentur etiam qui neſciunt: eloquentia autem illi ipſi, qui conſecuti ſunt, tamen ſe ualere diſſimulant; propterea quòd prudentia hominibus grata eſt, lingua ſuſpecta. Num igitur aut latere eloquentia poteſt; aut id, quod diſſimulat, effugit; aut eſt periculum, ne quis putet in magna arte & glorioſa, turpe eſſe docere alios, id quod ipſi fuerit honeſtiſſimum diſcere? Ac fortaſſe cæteri tectiores: ego ſemper me didiciſſe præ me tuli. Quid enim poſſem? cum & abfuiſſem adoleſcens, & horum ſtudiorum cauſa mare tranſiſſem, & doctiſſimis hominibus referta domus eſſet, & aliquæ fortaſſe ineſſent in ſermone noſtro doctrinarum notæ; cumq; uulgo ſcripta noſtra legerentur, diſſimularem me didiciſſe? qui probarem? niſi quòd parum fortaſſe profeceram. Quod cum ita ſit, tamen ea, quæ ſupra dicta ſunt, plus in diſputando, quàm ea, de quibus dicendum eſt, dignitatis habuerunt. De uerbis enim componendis, & de ſyllabis propemodum dinumerandis & dimetiendis loquemur: quæ etiam ſi ſunt, ſicuti mihi uidentur, neceſſaria, tamen fiunt magnificentius, quàm docentur. Eſt id omnino uerum, ſed proprie in hoc dicitur: nam omnium magnarum artium, ſicut arborum, altitudo nos delectat, radices ſtirpeſq; non item: ſed eſſe illa

ſine his non poteſt. Me autem ſine peruagatiſſimus ille uerſus, qui uetat,

Artem pudere proloqui, quam factites,

diſſimulare non ſinit quin delecter; ſiue tuum ſtudium hoc à me uolumen expreſſit: tamen eis, quos aliquid reprehenſuros ſuſpicabar, reſpondendum fuit: Quòd ſi ea, quæ dixi, non ita eſſent; quis tamen ſe tam durum agreſtemq; præberet, qui hanc mihi non daret ueniam, ut, cum meæ forenſes artes, & actiones publicæ concidiſſent, non me aut deſidiæ, quod facere non poſſum, aut mœſtitiæ, cui reſiſto, potius, quàm literis dederem? quæ quidem me antea in iudicia atque in curiam deducebant, nunc oblectant domi: nec uero talibus modo rebus, quales hic liber continet, ſed multo etiam grauioribus & maioribus: quæ ſi erunt perfectæ, profecto forenſibus noſtris rebus etiam domeſticæ literæ reſpondebunt. Sed ad inſtitutam diſputationem reuertamur. Collocabuntur igitur uerba aut ut inter ſe quamaptiſſime cohæreant extrema cum primis, eaq; ſint quamſuauiſſimis uocibus; aut ut forma ipſa concinnitasq; uerborum conficiat orbem ſuum; aut ut comprehenſio numeroſe & apte cadat. Atque illud primum uideamus quale ſit, quod uel maxime deſiderat diligentiam: (eſt enim quaſi ſtructura quædam) nec id tamen fiet operoſe: nam eſſet cum infinitus, tum puerilis labor: quod apud Lucilium ſcite exagitat in Albutio Scæuola,

Quàm lepide lexeis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

nolo tam minuta hæc conſtructio appareat: ſed tamen ſtylus exercitatus efficiet facile hanc uiam componendi. nam ut in legendo oculus, ſic animus in dicendo proſpiciet quid ſequatur, ne extremorum uerborum cum inſequentibus primis concurſus aut hiulcas uoces efficiat, aut aſperas. quamuis enim ſuaues, grauésue ſententiæ, tamen, ſi inconditis uerbis efferuntur, offendent aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum. quod quidem Latina lingua ſic obſeruat, nemo ut tam ruſticus ſit, qui uocales nolit coniungere. in quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quòd eas literas tantopere fugerit: & ſi id magiſter eius Iſocrates, at non Thucydides, ne ille quidem haud paulo maior ſcriptor Plato: nec ſolum in ijs ſermonibus, qui dialogi dicuntur, ubi etiam de induſtria id faciendum fuit, ſed in populari oratione, qua mos eſt Athenis laudari in concione eos, qui ſint in prælijs interfecti: quæ ſic probata eſt, ut eam quotannis, ut ſcis, illo die recitari neceſſe ſit. in ea eſt crebra iſta uocalium concurſio, quam magna ex parte ut uitioſam fugit Demoſthenes. Sed Græci uiderint: nobis ne ſi cupiamus quidem diſtrahere uocales conceditur. indicant orationes illæ ipſæ horridulæ Catonis, indicant omnes poetæ, præter eos, qui, ut uerſum facerent, ſæpe hiabant, ut Næuius,

Vos, qui accolitis Hiſtrum fluuium atque Algidam.

Et ibidem,

Quam nunquam nobis Graij atque Barbari.

At Ennius ſemel,

Scipio inuicte.

Et quidem nos,

Hoc motu radiantis Eteſiæ in uada ponti.

hoc idem noſtri ſæpius non tuliſſent, quod Græci laudare etiam ſolent. Sed quid ego uocales? ſine uocalibus ſæpe breuitatis cauſa contrahebant, ut ita dicerent, multi' modis, uas' argenteis, palm' & crinibus, tecti' fractis. Quid uero licentius, quàm quòd hominum etiam nomina contrahebant, quo eſſent aptiora. nam ut duellum bellum, & duis bis: ſic Duellium eum, qui Pœnos claſſe deuicit, Bellium nominauerunt, cum ſuperiores appellati eſſent ſemper Duellii. Quin etiam uerba ſæpe contrahuntur, non uſus cauſa, ſed aurium. Quo modo enim noſter Axilla Ala factus eſt, niſi fuga literæ uaſtioris? quam literam etiam è maxillis, è taxillis, & uexillo, & paxillo conſuetudo elegans Latini ſermonis euellit. Libenter etiam copulando uerba iungebant, ut ſodes, pro ſi audes; ſis, pro ſi uis. Iam in uno, capſis, tria uerba ſunt: ain', pro ais ne: nequire, pro non quire: malle, pro magis uelle: nolle, pro non uelle. Dein etiam ſæpe & exin, pro deinde & pro exinde diximus. Quid illud, non olet unde ſit, quòd dicitur cum illis, cum autem nobis non dicitur, ſed nobiſcum? quia, ſi ita diceretur, obſcœnius concurrerent literæ, ut etiam modo, niſi, autem, interpoſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt mecum & tecum; non, cum me, & cum te: ut eſſet ſimile illis uobiſcum atque nobiſcum. Atque etiam à quibuſdam ſero iam emendatur antiquitas, qui hæc reprehendunt: nam, proh deum atque hominum fidem,

deorum aiunt. Ita credo, hoc illi neſciebant; an dabat hanc licentiam conſuetudo? itaque idem poeta, qui inuſitatius contraxerat,

Patris mei meum factum pudet, pro, meorum factorum; & , Texitur exitium examen rapit; pro, exitiorum; non dicit liberum, ut plerique loquimur, cum, Cupidos liberum, aut, In liberum loco, dicimus; ſed ut iſti uolunt,

Neque tuum unquam in gremium extollas liberorum ex te genus. & idem,

Nanque Aeſculapij liberorum.

At ille alter in Chryſe non ſolum,

Ciues antiqui amici maiorum meum,

quod erat uſitatum; ſed durius etiam,

Conſilium ſocij, augurium, atque extum interpretes.

Idemq; pergit,

Poſtquam prodigium horriferum portentum pauos: quæ non ſane ſunt in omnibus neutris uſitata: nec enim dixerim tam libenter armum iudicium; etſi eſt apud eundem,

Nihil'ne ad te de iudicio armum accidit?

quàm centuriam, ut Cenſoriæ tabulæ loquuntur. fabrum & procum audeo dicere, non fabrorum & procorum. planeq; Duorum uirorum iudicium, aut Trium uirorum capitalium, aut Decem uirorum litibus iudicandis dico nunquam.

Atqui dixit Accius,

Video ſepulcra dua duorum corporum. Idemq;,

Mulier una duum uirum.

Quid uerum ſit, intelligo: ſed alias ita loquor, ut

conceſſum eſt, ut hoc uel Proh deum dico, uel Proh deorum: alias ut neceſſe eſt, cum Triumuirum, non uirorum; cum ſeſtertium nummum, non nummorum: quòd in his conſuetudo uaria non eſt. Quid, quòd ſic loqui, noſſe, iudicaſſe, uetant; nouiſſe iubent, & indicauiſſe? quaſi uero neſciamus, in hoc genere & plenum uerbum rectè dici, & imminutum uſitate. itaque utrunque Terentius.

Eho tu cognatum tuum non noras? = Poſt idem,

= Stilphonem, inquam, noueras.

Siet, plenum eſt: ſit, imminutum: licet utare utroque: ergo ibidem,

Quàm cara ſint'q;, poſt carendo intelligunt,

Quamq́; attinendi magni dominatus ſient.

Nec uero reprehenderim, Scripſere alij rem. & , Scripſerunt, eſſe uerius ſentio; ſed conſuetudini auribus indulgenti libenter obſequor.

Idem campus habet, = inquit Ennius: &,

In templis iſdem, = probauit: at eiſdem erat uerius: nec tamen eiſdem opimius: male ſonabat ijſdem. impetratum eſt à conſuetudine, ut peccare ſuauitatis cauſa liceret. & pomeridianas quadrigas, quàm poſtmeridianas libentius dixerim, & mehercule quàm mehercules. Non ſcire, quidem barbarum iam uidetur; neſcire, dulcius. Ipſum meridiem, cur non medidiem? credo quòd erat inſuauius. Vna præpoſitio eſt AB, eaq́; nunc tantum in acce pti tabulis manet, ne his quidem omnium; in reliquo ſermone mutata eſt. nam amouit dicimus, & abegit, et abſtulit: ut iam neſcias, ab ne uerum ſit;

an abs. Quid ſi etiam, abfugit? turpe uiſum eſt: et abfer noluerunt, aufer maluerunt: quæ præpoſitio præter hæc duo uerba nullo alio in uerbo reperitur. Noti erant, et naui, et nari: quibus cum IN *præponi oporteret; dulcius uiſum eſt, ignoti, ignaui, ignari, dicere, quàm ut ueritas poſtulabat. Ex uſu dicunt, & è rep. quòd in altero uocalis excipiebat, in altero eſſet aſperitas, niſi literam ſuſtuliſſes, ut exegit, edixit, effecit, extulit, edidit, adiuncti uerbi primam literam præpoſitio commutauit, ut ſubegit, ſummutauit, ſuſtulit. Quid in uerbis iunctis? quàm ſcite inſipientem, non inſapientem? iniquum, non inæquum? tricipitem, non tricapitem? conciſum, non concæſum? ex quo quidam pertiſum etiam uolunt: quod eadem conſuetudo non probauit. Quid uero hoc elegantius, quod non fit natura, ſed quodam inſtituto? inclytus dicimus breui prima litera, inſanus producta; inhumanus breui, infelix longa. & ne multis, quibus in uerbis eæ primæ literæ ſunt, quæ in ſapiente atque felice, producte dicitur, in cæteris omnibus breuiter. itemq́; compoſuit, conſueuit, concrepuit, confecit: conſule ueritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. quære, cur? ita ſe dicent iuuari. uoluptati autem aurium morigerari debet oratio. quin ego ipſe, cum ſcirem ita maiores locutos eſſe, ut nuſquam niſi in uocali aſpiratione uterentur, loquebar ſic, ut pulcros, & Cetegos, triumpos, Cartaginem dicerem: aliquando, idq́; ſero, conuitio aurium cum extorta mihi ueritas eſſet, uſum loquendi populo conceſſi, ſcien-*

tiam mihi reſeruaui. Orciuios tamen, & Matones, Otones, Cæpiones, ſepulcra, coronas, lacrymas dicimus, quia per aurium iudicium ſemper licet. Purrum ſemper Ennius, nunquam Pyrrhum. Vi patefecerunt Fruges, non Phryges, ipſius antiqui declarant libri: nec enim Græcam literam adhibebant, nunc autem etiam duas: & cum Phrygum, & cum Phrygibus dicendum eſſet, abſurdum erat aut tantum Barbaris caſibus Græcam literam adhibere, aut recto caſu ſolum Græce loqui: tamen & Phryges, et Pyrrhum aurium cauſa dicimus. Quin etiam, quod iam ſubruſticum uidetur, olim autem politius, eorum uerborum, quiorum eædem erant poſtremæ duæ literæ, quæ ſunt in optumus, poſtremam literam detrahebant, niſi uocalis inſequebatur. ita non erat ea offenſio in uerſibus, quam nunc fugiunt poetæ noui. ita enim loquebamur,

Qui eſt omnibu' princeps: non, omnibus princeps. et
Vita illa dignu' locoq;: non, dignus.

quòd ſi indocta conſuetudo tam eſt artifex ſuauitatis; quid ab ipſa tandem arte & doctrina poſtulari putamus? Hæc dixi breuius, quàm ſi hac de re una diſputarem; (eſt enim hic locus late patens, de natura, uſuq; uerborum) longius autem, quàm inſtituta ratio poſtulabat. Sed quia rerum uerborumq; iudicium prudentiæ eſt, uocum autem, & numerorum aures ſunt iudices; & quòd illa ad intelligentiam referuntur, hæc ad uoluptatem: in illis ratio inuenit, in his ſenſus artem. aut enim negligenda nobis fuit uoluptas eorum, quibus probari uoleba-

mus, aut ars eius conciliandæ reperienda. Duæ ſunt igitur res, quæ permulceant aures, ſonus, & numerus. De numero mox, nunc de ſono quærimus: Verba, ut ſupra diximus, legenda ſunt potiſſimum bene ſonantia, ſed ea non, ut poetæ, exquiſita ad ſonum, ſed ſumpta de medio.

Quà pontus Helles, = ſuperat modum. at,

Auratus aries Colchorum, =

ſplendidis nominibus illuminatus eſt uerſus: ſed proximus inquinatus, inſuauiſſima litera finitus,

Frugifera & ferta arua Aſiæ tenet.

quare bonitate potius noſtrorum uerborum utamur, quàm ſplendore Græcorum: niſi forte ſic loqui pœnitet,

Qua tempeſtate Paris Helenam, =

& quæ ſequuntur: immo uero iſta ſequamur, aſperitatemq́; fugiamus,

Habeo iſtam ego perterricrepam. = Idemq́;,

Verſutiloquas malitias.

Nec ſolum componentur uerba ratione, ſed etiam finientur: quoniam id iudicium eſſe alterum aurium diximus. Sed finiuntur aut compoſitione ipſa, & quaſi ſua ſponte, aut quodam genere uerborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt: quæ ſiue caſus habent in exitu ſimiles, ſiue paribus paria redduntur, ſiue opponuntur contraria, ſuapte natura numeroſa ſunt, etiam ſi nihil eſt factum de induſtria. In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus: quo de genere illa noſtra ſunt in

» *Miloniana: Eſt enim iudices hæc non ſcripta, ſed na=*

» *ta lex: quam non didicimus, accepimus, legimus,*
» *uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, ex-*
» *preſſimus: ad quam non docti, ſed facti; non in-*
» *ſtituti, ſed imbuti ſumus. Hæc enim talia ſunt, ut, quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæſitum eſſe numerum, ſed ſecutum. Quod fit item in contrariis referendis: ut illa ſunt, quibus non modo numeroſa oratio, ſed etiam uerſus efficitur,*

Eam, quam nihil accuſas, damnas.

condemnas, diceret, qui uerſum effugere uellet.

Bene quam meritam eſſe autumas, dicis male mereri.

Id, quod ſcis, prodeſt nihil: id, quod neſcis, obeſt.

uerſum efficit ipſa relatio contrariorum: id eſſet in oratione numeroſum,

Quod ſcis, nihil prodeſt: quod neſcis, multum obeſt.

Semper hæc, quæ Græci ἀντίθετα *nominant, cum contrarijs opponuntur contraria, numerum oratorium neceſſitate ipſa efficiunt, et eum ſine induſtria. hoc genere antiqui iam ante Iſocratem delectabantur, et maxime Gorgias; cuius in oratione plerunque efficit numerum ipſa concinnitas. nos etiam in hoc genere frequentes, ut illa ſunt in quarto accuſationis,*
» *Conferte hanc pacem cum illo bello, huius Prætoris*
» *aduentum cum illius Imperatoris uictoria, huius*
» *cohortem impuram cum illius exercitu inuicto, hu-*
» *ius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit,*
» *conditas; ab hoc, qui conſtitutas accepit, captas di-*
» *cetis Syracuſas. Ergo et hi numeri ſint cogniti. Genus illud tertium explicetur quale ſit, numeroſæ et aptæ*

orationis. quod qui non ſentiunt; quas aures habeant, aut quid in his hominis ſimile ſit, neſcio. meæ quidem & perfecto completoq; uerborum ambitu gaudent, & curta ſentiunt, nec amant redundantia. quid dico meas? conciones ſæpe exclamare uidi, cum apte uerba cecidiſſent: id enim expectant aures, ut uerbis colligentur ſententiæ. Non *erat hoc apud antiquos. & quidem nihil aliud fere non erat. nam et uerba eligebant: et ſententias graueis, et ſuaueis reperiebant, ſed eas haud unciebant, haud explebant.* Parum *hoc me ipſum delectat, inquiunt.* Quid? *ſi antiquiſſima illa pictura paucorum colorum magis, quàm hæc iam perfecta, delectet; illa nobis ſit, credo, repetenda, hæc ſcilicet repudianda.* Nomi*nibus ueterum gloriantur. habet autem ut in ætatibus auctoritatem ſenectus, ſic in exemplis antiquitas: quæ quidem apud me ipſum ualet plurimum: nec ego id, quod deeſt antiquitati, flagito potius, quàm laudo quod eſt: præſertim cum ea maiora iudicem, quæ ſunt, quàm illa, quæ deſunt: plus eſt enim in uerbis, et in ſententijs boni, quibus illi excellunt, quàm in concluſione ſententiarum, quam non habent.* Poſt *inuenta concluſio eſt: qua credo uſuros ueteres illos fuiſſe, ſi iam nota atque uſurpata res eſſet: qua inuenta omneis uſos magnos oratores uidemus: ſed habet nomen inuidiam, cum in oratione iudiciali & forenſi numerus* Latine, Græce *ῥυθμὸς ineſſe dicitur. nimis enim inſidiarum ad capiendas aures adhiberi uidetur, ſi etiam in dicendo numeri ab oratore quæruntur. hoc freti iſti, & ipſi infracta*

& amputata loquuntur; & eos uituperant, qui apta & finita pronunciant. ſi inanibus uerbis, leuibusq́; ſententijs, iure: ſin probæ res, lecta uerba, quid eſt cur claudicare, aut inſiſtere orationem malint, quàm cum ſententia pariter excurrere? hic enim inuidioſus numerus nihil affert aliud, niſi ut ſit apte uerbis comprehenſa ſententia: quod fit etiam ab antiquis, ſed plerunque caſu, ſæpe natura: & quæ ualde laudantur apud illos, ea fere, quia ſunt concluſa, laudantur. & apud Græcos quidem iam anni prope CCCC ſunt, cum hoc probatur: nos nuper agnouimus. ergo Ennio licuit uetera contemnenti dicere,

Verſibu' quos olim Fauni, uatesq́; canebant:

mihi de antiquis eodem modo non licebit? præſertim cum dicturus non ſim,

Ante hunc, = ut ille: nec quæ ſequuntur,

Nos auſi reſerare. = legi enim, audiuiq́; nonnullos, quorum propemodum abſolute concluderetur oratio. quod qui non poſſunt, non eſt eis ſatis non contemni, laudari etiam uolunt. ego autem illos ipſos laudo, idq́; merito, quorum ſe iſti imitatores eſſe dicunt; (etſi in eis aliquid deſidero) hos uero minime, qui nihil illorum niſi uitium ſequuntur, cum à bonis abſint longiſſime. Quòd ſi aures tam inhumanas, tamq́; agreſtes habent; ne doctiſſimorum quidem uirorum eos mouebit auctoritas? omitto Iſocratem, diſcipuloſq́; eius Ephorum & Naucratem: quanquam orationis faciendæ & ornandæ auctores locupletiſſimi, ſummi ipſi oratores, eſſe debeant: ſed quis

*omnium doctior, quis acutior, quis in rebus uel inue-
niendis uel iudicandis acrior Ariſtotele fuit? quis
porro Iſocrati eſt aduerſatus infenſius? is igitur uer=
ſum in oratione uetat eſſe, numerum iubet. Eius au=
ditor Theodectes, in primis, ut Ariſtoteles ſæpe ſigni=
ficat, politus ſcriptor, atque artifex, hoc idem &
ſentit, et præcipit. Theophraſtus uero ijſdem de re=
bus etiam accuratius. quis ergo iſtos ferat, qui hos
auctores non probent? niſi omnino hæc eſſe ab his
præcepta neſciunt. quod ſi ita eſt: (nec uero aliter e=
xiſtimo) quid, ipſi ſuis ſenſibus non mouentur? ni=
hil'ne eis inane uidetur, nihil inconditum, nihil cur=
tum, nihil claudicans, nihil redundans? In uerſu
quidem theatra tota exclamant, ſi fuit una ſyllaba
aut breuior, aut longior. Nec uero multitudo pe=
des nouit, nec ullos numeros tenet, nec, illud, quod
offendit, aut cur, aut in quo offendat, intelligit: et
tamen omnium longitudinum et breuitatum in ſo=
nis, ſicut acutarum grauiumq; uocum, iudicium
ipſa natura in auribus noſtris collocauit. Vis'ne igi=
tur Brute totum hunc locum accuratius etiam expli=
cemus, quàm illi ipſi, qui & hæc, et alia nobis tra=
diderunt; an ijs contenti eſſe, quæ ab illis dicta ſunt,
poſſumus? Sed quid quæro, uelis ne; cum literis tuis
eruditiſſime ſcriptis, te id uel maxime uelle, perſpe=
xerim? Primum ergo origo, deinde cauſa, poſt natu=
ra, tum ad extremum uſus ipſe explicetur orationis
aptæ atque numeroſæ. Nam qui Iſocratem maxime
mirantur, hoc in eius ſummis laudibus ferunt, quòd
uerbis ſolutis numeros primus adiunxerit. cum enim
uideret*

uideret oratores cum ſeueritate audiri, poetas autem cum uoluptate; tum dicitur numeros ſecutus, quibus etiam in oratione uteremur, cum iucunditatis cauſa, tum ut uarietas occurreret ſatietati. quod ab his uere quadam ex parte, non totum, dicitur. nam neminem in eo genere ſcientius uerſatum Iſocrate confitendum eſt: ſed princeps inueniendi fuit Traſymachus: cuius omnia nimis etiam extant ſcripta numeroſe. nam, ut paulo ante dixi, paria paribus adiuncta, et ſimiliter definita, itemq; contrarijs relata contraria, quæ ſua ſponte, etiam ſi id non agas, cadunt plerunque numeroſe, Gorgias primus inuenit: ſed his eſt uſus intemperantius. id autem eſt genus, ut ante dictum eſt, ex tribus partibus collocationis alterum. horum uterque Iſocratem ætate præcurrit: ut eos ille moderatione, non inuentione uicerit. eſt enim ut in transferendis, faciendisq; uerbis tranquillior, ſic in ipſis numeris ſedatior. Gorgias autem auidior eſt generis eius, & his feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur: quas Iſocrates, cum tamen audiuiſſet in Theſſalia adoleſcens ſenem iam Gorgiam, moderatius temperauit. quin etiam ſe ipſe tantum, quantum ætate procedebat, (prope enim centum confecit annos) relaxarat à nimia neceſſitate numerorum: quod declarat in eo libro, quem ad Philippum Macedonem ſcripſit, cum iam admodum eſſet ſenex: in quo dicit ſeſe iam minus ſeruire numeris, quàm ſolitus eſſet. ita non modo ſuperiores, ſed etiam ſe ipſe correxerat. Quoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes auctoresq;, quos dicimus,

& origo inuenta eſt; cauſa quæratur. quæ ſic aperta eſt, ut mirer ueteres non eſſe commotos, præſertim cum, ut fit, fortuito ſæpe aliquid concluſe apteq; dicerent: quod cum animos hominum, aureisq; pepuliſſet, ut intelligi poſſet, id, quod caſus effudiſſet, cecidiſſe iucunde; notandum certe genus, atque ipſi ſibi imitandi fuerunt. aures enim, uel animus aurium nuncio naturalem quandam in ſe continet uocum omnium menſionem. itaque et longiora, et breuiora indicat; & perfecta, ac moderata ſemper exſpectat: mutila ſentit quædam, & quaſi decurtata: quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur. productiora alia, et quaſi immoderatius excurrentia: quæ magis etiam aſpernantur aures: quòd cum in pleriſque, tum in hoc genere, nimium quod eſt, offendit uehementius, quàm id, quod uidetur parum. Vt igitur poetica, & uerſus inuentus eſt terminatione aurium, obſeruatione prudentium: ſic in oratione animaduerſum eſt, multo illud quidem ſerius, ſed eadem natura admonente, eſſe quoſdam certos curſus, concluſionesq; uerborum. Quoniam igitur cauſam quoque oſtendimus, naturam nunc, (id enim erat tertium) ſi placet, explicemus: quæ diſputatio non huius inſtituti ſermonis eſt, ſed artis intimæ. Quæri enim poteſt, qui ſit orationis numerus, et ubi ſit poſitus, & natus ex quo, & is unus ne ſit, an duo, an plures, quáq; ratione componatur, et ad quam rem, & quando, et quo loco, et quemadmodum adhibitus aliquid uoluptatis afferat. Sed ut in pleriſque rebus, ſic in hac duplex eſt conſiderandi uia;

quarum altera eſt longior, breuior altera, eadem etiam planior. Eſt autem longioris prima illa quæſtio, ſit'ne omnino ulla numeroſa oratio: (quibuſdam enim non uidetur: quia nihil inſit in ea certi; ut in uerſibus; et quòd ipſi, qui affirmant eos eſſe numeros, rationem, cur ſint, non queant reddere) deinde ſi ſit numerus in oratione, qualis ſit, aut quales, et è poeticis'ne numeris, an ex alio genere quodam: & ſi è poeticis, quis eorum ſit, aut qui: nanque alijs unus modo, alijs plures, alijs omnes ijdem uidentur: deinde, quicunque ſunt, ſiue unus, ſiue plures, communes'ne ſint omni generi orationis; quoniam aliud genus eſt narrandi, aliud perſuadendi, aliud docendi; an diſpares numeri cuique orationis generi accommodentur: ſi communes, qui ſint: ſi diſpares, quid interſit, et cur non æque in oratione atque in uerſu numerus appareat: deinde, quod dicitur in oratione numeroſum, id utrum numero ſolum efficiatur, an etiam uel compoſitione quadam, uel genere uerborum: an eſt ſuum cuiuſque; ut numerus interuallis, compoſitio uocibus, genus ipſum uerborum quaſi quædam forma & lumen orationis appareat, ſitq; omnium fons compoſitio, ex eáq; et numerus efficiatur, et ea quæ dicuntur orationis quaſi formæ et lumina, quæ, ut dixi, Græci uocant σχήματα. At non eſt unum, nec idem, quod uoce iucundum eſt, & quod moderatione abſolutum, & quod illuminatum genere uerborum: quanquam id quidem finitimum eſt numero, quia per ſe plerunque perfectum eſt: compoſitio autem ab utroque differt, quæ

tota ſeruit grauitati uocum, aut ſuauitati. Hæc *igi-tur fere ſunt, in quibus rei natura quærenda ſit. Eſſe ergo in oratione numerum quendam, non eſt difficile cognoſcere: iudicat enim ſenſus: in quo iniquum eſt, quod accidit, non agnoſcere, ſi, cur id accidat, reperire nequeamus. neque enim ipſe uerſus ratione eſt cognitus, ſed natura atque ſenſu, quem dimenſa ratio docuit quid acciderit: ita notatio naturæ & animaduerſio peperit artem.* Sed *in uerſibus res eſt apertior. quanquam etiam à modis quibuſdam cantu remoto ſoluta eſſe uideatur oratio, maximeq́; id in optimo quoque eorum poetarum, qui* λυρικοὶ *à* Græcis *nominantur: quos cum cantu ſpoliaueris, nuda pene remanet oratio.* Quo*rum ſimilia ſunt quædam etiam apud noſtros: uelut ille in* Thy*eſte,*

Quemnam te eſſe dicam? qui tarda in ſenectute.

& quæ ſequuntur: quæ, niſi cum tibicen acceſſit, orationi ſunt ſolutæ ſimillima. At *comicorum ſenarij propter ſimilitudinem ſermonis ſic ſæpe ſunt abiecti, ut nonnunquam uix in his numerus & uerſus intelligi poſſit: quo eſt ad inueniendum difficilior in oratione numerus, quàm in uerſibus.* Omnino *duo ſunt, quæ condiant orationem, uerborum, numerorumq́; iucunditas.* In *uerbis ineſt quaſi materia quædam, in numero autem expolitio. ſed ut cæteris in rebus, neceſſitatis inuenta antiquiora ſunt, quàm uoluptatis: ita & in hac re accidit, ut multis ſeculis ante oratio nuda ac rudis ad ſolos animorum ſenſus exprimendos fuerit reperta, quàm ratio*

numerorum cauſa delectationis aurium excogitata. itaque & Herodotus, & eadem ſuperiorq́; ætas numero caruit, niſi quando temere ac fortuito: et ſcriptores perueteres de numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt. nam quod & facilius eſt, et magis neceſſarium, id ſemper ante cognoſcitur. itaque translata, aut facta, aut iuncta uerba facile ſunt cognita, quia ſumebantur è conſuetudine, quotidianoq́; ſermone. numerus autem non domo depromebatur, neque habebat aliquam neceſſitudinem, aut cognationem cum oratione: itaque ſerius aliquanto notatus & cognitus, quaſi quandam palæſtram, & extrema lineamenta orationi attulit. quòd ſi & anguſta quædam atque conciſa, & alia eſt collatata & diffuſa oratio: neceſſe eſt id non literarum accidere natura, ſed interuallorum longorum & breuium uarietate: quibus implicata, atque permiſta oratio quoniam tum ſtabilis eſt, tum uolubilis, neceſſe eſt eiuſmodi naturam numeris contineri. Nam circuitus ille, quem ſæpe iam diximus, incitatior numero ipſo fertur, et labitur, quoad perueniat ad finem, et inſiſtat. Perſpicuum eſt igitur, numeris aſtrictam orationem eſſe debere, carere uerſibus: ſed, hi numeri poetici ne ſint, an ex alio genere quodam, deinceps uidendum. Nullus eſt igitur numerus extra poeticos: propterea quòd definita ſunt genera numerorum: nam omnis talis eſt, ut unus ſit è tribus. Pes enim, qui adhibetur ad numeros, partitur in tria, ut neceſſe ſit partem pedis aut æqualem eſſe alteri parti, aut altero

tanto, aut ſeſqui eſſe maiorem. Ita fit æqualis dactylus, duplex iambus, ſeſqui pæon: qui pedes in orationem non cadere qui poſſunt!? quibus ordine locatis, quod efficitur, numeroſum ſit neceſſe eſt. Sed quæritur, quo numero, aut quibus potiſſimum ſit utendum. Incidere uero omneis in orationem, etiam ex hoc intelligi poteſt, quòd uerſus ſæpe in oratione per imprudentiam dicimus: quod uehementer eſt uitioſum: ſed non attendimus, neque exaudimus noſmet ipſos. Senarios uero, & hyponacteos effugere uix poſſumus. magnam enim partem ex iambis noſtra conſtat oratio. ſed tamen eos uerſus facile agnoſcit auditor: ſunt enim uſitatiſſimi. inculcamus autem per imprudentiam ſæpe etiam minus uſitatos, ſed tamen uerſus, uitioſum genus, & longa animi prouiſione fugiendum. Elegit ex multis Iſocratis libris triginta fortaſſe uerſus Hieronymus, Peripateticus in primis nobilis, pleroſque ſenarios, ſed etiam anapæſticos: quo quid poteſt eſſe turpius? etſi in eligendo fecit malitioſe: prima enim ſyllaba dempta in primo uerbo ſententiæ, poſtremum ad uerbum primam rurſus ſyllabam adiunxit inſequentis. ita factus eſt anapæſtus is, qui Ariſtophaneus nominatur. quod ne accidat, obſeruari nec poteſt, nec neceſſe eſt. Sed tamen hic corrector in eo ipſo loco, quo reprehendit, ut à me animaduerſum eſt ſtudioſe inquirente in eum, immittit imprudens ipſe ſenarium. Sit igitur hoc cognitum, in ſolutis etiam uerbis ineſſe numeros, eoſdemq; eſſe oratoris, qui ſint poetici. Sequitur ergo, ut, qui maxime cadant in orationem aptam

numeri, uidendum ſit. ſunt enim, qui iambicum putent, quòd ſit orationi ſimillimus: qua de cauſa fieri, ut is potiſſimum propter ſimilitudinem adhibeatur in fabulis; quòd ille dactylicus numerus hexametrorum magniloquentiæ ſit accommodatior. Ephorus *autem, leuis ipſe orator, ſed profectus ex optima diſciplina, pæona ſequitur, aut dactylum: fugit autem ſpondeum et trochæum. quòd enim pæon habeat tres breues, dactylus autem duas; breuitate & celeritate ſyllabarum labi putat uerba procliuius: contráq; accidere in ſpondeo & trochæo, quòd alter è longis conſtaret, alter è breuibus fieret.; alteram nimis incitatam, alteram nimis tardam orationem, neutram temperatam.* Sed *illi priores errant, &* Ephorus *in culpa eſt. nam qui pæona prætereunt, non uident molliſſimum à ſeſe numerum, eundemq; ampliſſimum præteriri. quod longe* Ariſtoteli *uidetur ſecus; qui iudicat heroum numerum grandiorem, quàm deſideret ſoluta oratio; iambum autem nimis è uulgari eſſe ſermone. ita neque humilem, nec abiectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratam probat: plenam tamen eam uult eſſe grauitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem poſſit traducere.* Trochæum *autem, qui eſt eodem ſpatio quo choreus, cordacem appellat; quia contractio & breuitas dignitatem non habeat. ita pæona probat; eóq; ait uti omnes, ſed ipſos non ſentire cum utantur; eſſe autem tertium, ac medium inter illos, ſed ita factos eos pedes eſſe, ut in eis ſingulis modus inſit aut ſeſquiplex,*

aut duplex, aut par. itaque illi, de quibus ante dixi, tantummodo commoditatis habuerunt rationem, nullam dignitatis. iambus enim & dactylus in uerſum cadunt maxime. itaque ut uerſum fugimus in oratione, ſic hi ſunt euitandi continuati pedes. aliud enim quiddam eſt oratio; nec quidquam inimicius, quàm illa uerſibus. Pæon autem minime eſt aptus ad uerſum: quo libentius eum recepit oratio. Ephorus uero ne ſpondeum quidem, quem fugit, intelligit eſſe æqualem dactylo, quem probat: ſyllabis enim metiendos pedes, non interuallis exiſtimat: quod idem facit in trochæo; qui temporibus & interuallis eſt par iambo; ſed eo uitioſus in oratione, ſi ponatur extremus, quòd uerba melius in ſyllabas longiores cadunt. Atque hæc, quæ ſunt apud Ariſtotelem, eadem à Theophraſto, Theod:ctéq; de pæone dicuntur. Ego autem ſentio omneis in oratione eſſe quaſi permixtos, & confuſos pedes. nec enim effugere poſſemus animaduerſionem, ſi ſemper iiſdem uteremur: quia nec numeroſa eſſe, ut poema, neque extra numerum, ut ſermo uulgi eſt, debet oratio. alterum nimis eſt uinctum, ut de induſtria factum appareat: alterum nimis diſſolutum, ut peruagatum ac uulgare: ut ab altero non delectere, alterum oderis. Sit igitur, ut ſupra dixi, permixta & temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa, pæone maxime, (quoniam optimus auctor ita cenſet) ſed reliquis etiam numeris, quos ille præterit, temperata. Quos autem numeros cum quibus tanquam purpuram miſceri opor=

teat, nunc dicendum eſt, atque etiam quibus orationis generibus ſint quique accommodatiſſimi. Iam*bus enim frequentiſſimus eſt in ijs, quæ demiſſo atque humili ſermone dicuntur: pæon autem in amplioribus, in utroque dactylus: ita in uaria & perpetua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi & temperandi. ſic minime animaduertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria: quæ latebit eo magis, ſi & uerborum & ſententiarum ponderibus utemur. nam qui audiunt, hæc duo animaduertunt, & iucunda ſibi cenſent, uerba dico, & ſententias: eaq́; dum animis attentis admirantes excipiunt, fugit eos & præteruolat numerus: qui tamen ſi abeſſet, illa ipſa delectarent.* Nec *uero nimius is curſus eſt numerorum, orationis dico, (nam eſt longe aliter in uerſibus) nihil ut fiat extra modum: nam id quidem eſſet poema. ſed omnis nec claudicans, nec quaſi fluctuans, & æqualiter conſtanterq́; ingrediens, numeroſa habetur oratio.* Atque *id in dicendo numeroſum putatur, non quod totum conſtat è numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit. quo etiam difficilius eſt oratione uti, quàm uerſibus: quòd in illis certa quædam et definita lex eſt, quam ſequi ſit neceſſe; in dicendo autem nihil eſt propoſitum, niſi aut ne immoderata, aut anguſta, aut diſſoluta, aut fluens ſit oratio. itaque non ſunt in ea tanquam tibicini percuſſionum modi, ſed uniuerſa comprehenſio, & ſpecies orationis clauſa, & terminata eſt; quod uoluptate aurium iudicatur.* Solet *autem quæri, totóne in ambi-*

tu uerborum numeri tenendi ſint, an in primis partibus atque in extremis. plerique enim cenſent cadere tantum numeroſe oportere, terminariq; ſententiam. Eſt autem, ut id maxime deceat, non id ſolum: ponendus eſt enim ille ambitus, non abijciendus. quare cum aures extremum ſemper expectent, in eoq; acquieſcant, id uacare numero non oportet: ſed ad hunc exitum tamen à principio ferri debet uerborum illa comprehenſio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum ueniens ipſa conſiſtat. id autem bona diſciplina exercitatis, qui et multa ſcripſerint, et, quæcunque etiam ſine ſcripto dicerent, ſimilia ſcriptorum effecerint, non erit difficillimum. Ante enim circunſcribitur mente ſententia, confeſtimq; uerba concurrunt: quæ mens eadem, qua nihil eſt celerius, ſtatim dimittit, ut ſuo quodque loco reſpondeat: quorum deſcriptus ordo alias alia terminatione concluditur: atque omnia illa & prima, & media uerba ſpectare debent ad ultimum. interdum enim curſus eſt in oratione incitatior, interdum moderata ingreſſio: ut iam à principio uidendum ſit, quemadmodum uelis uenire ad extremum: nec in numeris magis, quàm in reliquis ornamentis orationis, eadem cum faciamus quæ poetæ, effugimus tamen in oratione poematis ſimilitudinem. eſt enim in utroque & materia, & tractatio; materia in uerbis, tractatio in collocatione uerborum. Ternæ autem ſunt utriuſque partes uerborum, translatum, nouum, priſcum: nam de propriis nihil hoc loco dicimus. Collocationes autem eæ, quas diximus, compoſitio,

concinnitas, numerus: ſed in utroque frequentiores ſunt, & liberiores poetæ. nam et transferunt uerba cum crebrius, tum etiam audacius; & priſcis libentius utuntur, & liberius nouis: quod idem fit in numeris; in quibus quaſi neceſſitati parere coguntur. ſed tamen hæc nec nimis eſſe diuerſa, neque ullo modo coniuncta intelligi licet. ita fit, ut non item in oratione, ut in uerſu, numerus extet; idq́;, quod numeroſum in oratione dicitur, non ſemper numero fiat, ſed nonnunquam aut concinnitate, aut conſtructione uerborum. Ita ſi numerus orationis quæritur qui ſit: omnis eſt; ſed alius alio melior atque aptior. ſi locus: in omni parte uerborum. ſi, unde ortus ſit: ex aurium uoluptate. ſi componendorum ratio: dicetur alio loco; quia pertinet ad uſum, quæ pars quarta et extrema nobis in diuidendo fuit. ſi, ad quam rem adhibeatur: ad delectationem ſi, quando: ſemper. ſi, quo loco: in tota continuatione uerborum. ſi, quæ res efficiat uoluptatem: eadem quæ in uerſibus; quorum modum notat ars, ſed aures ipſæ tacito eum ſenſu ſine arte definiunt. Satis multa de natura: ſequitur uſus, de quo eſt accuratius diſputandum. In quo quæſitum eſt, in totóne circuitu illo orationis, quem Græci περίοδον, nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehenſionem, aut continuationem, aut circunſcriptionem dicimus; an in principiis ſolum, an in extremis, an in utraque parte numerus tenendus ſit. Deinde, cum aliud uideatur eſſe numerus, aliud numeroſum; quid interſit. Tum autem, in omnibusne numeris

æquabiliter particulas deceat incidere, an facere alias breuiores, alias longiores: idq́; quando, aut cur, quibusq́; partibus, pluribus ne an ſingulis, imparibus an æqualibus, et quando aut iſtis aut illis ſit utendum; quæq́; inter ſe aptiſſime collocentur, & quo modo, an omnino nulla ſit in eo genere diſtinctio; quodq́; ad rem maxime pertinet, qua ratione numeroſa fiat oratio. Explicandum etiam eſt, unde orta ſit forma uerborum: dicendumq́;, quantos circuitus facere deceat. deq́; eorum particulis, & tanquam inciſionibus differendum eſt: quærendumq́; utrum una ſpecies & longitudo ſit earum, an ne plures; & ſi plures, quo loco, aut quando, quoq́; genere uti oporteat. Poſtremo totius generis utilitas explicanda eſt: quæ quidem patet latius: non ad unam enim rem aliquam, ſed ad plures accommodatur. Ac licet non ad ſingulas res reſpondentem de uniuerſo genere ſic dicere, ut etiam ſingulis ſatis reſponſum eſſe uideatur. Remotis igitur reliquis generibus, unum ſelegimus hoc, quod in cauſis foroq́; uerſatur, de quo diceremus. Ergo in alijs, id eſt in hiſtoria, & in eo quod appellamus ἐπιδεικτικὸν, placet omnia dici Iſocrateo, Theopompeoq́; more, illa circunſcriptione, ambituq́;, ut tanquam in orbe incluſa currat oratio, quoad inſiſtat in ſingulis perfectis, abſolutisq́; ſententijs. itaque poſteaquam eſt nata hæc uel circunſcriptio, uel comprehenſio, uel continuatio, uel ambitus, ſi ita licet dicere; nemo, qui aliquo eſſet in numero, ſcripſit orationem generis eius, quod eſſet ad delectationem comparatum, remotumq́; à indicijs,

forenſiq; certamine, quin redigeret omnes fere in quadrum numerumq; ſententias. nam cum is eſt auditor, qui non uereatur ne compoſitæ orationis inſidijs ſua fides attentetur; gratiam quoque habet oratori, uoluptati aurium ſeruienti. Genus autem hoc orationis neque totum aſſumendum eſt ad cauſas forenſes, neque omnino repudiandum. ſi enim ſemper utare; cum ſatietatem affert, tum, quale ſit, etiam ab imperitis agnoſcitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum ſenſum actoris, tollit funditus ueritatem & fidem. Sed quoniam adhibenda nonnunquam eſt; primum uidendum eſt, quo loco; deinde, quàm diu retinenda ſit; tum, quot modis commutanda. Adhibenda eſt igitur numeroſa oratio, ſi aut laudandum eſt aliquid ornatius, ut nos in accuſationis ſecundo de Siciliæ laude diximus, aut in ſenatu de Conſulatu meo: aut exponenda narratio; quæ plus dignitatis deſiderat, quàm doloris, ut in quarto accuſationis de Ennenſi Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracuſarum ſitu diximus. Sæpe etiam in amplificanda re, conceſſu omnium funditur numeroſe, & uolubiliter oratio. id nos fortaſſe non perfecimus, conati quidem ſæpiſſime ſumus: quod plurimis locis perorationes noſtræ uoluiſſe nos, atque animo contendiſſe declarant. Id autem tum ualet, cum is, qui audit, ab oratore iam obſeſſus eſt, ac tenetur. non enim id agit, ut inſidietur, & obſeruet; ſed iam fauet, proceſſumq; uult; dicendiq; uim admirans, non inquirit quod reprehendat. Hæc autem forma retinenda non diu

eſt, nec dico in peroratione, quam ipſe includit, ſed in orationis reliquis partibus. nam cum ſis ijs locis uſus, quibus oſtendi licere; transferenda tota dictio eſt ad illa, quæ neſcio cur, cum Græci κόμματα et κῶλα nominent, nos non recte inciſa & membra dicamus. neque enim eſſe poſſunt rebus ignotis nota nomina: ſed cum uerba aut ſuauitatis, aut inopiæ cauſa transferre ſoleamus, in omnibus hoc fit artibus, ut, cum id appellandum ſit, quod propter rerum ignorationem ipſarum nullum habuerit ante nomen, neceſſitas cogat aut nouum facere uerbum, aut à ſimili mutuari. Quo autem pacto deceat inciſe membratim'ue dici, iam uidebimus. nunc, quot modis mutentur comprehenſiones concluſionesq́;, dicendum eſt. Fluit omnino numerus à primo, tum incitatius breuitate pedum, tum proceritate tardius. curſum contentiones magis requirunt; expoſitiones rerum, tarditatem. Inſiſtit autem ambitus modis pluribus: è quibus unum eſt ſecuta Aſia maxime, qui dichoreus uocatur, cum duo extremi chorei ſunt, id eſt è ſingulis longis & breuibus. explanandum eſt enim, quòd ab aliis ijdem pedes aliis nominantur uocabulis. Dichoreus non eſt ille quidem ſuâ ſponte uitioſus in clauſulis; ſed in orationis numero nihil eſt tam uitioſum, quàm ſi ſemper eſt idem. cadit autem per ſe ille præclare: quo etiam ſatietas formidanda eſt magis. me ſtante C. Carbo C. F. Tribunus pl. in concione dixit his uerbis: O Marce
» *Druſe, patrem appello. hæc quidem duo binis pe-*
» *dibus inciſim: dein membratim: Tu dicere ſolebas,*

» ſacram eſſe remp. hæc item membra ternis: poſt am-
» bitus: Quicunque eam uiolauiſſent, ab omnibus eſ-
ſe ei pœnas perſolutas. dichoreus: nihil enim ad
» rem, extrema illa longa ſit, an breuis. deinde: Pa-
» tris dictum ſapiens, temeritas filii comprobauit.
hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt,
ut admirabile eſſet. Quæro, non'ne id numerus ef-
fecerit? uerborum ordinem immuta, fac ſic, Com-
probauit filii temeritas: iam nihil erit: etſi, teme-
ritas, ex tribus breuibus et longa eſt: quem Ariſto-
teles ut optimum probat; à quo diſſentio. At eadem
uerba, eadem ſententia. animo iſtuc ſatis eſt, au-
ribus non ſatis. Sed id crebrius fieri non oportet. pri-
mum enim numerus agnoſcitur, deinde ſatiat, poſt-
ea cognita facilitate contemnitur. Sed ſunt clauſu-
læ plures, quæ numeroſe & iucunde cadant. nam
& creticus, qui eſt è longa & breui & longa, &
eius æqualis pæon, qui ſpatio par eſt, ſyllaba lon-
gior, quam commodiſſime putatur in ſolutam ora-
tionem illigari, cum ſit duplex. nam aut è longa et
tribus breuibus, qui numerus in primo uiget, ia-
cet in extremo; aut totidem breuibus & longa, in
quem optime cadere cenſent ueteres, ego non plane
reijcio, ſed alios antepono. Ne ſpondeus quidem
funditus eſt repudiandus: etſi, quod eſt è longis
duabus, hebetior uidetur, & tardior: habet tamen
ſtabilem quendam et non expertem dignitatis gra-
dum: in inciſionibus uero multo magis, et in mem-
bris: paucitatem enim pedum grauitatis ſuæ tardi-
tate compenſat. Sed hos cum in clauſulis pedes no-

mino, non loquor de uno pede extremo: adiungo, quod minimum ſit, proximum ſuperiorem, ſæpe etiam tertium. Ne iambus quidem, qui eſt è breui & longa; aut par choreus, qui habet treis breues, ſed ſpatio par non ſyllabis; aut etiam dactylus, qui eſt è longa & duabus breuibus, ſi eſt proximus à poſtremo, parum uolubiliter peruenit ad extremum, ſi eſt extremus choreus aut ſpondeus. nunquam enim intereſt, uter ſit eorum in pede extremo. Sed iidem hi tres pedes male concludunt, ſi quis eorum in extremo locatus eſt, niſi cum pro cretico poſtremus eſt dactylus. nihil enim intereſt, dactylus ſit extremus, an creticus: quia, poſtrema ſyllaba breuis, an longa ſit, ne in uerſu quidem refert. Quare etiam pæona qui dixit aptiorem, in quo eſſet longa poſtrema, uidit parum: quoniam nihil ad rem eſt, poſtrema quàm longa ſit. * *Iam pæon, quòd plures habeat ſyllabas quàm treis, numerus à quibuſdam, non pes habetur. eſt quidem, ut inter omneis conſtat antiquos, Ariſtotelem, Theophraſtum, Theodectem, Ephorum, unus aptiſſimus orationi uel orienti, uel mediæ: putant illi, etiam cadenti: quo loco mihi uidetur aptior creticus. Dochimus autem è quinque ſyllabis, breui, duabus longis, breui, longa, ut eſt hoc, Amicos tenes, quouis loco aptus eſt, dum ſemel ponatur; iteratus, aut continuatus numerum apertum & nimis inſignem facit. His igitur tot commutationibus, tamq; uariis ſi utemur; nec deprehendetur manifeſto quid à nobis de induſtria fiat, & occurretur ſatietati. Et quia non numero ſolum*

numeroſa

numeroſa oratio, ſed et compoſitione fit, et genere, quod ante dictum eſt, concinnitatis: compoſitione poteſt intelligi, cum ita ſtructa uerba ſunt, ut numerus non quæſitus, ſed ipſe ſecutus eſſe uideatur: ut apud » Craſſum: Nam ubi lubido dominatur, innocentiæ le» ue præſidium eſt. Ordo enim uerborum efficit numerum ſine ulla aperta oratoris induſtria. itaque ſi quæ ueteres illi (Herodotum dico, & Thucydidem, totamq́; eam ætatem) apte numeroſeq́; dixerunt, ea non numero quæſito, ſed uerborum collocatione ceciderunt. formæ uero quædam ſunt orationis, in quibus ea concinnitas ineſt, ut ſequatur numerus neceſſario. nam cum aut par pari refertur, aut contrarium contrario opponitur, aut quæ ſimiliter cadunt uerba uerbis comparantur; quidquid ita concluditur, plerunque fit ut numeroſe cadat. quo de genere cum exemplis ſupra diximus: ut hæc quoque copia facultatem afferat, non ſemper eodem modo deſinendi: nec tamen hæc ita ſunt arcta et aſtricta, ut ea, cum uelimus, laxare nequeamus. Multum intereſt, utrum numeroſa ſit, id eſt ſimilis numerorum, an plane è numeris conſtet oratio. alterum ſi ſit, intolerabile uitium eſt: alterum niſi ſit, diſſipata, et inculta, & fluens eſt oratio. Sed quoniam non modo non frequenter, uerum etiam raro in ueris cauſis, aut forenſibus circunſcripte numeroſeq́; dicendum eſt: ſequi uidetur, ut uideamus quæ ſint illa, quæ ſupra dixi, inciſa, quæ membra. hæc enim in ueris cauſis maximam partem orationis obtinent. Conſtat enim ille ambitus et plena comprehenſio è quatuor fere partibus, quæ

membra dicimus, ut & aures impleat, et ne breuior ſit quàm ſatis ſit, neque longior. quanquam utrunque nonnunquam, uel potius ſæpe accidit, ut aut citius inſiſtendum ſit, aut longius procedendum; ne breuitas defraudaſſe aures uideatur, ne'ue longitudo obtudiſſe. ſed habeo mediocritatis rationem. nec enim loquor de uerſu; & eſt liberior aliquanto oratio. E' *quatuor igitur, quaſi hexametrorum inſtar uerſuum quod ſit, conſtat fere plena comprehenſio.* His igitur *ſingulis uerſibus quaſi nodi apparent continuationis, quos in ambitu coniungimus.* Sin *membratim uolumus dicere, inſiſtimus: idq́; cum opus eſt, ab iſto curſu inuidioſo facile nos et ſæpe diiungimus.* Sed *nihil tam debet eſſe numeroſum, quàm hoc, quod minime apparet, et ualet plurimum.* Ex *hoc genere illud eſt*

» Craſſi: Miſſos *faciant patronos; ipſi prodeant.* Niſi *interuallo dixiſſet,* Ipſi *prodeant; ſenſiſſet profectò effugiſſe ſenarium. omnino melius caderet, prodeant*

» *ipſi: ſed de genere nunc diſputo.* Cur *clandeſtinis*

» *conſiliis nos oppugnant? cur de perfugis noſtris co-*

» *pias comparant contra nos?* Prima *ſunt illa duo, quæ* κόμματα Græci *uocant, nos inciſa dicimus: deinde tertium:* κῶλον *illi, nos membrum.* Sequitur *non longa: ex duobus enim uerſibus, id eſt membris, perfecta comprehenſio eſt, et in ſpondeos cadit.* et Craſſus *quidem ſic plerunque dicebat; idq́; ipſe genus dicendi maxime probo.* Sed *quæ inciſim aut membratim efferuntur, ea uel aptiſſime cadere debent, ut eſt apud*

» *me:* Domus *tibi deerat? at habebas. pecunia ſupera-*

» *bat? at egebas.* Hæc *inciſe dicta ſunt quatuor: at*

» *membratim quæ ſequuntur duo:* Incurriſti amens
» *in columnas: in alienos inſanus inſaniſti.* Deinde om-
» *nia tanquam crepidine quadam comprehenſione lon-*
» *giore ſuſtinentur.* Depreſſam, *cæcam, iacentem do-*
» *mum pluris, quàm te & quàm fortunas tuas, æſti-*
» *maſti. dichoreo finitur. at diſpondeo proximum il-*
lud. nam in ijs, quibus ut pugiunculis uti oportet,
breuitas facit ipſa liberiores pedes. ſæpe enim ſingulis
utendum eſt, plerunque binis: et utriſque addi pedis
pars poteſt: non fere ternis amplius. Inciſim *autem et*
membratim tractata oratio in ueris cauſis plurimum
ualet, maximeq́; his locis, cum aut arguas, aut refel-
» *las: ut noſtra in* Corneliana *ſecunda:* O *callidos ho-*
» *mines, ò rem excogitatam, ò ingenia metuenda.*
» Membratim *adhuc, deinde cæſim diximus. rurſus*
» *membratim:* Teſtes *dare uolumus.* Extrema *ſequitur*
comprehenſio, ſed ex duobus membris, qua non poteſt
» *eſſe breuior:* Quem *quæſo noſtrum fefellit, ita uos eſ-*
» *ſe facturos?* Nec *ullum genus eſt dicendi aut melius,*
aut fortius, binis aut ternis ferire uerbis, nonnun-
quam ſingulis, paulo alias pluribus: inter quas ua-
riis clauſulis interponit ſe raro numeroſa comprehen-
ſio: quam peruerſe fugiens Hegeſias, *dum ille quo-*
que imitari Lyſiam *uult, alterum pene* Demoſthenem
ſaltat, incidens particulas. et is quidem non minus
ſententiis peccat, quàm uerbis: ut non quærat, quem
appellet ineptum, qui illum cognouerit. Sed *ego illa*
Craſſi, *et noſtra poſui, ut, qui uellet, auribus ipſis,*
quid numeroſum etiam in minimis particulis oratio-
nis eſſet, indicaret. Et *quoniam plura de numeroſa*

oratione diximus, quàm quiſquam ante nos: nunc de eius generis utilitate dicemus. Nihil enim eſt aliud Brute, quod quidem tu minime omnium ignoras, pulchre et oratorie dicere, niſi optimis ſententiis, uerbisq; lectiſſimis dicere. et nec ſententia ulla eſt, quæ fructum oratori ferat, niſi apte expoſita, atque abſolute: nec uerborum lumen apparet, niſi diligenter collocatorum: & horum utrunque numerus illuſtrat; numerus autem (ſæpe enim hoc teſtandum eſt) non modo non poetice iunctus, uerum etiam fugiens illum, eiq; omnium diſſimillimus: non quin ijdem ſint numeri non modo oratorum et poetarum, uerum omnino loquentium, denique etiam ſonantium omnium, quæ metiri auribus poſſumus: ſed ordo pedum facit, ut id, quod pronunciatur, aut orationis, aut poematis ſimile uideatur. Hanc igitur ſiue compoſitionem, ſiue perfectionem, ſiue numerum uocari placet, et adhibere neceſſe eſt, ſi ornate uelis dicere; non ſolum, quod ait Ariſtoteles, et Theophraſtus, ne infinite feratur ut flumen oratio, quæ non aut ſpiritu pronunciantis, aut interductu librarii, ſed numero coacta debet inſiſtere; uerum etiam, quòd multo maiorem habent apta uim, quàm ſoluta. ut enim athletas, nec multo ſecus gladiatores, uidemus nihil nec uitando facere caute, nec petendo uehementer, in quo non motus hic habeat palæſtràm quandam; ut, quidquid in his rebus fiat utiliter ad pugnam, idem ad aſpectum etiam ſit uenuſtum: ſic oratio nec plagam grauem facit, niſi petitio fuerit apta; nec ſatis tecte declinat impetum, niſi etiam in cedendo, quid

deceat, intelligit. itaque qualis eorum motus, quos ἀπαλαίστους Græci uocant, talis horum mihi uidetur oratio, qui non claudunt numeris ſententias: tantumq́; abeſt, ut, quod ij, qui hoc aut magiſtrorum inopia, aut ingenii tarditate, aut laboris fuga non ſunt aſſecuti, ſolent dicere, eneruetur oratio compoſitione uerborum, ut aliter in ea nec impetus ullus, nec uis eſſe poſſit. ſed magnam exercitationem res flagitat, ne quid eorum, qui genus hoc ſecuti non tenuerunt, ſimile faciamus, ut uerba traiiciamus aperte, quo melius aut cadat, aut uoluatur oratio. quod ſe L. Cœlius Antipater in proœmio belli Punici niſi neceſſario facturum negat. O' uirum ſimplicem, qui nos nihil celat; ſapientem, qui ſeruiendum neceſſitati putet. ſed hic omnino rudis. nobis autem in ſcribendo, atque in dicendo neceſſitatis excuſatio non probatur: nihil eſt enim neceſſe: et, ſi quid eſſet, id neceſſe tamen non erat confiteri. Et hic quidem, qui hanc à Lælio, ad quem ſcripſit, cui ſe purgat, ueniam petit; et utitur ea traiectione uerborum; et nihilo tamen aptius explet, concluditq́; ſententias. apud alios autem, et Aſiaticos maxime numero ſeruienteis, inculcata reperias inania quædam uerba, quaſi complementa numerorum. Sunt etiam, qui illo uitio, quod ab Hegeſia maxime fluxit, infringendis concidendisq́; numeris in quoddam genus abiectum incidant Siculorum ſimillimum. Tertium eſt, in quo fuerunt fratres illi Aſiaticorum rhetorum principes Hierocles et Menecles, minime mea ſententia contemnendi. etſi enim à forma ueritatis, et ab Atticorum re=

gula abſunt: tamen hoc uitium compenſant uel facultate, uel copia: ſed apud eos uarietas non erat; quòd omnia fere concludebantur uno modo. quæ uitia qui fugerit, ut neque uerbum ita traijciat, ut id de induſtria factum intelligatur; neque inferciens uerba quaſi rimas expleat; nec minutos numeros ſequens concidat, delumbetq́; ſententias; nec ſine ulla commutatione in eodem ſemper uerſetur genere numerorum; is omnia fere uitia uitauerit. nam de laudibus multa diximus: quibus ſunt alia perſpicue uitia contraria. Quantum autem ſit, apte dicere, experiri licet, ſi aut compoſiti oratoris bene ſtructam collocationem diſſoluas permutatione uerborum: corrumpatur enim tota res: ut hæc noſtra in Corneliana,

» *& deinceps omnia:* Neque me diuitiæ mouent, qui-
» bus omnes Africanos et Lælios multi uenalitij, mer-
» catoresq́; ſuperarunt. *Immuta paulum, ut ſit,* multi ſuperarunt mercatores, uenalitiiq́; *perierit tota res.*
» *Et quæ ſequuntur:* Neque ueſtis, aut cælatum au-
» rum, et argentum, quo noſtros ueteres Marcellos,
» Maximosq́; multi eunuchi è Syria, Aegyptoq́; uice-
» runt. *Verba permuta ſic, ut ſit,* Vicerunt eunuchi
» è Syria, Aegyptoq́;. *Adde tertium:* Neque ornamen
» ta iſta uillarum, quibus L. Paulum, & L. Mum-
» mium, qui rebus his urbem Italiamq́; omnem refer-
» ſerunt, ab aliquo uideo perfacile Deliaco, aut Syro
» potuiſſe ſuperari. *Fac ita,* potuiſſe ſuperari ab aliquo Syro aut Deliaco: *uides'ne, ut, ordine uerborum paulum commutato, iiſdem uerbis ſtante ſententia, ad nihilum omnia recidant, cum ſint ex aptis diſſo-*

luta? aut, ſi alicuius inconditi arripias diſſipatam aliquam ſententiam, eamq́; ordine uerborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens ac ſolutum? Age,
» ſume de Gracchi apud Cenſores illud, Abeſſe non po-
» teſt, quin eiuſdem hominis ſit probos improbare, qui
» improbos probet. Quanto aptius, ſi ita dixiſſet, quin eiuſdem hominis ſit, qui improbos probet, probos improbare. Hoc modo dicere nemo unquam uoluit, nemoq́; potuit, quin dixerit. qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi non potuerunt: ita facti ſunt repente Attici. quaſi uero Trallianus fuerit Demoſthenes. cuius non tam uibrarent fulmina illa, niſi numeris contorta ferrentur. ſed ſi quos magis delectant ſoluta, ſequantur ea ſane, modo ſic, ut ſi quis Phidiæ clypeum diſſoluerit, collocationis uniuerſam ſpeciem ſuſtulerit, non ſingulorum operum uenuſtatem: ut in Thucydide orbem modo orationis deſidero, ornamenta comparent. iſti autem cum diſſoluunt orationem, in qua nec res, nec uerbum ullum eſt, niſi abiectum, non clypeum, ſed, ut in prouerbio eſt, (etſi humilius dictum eſt, tamen ſimile eſt) ſcopas, ut ita dicam, mihi uidentur diſſoluere. atque ut plane genus hoc, quod ego laudo, contempſiſſe uideantur, aut ſcribant aliquid uel Iſocrateo more, uel quo Aeſchines aut Demoſthenes utitur: tum illos exiſtimabo non deſperatione formidauiſſe genus hoc, ſed iudicio refugiſſe: aut reperiam ipſe, eadem conditione qui uti uelit, ut aut dicat aut ſcribat, utra uoles lingua, eo genere, quo illi uolunt. facilius eſt enim apta diſſoluere, quàm diſſipa-

ta connectere. Res *autem ſe ſic habet: (ut breuiſſime dicam, quod ſentio) compoſite, & apte, ſine ſententijs dicere, inſania eſt: ſententioſe autem, ſine uerborum et ordine, & modo, infantia, ſed eiuſmodi tamen infantia, ut, ea qui utantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerunque prudentes: quo qui eſt contentus, utatur.* Eloquens *uero, qui non approbationes ſolum, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, mouere debet, omnibus oportet ita rẽbus excellat, ut ei turpe ſit quidquam aut ſpectari, aut audiri libentius.* Habes *meum de oratore* Brute *iudicium: quod aut ſequere, ſi probaueris; aut tuo ſtabis, ſi aliud quoddam eſt tuum. in quo neque pugnabo tecum; neque hoc meum, de quo tantopere hoc libro aſſeueraui, unquam affirmabo eſſe uerius, quàm tuum. poteſt enim non ſolum aliud mihi ac tibi, ſed mihi ipſi aliud alias uideri. nec in hac modo re, quæ ad uulgi aſſenſum ſpectat, et ad aurium uoluptatem, quæ duo ſunt ad iudicandum leuiſſima; ſed ne in maximis quidem rebus quidquam adhuc inueni, firmius quod tenerem, aut quò iudicium meum dirigerem, quàm id, quodcunque mihi quamſimillimum ueri uideretur, cum ipſum illud uerum in occulto lateret.* Tu *autem uelim, ſi tibi ea, quæ diſputata ſunt, minus probabuntur, ut aut maius opus inſtitutum putes, quàm effici potuerit, aut, dum tibi roganti uoluerim obſequi, uerecundia negandi ſcribendi me impudentiam ſuſcepiſſe.*

M. TVLLII CICERONIS DE OPTIMO GENERE ORATORVM.

o RATORVM *genera eſſe dicuntur tanquam poetarum. id ſecus eſt. nam alterum eſt multiplex. poematis enim tragici, comici, epici, melici etiam ac dithyrambici, quod magis eſt tractatum à Latinis, ſuum cuiuſque eſt diuerſum à reliquis. itaque et in tragœdia comicum uitioſum eſt, & in comœdia turpe tragicum: et in cæteris ſuus eſt cuiuſque certus ſonus, et quædam intelligentibus nota uox. Oratorum autem ſi quis ita numerat plura genera, ut alios grandeis aut graueis aut copioſos, alios tenueis aut ſubtileis aut breueis, alios eis interiectos et tanquam medios putet; de hominibus dicet aliquid, de re parum. in re enim, quod optimum ſit, quæritur: in homine dicitur, quod eſt. itaque licet dicere et Ennium ſummum epicum poetam, ſi cui ita uidetur, et Pacuuium tragicum, et Cæcilium fortaſſe comicum. Oratorem genere non diuido: perfectum enim quæro. Vnum eſt autem genus perfecti: à quo qui abſunt, non genere differunt, ut ab Accio Terentius, ſed in eodem non ſunt pares. optimus eſt enim orator, qui dicendo animos audientium et docet, et delectat, et permouet. Docere, debitum eſt; delectare, honorarium; permouere, neceſſarium. hæc ut alius melius quàm alius, concedendum eſt: uerum id fit non genere, ſed gradu. optimum quidem unum eſt, et proximum quod ei ſimillimum: ex quo perſpicuum eſt,*

quod optimo diſſimillimum ſit, id eſſe deterrimum. nam quoniam eloquentia conſtat ex uerbis et ſententijs; perficiendum eſt ut pure et emendate loquentes, quod eſt Latine, uerborum prætereа et propriorum, et translatorum elegantiam perſequamur; in proprijs, ut aptiſſima eligamus; in translatis, ut ſimilitudinem ſecuti uerecunde utamur alienis. Sententiarum autem totidem genera ſunt, quot diximus eſſe laudum: ſunt enim docendi, acutæ; delectandi, quaſi argutæ; commouendi, graues. Sed et uerborum eſt ſtructura quædam duas res efficiens, numerum, et lenitatem: & ſententiæ ſuam compoſitionem habent ad probandam rem accommodatum ordinem: ſed earum omnium rerum, ut ædificiorum, memoria eſt quaſi fundamentum, lumen actio. Ea igitur omnia in quo ſumma, erit orator peritiſſimus; in quo media, mediocris; in quo minima, deterrimus. et appellabuntur omnes oratores, ut pictores appellantur etiam mali: nec generibus inter ſeſe, ſed facultatibus different. itaque nemo eſt orator, qui ſe Demoſthenis ſimilem eſſe nolit: at Mænander Homeri noluit: genus enim erat aliud. id non eſt in oratoribus: aut, etiam ſi eſt, ut alius grauitatem ſequens, ſubtilitatem fugiat; contra, alius acutiorem ſe quàm ornatiorem uelit; etiam ſi eſt in genere tolerabili, certe non eſt in optimo: ſi quidem, quod omnes laudes habet, id eſt optimum. Hæc dixi breuius equidem, quàm res petebat: ſed ad id, quod agimus, non fuit dicendum pluribus. Vnum enim cum ſit genus; id quale ſit, quærimus. eſt autem tale, quale floruit Athenis; ex quo Atticorum oratorum

ipſa uis ignota eſt, nota gloria. nam alterum multi uiderunt, uitioſi nihil apud eos: alterum pauci, laudabilia eſſe multa. Eſt enim uitioſum in ſententia, ſi quid abſurdum, aut alienum, aut non acutum, aut ſubinſulſum eſt. In uerbis, ſi inquinatum, ſi abiectum, ſi non aptum, ſi durum, ſi longe petitum. Hæc uitauerunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice: ſed, quatenus uoluerunt, ſani & ſicci duntaxat habeantur, ſed ita, ut palæſtrice ſpatiari in xyſto utliceat, non ab Olympiis coronam petant. qui cum careant omni uitio, non ſunt contenti quaſi bona ualetudine, ſed uires, lacertos, ſanguinem quærunt, quandam etiam ſuauitatem coloris. eos imitemur, ſi poſſumus: ſin minus, illos potius, qui incorrupta ſanitate ſunt, quod eſt proprium Atticorum, quàm eos, quorum uitioſa abundantia eſt, quales Aſia multos tulit. quod cum faciemus, (ſi modo id ipſum aſſequemur: eſt enim permagnum) imitemur, ſi poterimus, Lyſiam, et eius quidem tenuitatem potiſſimum. eſt enim multis in locis grandior: ſed quia et priuatas ille pleraſque, et eas ipſas aliis, et paruarum rerum cauſulas ſcripſit; uidetur eſſe ieiunior; quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum genera cauſarum limauerat. quod qui ita faciet, ut, ſi cupiat uberior eſſe, non poſſit: habeatur ſane orator, ſed de minoribus. magno autem oratori etiam illo modo ſæpe dicendum eſt in tali genere cauſarum. ita fit, ut Demoſthenes certe poſſit ſummiſſe dicere, elate Lyſias fortaſſe non poſſit. Sed ſi eodem modo putant, exercitu in foro, et in omnibus templis, quæ circum

ſorum ſunt, collocato, dici pro Milone decuiſſe, ut ſi de re priuata ad unum iudicem diceremus; uim eloquentiæ ſua facultate, non rei natura metiuntur. Quare quoniam nonnullorum ſermo iam increbuit, partim ſe ipſos Attice dicere, partim neminem noſtrum dicere: alteros negligamus. ſatis enim his res ipſa reſpondet; cum aut non adhibeantur ad cauſas, aut adhibiti derideantur: nam ſi arrideantur, eſſet id ipſum Atticorum. ſed qui dici à nobis Attico more nolunt, ipſi autem ſe non oratores eſſe profitentur: ſi teretes aures habent, intelligensq́; iudicium, tanquam ad picturam probandam adhibentur etiam inſcii faciendi cum aliqua ſolertia iudicandi. ſin autem intelligentiam ponunt in audiendi faſtidio, neque eos quidquam excelſum magnificumq́; delectat: dicant ſe ſubtile quiddam & politum uelle, graue ornatumq́; contemnere: id uero deſinant dicere, qui ſubtiliter dicunt, eos ſolos Attice dicere, id eſt quaſi ſicce, & integre. at ample, & ornate, & copioſe, cum eadem integritate, Atticorum eſt. quid dubium eſt, utrum orationem noſtram tolerabilem tantum, an etiam admirabilem eſſe cupiamus? non enim iam quærimus, quid ſit Attice, ſed quid ſit optime dicere. ex quo intelligitur, quoniam Græcorum oratorum præſtantiſſimi ſunt ij, qui fuerunt Athenis, eorum autem princeps facile Demoſthenes; hunc ſi quis imitetur, tum & Attice dicturum, & optime: ut, quoniam Attici nobis propoſiti ſunt ad imitandum, bene dicere id ſit Attice dicere. Sed cum in eo magnus error eſſet, quale eſſet id dicendi genus;

putaui mihi ſuſcipiendum laborem utilem ſtudioſis, mihi quidem ipſi non neceſſarium. conuerti enim ex Atticis *duorum eloquentiſſimorum nobiliſſimas orationes inter ſe contrarias,* Aeſchinis Demoſthenisq; : *nec conuerti ut interpres, ſed ut orator, ſententiis iiſdem, & earum formis tanquam figuris, uerbis ad noſtram conſuetudinem aptis: in quibus non uerbum pro uerbo neceſſe habui reddere, ſed genus omnium uerborum, uimq; ſeruaui: non enim ea me annumerare lectori putaui oportere, ſed tanquam appendere. hic labor meus hoc aſſequetur, ut noſtri homines, quid ab illis exigant, qui ſe* Atticos *uolunt, & ad quam eos quaſi formulam dicendi reuocent, intelligant.* Sed *exoritur* Thucydides *: eius enim quidam eloquentiam admirantur: id quidem recte, ſed nihil ad eum oratorem, quem quærimus. aliud eſt enim, explicare res geſtas narrando; aliud, argumentando criminari, crimen'ue diſſoluere; aliud, narratione tenere auditorem, aliud, concitare.* At *loquitur pulchre. num melius, quàm* Plato*? neceſſe tamen eſt oratori, quem quærimus, controuerſias explicare forenſes dicendi genere apto ad docendum, ad delectandum, ad permouendum. quare ſi quis erit, qui* Thucydidio *genere cauſas in foro dicturum eſſe profiteatur; is abhorreat etiam à ſuſpicione eius, quæ uerſatur in re ciuili & forenſi: qui* Thucydidem *laudabit, aſcribat ſuæ noſtram ſententiam.* Quin *ipſum* Iſocratem*, quem diuinus auctor* Plato *ſuum fere æqualem admirabiliter in* Phædro *laudari fecit à* Socrate*, quemq; omnes docti*

ſummum oratorem eſſe dixerunt, tamen hoc in numero non repono. non enim in acie uerſatur, & ferro; ſed quaſi rudibus eius eludit oratio. A me autem (ut cum maximis minima conferam) gladiatorum par nobiliſſimum inducitur. Aeſchines, tanquam Aeſerninus, ut ait Lucilius,

Non ſpurcus homo, ſed doctus, & acer;
Cum Pacidiano hic componitur, optimu' longe
Poſt homines natos.

nihil enim illo oratore arbitror cogitari poſſe diuinius. Huic labori noſtro duo genera reprehenſorum opponuntur: unum hoc: Verum melius Græci. à quo quæratur, ecquid poſſit ipſe melius Latine? alterum, Quid iſtas potius legam, quàm Græcas? Iidem Andriam & Synephebos, nec minus Terentium & Cæcilium, quàm Mænandrum legunt: nec Andromacham aut Antiopam aut Epigonos Latinos recipiant, ſed tamen Ennium & Pacuuium, & Accium potius, quàm Euripidem & Sophoclem, legunt. Quod igitur eſt eorum in orationibus è Græco conuerſis faſtidium, nullum cum ſit in uerſibus? Sed aggrediamur iam quod ſuſcepimus; ſi prius expoſuerimus, quæ cauſa in iudicium deducta ſit. Cum eſſet lex Athenis, ne quis populi ſcitum faceret, ut quiſquam corona donaretur in magiſtratu prius, quàm rationes retuliſſet; & altera lex, eos, qui à populo donarentur, in concione donari debere; quia in ſenatu Demoſthenes curator muris reficiendis fuit, eoſq; refecit pecunia ſua: de hoc igitur Cteſiphon ſcitum fecit, nullis ab ipſo rationibus relatis, ut corona aurea donaretur, eáq; donatio fieret in thea

tro, populo conuocato, qui locus non eſt concionis legitimæ; atque ita prædicaretur, eum donari uirtutis ergo beneuolentiæq;, quam erga populum Athenienſem haberet. hunc igitur Cteſiphontem in iudicium adduxit Aeſchines, quòd contra leges ſcripſiſſet, ut & rationibus non relatis corona donaretur, & ut in theatro, & quòd de uirtute eius, & beneuolentia falſa ſcripſiſſet; quoniam Demoſthenes nec uir bonus eſſet, nec bene meritus de ciuitate. Cauſa ipſa abhorret illa quidem à formula conſuetudinis noſtræ, ſed eſt magna: habet enim et legum interpretationem ſatis acutam in utranque partem, & meritorum in remp. contentionem ſane grauem. itaque cauſa fuit Aeſchini, quoniam ipſe à Demoſthene eſſet capitis accuſatus, quòd legationem ementitus eſſet, ut ulciſcendi inimici cauſa nomine Cteſiphontis iudicium fieret de factis famáq; Demoſthenis. non enim tam multa dixit de rationibus non relatis, quàm de eo, quòd ciuis improbus ut optimus laudatus eſſet. Hanc multam Aeſchines à Cteſiphonte petijt quadriennio ante Philippi Macedonis mortem: ſed iudicium factum eſt aliquot annis poſt, Alexandro iam Aſiam tenente: ad quod iudicium concurſus dicitur è tota Græcia factus eſſe. quid enim aut tam uiſendum, aut audiendum fuit, quàm ſummorum oratorum in grauiſſima cauſa accurata, & inimicitijs incenſa contentio? quorum ego orationes ſi, ut ſpero, ita expreſſero, uirtutibus utens illorum omnibus, id eſt ſententijs, et earum figuris, & rerum ordine, uerba perſequens eatenus, ut ea non abhorreant à more noſtro: (quæ ſi

è Græcis omnia conuerſa non erunt, tamen, ut generis eiuſdem ſint, elaborauimus) erit regula, ad quam eorum dirigantur orationes, qui Attice uolunt dicere. ſed de nobis ſatis. aliquando enim Aeſchinem ipſum Latine dicentem audiamus.

REGISTRVM

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ
AA BB CC DD EE FF GG HH.

Omnes ſunt quaterniones.

VENETIIS, APVD PAVLVM
MANVTIVM, ALDI FILIVM,
M. D. LIIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE